

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

MAKEDONYA SORUNU: İSİM, KİMLİK VE DIŞ POLİTİKA

Doktora Tezi

Reyhan RAHMAN

Ankara, 2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

MAKEDONYA SORUNU: İSİM, KİMLİK VE DIŞ POLİTİKA

Doktora Tezi

Reyhan RAHMAN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU**

Ankara, 2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

Reyhan RAHMAN

MAKEDONYA SORUNU: İSİM, KİMLİK VE DIŞ POLİTİKA

Doktora Tezi

Dr. Öğr. Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

.....

Prof. Dr. Neşe ÖZDEN

.....

Doç. Dr. Ayşe ÖMER ATMACA

.....

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ERDEM

.....

Tez Sınavı Tarihi 11.03.2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

“Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağım gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (...../...../.....)”

Reyhan RAHMAN

İmza

ÖNSÖZ

Tez çalışmamda ilgi ve desteği ile yardımlarını esirgemeyen danışmanım sayın Dr. Öğrt. Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU'na, manevi destekleri ile yanımda duran sayın Prof. Dr. Hüsamettin BULUT'a, teşekkür ederim. Değerlim eşim Gülten Necip'e ve annem Zisko(Azize) Rahman'a sonsuz teşekkürler....

Reyhan Rahman

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
TABLOLAR LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	11
1. BÖLÜM KİMLİK, MİLLİYETÇİLİK, ETNİKLİK, AZINLIK ULUS (MİLLET)- DEVLET KAVRAMLARI VE MAKEDONYA TARİHİNE BAKIŞ	20
1.1. Kavramsal Arka Plan	20
1.1.1. Kimlik	20
1.1.2. Ulus (Millet)-Devlet	28
1.1.3. Milliyetçilik	35
1.1.4. Ulus ve Milliyetçilik İlişkisi	44
1.1.5. Etnisite	47
1.1.6. Azınlık	50
1.2. Kimlik ve Dış Politika Etkileşimi	54
1.3. Milliyetçilik ve Kimlik Kavramına Konstrüktivist Bakış	70
1.4. Makedonya'nın Tarihine Bakış	72
1.4.1. Makedonya'nın Tarihine Yön Veren Dinamikler.....	73
1.1.1. Ulusal Uyanış Dönemi ve Arka Planı.....	91

1.1.2. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrası.....	93
1.1.3. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrası	98
1.1.4. İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrası	100
1.1.5. Birinci ve İkinci Yugoslav Dönemi Makedonya'sı	101
1.1.6. Bağımsızlık	108
1.2. Balkan Genişlemesi ve Avrupa Birliği'nin Balkan Politikaları	110
1.3. Avrupa Birliği'nin Makedonya Politikaları	115
2. BÖLÜM “YUGOSLAV MİLLİYETÇİLİĞİ” NDEN MAKEDONYA ULUSAL	
KİMLİĞİNİN İNŞASINA GEÇİŞ VE “MAKEDON MİLLİYETÇİLİĞİ”NİN	
TANIMLANMASI.....	120
2.1. Yugoslav Milliyetçiliği; Yükselişi ve Çöküşü	121
2.1.1. Tarihsel Arka Plan	121
2.1.2. Yugoslav Milliyetçiliğinin Tanımlanması: Yugoslavizm	125
2.1.3. Tito Dönemi (1945-1980).....	129
2.1.4. Tito-Stalin Ayrılığı	139
2.2. Etnik Çatışmalar ve Meselelerin Arka Planı	141
2.3. Millet'ten Ulus'a Makedonya Davası	144
2.4. Makedonya'da Etnik Yapı	155
2.4.1. Makedonya Arnavutları	159
2.4.2. Makedonya Türkleri	160
2.4.3. Torbeşler (Pomaklar)	161
2.5. Makedonya ve Etnik Meseleler: “Pandaemonium”	163
2.6. Makedon Milliyetçiliğinin Kökenleri ve Arka Planı	173
2.6.1. Birinci Evre Makedon Milliyetçiliği	174
2.6.1.1. Razloveç Ayaklanması	174

2.6.1.2. Makedon (Kresne) Ayaklanması	176
2.6.1.3. Bulgar Eksarhlığı, Kiliseler ve Diğer Amillerin Faaliyetleri	178
2.6.1.4. Ohri Başpiskoposluğunun Açılması	186
2.6.1.5. Göçteki Makedon Dernek ve Örgütler	187
2.6.1.5.1. Bulgaristan’da Makedon Dernekleri ve Örgütleri	189
2.6.1.5.2. Sırbistan’da Makedon Dernekleri ve Örgütleri.....	190
2.6.1.5.3. Rusya ve İsviçre’de Makedon Dernekleri ve Örgütleri	191
2.6.1.6. Makedonya İç Devrimci Örgütü’nün Söylemi ve Faaliyetleri	192
2.6.1.7. İlinden İsyanı/İlyas Günü (1903-1908 Arası Dönem).....	198
2.6.1.8. 1908-1912 Arası Durum ve Jön Türk Hareketi	203
2.6.1.9. Paris Barış Konferansı ve İşgal Dönemi	206
2.6.1.10.6 Ocak Diktatörlüğü	212
2.6.2. İkinci Evre Makedon Milliyetçiliği	215
2.6.2.1. Vardar Makedonya’sı Ayaklanması ve Halk Kurtuluş Savaşı	215
2.6.2.2. Makedonya Anayasallaşması ve Yugoslav Rejimine Giriş.....	221
2.6.2.3. Sosyalist Yugoslavya ve Makedonya Cumhuriyeti.....	225
2.7. Makedonya Milliyetçiliğinin Olgunlaşması ve Tanımlanması	228
2.8. Bağımsızlık Sonrası Makedonya’da Yaşanan Gelişmeler	235
2.8.1. Sancıların Başlangıcı: Bağımsızlık İlanı ve Sonrası.....	236
2.8.2. İç Politika Sorunları ve Siyasi Mücadele.....	243
2.8.3. Tetova Olaylar	245
2.8.4. Gostivar Olayları: 9 Temmuz	247
2.8.5. Kosova Krizi ve Makedonya’daki Etkileri	250
2.8.6. Royaumont Süreci ve Bölgesel Yaklaşım	253
2.9. Makedonya Dış Politikasının Dışsal Belirleyicileri	256

3. BÖLÜM MAKEDONYA SORUNU BAĞLAMINDA BAĞIMSIZLIK SONRASI

GEÇİŞ DÖNEMİ (1991-2002)	261
3.1. Başarısız Devlet Olgusu, Geçiş Yılları ve Yapılanma	262
3.1.1. Başarısız Devlet Kavramı ve Makedonya'nın Konumlandırılması	263
3.1.2. Başarısızlıktan İstikrara; Geçiş Yılları ve Arnavut Meselesi	272
3.1.3. 1990-2002 Yılları Arasındaki Dönemde Siyasi Gelişmeler	280
3.1.4. Siyasal Aktörler ve Bunların Analizi.....	287
3.2. Dış Politikada Yönelimler.....	292
3.3. Makedonya Dış Politikasında Yunanistan'ın Etkileri.....	300
3.4. Makedonya'nın Egemenliğine Yönelik Tehditler.....	306
3.5. Etnik Yapıdan Kaynaklı Sorunların Çözülmesi	310
SONUÇ.....	317
KAYNAKÇA	336
ÖZET	393
ABSTRACT.....	397

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Makedonya’da Yaşayan Nüfusun Dağılımı (1953-1994)	242
Tablo 2. Avrupa Birliği ve Balkan Ülkeleri İlişki Modelleri	256
Tablo 3. Makedonya Siyasi Aktörlerinin Analizi.....	288

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Rotberg (2003)’in Başarısız Devlet Sınıflaması	272
---	-----

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. 20. Yüzyıl Başında Balkanlarda Etnik Yapının Durumu	79
Harita 2. I. ve II. Balkan Savaşlarından Sonra Değişen Sınırlar	97
Harita 3. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde ve Sonrasında Balkan Haritası.....	100
Harita 4. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı.....	102
Harita 5. Yugoslavya Krallığı (1922-1929).....	122
Harita 6. 1981 Yılı İtibariyle Yugoslavya Dönemi Etnik Yapı.....	156
Harita 7. 1940-1944 Dönemi Makedonya Haritası	216
Harita 8. Sosyalist Yugoslav Federasyonu Siyasi Haritası	222
Harita 9. 1991 Yılı İtibariyle Makedonya'nın Etnik Yapısı	243

KISALTMALAR

AB - Avrupa Birliği

ABD - Amerika Birleşik Devletleri

AGİT - Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AT - Avrupa Topluluğunun

AVNOJ - Yugoslavya Anti-faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi

BM - Birleşmiş Milletler

BMGK - Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

DA - Demokratik Alternatif Partisi

DPA - Arnavut Demokrat Partisi

DUI - Demokratik Bütünleşme Birliği

FYRM - Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya' s ı

HKS - Halk Kurtuluş Savaşı

IMRO - Makedonya Devrimci Örgütü

M.Ö. - Milattan Önce

M.S. - Milattan Sonra

MANAPO - Makedon Halk Hareketi

MEDÖ - Makedon Edirne Devrimci Örgütü ()

MKP - Makedonya Komünist Partisi

NATO - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NDP - Halkın Demokratik Partisi

PDP - Arnavut Partileri

SDSM - Makedonya Sosyal Demokrat Birliği

SHS - Sırp Hırvat Sloven Krallığı

SKOY - Genel Makedon Milli-Devrimci

SSCB - Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UÇK - Arnavut Halk Kurtuluş Ordusu

VMRO - Makedonya ve Edirne İhtilalci Dâhili Teşkilâtı

VMRO-DPMNE - Makedon Ulusal Birliği Demokratik Partisi & Makedonya İç Devrimci Örgütü)

YKP - Yugoslavya Komünist Partisi

YK - Makedonya'daki Yerel Komiten

GİRİŞ

Dünya siyasi tarihinde adından en çok söz edilen bölgelerden biri Balkan coğrafyası olmuştur. Kadim bir tarihi olan Balkanlarda; farklı etnik köken, dini yapı, kültür ve dile sahip çok sayıda halkın yaşadığı bilinmekle birlikte huzur sağlanamamış ne iç ne de dış sınırlar hiçbir zaman kesin olmamıştır. Toplumunların hangi kökenden geldiği gibi temel kavramlar üzerinde dahi günümüz itibariyle mutabakat sağlanamamıştır.

İsimden dine, etnik kökenden kültüre, yer adlarından bayrağa kadar iç içe geçmiş olmak, bölgenin dinamiklerinin anlaşılmasını ve analiz yapılmasını güçleştirmektedir. Ayrıca her devletin Balkanlardaki konu ve olaylara kendi penceresinden yaptığı değerlendirmeler ile kendi açılarından ileri sürdükleri iddiaların varlığı bunlara rasyonel bir yaklaşım geliştirmeyi zor kılmaktadır. Birlikte yaşama, ortak bir tarihe sahip olma, çok kültürlülük, farklı inanç birlikteliği, benzer dil ve kültürü paylaşma gibi heterojenliğin en üst seviyede görüldüğü bir yer olmuştur. Bunca ortak noktaya karşın istikrar ve uyumun örneği olması beklenen Balkanların öteden beridir sorunların da tam merkezinde bulunması ya da sorun merkezlerinin kaynak noktası olması dikkat çeken bir çelişkidir. Onlarca ortak noktası olan Balkan milletlerinin yüz yılı aşkın süredir kendi içlerinde savaş, işgal, soy kırım, baskı, şiddet, ideolojik akımlar gibi kavramlarla da anıldığı görülmektedir.

Günümüz itibariyle ‘devlet’ aygıtı bakımından ayrıışmış ve sulh olmuş görünen Balkanlar için geçmişten gelen iddiaların devam ettiği gerçeği bir fenomen olarak

varlığını korumaktadır. Balkanları ve buralarda yaşayan milletleri incelemek ucu bucağı olmayan, derinliği kestirilemeyen, yön kavramının belirsizleştiği bir denize açılmak ya da çözülmesi olanaksız yakın bir denklemi çözmeye çalışmak benzetmesini yapmak mümkündür. Dolayısı ile bu çalışmada bilimsel bakış açısı ilkesinden vazgeçmeden olayların akışı hakkında bilgi verilmeye çalışılarak, yoruma açık olan kavramlar hakkında genellenebilir yargılar ileri sürmekten kaçınılmıştır. Ayrıca özellikle tarihi gelişmeler, bunların sebep ve sonuçlarına dair okuyucunun görüşlerini biçimlendirmeye çalışmadan bilimsel bakış açısıyla kısa analizler yapılarak aktarılmıştır. Zira bölgenin, sorunların odağında bulunması ve çözüm arayışlarında da olası zedelenmelere yol açacak fikri, dini, etnik ve ideolojik yargılar ileri sürülmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Çok uluslu komünist federasyonların dağılması ve bağımsız ulus devletlere dönüşmeleriyle ortaya çıkan silahlı çatışmalar, “ulusal sorunu” uluslararası politika, hukuk ve teorik tartışmaların ön saflarına taşımıştır. Yugoslavya ve Sovyetler Birliği gibi çok uluslu devletlerin çöküşüyle ortaya çıkan ardıl devletlerin çoğu bağımsızlıkla hazırlıksız karşılaşmışlardır. Bu da “ulusal sorunların” çözülmesini gerektirecek yeni çöküş riskleri yaratmıştır. Yugoslavya’nın parçalanmasının ardından ortaya çıkan kaotik ortam yeni devletleri hem kendi içlerinde hem de global alanda gayet ciddi problemlerle yüz yüze bırakmıştır. Arnavutlarla yaşanan sıkıntılar, isim meselesi, Bosna-Hersek’in Sırpların saldırısına maruz kalması gibi olaylar bunlardan sadece birkaçıdır.

Makedonya, yüzyıllar sonra kazandığı bağımsızlığını Euro-Atlantik sistemine entegre olarak korumak ve sürdürmek üzere dış politikasını şekillendirme yoluna gitmiştir. Ancak bu merkezlerle olan ilişkilerin geliştirilmesi kolay olmamıştır. Zira Avrupa Topluluğunun (AT) Makedonya’yı devlet olarak tanıması Yunanistan tarafından engellenmiştir. Zorluklar yaşansa da Avrupa Topluluğu, ABD ve NATO gibi yapılara olan

yakınlaşma sürecindeki zorluklar bazı düzenlemeler yapılarak aşılmaya çalışılmıştır. Makedonya, bağımsızlığını elde ettikten sonra iç ve dış politikalarında, coğrafyasının kaderi olarak nitelenebilecek sorunlarında yanı sıra uzun tarihsel geçmişten gelen büyük sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu durum ülkedeki sisyesi ve toplumsal uzlaşma sürecini geciktirmiş aynı zamanda uluslararası alanda da uzuca bir süre başarısız devlet olarak görülmesine neden olmuştur denilebilir.

Bu çalışmada Balkanlar bölgesinde sorunların merkezinde yer alan, üzerinde pek çok devletin hak iddia ettiği ve alanyazında ‘Makedonya Sorunu’ olarak betimlenen kavram işlenmiş olup Makedonya özelinde ise isim, kimlik ve milliyetçilik bağlamında hazırlanmıştır. Ancak ‘Makedonya Sorunu’ teriminin/kavramının kullanılması bilimsel bir çalışma için daha başlangıçta ön yargı veya taraflılık algısı oluşturduğu düşünülse de hakim literatür bu terimle geliştiği için riayet edilmiştir.

Çalışmanın amacı, Makedonya’nın geçmişten günümüze tarihi süreçte geçirdiği değişim ve dönüşüm ile siyasi, demografik, ideolojik ve milliyetçilik problemlerinin arka tarafına bakabilmektir. Bu olguların Makedonya’yı nasıl dönüştürdüğü, günümüzdeki yapısını elde edinceye kadar hangi dinamiklerin etkili olduğunu ortaya koyabilmektir. Çalışma “Makedonya Sorunu” fenomenine alanyazındakinden farklı bir yaklaşım geliştirmek üzerine kurgulanmıştır. Bu çalışmada ana fikirden uzaklaşmadan sosyoloji, tarih ve uluslararası ilişkiler bilim disiplinlerinden birlikte faydalanılarak her bir gelişme sebep ve sonuçları bakımından hem kendi içinde değerlendirilmiş hem de bir sonraki evreye geçişteki tesiri bakımından ele alınmıştır. Bu şekilde kümülatif birikimler ile bu birikimlerin ana kırılma veya yeni boyuta geçiş noktaları imgelenecek incelenmiştir.

Bu çalışma yöntem olarak tarihsel araştırma deseni kullanılmıştır. Tarihsel araştırma deseni yönteminde amaç; geçmişte yaşanmış olayları, durumları veya vakaları manipüle etmeden aktarılabilir. Bununla birlikte geçmişteki olayların aktörleri ve nedenlerinin geniş bir bakış açısıyla geleceğe aktarabilmek esastır. Böylece okuyucu/yararlanıcının kendi anlamlarını ve çıkarımlarını geliştirmeye olanak sağlanabilmektedir. Tarihi incelemelerde ulaşılan bulguların analiz edilmesi, verilerin değerlendirilmesi ve sentez edilmesiyle mevcut durum ortaya konularak ileriye yönelik etkilerin çözümlenmesi ve çıkarımlarda bulunulması esastır. Tarihsel araştırmalarda araştırmacı, yakın ve geniş açılardan gelişmelere gözlemci durumunda bakmaktadır. Bundan dolayı süregiden veya mevcut vakaların incelendiği diğer nitel araştırma desenlerinden farklılık gösterir (Tabakoğlu, 2012: 21; Aydın, 2018: 60-62).

Milliyetçilik, ulusal kimlik ve etnisite gibi konuların aydınlatılmasında bunların sonuçlarının devlet yapılanmasına olan etkilerinin ortaya konulabilmesi ve dış politika üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesi için öncelikle tarihsel arka plana bakılması, yaşanan olaylar ile bunların tesirlerinin analizinde tarihsel bakış açısına gereksinim vardır. Tarihsel araştırmalarda ise gerçekleşen olayların nesnel ve dürüstçe ortaya konulabilmesi ve kronolojik bir sırayla aktarılması gerekmektedir. Nitekim bu çalışmada olaylar öncül ve ardılları ile bir kendi içerisinde incelenmiş, daha sonra bunlar belli dönemlere ayrılarak Makedon ulusunun isim, kimlik, iç ve dış politikalarına olan etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada Makedonya Cumhuriyeti'nin 18. yüzyıldan başlamak üzere 8 Eylül 1991 yılında ilan ettiği bağımsızlığına kadarki tarihi serüveni ile iç meselelerini çözdiği 2001 yılına kadar olan süreç merkeze alınmıştır. Bununla birlikte genellenebilirlik iddiası

olmayan bazı sorunlara açıklık getirilmesi ve bunlar hakkında önermelerde bulunulması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın temel varsayımları şu şekilde sıralanmıştır:

- İçsel sosyal dinamikler ile rasyonel olmayan süreçlerin uluslararası yapı ve ilişkilerde etkin faktörler olabileceği bakış açısı Makedonya'nın gelişim serüvenini açıklayabilmektedir.

- Literatürde Makedonya sorunu kavramının kurumsal ve kuramsal bağlamda tarih sahnesine 1878 Berlin Antlaşması ile ortaya çıktığına dair hâkim bir görüş bulunmakla birlikte asıl çıkış noktası Fransız İhtilalinden sonra gelişen milliyetçilik akımlarıdır.

- Makedonya sorunu kavramının farklı bir bakış açısı ile ele alınması gerekmektedir. Zira durumu “sorun” olarak gören bakış açısı Makedonya üzerinde hak iddia edenlerin ve Makedonya üzerinden tarihi ve stratejik emelleri olan amil güçlerin ileri sürdüğü bir husustur.

- Makedonya, kimlik, kültür, etnisite ve inançlar bakımından kökeni oldukça eskiye dayanan bir çeşitliliğin merkezidir. Bu nedenle medeniyet gelişimi bakımından geçirdiği evrelere göre değişimler gözetilerek durumun “sorun” olgusundan çıkarılması ve Makedonya'nın özgürleşememe/özgürleştirilememe bağlamında ele alınması gerekmektedir.

- Makedonya'nın kendi içinde öteden beri var olan çeşitlilik; yerleşik ve sağlam temellere oturmuş bir Makedon milliyetçiliğinin, hâkim bir kültürün, edebiyat ve dilin gelişmesinde engel olmuştur. Bununla birlikte kiliseler üzerinden gelişen ayrışmalar ve 19. yüzyılın ideolojik akımları ile bağımsızlık hareketleri de Makedonya'nın özgürleşme mücadelesini geciktirmiştir.

- Literatürde milliyetçilik kavramının konu edinildiği pek çok çalışma bulunmakla birlikte, bu çalışmaların da milliyetçiliği genellikle homojen yapılı toplumlar bağlamında ele aldığı görülmektedir. İnanç, kültür, dil ve etnisite gibi olgular bakımından heterojen topluluklar için yapılan çalışmaların ise oldukça az olduğu anlaşılmıştır. Makedonya heterojen bir topluluk olduğundan yapılan çalışma alan yazına katkı sunacaktır. Çünkü Makedonya'nın milliyetçiliği; kimlik, ulus, etniklik ve azınlık gibi kavramların Makedonya'nın kendine has özel koşulları ile etnik kompozisyonu bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

- Yugoslavya'nın tarihsel arka planına bakıldığında, bu devletin yapaylığıyla birlikte içerisinde yaşayan Güney Slav halklarının her zaman bir dış tehdit veya düzen kurucusuyla bir arada yaşama iradesi gösterdiği açıkça görülmektedir.

- Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri uluslararası sistemde yaşanan güç boşluğu neticesinde ortaya çıkan bir alt bölge olarak Balkanlarda güvenlik ikilemi ile karşı karşıya kalmış ve bu süreci yine bir dış müdahale sonlandırmıştır. Ancak yeniden yapılanmanın maliyeti ve koordinasyonu, bir bölgesel güç olarak AB'ye bırakıldığından bölge ve bölgedeki devletler üzerinde AB'nin etkisi vardır.

- Eski Makedonya'nın sorunu üzerinden hesapların yapıldığı, hak iddialarının ileri sürüldüğü, tanınmama ve işgaller iken bağımsızlık sonrasında yeni Makedonya'nın sorunu uluslararası alana kendi egemenliği ve kendine has milliyetçilik ve kimlik yapısıyla çıkabilme ve orada kalabilme sorunudur. İçeriden kaynaklanan sorunlar, etnik yapıdan ileri gelen ve azınlık-çoğunluk olgusundan beslenen Müslüman, Türk, Makedon ve Arnavut olgularından kaynaklanmaktadır.

- Bağımsızlık sonrasında Avrupalıların Makedonya’da yaşanan iç karışıklıklar ile dışarıdan gelen işgal girişimlerine müdahale etmesinin temel nedenlerinden biri kiliseler arası mücadelelere sıranın gelmesi olasılığıdır. Zira özellikle Sırp tarafından girilen savaş ve katliamlar eğer “arzu edildiği” gibi “tam işgal” ve “başarı” ile sonuçlansaydı sıranın diğer ülkeler gelmesi muhtemel olabilecekti.

Makedonya hem iç politikada hem de dış politikada sorunlar yaşamıştır. Bağımsızlık sonrasında en ciddi iç sorun (ki bu sorun dış politikasını da derinden etkilemiştir) Arnavut azınlığın eşit hak talepleri ve buna istinaden yaşanan etnik gerilim ve krizler olmuştur. Dış politikada yaşadığı temel sorun, komşularının öteden beridir iddia ettikleri hak talepleri olmaktadır. Bu talepleri günümüze kadar taşıyarak güncel tutan tek ülke Yunanistan olmuştur. Yunanistan’a göre, Makedonya’nın bugünkü sınırları tarihte kendisine ait bir toprak parçasıdır, bu da hak taleplerinin iddiasını oluşturmaktadır. Diğer yandan Makedonya adı Yunanistan için özel ve değerli bir öneme sahiptir. Bu çalışmada yanıtı aranan temel sorunlar ise şu şekildedir:

- Makedonya isminin kaynağı nedir ve Makedon coğrafyası neresidir?
- Makedonya sorunu olarak nitelenen olgu nedir? Nasıl ortaya çıkmıştır?
Komşularının ve uluslararası toplumun bu konudaki etkisi nelerdir?
- Makedon milliyetçiliğinin gelişiminde etkili olan amiller nelerdir?
Makedonya milliyetçiliğinin ilk ve son dönem dinamikleri nedir?
- Makedonya iç sorunlarını nasıl çözmüştür? Sorunların çözülmesinde nasıl bir yol izlenmiştir?

- Makedonya'nın tarihi süreçte sosyal, siyasi ve devlet kimliği nasıl gelişmiştir?
- Makedon Sorunu, bağımsızlık sonrası Makedonya Cumhuriyeti' nin Dış Politikasında doğurduğu sorunlar/sonuçlar nelerdir?

Yukarıda sıralanan soruların yanıtlarının araştırıldığı bu çalışmada Makedonya'nın tarihi geçmişinden başlamak üzere 2001 yılına kadar yaşadığı iç ve dış gelişmelere geniş bir açıdan bakılmış olup bir inceleme ve değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Üç bölüm olarak hazırlanan çalışmanın birinci bölümünde; milliyetçilik, etniklik, azınlık ulus (millet)-devlet kavramları hakkında incelemeler yapılmış, milliyetçilik ve kimlik kavramları incelenmiştir. Aynı bölüm içerisinde tarih sahnesine çıkışından bağımsızlığa ve oradan da iki binli yılların başına kadar Makedonya'nın tarihine ve ülke üzerinde etkili olan siyasi gelişmelere yer verilmiştir. Ayrıca milliyetçilik olgusunun gelişiminde tarihsel deneyim ve yaşantıların önemine istinaden Makedonya'nın tarihi geçmişi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde; “Yugoslav milliyetçiliği” nden Makedonya ulusal kimliğinin inşasına geçişi ve “Makedon milliyetçiliği” nin tanımlanması için Makedon milliyetçiliğinin kökenleri, arka planı, bağımsızlık sonrası Makedonya'da yaşanan gelişmeler ile Makedonya milliyetçiliğinin olgunlaşması ve tanımlanması, hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Makedonya'nın bağımsızlık sonrası geçiş dönemi, siyasi amilleri, dış politikası ve ilişkilerine yön veren iç ve siyasi gelişmeler hakkında açıklamalar yapılmıştır.

1. BÖLÜM

KİMLİK, MİLLİYETÇİLİK, ETNİKLİK, AZINLIK ULUS (MİLLET)-DEVLET KAVRAMLARI VE MAKEDONYA TARİHİNE BAKIŞ

1.1. Kavramsal Arka Plan

Bu başlık altında kimlik, ulus (millet)-devlet, milliyetçilik, ulus ve milliyetçilik ilişkisi ile etniklik ve azınlık kavramlarına yer verilmiştir.

1.1.1. Kimlik

1950’lerden sonra kimlik kavramının toplumsal analizlere girmesi ve sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanması Gordon Allport, Erik Erikson, Robert Merton, Nelson Foote, Peter Berger, Erving Goffman ve Anselm Strauss gibi yazar ve araştırmaların öncülüğünde olmuştur. Kimlik kavramı sosyal bilimlerin pek çok disiplininde araştırma konusu edilen çok boyutlu ve tartışmalı konulardandır. Kimlik algısı, kimlik inşası, kimlik türü, kimlik tanınırlığı gibi kavramlar hayatın sürekli olarak devam eden döngüsünde sosyal ve siyasal ilişkiler ağı odağında sürekli olarak yer almaktadır. Bu süreklilik, değişkenlik anlamına geldiği gibi kimliklerin oluşturulması, sürdürülmesi, aktarılması gibi anlamları da içermektedir. Bilgin’e (2007) göre kimlik; sanayileşme, milliyetçilik, blokların yıkılması, küreselleşme gibi toplumsal değişimlere yol açan önemli gelişmelerin ardından üzerinde daha fazla tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Bu türdeki gelişmeler kimlik kavramını değiştirmiş, dönüştürmüş, esnetmiş ve sonuçta da ortaya “kimlik enflasyonu” çıkmıştır (Bilgin, 2007: 15).

Batı dillerinden Latince ‘identitas’ sözcüğünden türetilmiş bir terim olarak kimlik; ait olma, eşitlik, benzerlik veya farkın betimlenmesi bağlamında kullanılmaktadır (Kula,

2012: 13). Buna göre en temel anlamda kimlik; bireyin biyolojik olarak cinsiyetini, aidiyet bakımından toplumunu, yaşam biçimi bakımından sınıfını, etnik bakımdan genetik kökenini, inanç bakımından dinini, norm ve değerler bakımından kültürünü, vatandaşlık bakımından ülkesini belirten bir imgedir. Dolayısıyla kimlik; “kim” sorusuna verilen kavramsal bir yanıt ve ötekinden ayıran bir konumlayıcıdır (Sözen, 1995: 112; Castells 2006: 13; Gülensoy, 2007: 525; Yıldız, 2007: 10-11). Başka bir ifade ile eğer kimliğe ilişkin bir yanıt verilebiliyorsa, aynı zamanda “diğer” olanın da farkındalığına cevap verilmiştir. Bu açıdan kimlik hem oldukça kişisel hem de oldukça toplumsal (Giddens ve Sutton, 2014), belirsizlikten uzaklaşmak için başvurulana bir tanımlama aygıtı olup (Bauman, 2001) kimliğin somutlaşmasında; kurallar, amaçlar, sosyal konteks, sınırlar ve edimler bir araç olmaktadır (Altuntaş, 2004: 68).

Kimliği bir kategori aracı olduğunu ileri süren Lewellen (2002) üçlü bir ayrım yapmaktadır. Bunlar: “bireyin kendisini nasıl algıladığı, bireyin toplum tarafından nasıl algılandığı ve bireyin sosyal bilimci tarafından nasıl algılandığı”dır. Bu ayrımlar arasında en karmaşık olanının da “kişinin kendisini nasıl algıladığı” olarak ifade edilmektedir. Zira kişi için kimlik olarak kabul edilebilecek pek çok içsel ve dışsal etki bulunmakta olup bunlar arasında da roller, geçişler ve değişimler de söz konusu olabilmektedir (Aydemir Dadak ve Özcan Demir, 2020: 12).

Sosyoloji disiplini açısından bakıldığında, modernizm ile yükselen bireyselleşme ve özgürleşme hareketleri bireye kimlik kazandırırken, ilerleyen dönemde çok kimlikli bireyler ortaya çıkarmıştır. Bu durumun ana etkeni ise geleneksel dönemde sosyal bağ üzerinden miras alınan kimliğin, modern dönemde her an her şeyi gözden geçirebilen ve sorgulayabilen özgür düşünce üzerinden kimlikler yaratmasıdır. Bireyin edindiği

kimlikler, modern dünyanın bir kurgusu olarak toplumda sosyal hayatın devamlılığı için üretildiği söylenebilir (Bilgin, 2007: 52- 53).

Geleneksel anlamda kimlik oluşumunda birey hem özne hem de fail durumundadır. Kimliğin gelişimi, oluşumu, yorumlanması ve sürdürülmesi bireyin kendisiyle özdeşir. Bu anlamda birey için kimlik bir seçim olduğu gibi aynı zamanda rıza gösterilen bir tercih ve kendini tanılama aracı olarak görülmektedir (Dalbay, 2018: 162). Kimliğin toplumsal formu ise yine geleneksel olarak akrabalık, dil, kültür ve din sistemleri tarafından dışsal unsurlarla belirlenmiştir. Toplumsal kimlik, bireysel kimliğe göre durağandır (İlhan, 2013: 235). Dolayısıyla kimliğin önce bireysel daha sonra sosyal bir yapı ve sistem olarak çerçevelendiği ifade edilebilir. Ancak Tok'a (2003) göre birey, sosyal yapının ve kültürün yaratıcısı olmadığı gibi çevresiyle etkileşim ve iletişim halindedir (Tok, 2003: 131-132). Buna göre kimliğin betimleyici rolü Türkbağ'ın (2003: 215) ifadesi ile hem bireysel hem de kollektif aidiyettir.

Beşeri bilimlerdeki postmodern teorisyenler, liberal hümanist düşüncenin sabit öznesinin, kimliği akışkan, değişken, gelişimseli olumsal ve sosyal olarak inşa edilmiş daha esnek bir bireyle değiştirilmesi gereken bir anakronizm olduğunu savunarak geleneksel kimlik kavramlarına meydan okudular. Sosyal bilimciler, uzun süredir kimlik kavramına olan ilgilerini daha da yoğunlaştırmışlardır (Butler, 1990, akt. Coles, 1-3).

Kimliğin ideolojik ve politik düzleme uzanması siyaset bilimi kadar sosyolojinin de çalışma alanı olmuştur. Kimlik konusunda araştırma ve inceleme yapan sosyologlar, bireysel kimlik ile sosyal yapının kısıtlayıcı ve yönlendirici etkisi üzerine çalışırken, antropologlar ise kimliğin kültürel ifadesini, anlamlarını ve grup sınırlarında nasıl

korunduğunu incelemişlerdir. Sosyal psikologlar ise bireysel kimliğin çok yönlü ve duruma bağlı olarak değişkenlik gösteren doğasına odaklanmışlardır (Huddy, 2001: 128).

Siyasal psikolojide kimlik kavramı; ulusal kimlik, vatanseverlik ve çok kültürlülük sorunları etrafında tartışılmaktadır. Ulusal kimliğin yordayıcısı dil ve dini argümanlardır. Aynı dine mensup ve aynı dili konuşanların ulusal kimliğe sahip olduğu varsayılmaktadır. Vatanseverlik açısından kimlik aynı kültür ve milli hedeflere inanmayı ve sahip olmayı gerektirmektedir. Çok kültürlülük etrafında şekillenen kimlik ise ayrıştırma yapmadan tüm unsurları kapsamaktadır (Huddy, 2001: 130). Buna göre ulusal kimlik için Almanya, vatanseverlik için ABD ve çok kültürlülük için de Hollanda örnekleri gösterilebilir. Milliyetçilik açısından değerlendirildiğinde kimliğin konumunun teyit edilmesi güçleşmektedir. Zira kimlik olgusu; diğerlerine karşı kendini tanımlama amacını güdüyorsa bireysel, kategorileştirmek üzere ileri sürülüyorsa toplumsal, her ikisini birlikte üstün ve eşsiz bir değer olarak görüyorsa milliyetçi kimlik olarak nitelenebilmektedir (Huddy, 2001: 130-131).

Genel olarak kimlik, Newman'ın (1978) ifadesiyle kişinin geçmişle olan aidiyetini, devam eden rol davranışlarını ve geleceğe dair beklentilerini bütünleştirmesi üzerine kurulu dinamik bir olgu ve süreçtir. Bu süreci modernist görüş etno-sembolcü olarak ele alırken postmodern görüş kimliği değişken, görece belirsiz ve parçalanmış olarak ele almaktadır (Çağlar, 2008: 384). Kimliğin şekillenmesi ise bireyden başlayıp grup etkisiyle devam eden bir süreçte yayılmaktadır. Toplumun etkisinde kalan kimlik şekillenmesinde bireyin içinde bulunduğu grubun hakim düşüncesi önemli bir yönlendirici olmaktadır. Bu durum kimliğin ilişkisel boyutunu ortaya koymaktadır (Güleç, 2004: 73-74). İlişkisel kimliğin temel özelliği, bireylerin ötekiler üzerinden

kendini ve içinde yer aldığı grubu veya bunun toplumdaki yerini tayin edebilmesidir (Özdemir, 2013: 88).

Kimliğin siyasallaşması, hak taleplerinde özne haline gelmesi ve ideolojik olarak savunulması ise milliyetçiliğin ve ulus devletlerin yükselişiyle olmuştur. Ulusal kimliklerin oluşmasında bir diğer önemli birleştirici ve inşa edici faktör etnisite ve dindir. 19. ve 20. yüzyılın siyasal ideolojisi olan milliyetçiliğin ortaya koyduğu temel amaç, ulus ile devletin bir ve aynı şey sayılmasıdır (Gülalp, 2007: 12-13). Güleç'e (1992) göre insanların kendilerini bir aidiyet kapsamında değerlendirme gereksinimleri her zaman olmuştur. Bu gereksinim sonucunda kişisel veya toplumsal bir aidiyetin betimleyicisi olarak bir "şey" le tanımlanma gereksinimi "kimlik" kavramını ortaya çıkarmıştır (Güleç 1992: 11-13).

Aidiyet olgusundan yola çıkarak kimlik kavramı kolektiflik niteliği kazanmaktadır. Bilgin'e (1999) göre kolektif kimlik ise belirli bir insan topluluğu hakkındaki şuur ve his ile alakalı olup topluluğun kendine has özelliklere sahip olması ve biricikliği yönündeki şuur ve aidiyet duygusunu ifade etmektedir (Bilgin, 1999: 62). Sosyal kimliğin topluluk bağlamı ile ortaya çıkan kolektif kimlik, sınırları belli alanda olup kültürel topluluklarca taşınan bir kimlik olarak kategorileştirilebilir. Bu anlamda ulusal, etnik, dinsel kimlikler bunun farklı sürümlerindendir. Kolektif kimlik, ayrışma eğilimine sahip olup tezatlık içinde yani diğerlerinden ayrı olarak kendini tanımlamaktadır (Bilgin, 2007: 13-15).

Genel olarak yapılan literatür incelemesinden anlaşıldığı üzere 1960'lı yıllarda bilimsel temellere oturtulan ve 1970'li yıllarda farklı ekollerce beslenen kimlik kavramının bireysel boyuttan çıkıp ulusal bağlamda ele alınması 1980'li yıllarda

olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan toplumsal değişimlerle birlikte kimlik kavramı siyasallaşmıştır. Siyasal kimlik, çıkarlar ve değerler arasındaki farklılaşmalara dayanan anlaşmazlıklara politik anlamlandırmalar yapabilmesi için aracı rol yüklenmiştir. Bununla birlikte siyasal bir fikrin kimlik seviyesinde aksetmesi olarak ifade edilebilmekle birlikte sosyal ilişkiler ağının da ne olduğunu ortaya koymaktadır. Siyasal kimlik, öncelikle bireyin kendi sosyal çevresinde kimliğini teyit eden ve daha sonra da bireysel rol, statü, çizgi kazandıran bir simgedir. Bu kimliğin simgesel yansıması ise zamanla çeşitli ideolojik ve toplumsal desteklerle büyüyüp toplumsallaşarak milli kimlik haline dönüşebilir. Böylece ideolojilerin en önemi dayanağı olan siyasal kimlik toplumsal amacına ulaşmıştır (Say, 2013, s. 35-36; Aydemir Dadak ve Özcan Demir, 2020: 14-17).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından görülen veya zaten var olup pekişen fikir akımları, kutuplaşmalar, dağılma/birleşmeler, teknik gelişmeler ve paktlar; sorunlu ve gerilimli bir dünya üreterek Soğuk Savaş baskısını hissettirmiştir. Poyraz'a (2002) göre bu sorunlu ortamda toplumsal yapıyı odak alan makro analizcilerle birlikte "kimlik" kavramı; soykırım, yabancı işçiler, etniklik, azınlık, asimilasyon, milliyetçilik, göçmenler, sınıf, aidiyet, fikir akımları gibi daha geniş boyutta, başlangıcındakinden çok derin ve göreceli bir hal alarak genişlemiştir (Poyraz, 2002: 20). Her bakış açısının geliştirdiği yeni algoritmalar ile içine atılan savı bambaşka bir forma dönüştürerek çıktı üretmeye "neo kimlik" ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni kimlik formu, kavramsal olarak çok boyutlu olup temas ettiği alan kapsamında bireysel ve toplumsal yaşamın her alanını kuşatmış, çok boyutlu ve değişken bir olgu haline gelmiştir. Analizlerinin asıl odağında "toplum" un bulunduğu makro analizciler, kimliği; birey ve grubu toplumsal yapıya bağlayan kültürel anlamlar olarak görmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler sosyal

psikolojik bir temelde kullanılmaya başlanılan “kimlik” kavramının çehresini değiştirmiş ve konunun tartışmalı bir alan olan siyaset bilimi ve hukuksal hakların söz konusu olduğu zamanlarda da yoğun olarak tartışılmasını sağlamıştır (Poyraz, 2002: 21).

Günümüzdeki anlamıyla kimlik merkezli çatışmalar, ulus-devletlerin doğuşundan sonra milli kimlik etrafında ortaya çıkmaktadır. Kimlik kavramına devletler açısından bakıldığında, devletlerin de insanlar gibi yaşamın içinde yer aldıkları ve sosyal aktörler durumunda oldukları ifade edilebilmektedir. Devletler, insanlarda olduğu gibi sistemler, düzen, kurallar ve meşruiyet arayışında olmakla birlikte kendilerine göre kimlikler oluşturma, geliştirme ve bunları ifade etme gereksinimi duymaktadır. Sosyal bir aktör olmak, değişikliklerle beraber hareket edilebilmek anlamına gelmektedir. Böylelikle sabit verilerle sosyal yapıdaki durumlar açıklanamamakta yani tam rasyonellikten söz edilememektedir. Bu bağlamda devletlerin geliştirdikleri ulusal kimlik olgusu, ulusal çıkarlardan ve değişken verilerden oluşmaktadır. Başka bir açıdan bakıldığında, bulunduğu sosyal ortamda geliştirebildiği kimlikle hareket edebilmekte ve diğer kimliklerden etkilenen insan, devlet olgusunun insan olgusu gibi benzer davranışlar veya hareketlere sergileyebileceği veya sergilediğini ortaya çıkarmaktadır (Somersan, 2004: 38-41).

Yeni bir kimlik kategorisi ve Soğuk Savaşın armağanı (!) olarak ortaya çıkan “siyasal kimlik”, bazen sosyal ve bireysel kimlik kavramını öncellemektedir. “Bizim gibi düşünen” ya da “bizim gibi davranan”ların ortaya çıkardığı bir kimlik türü olarak; din, dil ve etniğe dayalı kimlik kavramını baskılamaktadır. Hatta kendi ilke ve ideolojilerinin çevresinde hatırı sayılır toplulukları bir araya getirip, duygusal davranışlarla toplu hareketlerin itici gücü konumuna gelebilmektedir. Bu yönden incelendiğinde siyasal

kimlik; politik, sosyal ilke ve değerlerin toplamı manasında tanımlanabilmektedir (Cerutti, 2002: 27).

Siyasal kimliklerin günümüz siyasal dünya ortamında en çok rağbet edilen kimlik türü olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü az gelişmiş toplumlarda siyasal kimlik olarak ileri sürülen siyasal argümanlar Goebbels'in de ifade ettiği gibi liderlerin "kutsal" ile "kesin doğruları" çevresinde toplanan ve akli melekelerini kullanmak yerine "itaat" olgusunu tercih ederek çoğunluğa tabi olmakla yetinebilmektedir. Göka (2006)'ya göre ana akım siyasal kimlikler devletlerin dış politikalarına nüfuz etmekte ve çıkarlar buna göre ileri sürülmektedir (Göka, 2006: 261).

Siyasal kimliğin önde gelen vurgusu kolektif bir kimlik inşası olmaktadır. Kolektif kimliğin söylemi ise oluşumu, kimlikleme ve farklılık arasındaki dikotomiye dayanıp; "Bir şeyleri diğerlerinden ayırarak tanımlama" olarak ifade edilmektedir. Yeni siyasal kimlik etrafında toplanan "biz duyguları" bir kolektif bilincin alt ve üst bağları olarak ifade edilebilmektedir (Delanty, 2005: 129, Akt. Kap, 2006: 11).

Günümüzdeki anlamıyla kimlik çatışmalarına ulus-devletlerin doğuşundan sonra milli kimlik etrafında daha çok rastlanmaktadır. Smith'in (1999) milli kimliğin özellikleri olarak sıraladığı hususlar, kavramın çok boyutlu olarak anlaşılmasını sağlamaktadır. Milli kimliğin özellikleri ise; temel olarak tarihi geçmişi bulunan, bir yurt/toprak/ülkesi bulunan, ortak mitleri ve tarihi-kültürel belleği olan, müşterek yaşama kültürünü paylaşan, topluluk için geçerli hukuk, hak ve görevleri olan bir sistem olmaktadır (Smith, 1999: 32).

1.1.2. Ulus (Millet)-Devlet

Ulus kavramı üzerinde uzlaşa olmamakla birlikte genel olarak; tarihi köklerden beslenen, vatan aidiyeti bulunan, deneyimlenmiş ortak bir geçmişe yaslanan, kültürü ve soy mitleri bulunan, paylaşılan sembollere, gelenek- göreneklere sahip, dili, ekonomisi, yaşam normları olan ve bu şekilde varlığını ortaya koyan bir insan topluluğu olarak kabul etmek mümkündür. Ulus kavramının Batı Avrupa’da 16. ve 17. yüzyılların Reformasyon sonrası mücadeleleri sırasında geliştiği, 18. ve 19. yüzyılların endüstriyel ve politik devrimleriyle daha da şekillendiği ifade edilmektedir

İlk defa 17. yüzyıl İngiltere’inde, terimsel köken olarak “ulus” kavramının siyasî boyutlarıyla kullanıldığı görülmektedir. Batı dillerindeki karşılığı “nation” olun ulus kavramının, etimolojik kökeni ise Latince’ye dayanmaktadır. Kavram, Türkçe’de “doğmak” anlamına gelen “nasci” kelimesinden türetilmiştir. Latince, “nasci” sözcüğü, “aynı yerde doğmuş bir insan topluluğu” anlamındaki “natio” sözcüğünden gelmektedir. Latince “nationem” kelimesi ise kan, ırk, aile ve soy bağına ifade etmektedir. Batı’da, “nation” sözcüğüne karşılık; topluluk, aşiretten küçük ama aileden büyük ve doğuştan birtakım özelliklerini içinde barındıran insan grubu ve kümesi olarak anlaşılmaktadır (Oba,1995: 17).

Bazı araştırmacı ve yazarlar (Oba,1995; Gökalp, 2004; Hall, 2003; Smith, 2014) ulus kavramını bir toplumu ortak müşterekler etrafında birleştiren, içeriği çağın koşullarına göre değişen/değiştirilen, bir yaratım sürecinden geçen fikirler veya ideolojiler olarak ele almaktadır. Hall (2003), ulus için “söylemsel formla inşa edilen toplum” ve “hayali topluluklar” ifadesini kullanmıştır (Hall, 2003: 291-299). Hobsbawm (1995) ise ulusları asırlık kimlik mitleri etrafında inşa edilmiş ve proletaryanın yükselen

sınıf kimliğine karşı koyabilecek bir kimlik inşa etme niyetiyle kapitalist ekonomik gelişmeyle bağlantılı olarak görmektedir.

Ulusun, tarihsel ve paylaşımsal olgular üzerinden kurgulanabilen ve şekillendirilebilen birleştirici bir katalizör olarak kabul edilmesi mümkündür. Asal (1979)’a göre bu anlamıyla “nation”, ırk kavramıyla aynı olmasa da bir paralellik göstermektedir. Bir ailenin ya da bir halkın soyu veya kökü, kendisinden önceki nesillerle kendisinden sonraki nesillerin tamamı anlamına gelmekte olup ırk da “büyük ölçüde, yerleşim yerleri, lisanları ve âdetleri tarafından birbirine bağlanmış tarzda ortak bir soydan gelen bir insan grubu”dur. Etnolojik mana ise ırk, “birbirlerine yakın dilleri konuşan ve müşterek ruhi temayüllere sahip olan milletlerin bütünü” olarak ifade edilmektedir (Arsal, 1979: 36).

Şen (2008), milletlerin ırklara dayandığı ve bir milleti oluşturan fertlerin tamamının, büyük ana bir ırka ya da onun tali kollarına üye olabilecekleri gibi millet içindeki bir topluluğun farklı bir ırkın fertleri de olabileceği ifade etmektedir. Ayrıca etnik milliyetçilik “ırkçılık” ile iç içe olabilmektedir. Ancak ırkçılık; kan bağı, soy, genetik gibi antropolojik ve etnolojik köken unsurlarına dayanmakta iken millet kavramı ırktan daha dar ve siyasî bir anlam taşımaktadır (Şen, 2008: 346).

Sarıay’a (1990) göre 18. yüzyıldan önce bir topluluğun tanımlanmasında ve konumlandırılmasında kullanılan millet kavramı, sosyal, ekonomik ve siyasi düzen bakımından da herhangi bir mana ifade etmemekte ya da günümüzdeki gibi kavramsal nitelik taşımamaktadır. Ancak Fransız İhtilâli’nin ardından millet kavramı güçlenerek ortaya çıkmış, siyaset ve sosyoloji gibi bilimsel disiplinlerin araştırma alanına girerek geniş bir anlam kazanmıştır. Millet kavramı, etnik ve dini unsurlarla birlikte nesilden

nesile bir birikim olarak kabul edilmiştir. Bu birikimin zamanla yerleşmesi ile beraber toplumsal gelişme sürecinde aşiret yapılarından “milli” örgütlenmelerine ulaşmış, bunun sonucunda da “millet” haline gelinmiştir. Değişim ve yaşanan sürecin sonucunda millet kavramına içerik bakımından çeşitli anlamlar yüklenmiştir (Sarıay, 1990: 9; Şen, 2008: 347).

Yukarıda ifade edildiği gibi “millet” kavramı üzerinde halen bir fikirbirliğine varılmış değildir. Smith (1999) bu tanımlama zorluğu hakkında şunları ifade etmektedir: “Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak ulus/millet çok boyutlu bir kavram olup somut örneklerin çeşitli düzeylerde benzerlik arz ettiği bir standart ya da mihenk taşı oluşturan ideal bir tiptir.” (Smith, 1999: 75). Ayrıca yazara göre “farklı süreçlerin yaklaşık bir ideal millet tipi ortaya koyacak şekilde çeşitli boyutlarda gelişme ve bağdaşma dereceleri bakımından tekil örneklerin dikkate değer bir değişkenlik göstermelerine hazırlıklı olmalıyız. Milletlerin doğuş nedenleri ve mekanizmaları açıklanırken bunu sürekli olarak akılda tutmak gerekir” (Smith, 1999: 76).

Gökalp (2004), milleti, “dilce, dince, ahlâkça ve bediiyatça (güzel sanatlarca) müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir” şeklinde tanımlamaktadır (Gökalp, 2004: 18). Arsal (1979), milletin teşkil edebilmesi için birtakım unsurların bulunması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: Millet belirli bir nüfusa sahip, aynı hâkimiyet altında ve aynı hukuka tabi olup bu nüfusun aynı alanda bulunması gerekmektedir. Milletin teşekkülü için birleşmiş zümrelerin bu alanda uzun süre müstakil bulunması gerekmektedir. Bununla beraber dini inançların birliğiyle örf ve adetlerin birleşmesi, lisan birliğiyle milli seciyelerin yaratılması hususları millet olmanın

mayasını oluşturmaktadır. Bütün bu şartların bir araya gelmesiyle tam anlamıyla millet manasını ortaya çıkarmaktadır (Arsal, 1979: 68).

Topçu'ya (1978) göre millet, “aynı dili konuşan, aynı millî seciyeye, müşterek tarihe, müşterek millî emellere malik olan bir kütledir.” Topçu, tarihsel geçmiş ve ortak unsurların önemine dikkat çekerek bunların milletin tanımlanmasında “hayati kuvvetler” olduğunu ifade etmiştir. Buna göre “Millet, kökleri mazide, gövdesi halde ve yaprakları istikbale uzanan, geçmişte, halde ve gelecekte hatıraları, temayyüleri ve tasavvurlarıyla birleşmiş olan varlıktır. Maziden gelip halden geçerek istikbale akan bir nehir gibidir. Milleti yaşatan hayati kuvvetler onun mazisinde gömülüdür. Bu kuvvetler halin hayat tarlasını suladıktan sonra yine kaybolmaz, toprağa gömülmezler, istikbâli de onlar yaratırlar. Bu sebepten millet bir realite olduğu halde milliyetçilik bir idealdir” (Topçu, 1978: 17'den Akt. Şen, 2008: 350).

Millet tanımının içerisinde yer alan pek çok unsurdan söz edilmektedir. Literatürde bir yapının millet olarak kabul edilebilmesinde ileri sürülen kavramların bileşkesi sayılabilecek sınıflandırmayı Smith'in (2009) açıklamalarında görmek mümkündür. Yazara göre milleti oluşturan temel unsurlar; (1) müstakil bir toprak parçası, vatan veya ülke, (2) ortak tarihi deneyimler, anılar, inanışlar ve mitler , (3) yaygın, kamusal ve kitlesel bir kültür, (4) bireyler, toplum ve devleti çevreleyen hak ve sorumluluklar, (5) ortak ve paylaşılan bir ekonomik yapıdır (Smith, 2009: 25-31). Bu beş unsur bir araya getiren süreci ise üç aşamada değerlendiren Smith'e (2009) göre: Birincisi; millet olma yolunda aralarında amaç birliği, bağ ve yakın ilişki bulunan çekirdek bir yapının veya nüvenin oluşması gerekmektedir. Bunlar kabile, aşiret vb. topluluklardır. İkincisi; çekirdek topluluğun millet olma yolunda özünü koruyarak kat ettiği, varlığını koruduğu ve topluluk üyelerince sürdürülen bir beraberliğin bulunmasıdır.

Üçüncüsü; millet oluşturulması için etnik temellere dayalı veya ilişkilerin zayıf olduğu ya da bulunaklaştığı hallerde bile var olabilen özden kültür ve tarihe sahip olan bir topluluğa ait tutumlu bir mitoloji ve sembolizm oluşturulmasıdır (Smith, 2009: 71-74).

Buna göre ana hatlarıyla bir millettten söz edebilmek için beş unsur ve üç aşamalı bir sürecin gerektiği anlaşılmaktadır. Öte yandan millet olma yolunda etnik kaynakların gerekliliği konusunda ise literatürde derin bir tartışma vardır. Söz konusu tartışmaların çok yönlü olması çeşitliliği artırmakla birlikte genel olarak etnisitenin birinci ve kısmen ikinci aşamalar için gerekli olduğu ileri sürülebilir. Üçüncü aşamadan sonra millet kavramını teşkil eden ve sürdüren ana bileşenler etnisite, töre, gelenek gibi kavramlardan ayrılarak bir devlet müessesesi veya benzeri bir yönetim ile kurumsallaşması başlamaktadır. Nitekim, millet olma hakkı için ilk kademeden etnisite aygıtı olduğunu, etnisitenin başka faktörlere indirgenemeyeceğini ancak daha sonra bunun karmaşıklaştığını ve çeşitlendiği ifade edilmektedir (Bacık, 2002: 31).

Millet kavramının bağdaştırıcı olarak etnisite merkeze alındığında, millettten değil topluluktan söz edilmektedir. Zira etniste aynı zamanda özcülük olduğundan dolayı yoldan diğerlerini dışarıda bırakmayı çağrıştırmaktadır. Bu durumda bir topluma çeşitlilik atfetmesi tek bir niteliğe indirgenmesi olacağı gibi tamamlayıcı “öz” o toplumun en önemli özelliği olacaktır. Ancak, çeşitliliğin ve uzun yıllara dayalı ortak birikimlerin milletleşmeye dönüşmesi özellikle günümüz modern toplumları için “öz” üzerinden analize girişmek mümkün değildir (Calhoun, 2009: 18; Özkırımlı, 2008: 265). Milleti, topluluktan ve diğerlerinden ayırt eden en temel özellik; millet diye ifade edilen olgunun kader birliği olanların veya birbirine benzeyen bireylerin ortaya oluşturduğu bir kader birlekteliği oluşturmasıdır. Bu kader birliği benzer veya aynı kaderi paylaşan bireylerin devamlı bir etkileşim içinde olması ile oluşmakta ve bu durum milletin ayrı bir yönü ve

özelliği olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bir millete mensup olan bireyler devamlı olarak aralarında bir etkileşim halinde olduklarından birbirlerini dolaylı veya doğrudan etkileyerek hem duygusal ve hem de sosyolojik bir yapı meydana getirmektedir. Bu yapı içerisinde tarih, dil, kültür ve ortak duygular bulunmaktadır (Türkdoğan, 2000: 2-4).

Millet kavramına “kültürel” ve “politik” olmak üzere iki açıdan yaklaşmak mümkündür. Kültürel yaklaşımda millet olgusu, modern devletlerin öncesine dayanan derin tarihsel, dilsel, etnik ve kan bağlarıyla şekillenmektedir. Bu bağlar siyasi bağımsızlık talepleri üretebilir veya üretmeyebilir. Bunlar daha çok lokal olup belli coğrafi alana ve etnik köken göre tanımlanabilir. Modern öncesinde: Alman, Hırvat, Rus ve Moğollar gibi. Bununla birlikte politik yaklaşımda kültürellikten ziyade amaç birlikteliğini kapsayan, etnisiteden görece uzak, anayasal sistemle bir arada duran millet olgusu söz konusudur. Osmanlı, ABD ve nispeten İngiltere (Kerestecioğlu, 2001: 134). Dolayısı ile millet kavramının değişkenliği ve içerik anlamlarının algılanışındaki farklılık bu iki yaklaşımda ispatlanmış sayılabileceği gibi bir milletin tanımlanmasında da fikir verebilmektedir.

Millet kavramının tanımlanmasını yeni bir boyut taşıyan, “ulus” kavramını da eklemlen ve her iki kavram için yeni bir dönem başlatan gelişme 1919’daki Versailles Barış Konferansı ilkeleri olmuştur. Bilindiği üzere Konferansı’nın en önemli sonuçlarından birisi “self determinasyon” yani “ulusların kendi kaderini tayin etme” ilkesidir. Böylece millet kavramı; yapısı, inşası ve içeriği bakımından doğrudan siyasal alana taşınmış, tarihsel-sosyolojik bir kategori ve tanımlama aracı olmaktan çıkarılmıştır (Bottomore, 1987’den akt. Güldiken, 2006: 157).

“Ulus ve devlet” kavramı, ileri sürüldüğü günden bu yana siyaset biliminde popüler olmasına rağmen, tanımlanması oldukça güç olmaktadır. Ağırlıklı olarak bir bölgede yaşayan nüfusun büyük çoğunluğunun kendisini bir ulusun temsilcisi ve kurucusu olarak ileri sürdüğü ve devletin egemen güç olarak teşkil ettiği oluşumdur. Ters açıdan bakıldığında etnisitenin bir ürünü olduğu çağrışımı da uyandırmaktadır. Homojenize bir toplum için “ulus hakkı” ileri sürdüğünde görece kabul edilebilir. Ancak günümüzde ve Versailles Barış Konferansı sırasında aynı devlet altında yaşayan pek çok azınlığın varlığı (Yurdusev, 2012: 68-69) da bir gerçektir. İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Norveç gibi ülkeler için “Ulus ve devlet” bir yere kadar karşılık bulurken günümüzde bünyesinden pek çok etnik grup ve azınlığın barış içinde yaşadığı devletler için ayrıştırıcı olabilmektedir. Dolayısı ile ulus nedir sorusunun yanıtı verebilmek oldukça güç olsa da günümüzden bir örneğe bakarak fikir üretilebilir. İskoç, Galler ve İrlanda kendilerini “İngiliz ulusu”, 50 eyaletten ibaret birleşik devletler “ABD Ulusu” dur. Şu halde ulus-devletin karşılığını; “kollektif”, “meşru”, “egemenlik gücüne sahip” ve “inorganik birliktelik” olarak tanımlamak mümkündür (Pierson,2000: 20; Özyakışır, 2006: 78).

Ulus-devlet tanımlarında iki kavramın arasındaki ilişki önemlidir. Poyraz’a (2002) göre; millet, insan topluluklarını kültürel anlamda öne çıkan ortak özelliklerini nitelerken devlet bir topluluğun teşkilatlanmış gücünü niteler. Bu iki kavram birbiri ile çok yakından bağlıdır. Tarihsel süreçte bu iki kavramın mevcut tanımlamaları aynı zaman diliminde ortaya çıkmış olsa da karşılıklı etkileşim ile bir diğerrinin oluşumuna katkı sağlamaktadır (Poyraz, 2002: 34). Dolayısıyla “ulus” beslenerek meydana gelen devletler, aynı zamanda ulusal kimlik inşa edilmesinde hem eski hem de yeni inşalar bakımından hayati bir rol oynamaktadır. Bu da “ulus” ve “devletin” birbirini tamamlayıcı niteliğini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle ulus, devlet ile hem kendi içinde hem de

dış dünyada somutlaşır, topluluk olmaktan çıkar. Ulusal temsil ve semboller ise bayraklar, marşlar ve üniformalarla betimlenmektedir. Devlet, ulus meydana getiren vatandaşlarına ulusal tarih, ulusal kahramanlar, ulusal kimlik ve ulusal başarılar aşilayarak eğitim sistemiyle bir ulusal kimlik duygusu yaratma girişiminde çok önemli bir rol oynamaktadır. Devlet ve ulus, aynı şey olmasa da birbirlerinin kimliğini şekillendirmede dönüştürücü fonksiyona sahip olduğu vurgulanmıştır (Pierson,2000: 52-53; Erdem, 2010: 50).

1.1.3. Milliyetçilik

Milliyetçilik düşüncesinin ve kavramsal olarak içeriğinin tarihi süreçte bir takım yapılara göre şekillendiğı söylenebilmektedir. Batılı toplulukların teknik ve ekonomik anlamda dünya sahnesine çıktığı 17. yüzyıla değin egemen durumda olan İslam dünyasında ulus tabanlı veya diğerine karşı üstünlük atıflı milliyetçilik, inançsal bir zorunluluk olarak reddedilmiş veya baskılanmıştır. Dolayısı ile “ümmeçilik” bağlamında bir kavram ile milliyetçilik kavramı belli formda kendini gösterse de bir ulusun kendi öz varlığına dair ileri sürümlerinden beslenen bir odaklanmaya oldukça az rastlanmakta ya da lokal çıkışlar görölmektedir. Nitekim Doğı Batı ilişkileri ve mücadelelerinde tek başına uluslararası milliyetçilikten ziyade amaçlar, ilkeler, menfaatler gibi argümanlar daha ön planda tutulmuştur.

Fransız İhtilali'nin (1789) akabinde beliren milliyetçilik akımı, ulusçuluğa endeksli yeni modern devletlerin ortaya çıkmasındaki ilk sebeplerdendir. İhtilalin akabinde küresel zeminde beliren özgürlük havası etnisite temelinde toplumları yaşadıkları sınırlarda yeni devletler oluşturmaya itmıştır. Milliyetçilikten çok uluslu devletler etkilenmiş, bu dönem aynı zamanda ulus devletlerin oluştuğı çok ulusluların

anarşie sürüklendiği ve yıkılmalarına zemin hazırlayan dönem olmuştur (Yanık, 2013: 232). 1950'lere kadar ki süreçte devlet yönetimlerinde yenilikler ortaya çıkmış olup milliyetçilik çok ulusluların dağılmalarına zemin hazırlamıştır. (Oran, 1977: 2-3; Hayes, 2010: 76).

Milliyetçiliği ideoloji ve bir hak olarak gören Smith (2014) “Milliyetçilik hal-i hazırda veya potansiyel olarak bir ‘millet’i kuracağı bazı mensuplarınca farz edilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir hareket” demektedir (Smith, 2016: 121). Modernizm anlayışına göre milliyetçilik, 1700'lü yıllarda Avrupa'nın batı kısımlarında meydana çıkmıştır. Endüstrinin ilerlemesi ile mali yapıdaki değişiklikler milliyetçilikle bağlantılı olmaktadır. (Selçuk, 2012: 119).

Milliyetçiliğin bir milli kimlik edinmek ve bu kimliğin devamlılığını sağlamak açısından önemini ileri süren Gellner (1964) milliyetçiliği, milletlerin kendi benlik uyanmaları olmayıp beklenmedik yerlerde milletler vucüda getirebileceği ancak bu durumda bile o milleti diğerlerinden ayıran izlere sahip olması gerektiği ifade edilmektedir (Gellner, 1964: 168'den akt. Yalçın, 2014: 198).

19. yüzyılın sonuna doğru milliyetçilik Batı Avrupa'da da giderek karakter değiştirmiş ve özgürlük mücadelesi olarak liberalizmle kurduğu yakınlık bozulmuştur. Ulus devletlerin siyaset mekanizmalarının, artan demokratikleşmeyle beraber kamuoyunun desteğini alma ihtiyacı hissetmeleri, daha milliyetçi bir siyaset tarzının yönetimlerin temel karakteri olmasına sebep olmuştur (Carr, 2015: 34). Bu karakter değişimi, toplumların tümüne sirayet etmiş kentlileri de kapsayacak şekilde hızla yayılmıştır. Ayrıca feodalizmin Avrupa kıtasında bitmesiyle ve merkezîyetçi anlayışı

benimseyen devletler oluşmuştur. Sanayileşmeyle Batı'da başlayan değişimler ve buna bağlı olarak beliren ihtiyaçlar neticesinde milliyetçilik akımı ilk sıralarda kendine yer bulmuştur (Ayparçası, 2014: 20).

Milliyetçilik üzerine uzun zamana dayanan ve geniş bir tartışma ve araştırma alanı bulunmaktadır. Milliyetçilik genel olarak, milletlerin kendilerine has menfaatlerini ortaya koymak ve amaçladıkları gayelerine varmalarını sağlayan bir akım olmaktadır. Bireyleri aynı kader birliğine itip ve toplumu üst seviyelere çıkarmak, onun gayelerindendir. (Çapkın, 2014: 13). Kartezyen ikileştirme mantığına göre girilen bir açıklama ve sınıflandırma çabası milliyetçilik ve ulus kavramlarına yüklenen anlamları genişletmiş ve çeşitlendirmiştir. Birincil yaklaşımlardan olan modernist kurama göre etno-sembolcü bakımdan normatif milliyetçilik ve yapısalcılık teorisine değin geriye giden bir yelpazede etkisini göstermektedir. Millet ve milliyetçilik teorilerindeki metodolojik kartezyenizmin tezahürü, bu olgularının ontik çeperine etki etmeye çalışmakta iken, ontolojik niteliklerini gözden kaçırmak biçiminde gerçekleşmektedir. Dolayısı ile bu kavramların disiplinlerarası bir alana taşınması gereken dönemde 20. yüzyıl başlarında gözlenmektedir (Lawrence, 2005: 109; Yalçın, 2014: 199-200).

Milliyetçilik tartışmalarının çeşitlenmesi ve karmaşıklaşmasında iki yönlü bir bakış açısının etkili olduğu ifade edilebilmektedir. Birincisi devlet dışı ve ikincisi de devler merkezli yaklaşımlar olmaktadır. Devlet merkezli milliyetçilik yaklaşımında ulus-devlet ikilisi üzerinden analizler yapılmaktayken devlet dışı yaklaşım çerçevesi ve kapsamı neredeyse belirsizleşen bir genişliğe ve derinliğe ulaşmaktadır. Devlet merkezli milliyetçilik düşüncesinde; kurumsallaşma, diğerleriyle eşitlenme (Feminist yaklaşım), statü kazanma gibi amaç, ideal ve içerik söz konusu olmaktadır. Devlet dışı milliyetçilikte ise soy, kan bağı, etnisite, dil gibi unsurlar ağırlık kazanmaktadır. Ancak bunlar arasında

net bir ayırım yapılması kolay olmamaktadır. Zira her iki taraf arasında geçişkenlik olduğu gibi birinin diğeri üzerinde itici ve çekici etkisi olduğu ifade edilebilmektedir. Kösoğlu'na (2008) göre milliyetçiliğin gelişimi ve yansıması toplumlara göre değişim göstermekle birlikte bilinen bir gerçeklik olarak milliyetçilik, onu ileri süren ve paylaşılanlardan aldığı ivme ile toplumlarda “yeni bir diriliş sağlaması” bakımından her toplum için geçerli bir etki meydana getirmektedir. Çünkü milliyetçiliği meydana getiren unsurlar “mensubiyet asabiyesini” teşkil eden ortak payda tüm toplumlarda belli ölçülerde bulunmaktadır (Kösoğlu, 2008: 208-209).

Ulus devletler ile milliyetçilik ilintisi bulunmakta ve bunlar soyut yönlerden desteklemektedirler. Hayes'e (2010) göre kültürel veya siyasi milliyetçiliğin meydana gelmesi için toplulukların bir milliyet olduklarının bilincinde olması ve bu şuuru vatanseverlik duygusunu temel hedefi olarak kabul etmeleri gerekmektedir (Hayes, 2010: 20). Hayes'in sözünü ettiği “şuur” temelli milliyetçilik, insanların hayatlarını devam ettirdiği yere uyum göstermelerini sağlar. Milliyetçilik akımları süreç içerisinde çeşitlilik göstermiştir. (Korkmaz, 2014: 20). Milliyetçiliğin beslendiği ve birleştirici yönü kuvvetli olan en önemli unsur dil birlikteliğidir. Ortak dil çok uluslu devletlerin de politikası olmuştur. Her yerde kullanılan ortak dil, ortak bir kültürü de oluşturmaktadır. Modernist anlayışta ortaya konan ortak dil, siyasal ve toplumsal alandaki eşitlik için önem arz etmektedir (Dilmen, 2015: 14).

Milliyetçiliği bireylerin fikri dünyalarına tesir eden bir inanç sistemi olarak yorumlayan Kösoğlu'na (2008) göre bir fikir akımının bireyleri etkileyebilmesi, ancak bir inanç halini alması ile mümkün olmaktadır. Fikirlerin değeri elbette tartışılmazken, kişiyi eyleme yöneltten veya kişinin eylemlerinin yönünü tayin eden gerçeklik inancı olmaktadır. Bilgi, inanca yükseldiği takdirde bireyin eylemlerini

biçimlendirebilmektedir. İnsanın veya toplumun fikirlerin doğruluğuna dair inancı zayıfladıkça, iş yapabilme yeteneği de zayıflamaktadır. Dolayısıyla milliyetçilik hususunda da öncelikle önemli olan, kişilerin milletlerine mensubiyete dair duydukları inanç olmaktadır (Kösoğlu, 2008: 208). Millet/ulus, milliyetçilik/ulusçuluk ve milli kimlik/ulusal kimlik gibi kavramlar, siyasi bir topluluğa atıfta bulunmaktadır. Bu bakımdan siyasi bir ideoloji olarak değerlendirilebilen milliyetçilik, o siyasi topluluğun mensuplarının, aidiyet hissettikleri bir vatana/toprağa ihtiyaç duymalarını da içermektedir (Yalçiner, 2014: 199-200).

Milliyetçilik konusunda psikolojik boyutta değerlendirme yapan Giddens (2000), kurumsal bir yapı olan ulus devletten ayrı tutulması gereken milliyetçiliğin, modern dünyada insanın temel bazı gereksinimlerini karşılayan psikolojik bir boyutu olduğunu belirtmektedir. Yazara göre geleneksel yaşamda insanın kendini güvende hissetmesini sağlayan ilksel duyguların bir benzerinin modern dünyada milliyetçilik aracılığıyla karşılanması söz konusu olmaktadır. Gelenek ve akrabalığa dayanan ilişkilerin yerini modern dünyada gündelik hayatın rutini ve alışkanlıklar almaktadır. Böyle bir toplumda insanın ontolojik güvenlik ihtiyacının karşılanması ortak bir dilin varlığı ve kendini milli bir topluluğa ait hissetme gibi duygularla mümkün olmaktadır. Ortak bir dil aynı zamanda kültürel benzerlikleri ve davranış biçimlerini de beraberinde getirmektedir (Giddens, 2000: 212-213).

Ortak dil ise modern toplumlarda milletlerin, Anderson'un (2017) kavramsallaştırdığı şekilde “hayali cemaatler” olarak ortaya çıkmalarının temelini oluşturmaktadır. Hayali cemaatin üyeleri, yüz yüze temasın mümkün olmadığı diğer üyelerle benzer kültürel özelliklere ve ortak davranış kalıplarına sahip olduklarına inanmaktadırlar. Geleneksel toplumlardan farklı olarak modern toplumlarda, hayali

cemaatlerin millet şeklinde ortaya çıkmasını sağlayan gelişme, matbaa kapitalizmi sayesinde sözlü olmaktan çıkıp yazılı hale gelen ve bu sayede standartlaşan yerel diller olmaktadır. Moderniteyle beraber, geleneksel yaşamda sahip olduğu tartışılmaz konumu yitiren kutsal yazı dillerinin yerini artık Reform hareketleriyle giderek gelişen ve milli dilin kökenini oluşturan yerel diller almaya başlamıştır (Anderson, 2017: 53-55). Ortak bir dilin kullanımında, modern devletin egemenlik sınırları içerisinde geçerli olan yazılı hukuka dayanan toplumsal işleyiş ve yaygın kitlesel eğitimin inşa edici bir rolü bulunmaktadır. Ancak milliyetçiliği sadece “millet inşası” sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak görmek doğru olmamaktadır. Milliyetçiliğin modern siyasal hayatta ideolojik bir konumu olmasının yanında insanların geleneksel bağlarından giderek uzaklaşmasının yarattığı boşluğu doldurucu bir boyutu da bulunmaktadır (Giddens, 2000: 212-213).

Dil, söylem ve inanç milliyetçiliğin temellerinde yer almakla birlikte, esasında milliyetçiliğin temelinde ilahi olandan daha çok seküler bir ideolojiye yer verilmektedir. Benzersiz milletlere bölünmüş durumdaki insanlık, bireyin özgürlüğü için bir millete mensup olması gerektiğinden hareketle temel ölçü olarak Tanrı’nın yerini almaktadır. Milliyetçiliğin birlik, kimlik ve özerklik gibi başlıca hedefleri dini bir referansı değil, bireyin kendini özgürleştirmesini işaret etmektedir (Smith, 2017: 105-106). Fakat bu sekülerlik milliyetçilik, ideolojik bir sistem ve yapı olarak ele alındığında söz konusu olabilmektedir. Bu yeni inanç tipolojisi tamamen dünyevi özelliklere sahip olup Smith’in ifadesiyle “seküler bir din” halini almaktadır. Hayes’e (2010) göre bu “seküler din” de tek tanrı; millet, kutsal semboller milliyetçiliğin sembolleri, ritüeller de milletin gelenekler ve törenleri olmaktadır. Kahraman yüce ataların mabetleri, liderlerin geçmişteki efsaneleri ile ilahi betimlemeli rolleri olmaktadır (Hayes, 2010: 191).

Genel olarak milliyetçilik çeşitli araştırmacı ve kuramcılar tarafından çağın en büyük gerçekliklerinden ve toplumlara yön veren dinamiklerinden biri olarak görülmektedir. Bu durum milliyetçiliği çeşitli form ve biçimlerde sıklıkla başvurulmuş bir ideolojiye dönüştürmektedir. Milliyetçiliğin temel savlarını Smith, (2013) şu şekilde sıralamıştır (Smith, 2013: 40):

- Dünya, birbirinden farklı ve özgün milletlerden meydana gelmektedir.
- Millet, siyasal egemenlik ve iktidarlara meşruiyet sağlayan temel kaynak olmaktadır.
- Millete yönelik gelişen sadakat ve bağlanma, diğer tüm sadakat duygularının üzerinde bulunmaktadır.
- Bireysel özgürlüklerin kaynağı bir millette ait olma durumundan ileri gelmektedir.
- Özerk-egemen olma, özgürlük, ifade hakkı ve tanınma her milletin en temel gereksinimi olmaktadır.
- Özerk-egemen milletlerden oluşan bir dünya, küresel barış, istikrar, düzen adaletin temellerini meydana getirmektedir.

Sıralanan bu savlara yönelik lehte ve aleyhte görüşler bildiren oldukça derin bir literatür bulunmaktadır. Ana hatları ile milliyetçiliğin algılanması, yorumlanması, arz edilmesi, ideolojik merkezleri, aktörleri gibi fonksiyonalist araç ve araçların tutumları önemli olmaktadır. Zira bir gerçeklik olarak milliyetçiliğin marjinal alana taşınması, ötekine nüfuz ve baskı aracına dönüştürülmesi çatışmalara yol açabilmektedir. Özellikle son maddede yer verilen kavram, pek çok gelişmenin de milliyetçilik ve millet olgusundan ileri geldiğini ortaya koymaktadır. Zira “özerk-egemen olma” durumunun küresel barışın ve adaletin temelini oluşturduğu belirtilmektedir. Buna göre bir millet eğer

egemen değilse barış ve adaletten de söz edilememektedir. Diğer yandan milliyetçiliğin ulus ve ortak paydalar etrafında birleştirici bir motivatör haline getirilmesi ayrışmaları değil bütünleşmeyi destekleyebilmektedir. Bu nedenle geçmişin görece etnik temelli geleneksel ve toplumda yıpranmalara yol açan milliyetçiliğin değil, modern toplumun gereksinimlerine uygun bir milliyetçilik ekseninin çizilmesi gerekmektedir.

Milliyetçilik kavramının değişkenliği farklı nitelikleri çeşitli milliyetçilik sınıflamalarının yapılmasına yol açmaktadır. Bu sınıflandırmalar arasında Kohn (1956) tarafından yapılan Batı ve Doğu-Batılı olmayan türünden ayrım önem arz etmektedir. Smith (1999: 21-26) ise etnik (Alman) ve teritoryal (Fransız) türü milliyetçilik ayrımı yapmaktadır. Bu ayrıma göre, “Fransız uluslaşması siyasal yönleri öne çıkaran bir süreç iken, Alman uluslaşması önce edebiyatta dillemektedir. Fransa’da devlet adamlarının, hukukçuların ve yasama organlarının itelediği siyasal ve sosyal birlik, Almanya’da aydınların, yazarların ve eğitimcilerin dileklerinde temellenmektedir (Poyraz, 2002: 46). Fransa’da milliyetçiliğin merkezi veya ağırlık noktası devlet iken Alman milliyetçiliğinde ağırlık noktası Almanya mensubiyeti olmaktadır.

Batı milliyetçiliğinin kaynağında Fransız İhtilali bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Batı’daki milliyetçiliğin tipolojisi devlettir. Alman milliyetçiliği de dahil olmak üzere Batılı olmayanların ya da Doğu milliyetçiliğinin merkezinde ise dil, ırk, kültür, tarih gibi unsurlar başlıca önem verilen konulardan olmaktadır. Başka bir açıdan bakıldığında ise Doğu milliyetçiliği dışlayıcı Batı milliyetçiliği kapsayıcı nitelikte olmaktadır (Çancı, 2008: 108-109).

Milliyetçiliği besleyen kriz ortamı veya kriz olabilir algısı ile bir araya getirilen kitlelere propaganda aracı olarak kullanılarak politik çıkarlara hizmet etmesi

sağlanmaktadır. Nazi Almanyası’nda Hitler, siyasetteki “milliyetçi tahrikçi” ve “düşmana karşı kahraman” propagandası ile Nazi ideolojisinin daha çok kabul görmesini sağlamak ve etki derecesi artırmak üzere Nazi Propaganda Bakanı Goebbels, özellikle kriz ânlarında, Hitler’in vereceği bir söyleve olağanüstü büyük umutlarla bağlanılmasına çok önem vermektedir. İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki propaganda ustası Goebbels’e göre bu türden konuşmalar ve söylemler yayınladıktan sonra da, genellikle Alman halkının bu konuşmayı çok sıcak karşıladığını ve benimseyerek “düşmanlarının şaşkına döndükleri” ne ikna olduklarını ifade etmektedir. Bu da her ne kadar derin bir kriz içinde olsa da Nazi Almanyası’nda Hitler’i kahraman yapmaya devam etmektedir (Doob, 1968’den akt. Oskay, 1988: 355-358).

Milliyetçilik kavramı hakkında görüş ve tespitlerde öncelikli olarak kabul edilmesi gereken husus, ulusal bağlılık tutumunun bilinç ve akıldan ziyade, bilinçaltı ve duygularla ilişkisi olmaktadır. Çünkü milliyetçilik, psikolojik açıdan ele alındığında çoğu zaman rasyonellikten uzak olmaktadır. Bireyin kendi dünyasında yarattığı imge ve olgulara seslenen yapısıyla duygusal bir dışavurum olarak milliyetçilik, millet kavramını yer yer genetik özelliklerden beslenerek yüceltmektedir (Gökdemir, 1990: 12). Öte yandan ortaya çıktığı dönemde milliyetçilik, bir milletin bağımsızlığı kurgusu üzerinden yüceltilmekteyken günümüz itibarıyla çok daha farklı boyutlara ulaşmaktadır.

Dolayısıyla milliyetçilik, fertler bakımından, kendi milletine bağlılık duygusu ve şuuru olabilmektedir. Diğer milliyetçilik duygusu ise en çok ulusal bağlamda kriz, kargaşa, tehdit, korku gibi durumlarda daha baskın ve belirgin bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Sonuç olarak milliyetçilik tipolojisini insancıl milliyetçilik; türleri bakımından jakoben milliyetçilik, geleneksel milliyetçilik, liberal milliyetçilik, entegral milliyetçilik ve ekonomik milliyetçilik olarak altı sınıfa ayrılmaktadır. Taşıdığı anlam ise

tarikh, kuram, siyasal eylem ve duygu olmaktadır (Hayes 1928: Bölüm I'den akt. Poyraz, 2002: 39).

1.1.4. Ulus ve Milliyetçilik İlişkisi

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Sovyet halkını ve Batı'yı şaşırtmakla kalmayıp bu geniş coğrafyaya yayılan “ulusların” devletleşmesi süreci ile ilgili olarak da pek çok sorunun açığa çıkmasına yol açtığı gerçeğinden hareketle bu sorunlarla ilgili olarak yapılan tartışmaların da “ulus- devlet”, “milliyetçilik” ve “kimlik” gibi anahtar kavramlar etrafında şekillendiği görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, ideolojik üst yapıların dağılması, iletişim ve enformasyon alanında yaşanan hızlı değişimler ve küreselleşme sürecinin etkileri, bireysel, yerel ve ulusal kimlik kırılmalarını birçok ülkenin gündemine taşımaktadır. Avrasya coğrafyasında cereyan eden ekonomik ve siyasi alandaki yeniden yapılanma bir bütün olarak uluslararası sistemi de doğrudan etkileyecek bir potansiyel içermekte ve dolayısıyla bu bölgedeki ulusal kimlik ve milliyetçilik tartışmalarının yönü küresel bir önem arz etmektedir. Bu nedenledir ki, milliyetçilik, etnisite, self-determinasyon gibi kavramlar, tıpkı XIX. yüzyılın sonlarında görüldüğü gibi, Soğuk Savaş sonrası uluslararası gündemin de ilk sırasına taşınmaktadır. Avrupa, klasik “ulus-devlet” anlayışından kısmen uzaklaşıp, “Avrupalılık” kimliği adı altında halen tartışmalı ve belirsiz bir “ulus-üstü” siyasi yapılanmaya yönelirken ve bu doğrultuda “milliyetçiliği”, ‘ulus-devleti’ ve ‘ulusal kimliği’, küresel bağlamda yeniden yorumlamaya çalışırken Avrasya coğrafyasının konu ile ilgili temel tutumunun ne yönde dönüşeceği önem kazanmaktadır (Dağı, 2001: 10).

Milliyetçilik ve ulusal kimliğe yaklaşım biçimi, herhangi bir ülke için gerek kendi coğrafyası içinde kalıcı bir barış ve gerekse uluslararası barış ve güvenlik arayışları için belirleyici bir veri olmaktadır. Avrasya bölgesinde küreselleşmeden önce uluslaşmayı hedefleyen yeni devletlerin bu çabalarında küreselleşme, ulusal kimliği/bütünlüğü engelleyen bir öge olarak nitelemeleri ve sert milliyetçi reaksiyon geliştirmeleri mümkün görünmektedir. Reaksiyoner bir milliyetçilikle belirginleşen küreselleşmeye ve küresel aktörlere karşı koyma politikası ulusal kimlik/küresel dinamikler çatışmasına zemin hazırlayarak, sadece bölgesel barış ve istikrara değil barış ve istikrarın önemli bir girdisi olan ekonomik kalkınmaya da darbe vurmaktadır (Aydın, 1993: 60-62).

Bölgede mevcut dönüşüm ve yapılanma sürecinde ulus-devlet, vatandaşlık, azınlıklar, etnisite, merkez-çevre ilişkileri, birey ve kolektif haklar, dışa açılım, demokrasi, insan hakları gibi daha önce genellikle baskı altında tutulmuş kavramlar, kurumlar ve değerler yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bir yandan uluslar ve milliyetçilik yeniden keşfedilirken, öte yandan da küresel aktörlerin dayattığı demokrasi, insan hakları ve pazar ekonomisi bazen uyumlaştırılmaya çalışılmakta, bazen de bunlar arasındaki gerginlikler belirginleşmektedir. Ulus, milliyetçilik ve ulusal kimlik kavramları düşünsel olarak yukarıda belirtildiği üzere modern çağın ürünleri olarak görülebilmekte ve Smith'in ifadesi ile milliyetçilik çağın ruhunun bir parçası olmaktadır (Aydın, 1993: 60-62).

Ulusal kimliğin yaratılmasını ve buna bağlılığın oluşturulmasının bir milliyetçilik olduğu düşüncesi ile “dil” ve “din” olgularının kimlik tayin edici olma özelliğine vurgu yapılmaktadır. Uluslaşma sürecinde dil unsurunun merkezi bir önem taşıdığı, dilin temel iletişim aracı olmasının toplumsal dayanışmaya katkıda bulunduğunu ileri sürülmektedir. Aynı din, dil, soy, tarih ve kültür mirası paylaşan, ortak düşmanları bulunan bir insan

topluluğu olarak kurgulanan ulus, siyasi, askerlik ve eğitim gibi başlıca üç temel araç yoluyla “uluslaşma” sürecini yaşamaktadır. Eğitim ve ortak dil mekanizması ile ulus bilinci, mecburi askerlikle “vatan” kavramı, ortak bir siyasi kültür ile oluşan siyasi katılım ve vatandaşlık bilinci güçlendirilmeye çalışılmaktadır (Ortaylı, 1998: 5).

Uluslaşma sürecinde, en önemli konu toplumun bir ‘ulus’ olduğunu keşfetmesini ve ulusal bilincin açığa çıkmasını sağlamaktır. Bu nedenle, ortak din, dil, tarihsel unsurların yanı sıra, sosyal bağlar, normlar, alışkanlıklar ve kurumlar uluslaşma sürecinde oldukça önem kazanmaktadır. Tüm bu kurgusal motifler ve söylemler de ancak toplumsal mobilizasyonu sağlamada öncü rol oynayan askeri ve dini kurumlar, liderler, partiler, aydınlar tarafından yeniden üretilip topluma aktarılmaktadır. Milliyetçilik bağlamında ulusu “yaratan” bir süreç olarak geleneğin keşfinde ve “keşfedilen” in kitleselleştirilmesinde üç yöntemin önemini vurgulanmaktadır. Bunlar; devlet eliyle yürütülen sağlık, eğitim gibi kamu hizmetleri, devlet ve toplumu bütünleştiren törenler ile ulusal anıtlara atfedilen anlamlar olmaktadır (Gürses, 1998: 24-25).

Hobsbawm’a göre ulus yukarıdan aşağıya inşa edilmektedir; ancak aşağıdan yukarıya bakılmadan da anlaşılmamaktadır. Bu, ulus ve milliyetçilik düşüncesinin hem belirlenen bir içerik taşıdığı hem de belirleyici bir güç içerdiği anlamına gelmektedir. Her durumda milliyetçilik, ulustan önce gelir. Yani milliyetçiliği ve devleti uluslar ortaya çıkarmaz. Bunun zıddına olarak “ulusu, milliyetçilik ve devlet oluşturur” anlayışını ortaya koymaktadır. Milliyetçilik, mevcut kültürün mazarına gidip ondan bir ulus meydana getirme, mazi kültürü olarak tanımlanan olguyu bugünden “keşfetme” ve kurma eylemi olmaktadır. Dolayısıyla bu, milliyetçilik yoluyla ulusun “kurgulanabilir” olduğunu ifade etmektedir. Diğer yandan ulusun oluşumu/oluşturulması sürecinde ortak bir dilin anlaşma aracı olma fonksiyonu bakımından dil üzerinde durulmaktadır. Ulusal

semboller, normlar, mitler ve kavramalar derinleştirilip iletilebildikçe ulusallaşma tesis edilebilmekte ve sürdürülebilmektedir. Dolayısı ile milliyetçiliğin algoritmasında öncelikle kimliklenme ve kimliklendirme, daha sonra bu kimlik üzerinden uluslaşma, her ikisini bir araya getirerek anlamlı bir hedefe doğru kanalize edebilmek için de dil/iletişim faktörleri de bunları sistemli bir şekilde bir araya getirebilmektedir. Nitekim sosyal parçalanmışlıkların ve farklılaşmaların milliyetçilik altında “toparlanması” iletişim ile mümkün olduğu görüşü oldukça güçlü olmaktadır (Dağı, 2001: 15).

Milliyetçilik ve ulus kavramları bir aidiyeti ifade etmekle birlikte ulus-devletin kurulmasına kadar giden süreçte ilk basamağını oluşturmaktadır. Şen’in (2008) bakış açısına göre toplumsal ve siyasal oluşum millet esaslı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak millet kavramı özelinde gelişen milliyetçilikte bütünlüğünün sağlanması gerekmektedir. Sonrasında siyasal anlamda kurumsallaşma ve siyasal örgütlenmeyle demokrasinin de devreye girmesi ve benimsenmesi bir sistem olarak ulus-devlet modelini ortaya çıkarmaktadır (Şen, 2008: 401).

1.1.5. Etnisite

Etnisite kavramını ilk defa kullanan Amerikalı sosyolog David Riesman (1953) olmakla birlikte, bir sıfat olarak etnik teriminin kökeni eski Yunan’a kadar gitmekte olup “ethos” sözcüğünden gelmektedir. Toplumdaki bazı fertlerin yaygın olan kültürden başka bir kültüre veya aidiyete mansup olduklarını ifade etmek üzere kullanılan etniklik veya etnisite kavramının özünde bir mensubiyet ve ait olma durumuna atıf bulunmaktadır. Eski Yunanca’da bir sıfat olarak kullanılan “ethnie” sözcüğünden türetilen etniklik ve etnisite kavramları yine Eski Yunanca’da “ethnos” sözcüğünden gelmektedir. Ancak ilk hali ile “ethnos” sözcüğünün betimlediği kavramda siyasal anlamlı bir içerik bulunmamaktadır.

Bu kavram halk olarak kabullendirilmiş olup beşeri ve sosyal kimliğe işaret etmekte ve “halk” kavramına daha yakın bulunmaktadır. Dolayısı ile içeriğindeki farklılık vurgusu “diğer” ine yönelik bir ayrışmaya ve siyasal anlama değil tebaiyete gönderme yapmaktadır (Bryjak ve Soroka, 1992:170’dan akt. Şen, 2004: 55; Eriksen, 2002: 42).

Eriksen’in (2002) ifadesine bakıldığında Amerikan sosyoloji geleneği, azınlıkla eş tutmakta olduğu etnik grubu, ortak kimlik duygusuna ve kültürel geleneklere sahip olan geniş toplumun bir alt sınıf/grubu manasında kullanmaktadır (Eriksen 2002: 3-4). Etniklik kavramını, çoğunluk ve azınlık kavramlarıyla beraber ele alan Rose (1961) ise “etnik farklılaşma, her şeyden önce, bir toplum içindeki azınlık ve çoğunluk ayrımıyla yakından ilgilidir” demektedir. Yine yazar, kendi milleti egemen olan bir siyasal sisteminde, eğer diğer bireyler kendi mensup olduğu milliyet topluluğu egemen değilse o vakit bu bireyler bu azınlık grubunun üyeleri sayılmaktadır (Rose, 1961: 326’dan akt. Yalçınar, 2014: 205).

Etnisite/etniklik kavramının siyasal bir içerik kazanması, yine günümüz itibarıyla siyasal pazarlamanın bir malzemesi yapılması ve sorun haline gelmesi, modern çağın bir ürünü olmaktadır (Poyraz, 2002: 50). Topçuoğlu (1995:102) etnisiteyi bir topluluk için kimlik biçimi olduğu kadar modernleşmenin de önünde bir engel olarak kabul etmektedir. Zira modernleşme, uluslaşmanın oluşmasında siyasal düzeyin toplumsal formasyonunu belirleyebilmesiyle ilgili olduğundan etnik tutum buna engel olabilmektedir (Akt. Poyraz ve Arıkan, 2002: 2). Etnisiteyi nitelik bakımından değerlendiren İçduygu’ya (1995) göre, etnik grupların kültürel özellikleri daha çok kültürel unsurlardan belirlenmekte olup, nitelik bakımından, kendilerine has birtakım ayırt edici özellikleri barındırdıkları ifade edilmektedir. Bu etnik grupların ‘ötekiler’ den ayırt eden ve etnik grubun kültürel kimliğini oluşturan bu kültürel özellikler olmaktadır. Etnik grupların kendilerine

yaklaşımı diğerlerinden milliyet, din, dil, ırk ve kültürel bakımından farklı oldukları varsayılmaktadır. Bu etnik gurpların bu niteliklerine farklı anlam yüklemek veya göz ardı etmek ve etnik grubu oluşturan özelliklerini yok saymak manasına gelmektedir (İçduygu, 1995: 119’dan Akt. Yıldırım, 2016: 127).

Etnik, ortak bir tarihsel hafızaya sahip olduğu ve bir grubun ortak bir geçmişten gelmekle birlikte topluluğun arasındaki iç içe olan ilişkileri ifade ederek kültür ve ırk ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Etnik grubu ise, “çoğunluğunkinden farklı ortak kültüre sahip topluluk” olarak kabul etmek mümkün bulunmaktadır (Kurubaş, 2006: 22). Bu kavram, esasen üyeleri belirsiz olsa da tarihi bağlar, ortak bir kökeni paylaşan ve vatan paylaşımından ileri gelen bir kimliği taşıyan ancak açık bir siyasal nitelik arz etmeyen azınlık durumundaki toplulukları yani etnik grupları ifade etmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında nesiller arasında geçişi olan fakat devlet gibi kurumsal bir idari-siyasi sınırlara bağlı bulunmayan daha çok kültürel nitelikteki bir kategori olarak ifade edilmektedir (Karakuş, 2018: 10).

Smith’e göre etnik azınlıklar; “Yaşadıkları ülkedeki nüfusun çoğunluğundan farklı bir etnik kimliğe ait olan kişilerdir” ve etnik bir azınlıktan söz edebilmek için şunların olması gerekmektedir (Smith, 2004: 42; Köksoy, 2019: 99);

- Ortak bir soyun varlığı,
- Kolektif özel bir ismin mevcudiyeti,
- Ortak kültürü diğer kültürlerden farklı kılan bir ya da birden çok unsur,
- Nüfusun önemli bir kısmında görülen birlik ve dayanışma duygusu,
- Paylaşılan tarihi anılar,

- Özel bir “yurt” ile bağın mevcut olması.

Etnik grubu ortak kimlik duygusuna ve kültürel geleneklere sahip olan toplumun daha küçük yapıdaki bir alt grubu anlamında kullanan yaklaşım, Amerikan sosyoloji geleneğinde görülmektedir. Buna göre etnik grup azınlık ile eş tutulmaktadır. Etniklik kavramım azınlık/çoğunluk gibi başka bir yapıdaki kavramlar ile karşılayan yaklaşımlarda etnik farklılaşma üzerinde durulmakta olup öncelikle bir toplumdaki azınlık/çoğunluk ayrımıyla yakından ilgili olduğu ileri sürülmektedir (Şen, 2004: 56).

1.1.6. Azınlık

Her toplumda, çeşitli nitelikleri bakımından (kültür, din, dil vb.) egemen olan bir grup olduğu gibi buna karşın daha nicel/nitel bakımından daha zayıf veya sınırlı durumda olan gruplarda bulunmaktadır. Bu gruplar toplumdaki dini, etnik, ırkî ve kültürel azınlıkları oluşturmaktadırlar. Fransız Devrimi’nden sonra önem kazanan ve ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla “azınlık” kavramı, günümüz devletlerinin iç ve dış politikalarında hassas bir konu olduğu kadar aynı zamanda oldukça kırılgan da olmaktadır. Oran (2000), sosyolojik bakımdan azınlığı; bir toplulukta sayı olarak az olan, asıl olmayan ve topluluğun geri kalanından farklı özellikler gösteren grup olarak tanımlamıştır. Burada azınlık grupları açısından en dikkat çekici nokta azınlığın kendi kimliğinin bilincinde olması ve farklılıkların kendi devamlılıkları olduğu bilincidir (2000: 66-67).

Modernleşme ve uluslaşma girişimleriyle ulus-devletin ortaya çıkış süreciyle paralellik gösteren ve 16. Yüzyıla dayanan azınlıklar Avrupa’da ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Kilise’nin temsil ettiği dine karşı başkaldırı olarak algılanan “dinsel azınlıklar” 16. yüzyıldaki Reformasyon döneminde Ortaçağ ideolojisi olarak meydana geldiği ifade

edilmektedir (Kurubaş, 2006: 9-11). Nant Fermanı'nda (1598) azınlıklara karşı ilk düzenlemeler ve Protestan vatandaşlarına haklar tanınmasında Katolik Fransa azınlıklar konusunda diğerlerine öncülük etmektedir. Bu belge, kendi dininden yargıçlar tarafından yargılanma, siyasal hak eşitliği, kişisel din ve vicdan özgürlüğü ve memur olarak atanma gibi hakların Protestan topluma verildiğinin belge olmaktadır (Yavuz, 2014: 4). Westphalia Barışı (1648), Otuz Yıl Savaşlarının sona ermesiyle devletlerin teritoryal (sınırları belli toprak parçası olarak kabul edilmesi) özelliğinin tanınmasıyla birlikte, diğer bir ifadeyle azınlıklara hak verilmesi ve hakların tanınması ile ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla paralellik göstermektedir (Kurubaş, 2006: 9-11).

Günümüzde azınlık kavramı konusunda, sosyolojik, siyasi ve hukuksal açıdan üzerinde uzlaşılmış ortak bir tanımı bulunmamaktadır (Aydın, 2011: 3). Azınlık kavramı üzerinde, çalışmanın önceki kısımlarında bahsedilen diğer kavramlardan çok daha fazla tartışma bulunmaktadır. Bu nedenle ana akım edebiyat öncülerinin tanımlarına yer verilmesi uygun görülmektedir.

Capotorti (1979) tarafından yapılan tanımlamada azınlık; çoğunluk bakımında devlet içinde yaşayan diğer vatandaştan az olan ve hâkimiyeti olmayan, diğerlerinin/vatandaşların haiz oldukları dinsel, dilsel ve etnik nitelikleriyle nüfusun geri kalanından ayrılıp kültürleri, dillerinin, gelenekleri ve dinleri muhafaza edilmesi için üstü örtülü de olsa bir tesanüt ruhunu sergileyebilen gruptur (Akt. Döner, 2015: 183).

Deschenes'e (1985) göre azınlık ise bir ülkede sayısal bakımdan azınlık oluşturan ve o ülkede egemen statüsünde bulunmayan, nüfusun genelinden ayrı dinsel inanış, etnik köken ya da dilsel özellikler gösteren gruplar olmaktadır. Bu gruplar kendi içlerinde yüksek dayanışma duygusu göstererek varlıklarını sürdürmek için üstü örtülü de olsa

ortak bir iradeyle hareket etmektedirler. Bunun temel hedeflerinden bir tanesi toplumda egemen statüde bulunan çoğunluk ile eşit hukuki ve fiili kazanımları elde etmektir (İnanç, 2004: 20). Eiede'nin (2000) azınlık tanımlamasında ise devlette egemen yerleşik nüfusun yarıdan azını teşkil eden ve egemen nüfustan ayrı bir şekilde kendi ortak dinsel inanışı, etnik kökeni ve dilsel özellikleri olan kişiler grup olarak ifade etmektedir (Akbulut, 2006: 127).

Azınlıkların içinde bulundukları farklı durumlar tek bir azınlık tanımı yapmaktaki güçlüğü'n nedenlerinden birisi olmaktadır. Kimi azınlıklar sınırları belirgin bölgelerde baskın nüfustan ayrı bir şekilde birlikte yaşarlarken kimileri çoğunluk toplumun içine dağılmış bir şekilde hayatlarını sürdürmektedirler. Bazı azınlıklar güçlü bir grup kimliğine ve tarih bilincine sahipken kimileri bu bilinçten uzak olabilmektedir (Erdoğan, 2016: 7). Kavram, sosyolojik olarak ele alındığında azınlık; diğer unsuruna göre görece daha geride olma bağlamında azınlık, siyasi olarak sayısal bakımından az durumda olan ve çoğunluk nazarında geride kalmış bir grup olarak ifade edilmektedir. Ayrıca sayısal/nicel bakımında az olmakla birlikte aynı zamanda güç, değer, etki, işlev ve nitelik olarak da “daha az değerli olma” durumundakileri ifade etmektedir (Mızrak, 2018: 634).

Temelde azınlık ve çoğunluklar birbirlerinin şartlarına göre tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle, kimliklerini diğerinin varlığı ile şekillendirmektedirler. Azınlık tanımlarında yer alan çoğunluktan etnik, dilsel ya da dinsel bakımlardan farklı olmak, sayıca az olmak, yurttaş olmak ve başat olmamak unsurları azınlık kavramının koşullarından olmaktadır. Azınlık bilincinin varlığı ise öznel şartı oluşturmaktadır. Kendisini farklı görmeyen ve farklı oluşunu kimliğinin bir vazgeçilmezi saymayan topluluklar azınlık oluşturmamaktadır (Nantu, 2018: 8).

Bir grubun, yapının veya sistemin azınlık olarak kabul edilebilmesi için “Farklılık”, “Sayıca Az Olma”, “Baskın Olmama”, “Vatandaşlık ve Yerleşim”, “Kendi Kimliğini Tanımlama” ve “Azınlık Bilincine Sahip Olma” üzere beş tür özellik arz etmesi gerekmektedir. Bunlar aşağıda açıklanmaktadır (Kurubaş, 2006: 30; Yıldız, 2014: 394-396; Erdoğan, 2016: 8-10; Karakuş, 2018: 11-13):

- Farklılık: Bu ölçüte göre, azınlık olmak için, içinde bulunulan devletin nüfusunun geri kalanından, istikrarlı olarak sahip olunan etnik, dilsel ve dinsel özellikler itibarıyla belirgin düzeyde farklılaşmak gerekli olmaktadır. Bu unsurun yapılacak bir azınlık tanımında temel ölçüt olduğu söylenebilmektedir. Farklılık ölçütü ile azınlık kavramı etnik, dilsel ve dinsel farklılıkla sınırlandırılmakta, sosyolojik olarak farklı olan diğer gruplar kapsam dışına çıkarılmaktadır.

- Sayıca Az Olma: Bu ölçüte göre azınlık grubu ilke olarak nüfusun geri kalanından sayı bakımından az olmaktadır. Bununla birlikte sayısal olarak çok küçük bir orana sahip gruplara da azınlık statüsü tanıyıp devlet kaynaklarını sarf etmek de makul görülmemektedir. Diğer yandan sayısal olarak kabaca birbirine yakın olan ve birlikte yaşayan etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların tamamı azınlık haklarından faydalanabilmektedir. Azınlığın ülke içerisindeki coğrafi dağılımı değerlendirildiğinde, azınlık nüfusunun ülkenin herhangi bir bölgesinde çoğunluğu oluşturması, bu ölçüte aykırı bir durum teşkil etmemektedir.

- Baskın Olmama: Bu ölçüt nüfusun kalanına göre baskın ya da egemen konumda olmamayı gerektirmektedir. Çünkü baskın konumdaki azınlık grubun korunmaya ihtiyacı bulunmamaktadır. Aksine hakları ihlal eden konumunda olmaktadır. Buna en çarpıcı örnek 1994 öncesi G. Afrika’da yaşayan ve nüfusun yüzde

80'nini oluşturan, ancak yüzde 20'lik beyaz azınlık tarafından ayrımcılığa maruz kalmış siyah çoğunluğunu ifade etmektedir.

- Vatandaşlık ve Yerleşim: Azınlıklar, yaşadıkları ülkenin vatandaşı olmaktadır. Bir bireyin ikamet ettiği ülkede azınlık gruptan sayılabilmesi için ikamet ettiği ülkenin vatandaşı olması gerekir. Birey eğer vatandaşı olmayan ülkede mülteci veya göçmen konumunda ise azınlık statüsünde sayılamamaktadır.

- Kendi Kimliğini Tanımlamak: Birey içinde yaşadığı topluluktan ayrı bir azınlık gruba mensubiyetini (farklılık ve karakter) ifade eder. Irk, din, dil ve kültür gibi özellikler farklılıkları ortaya koymaktadır.

- Azınlık Bilincine Sahip Olma: Sonuncu ve subjektif ölçüt ise azınlık bilincine sahip olmaktır. Buna göre azınlık grup, sahip olduğu ayırt edici karakteristiklerini muhafaza etmek konusunda istekli olmaktadır. Ancak bu isteği resmî olarak ilan etmeye gereği bulunmamaktadır. Yahudilerde olduğu gibi korkudan azınlık statüsüne tabi olmayı istememelerine karşın farklılıklarını devam ettirmek isteyebilmektedirler. Bu yüzden azınlık bilincine sahip olma ve dayanışma içinde olma durumu dolaylı olarak da gerçekleşebilmektedir.

1.2. Kimlik ve Dış Politika Etkileşimi

Kimlik ile dış politika etkileşiminin analizinde Wendt'in öncüleri arasında sosyal inşa yaklaşımı uluslararası ilişkiler disiplininde 1990'lı yıllardan itibaren sıklıkla kullanılmaktadır. Wendtçi sosyal inşa yaklaşımının temel önermesi; “ben” ve “öteki” nin kendini tanımlamada kullandıkları unsurların dış politikaya etkisinin oluşturmaktadır. Wendt (2003: 95-140), kimlik konusunda uzun açıklamalar ve ileri sürdüğü önermelerden

sonra devletlerin de tıpkı insanlar gibi bir kimliğe sahip olduğunu ve bu kimliğin de uluslararası ilişkilerin seyrine yön verdiğini belirtmektedir. Devletlerin kimliği ise tarihi sürece dayanan, uzun bir zaman yayılan inanışlar, mitler, kültür gibi öğelerden meydana gelmektedir.

Devletlerin dış politikalarında sergiledikleri tutumlar “kolektif” ortak anlam tezahürü olarak da yorumlanabilmektedir. Bu kolektif kişilerden topluma, toplumdan kişilere yönelen kimlik olmaktadır. Öte yandan kimlik ve dış politika etkileşiminde, kimlik olgusu bağımlı veya bağımsız değişken olarak yer alabilmektedir (Akıllı, 2013: 9). Bundan dolayı söz konusu ikiliden biri diğerine göre öncül veya ardıl olabilmektedir. Kimlik ile dış politika arasındaki korelasyonu şu şekilde ifade etmek mümkün olmaktadır: Aktörün kendini tanımlayarak amaç, gereksinim ve çıkarlarını ileri sürebilmesi için kimlik taşıyıcı bir araç olurken, dış politika ise kimliğin yöneliminde bir tezahür ve çıkarların sembolü olmaktadır.

Kimlik kavramı öteden beridir antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi alanlarda incelenen ve her bilim veya disiplinin kendi bakışı ile analiz ettiği bir fenomen niteliğinde bulunmaktadır. Wendt (2003: 224), felsefi anlamda kimlik kavramını ‘şeyi’ bir ‘şey’ haline getiren ‘şey’ diye ifade etmektedir. Yani başlangıçta belli bir anlamı ve niteliği bulunmayan herhangi bir olguya nitelik kazandıran ve onu anlamlı kavrama/yapıya dönüştüren bir katalizör olmaktadır.

Daha önce ifade edildiği üzere sosyal psikolojinin konusu olan kimliğin; bireysel, sosyal psikolojik, psikososyal ve kolektif boyutları bulunmaktadır. Uluslararası ilişkiler bakımından ele alındığında kimliğin kolektif boyutu ağırlık kazanmaktadır. Zira kolektif kimlik, belli toplumun münhasır özellikleri olan tekillik ve benzersizlik bağlamında

taşıdığı aidiyet duygularını içerdiğinden devletlerin de bu faktörler üzerinden dış politikalara yönelmesi doğal olmaktadır (Bilgin, 2007: 13). Kolektif kimlik, ulusal kimliğin bütünleşik hali olarak ele alındığında, uluslararası alanda bu “ulus” luğun bir görünümünün olması beklenmektedir. Başka bir açıdan kimlik, ulusların mirasını taşıyan bir araç olduğu gerçeğinden hareketle devletlerin buna uygun davranması beklenen bir çıktı olmaktadır (Smith, 1999: 147-150).

Devletlerin, kimlik ve dış politikayla etkileşiminde Barnett (1993) konumsal ve tercihsel olmak üzere iki yönlü bir rolden söz etmektedir. Konumsal roller, uluslararası sistemde yer alan yapılara uyum, katılma ve statü bakımından görece zorunlu olarak uymak durumunda oldukları rollerden olmaktadır. Bu rollerin sınırlayıcı etkileri olduğu gibi hareket alanı da “diğer” lerine göre genişlemekte ya da kısıtlanabilmektedir. Tercihsel roller ise devletlerin dış politika amaçlarına göre kendi hareket alanlarını oluşturabilmelerini ifade etmektedir. Bu roller, tarihi, kültürel ve sosyal gibi etmenlerle şekillenmektedir (Barnett, 1993: 273-275). Nitekim uluslararası ilişkiler disiplinde görece ihmal edilen kimlik temelli sosyal yaklaşımlar, kimliğe büyük önem vermektedir. İnşacı yaklaşım, uluslararası ilişkilerde, devletlerin kurdukları ilişkilerde gösterdikleri tutumları kimlikten yola çıkarak açıklamaya çalışmaktadır. Devletler meşruiyetlerinin temeli olarak gördükleri kimlik kavramını, hareket tarzlarının çıkış noktası olarak görmekte, uluslararası ilişkilerin sosyal bir alan olduğunu varsaymakta ve bundan dolayı da kimliğin yönlendirici olduğu ileri sürülmektedir (Bilgin, 2007: 53; Wendt, 2003: 55-56).

İşte bu noktada kimlik ve dış politika etkileşimi ortaya çıkmaktadır. Zira devletler tarihi, kültürel ve kolektif kimliklerden yola çıkarak dış politikada etkinlik göstermek istemektedir (Arı, 2004: 48). Ancak bu arzuları “diğer” lerinden ileri gelen “konumsallık”

ile kendi içinden gelen “tercihsellik” arasında değişim gösterebilmektedir (Wendt 2003: 224). Makedonya devleti için tarihsel ve kültürel geçmişinden gelen kolektif kimliği, dış politikadaki amaçlara yön vermekle birlikte bu amaçlar “diğer” lerinin engellemelerine maruz kalmaktadır. Akıllı (2013), kimliği organik bir form olarak kabul ederek, bu formun devlete sirayet edebileceğini bundan dolayı da kimlik ile dış politika arasında bağın da organik olduğunu ileri sürmektedir.

Sosyal normların kimlik kanalından dış politikaya etki edilebilmesinde “yerellik” ve “özgüllük” niteliklerine sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Yerellikte sosyal sistemi oluşturan bireylerin kolektif kimlik tanımlama ve algıları söz konusu olmaktadır. Özgüllükte ise yapılan tanımlamaların ağırlık ve etki derecesi ile davranışlara yön verme gücünden söz edilmektedir (Türk, 2014: 41). Buna göre kolektif kimliğin dış politika ile ilişkisinde önce yerelden beslenmesi daha sonra bu durumun belli bir etki derecesine sahip olması gerekmektedir.

Rasyonalist teori, kimlikler üstü iken sosyal inşa açısından bakıldığında kimlikler, bireyden devlete, devletten bireye doğru sürekli bir devinim içerisinde bulunmaktadır. Aralarındaki güçlü bağ da buradan ileri gelmekte ve kimlik-sistem ilişkisini meydana getirmektedir. Bu ilişkide üç sistemden söz edilebilmektedir. Bunlar şu şekildedir:

Birincisi; bir liderin, otoritenin veya yönetimin olmadığı “kargaşa” durumunu tanımlamak üzere kullanılan Hobbesçi anarşik düzen olmaktadır. Anarşi, İngiliz Okulunda uluslararası ilişkilerin tarihini ve sistemsal yapısını açıklamak üzere kullanılmaktadır. Anarşik düzenin genel tanımı ise uluslararası sistemin kabul gördüğü merkezi bir otoritenin yok sayılması ve buna bağlı devletler tarafından ortaya çıkarılan siyasal sorunların bütünüdür. Bunun da nedeni uluslararası ilişkilerin

devletler üstü olmasına dayandırılmaktadır (Yalvaç, 2011: 72). Hobbesçi anarşik düzende; ilişkiler rekabet etme ve düşmanlık gibi unsurlar üzerinden gelişmektedir. Önemli olan güç, gücü sürdürmek ve çıkarları sağlamaktır. Bunun için de kendi güvenliğini diğerinin güvensizliği üzere inşa etmek, dış ilişkilerde güce ve çatışmacı tutuma başvurmadır (Yalvaç, 2011: 77).

İkincisi; ortak çıkarların, menfaatlerin, işbirliğinin ve devletlerarası örgütlenmelerin önemini ileri süren Lockeçu anarşik düzen olmaktadır. Locke, doğal durumda insanların barış içinde olduklarını savunmaktadır. İçeride farklı olmanın dışarıda ortak değerlerin ve amaçların etrafında toplanmaya engel olmadığını varsaymaktadır. Devletlerin çıkar, egemenlik ve güvenliklerini teminat almakta militarist değil yumuşak güce dayalı olması esas kabul edilmektedir (Oğuzlu, 2012: 206-209).

Üçüncüsü; devletlerin birbirlerini dost olarak görüp dış politikadaki yönelimlerini müşterek menfaat ve çıkarlar üzerinden ilişkiler kurmasına dayanan Kantçı anarşik düzen olmaktadır. İç ve dış politika iç içe olduğu gibi devletler de birbirlerini kimlik ve ortak çıkarlar üzerinden algılayıp kabul etmektedir. Şeffaflık olup ilişkiler de ikna ve kabul görme şeklinde sürdürülmektedir (Oğuzlu, 2012: 206-209).

Görüldüğü üzere uluslararası sistemde her durumda da kimlik olgusu büyük ve önemli bir yere sahip olmaktadır. Zira devletler, çıkar ve hedeflerini tanımlarken taşıdıkları kimliklerden yararlanmaktadırlar. Bu yararlanma sürecinde ise yukarıda sıralanan davranışlardan birini ya da birkaçını sergileyebilmek rollerini icra etmektedirler. Kimlikler hem iç hem de dış yapılardan oluştuğu gibi bu yapıların ilişkilerinin karakterleri de değişiklik göstermektedir.

Kimlik oluşturmaya giden süreçte aktörler, ihtiyaçlarını, ilgi alanlarını, kim olduklarını anlayıncaya kadar kimliklerini formüle edememektedirler. Bunu yapabilmek için öncelikle kendilerini tanımlamaları gerekmektedir. Kimliğin kaynağı olan ajanlar/temel yapılar başlangıçta yalnızca “ben” veya ”ego” güdüsü taşımakta ve bunun da bir anlamı bulunmamaktadır. Tek başına “ben” veya “ego”, inşa edilmemiş bir kimlik olmaktadır. Kimliğin inşa edilebilmesi için “diğer” lerine ihtiyaç bulunmaktadır. Başka bir deyişle uluslararası alanda bir kimlik olgusundan söz edebilmek için “öteki” ne ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bakış açısı ile kimliğin diğerlerine göre konumlandırıldığı, toplumun içinden gelen dinamiklerin öncül olduğu ancak asli olmadığı söylenebilmektedir. Toplumun çoğunluğunun bir X dinine mensup olması bir devleti X Devleti yapmamaktadır. Eğer bu devlet kendini X devleti olarak tanımlarsa ve diğer devletler de bunu kabul ederse, bahsi geçen devlet X Dinine Mensup Devlet kimliğini kazanmaktadır. Bunun için de uzun zamana ve üzerinde uzlaşmış bir toplumsal sürece ihtiyaç bulunmaktadır (Wendt, 1999: 224-225).

Kimlik iki ana yüze sahip olup birincisi egoya ait fikirler ve ikincisi de diğerlerine ait fikirler ve görüşler olduğundan “ben” ile “diğer” arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. “Ben” kendisini diğerine göre konumlarken, “diğer” ise benlik pozisyonuna göre kendini konumlar ve bundan dolayı da biri diğerine muhtaç olmaktadır. Biraz daha geniş bir açıdan bakabilmek için kimlikleri kişisel olarak kolektif, rol ve tür olmak üzere üç ana grupta incelemek mümkün olup bunlar (Wendt, 1999: 224-229):

- Kişisel ya da birlikte kimlikler, maddi anlayışa dayalıdır. Bunlar otomatik genetik nitelikte olup insani veya geçmişten gelen gelenekler şeklinde toplanabilmektedir.

- Tür kimlikleri, insanların devletlerin niteliklerinden ve karakterlerinden kaynaklanan etiketleri olmaktadır. Bunlar kültürel ve tarihsel sonuçlar olarak kabul edilebilirse de Wendt, bu aktörlerin “kendine özgü” olduğunu iddia etmektedir.

- Rol kimlikler, “diğerleri” ile olan ilişkiden kaynaklanmaktadır. Tür kimlikleri toplum olmadan önce yükselirken, rol kimliklerini başkalarıyla olan ilişkiler ortaya çıkarmaktadır. Hiç kimse veya herhangi bir devlet kendi rol kimliğini kendi başına kuramamaktadır.

Kolektif kimlikler, “ego” ve “diğer” leri arasında tanımlama veya konumlama oluşturmaktadır. Bunlar arasındaki durum zamanla bulanık hale gelmekte olup kolektif kimlikler, tüm kimlik türleri ile bir araya geldiğinde oluşmaktadır. Normlar ve kurumlar, bir yapı olarak aktörlerin kimliklerini oluşturmaktadırlar ki Kast sistemi bunun iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Kast sistemine üye olan kişi, Kast sınıfının kısıtlamalarına uygun davranmaktadır. Kişi bu sınıfın normlarına göre hareket etmeye başlamakta ve bulunduğu sınıf, kişiye kimlik kazandırmaktadır. Bu şekilde kişi kendi konumunu belirleyip, bu belirlemelerin toplamı da toplumu oluşturmakta ve böylece toplumun kimliği ortaya çıkmaktadır (Bınarcı, 2014: 17).

Hudson’a (2005) göre, kimlik ve kültür, “dış politika yapımında uluslararası güç dengesinde göz önüne alınması gereken ve önemli görünen” içsel motivasyonları ve zorunlulukları şekillendirmektedir. Günümüzde dış politikada kimlik ve kültürün rolü ve önemi artmaktadır. Bunun da nedeni ise bir aktörün değeri artık günümüz itibarıyla yumuşak gücünün durumuna göre ölçümlenebilme ve bu yumuşak gücü de geçer akçe olarak gösterebilmekle ortaya çıkmaktadır. Yazar, bu noktada kimliğin geleneklerle sabit olmadığını, her kuşak tarafından yeniden tanımlandığını ve değişen sosyal ve politik

koşullara göre yeniden düzenlendiğini ileri sürmekte, değişen sosyal ve siyasi koşulları vurgulamaktadır. Söylem ve toplumdaki etkileşimin, kimliğin temel mekanizması ve itici gücü olduğu ve bu çerçevede, bu sosyal söylemin tümünün sonuçları kültür olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı, “kültür savaşları”, “kültür değişikliği” ve “kültür etkisi” gibi kavramlardan söz edilmektedir (Hudson, 2005: 10-11).

Soğuk Savaş sonrası dönemde kültürel alana vurgu yapan Huntington, "Medeniyetler Çatışması" adlı eserinde uygarlık ve medeniyet kavramını insanları diğer türlerden ayıran kültürel bir kimlik olarak görmektedir. Yazara göre tarihsel süreçte dünyadaki olaylarda temel aktörler ulus devletleri olmaktadır. Ulus devletlerin olaylar karşısında gösterdikleri tepkilerin kaynağı tarihsel süreçte güç ve servet olup bununla birlikte ortak değerler veya farklılıklar ve kültürel tercihler tepkileri biçimlendirmektedir (Huntington, 2015: 15). Bununla birlikte dünya düzenindeki ilişkilerin yapısı “ülkelerin medeniyet kimlikleriyle biçimlendirilmektedir” (Huntington, 2015: 27). İnsanlık, medeniyetlerin tarihi boyunca kimlikleriyle var olagelmektedir. Birçok tarihçi, antropolog, sosyolog, felsefe ve siyaset bilimci bu medeniyetleri tanımlarken, yorumlarken, varoluş nedenleri, ortaya çıkışları, yükselişleri, birbirleriyle ilişkileri, başarıları, zayıflamaları ve çöküşlerini analiz ederken onların kimlikleri üzerinde durmaktadırlar. Tersine doğru bakıldığında dünyada bilinen 12 medeniyetin halkları, bu halkları oluşturan topluluklar ve toplulukları oluşturan bireylerin kimlikleri sürekli olarak kendilerini diğerlerinden ayırmış, buna göre var olmuş ve ilişkilerini de buna göre geliştirmişlerdir (Huntington, 2015: 51-53). Dolayısıyla binlerce yıla uzan tarihi sürecin aksine devletlerin dış politikalarında kimlik aygıtından bağımsız olması mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Bireysel taraftan kurumsal tarafa sirayet eden kimlik konusuna devletler açısından bakıldığında kavram yeni ve farklı boyut kazanmaktadır. Devlet kimlik problematiği, uluslararası ilişkiler disiplininin araştırma gündeminde üst sıralarda yer almakla birlikte inşacı/yapılandırmacı yaklaşım ve söylemin önemli bir özelliği haline gelmektedir. Devlet kimliği konusuna uluslararası ilişkilerde ve rasyonalist kuramlarda yer verilmekte veya ikincil unsur olarak bakılmaktadır. Bu konuya yapılandırıcı yaklaşımın ilgi gösterdiği ve analizlerde bulunduğu görülmektedir. Wendtçi yapılandırmacı yaklaşımda “devletlerin çoklu kimlikler arasından nasıl seçim yaptıkları” sorusunun yanıtı aranmakta ve buna göre değerlendirmeler yapılmaktadır. Wendtçi yaklaşımda devlet kimliği ile bireysel kimlik, kültür ve normları arasındaki ilişkinin durumu bir diğer sorunsal olmaktadır (Şahin, 2013: 43-44).

Öte yandan yapılandırmacı yaklaşım ana akım teorilerine (Makyavelci veya Hobbesiyen Gerçekçilik (realizm), Grotiusçu akılcılık (rasyonalizm) ve Kantçı devrimcilik (revolutionalizm)) karşı bir meydan okuma olarak meydana çıkmaktadır. Genel olarak yapılandırmacı yaklaşım ile rasyonel seçim kuramına ve devlet kimliği kavramına münasip bir secenek olduğu ileri sürülebilmektedir. Wendt (1999) daha önce yer verildiği üzere kimlikleri; kişisel, sosyal ve kolektif olmak üzere üç ana sınıfa ayırmakta, devlet kimliğini de statü bakımından kolektif kimlik türünde konumlandırmaktadır. Wendt (1994), devlet kimliği bağlamında yapılandırmacılığı üç temel iddiası bulunan uluslararası sistemin yapısal bir teorisi olarak ifade etmektedir. Bu iddialar:

- 1- Uluslararası politika kuramının başlıca analiz birimleri devletler olmaktadır.

2- Devletler sistemindeki kilit yapılar ve ilişkiler maddesel olmaktan çok öznelarası olmaktadır.

3- Devlet çıkarları ve kimlikleri, iç siyaset veya insan doğası tarafından sisteme harici olarak verilmek yerine, büyük oranda bu sosyal yapılar tarafından inşa edilmektedir (Wendt, 1994: 385).

Hobsbawm (1996) dil, kültür ve ulusal kimlik üçlüsünü ele aldığı makalesinde kimliklerin; aktörlere kim olduklarını, hangi ilgi alanlarına sahip olduklarını, kendi yerlerini tayin edebilmelerini, diğer aktörlerin davranışlarını tahmin etmelerini, çıkarların neler olduklarını yorumlayan ve bunları ileri sürmekte itici olan çerçeve bir araç olduğunu ileri sürmektedir (Hobsbawm, 1996: 1065-1071-1073). Devlet kimliği, sosyal olarak paylaşılan inançlar ile ulusal kimlik ve kültürün olarak bir parçası olmaktadır. Kültür ve kimliğin devlet kimliği içerisindeki başlıca yeri ise uluslararası ilişkilerde güç (katı/yumuşak) kullanımı olmaktadır (Alexandrov, 2003: 35).

Devlet kimliği, kişilerde ya da toplumlarda olduğu açık ve hemen karakterize edilemeyen bir yapıda olmaktadır. Zira uluslararası ilişkilerde konumsallık ve tercihsellik sistemin işleyişine göre değişim göstermektedir. Konumsal tutum sistemin çerçeveleyici ve sınırlayıcı etkilerine göre tercihsellik ise kimlik dinamiklerine göre gelişmektedir (Barnett, 1993: 273-275). Ulusal ve devlet kimliğini İskoç yazar William McIlvanney (1999) şu şekilde açıklamaktadır; “ulusal ve devlet kimliğine sahip olmak, eski bir sigorta poliçesine sahip olmak gibidir. Bir yerlerde bir tane vardır ama nerede olduğundan emin değilsinizdir” (Manuscript Centra, 2008: 1249). Devlet kimliğinin ne olduğu konusunda literatürde tartışmalar bulunmaktadır. Wendt (1994), devletin kurumsal kimliğinin dört temel normdan oluşan bir ilgi alanı olduğunu ifade etmektedir. Bunlar:

1. Diğer aktörlerden farklılaşmalar da dahil olmak üzere fiziksel güvenlik,
2. İstikrarlı sosyal kimlikler için ilgi yaratan dünya ile ilişkilerde ontolojik güvenlik veya öngörülebilirlik,
3. Başkaları tarafından bir aktör olarak tanınmaya aracılık eden, kuvvet yoluyla hayatta kalmanın ötesinde gelişim,
4. Daha iyi bir yaşam için insani gereksinimleri karşılamak için gelişme ve bunun için devletlerarasındaki kolektif hafıza,

Devletlerin kimlik temelli normları her zaman görünür ve kolay anlaşılır olmayabilmektedir. Belli durum ve gelişmelerde ortaya çıkıp ve ileri sürülmektedir. Birinci aşamada rasyonel biçimde kültürel normlara uymak zorunda kalınmasında veya zorlanmasında yeni bir devlet biçimi ortaya çıkmaktadır. Hobbesçi anarşide olduğu gibi “öl veya öldür” şeklinde son derece olumsuz olabilmektedir. İkinci aşamada; kendi menfaatine olan durumlarda olumlu, ılımlı ve destekleyici olan neoliberal ileri sürüm olabilmektedir. Uluslararası kurumlarla işbirliği, paktlar gibi. Üçüncü aşama ise inşacı hipoteze dayanan ve bir devletin meşru olarak algıladığı kültürel normları gözlemlediğinde ortaya çıktığı görülmektedir. Meşruluk ise kendi kimliğine uygunluk olmaktadır (Wendt 1999: 250).

Devlet kimliği, uluslararası alanda otorite yokluğunda söz konusu olan bir savunma ve konumlama aracı fonksiyonuna sahip olmaktadır. Sistemin olağan işleyişinde hukuk kuralları geçerli olduğundan kimlik olgusunun öne sürülmesine gerek bulunmamaktadır. Zira devlet kimliğinin temel işlevi rutin dışına çıkıldığında ileri sürülmektedir. Bununla birlikte devlet kimlikleri; ekonomik ve teknik gibi küresel nitelikli durumlardan ziyade daha çok eğitim, kültür, egemenlik hakkı gibi konularda

başvurulan bir mekanizma olmaktadır. Devlet kimliğini betimleyen en öz ifade olarak “devletin insansılaştırılması” kullanılabilmektedir (Fearon, 1999: 36-37; Sarı Ertem, 2012: 198-201-204).

Ortaya çıkışı bakımından devlet kimlikleri ve çıkarları, bazen yerel toplumla ilişkiler ve iç sistemin (liberal, demokratik vs.) özelliklerine göre bazen de uluslararası toplumun (hegemon, dengeleyici vs.) özelliklerine göre şekillenebilmektedir. Bu açıdan devlet kimlikleri; içsel, dışsal veya her ikisi birden niteliklerine göre oluşabilmektedir. Ancak yapısalcı yaklaşımın temel önermesinde yer aldığı üzere kimliklerin zaman, koşullar, etkiler ve çıkar bağlamında değişmesi mümkün bulunmaktadır. Nitekim sosyal kimliklerin öznelarası temelinde, işbirliğine veya çatışmaya dayalı bir yaşam seyri bulunmaktadır. Dolayısı ile bu değişimden devlet kimliklerinin de payı olması doğal olmaktadır. Devlet kimliği, kolektif bağlamda ele alındığında değişimin doğası daha açık bir şekilde anlaşılabilir. Önemli olan, kendilik ve ötekinin normatif olarak entegre olup olmadığı değil, somutlaştırdıkları sosyal yapıların benlik kavramlarına ne kadar derinlemesine nüfuz ettiği gerçeği olmaktadır. Soğuk Savaş esnasında, ABD ve SSCB'nin belirli kimliklere haiz olan kolektif bir sosyal yapı sergilediği görülmektedir. Bunlar, kendini ve diğerini tanımladığı “ulusal güvenlik dünya görüşlerinde” sosyal yapıdaki rol pozisyonlarına göre somutlaştırmaktadır (Wendt, 1994: 386).

Uluslararası kimliğin niteliği (sosyalist, komünist, liberal, kapitalist, vb.) içeriden dışarıya doğru etki meydana getirmektedir. Buna göre uluslararası kimliğin en dış politika ve uluslararası sisteme olan etkisinin en somut ve güçlü örneği Soğuk Savaş dönemi olmaktadır. Zira bu dönemde kapitalist-komünist ayrışmasının kaynak noktası ulusların kimliklerinden ileri gelmekte, menfaat ve nüfuz mücadelesi de bunu takip etmektedir. Ancak ABD ve SSCB örneklerine bakıldığında kimliklerden hangisinin diğerini

etkilediği ve şekillendirdiği tartışmasının kapısı aralanmaktadır. Devlet mi ulusal kimliği, ulusal kimlik mi devlet kimliğini etkiledi? sorusu ortaya çıkmaktadır.

Bu soruya Berger, devlet kimliği ile ulusal kimlik arasında ayırım yapmanın kolay olmadığı yanıtını vermektedir. Yazara göre uluslararası ilişkilerde sıklıkla devlet kimliği ile ulusal kimlik eş ve iç içe görülmektedir. Ulusal kimlikler her zaman olmasa da çok büyük oranda devlet kimliği ile örtüşmektedir. İki kavram arasındaki farklı teorik yaklaşım ve araştırmalar siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde alt disiplinlerin çalışma alanı olmaktadır. Kimliği “ulusal” olarak değerlendirenler iç politika, milliyetçilik ve etnik konulardaki akademisyenler olup uluslararası ilişkiler ve dış politika alanındaki akademisyenler kimliğin dış boyutunu vurgulamaktadırlar (Berger, 1996: 338-343, Alexandrov, 2003: 37; Wagner, 2005: 144-145). Soğuk Savaş yıllarında, aslında pek çok devletten teşekkül etmiş bir birlik olan Sovyetlerin askeri üretimde, eğitimde ve teknolojide benzeri görülmemiş bir gelişme ve diğerlerine üstün gelme çabası sergilediği görülmektedir. Bu çabanın üreticisi veya itici faktörü ise Sovyet kimliği ve Sovyet kimliğine olan bağlılık olmaktadır. Nitekim Birliği oluşturan devletlerin ayrı ayrı toplumsal özellikleri ve yerel kimlikleri bulunmaktaysa da Sovyet Kimliğini en tepeye koyup dış dünyaya karşı kendilerini tek kimlik altında konumlandırmaktadırlar (Hopf, 2002: 148-150).

Devlet kimliği kavramı normlar, fikirler ve kültür gibi inşacı yaklaşımlar tarafından yaygın olarak kullanılan temel kavramlardan olmaktadır. Devlet kimliğinin ne olduğu hakkında uzlaşma bulunmamakla birlikte basit bir yaklaşımla; bir devletin kendini diğerlerinden ayrı olarak ileri sürdüğü nitelermeler olarak kabul edilebilmektedir. Bu nitelermelerden yola çıkarak devletler dış politikalarına yön verebilmektedir. Nitekim bu konuda inşacı yaklaşımın öncüleri (örn. Wendt, 1992; 1994; 1999), “ulusal kültür”ü bir

devlet kimliği kaynağı olarak görmektedirler. Devlet kimliği bakımından “kültür” ise ananevi alışkanlardan daha fazlası olup “ulusal toplum olarak paylaşılan bilgi” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlamada yer alan “Bilgi” ifadesi bir “aktörün” var olduğuna ve gerçek olduğuna kanaat getirmesini sağlayan bir “inanç” olarak kabul edilmektedir. O halde “aktör” de devlet kabul edilmektedir (Alexandrov, 2003: 35).

Demirtaş’a göre farklı ülkelerle kimlik etkileşimi ve bu ülkelerin bizatihi mevcut uluslararası sistemin bir parçası olarak kabul edilmesi ve saygı duymaları için önemli bir yol sunmaktadır. Siyaset yapımı ve s rd r lmesi aşamasında devlet kimliği, politika yapıcıların dış politikaki amaçlarını gerçekleştirebilmek üzere yararlandıkları önemli bir araç haline gelebilmektedir (Demirtaş 2008: 33).

Campbell ise devlet kimliğini, varoluşun kaçınılmaz bir boyutu olarak görmekte ve bunu aynı zamanda “siyasi mücadelelerin sahnelendiği bir yapı” şeklinde ifade etmektedir. Yazara göre kendilik ve öteki arasındaki ilişkileri ikiye ayıran genel türden sınıflamalar, devletle ilişkilendirilen ve geleneksel bir fenomen olan “dış politika” nın “iç politika” dan farkını ortaya koymaktadır. Bu yönü ile kimlik; dış politikada koruyucu ve kapsayıcı iken kolektif kimlik içeride bütünleştirici role sahip olmaktadır (Campbell, 1998: 226-229). Bu açıdan bakıldığında Berger (1996) ve Wendt’in (1994-1999)  zerinde durduğu gibi her iki kavram; kapsayıcılık, i e içelik ve yakın bir ilişki halinde bulunmaktadır.

Genel olarak kimliklerin dış politika üzerinde etkili olduğu literatürde hemfikir olunan bir önerme olmakla birlikte bunun etkisi, yönü ve sürekliliği konularında ise görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu görüş ayrılıklarının kaynak noktası ise kimliklerin üzerinde

inşa edildiği argümanların göreceliliği, değişebilirliği ve sınırlılığı bağlamında olmaktadır.

Devletlerin kimlikleri, varlığı (amaçları, menfaatleri, vb.) ve eylemleri uluslararası toplum yapısını şekillendirirken, uluslararası yapı kalitesi de devlet eylemlerini etkilemektedir. Devletlerin amaç ve eylem başlıklarında elde etmek istedikleri şeyler ise ihtiyaçlarını karşılamak ve uluslararası düzende daha iyi bir konuma gelmektedir. Başka bir deyişle, "çıkarlarını" maksimize etmek olduğundan eylem boyutunda rasyonel bir davranış ve tutum göstermektedirler. Bu tutum aslında bireysel kişilik özelliği tipolojisi olmaktadır. Çünkü her birey kendi menfaatlerini maksimize çalışmaktadır. O halde bireylerden oluşan toplum ve toplumun temsili aygıtı devletin tutumunun da benzerlik göstermesi doğal olmaktadır. Wendt'e göre bu durum kendini ve diğerlerini kavramsallaştırarak oluşturdukları çıkarlara ulaşma çabası olup kimlikler çıkarları belirlemektedir (Wendt, 1999: 231).

Dış politikada çıkarlar olmadan, kimliklerin motivasyon gücü bulunmamaktadır. Dolayısı ile kimlikler aslında bir "inanç" olup çıkarlar da devlet için bir "arzu" olmaktadır. Birbirini tamamlayan ve bir devrim oluşturan bu durum dış politikanın sürekliliğini ve değişimini açıklamaktadır. Çünkü kimlik olgusu zamanla değişebileceğinden bu değişime bağlı olarak dış politika da değişebilmektedir. Bundan dolayı devletin rasyonel dış politikası gelişmekte ve bu noktada da devlet eylemlerinin analizini yapılması gerekmektedir. Devlet eylemlerini analiz etmek için "(arzu) + (inanç) = (eylem)" şeklinde formülize edilen akılcı seçim teorisi kullanılabilmektedir (Wendt, 1999: 231).

Bu formülasyon uluslararası ilişkilerde konstrüktivizmin rasyonel boyutunu somut olarak göstermektedir. Zira konstrüktivizme bir itici faktörün bir diğerini, daha sonra başka bir diğerini olmak üzere süregiden bir zincirleme ve sitemik olarak üzerine koyma ve bunların toplamında bir sonucu, amaca ve yargıya kademeli olarak ulaşma/varma durumu söz konusu olduğu düşünülmektedir. Her aşama kendinden öncekinden beslenmekte ve bu şekilde ilerlemektedir. Öyleyse konstrüktivizmin temel analiz konusu olması nedeniyle, dış politikaya ve uluslararası ilişkilere kimlik bağlamında yaklaşmak rasyonel bakışın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır görüşü savunulabilmektedir.

Diğer yandan devletin yegâne analiz birimi olarak referans alınması da bir takım görünmez alanların oluşmasına yol açabilmektedir. Baskın bir kültürel özelliği olan topluluğun bambaşka bir devlet kimliği ile sembolize edilmesi bir takım iç sorunlara ve bu sorunlardan kaynaklı dış politika aksaklıklarına yol açabilmektedir. Bu anlam Balkanlarda en iyi bir şekilde Yugoslavya döneminde görülmektedir. Şu halde devletlerin davranışlarını “rasyonel” bakışla değerlendirmek ve analiz etmek mümkün iken özellikle dış politikanın kimlik ayırık olabileceği iddiasının farklı açılardan yeniden gözden geçirilmesinde yarar olduğu düşünülmektedir. Ulusal kimlik ve devlet kimliği özdeşleşmesinin daha çok homojenize yapıdaki ülkelerde gerçekleşebileceği tarihi süreçte görülmektedir.

Benzer şekilde Weldes de ulusal çıkarların ortaya çıktığı temsilleri ve dış politikayı incelemek ve anlayabilmek için “eklemlleme” ve “sorgulama” olmak üzere iki boyutta ele alınması gerektiğini önermektedir. Yazara göre “eklemlleme” terimi mevcut kültürel hammaddelerden veya dilsel kaynaklardan anlam üretilen süreci ifade etmektedir. “Sorgulama” ise kimliklerin veya özne durumundaki pozisyonların

oluşturulduğu ikili bir süreç olmaktadır. Yazara göre ulusal çıkarlar ve dış politika konstrüktivist anlamda şu şekilde oluşmaktadır: Artikülasyon ve sorgulamanın ikili süreçleri "ulusal çıkar" ın oluşturulmasında merkezi bir önem taşımaktadır. Bu süreçler vasıtasıyla, kişinin/kişilerin ve bunların bir araya gelmesiyle oluşan örgütlü toplumun kimlik kalıplarında; kendi devletinin, diğer devletlerin ve tehditlerin tanımlamaları da dahil olmak üzere, uluslararası sistemin vizyonları yaratılmaktadır. Bu arz, ulusal çıkarları oluşturup, buna bağlı olarak da dış politikaya yön vermektedir (Weldes, 1996: 284-286, Akt. Ünal, 2016: 49).

1.3. Milliyetçilik ve Kimlik Kavramına Konstrüktivist Bakış

İki farklı etnik grup arasında meydana gelen çatışmalar, etnik çatışma olarak ifade edilmektedir. Bu çatışma ortamı geneli itibariyle bir muhalif grubun itirazı ve buna mukabil siyasal iktidarı elinde bulunduran diğer etnik grup arasında meydana gelir. Diğer bir ifade ile etnik çatışmalar, devletin kendi sınırları içinde gerçekleşir.¹ Etnik temele dayalı olan çatışmaların Soğuk Savaşın ardından daha da arttığı gözlemlenmektedir. Akademik çalışmaların da buna paralel olarak arttığı ve etnik sorunlar ile çatışmaların kaynağının ne olduğunu ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir. Bazı akademisyenler

¹ “Etnik Grup; Ortak bir soy mitine inanan, geçmişe ait ortak anılara sahip, aynı kültür unsurlarını paylaşan ve kendi içinde de belirli bir dayanışma ruhuna sahip grup. Bir grubun etnik grup olarak tanımlanabilmesi için var olması gereken başlıca altı kriter şunlardır:

- (1) Grubu tanımlayan bir adın varlığı,
- (2) Grup üyelerinin ortak bir soydan geldiklerine inanması,
- (3) Grup üyelerinin, çoğunlukla mitler ya da efsaneler yoluyla bir nesilden diğerlerine aktarılan ortak tarihsel anılara sahip olması,
- (4) Grubun genellikle dile, dine, geleneğe, kuramlara, sanata, mimariye ve hatta giyim-kuşam tarzına dayalı olarak paylaştığı ortak bir kültürün varlığı,
- (5) Grubun bizzat üzerinde yaşadığı veya halihazırda yaşıyor olmadığı bir toprak parçasına bağlılığı ,
- (6) Ortak bir etniklik duygusuna sahiplik yani grup içindeki insanların kendilerinin ayrı bir grup olduklarını düşünmeleri, bu konuda belirli bir bilince sahip olmaları” (Sönmezoğlu, 1996: 184).

etnik çatışmaların kaynağının, kabile milliyetçiliği veya modernite öncesi kimliklerin canlanmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bununla birlikte küreselleşme ile ortaya atılan homojen dünyaya bir tepki refleksi olan “balkanizasyon-parçalanma” olarak ortaya çıktığını da ifade etmişlerdir (Mount, 2000: 150).

Etnik kimlik farklılığı terörle ilişkilendirmek ise hem devletin güvenliği bakımından hem de diğer komşu veya bölge devletlerin güvenlikleri bakımından telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilmektedir. Yani bir etnik grubun kimliğine karşı ideolojik veya saldırgan militarist bir söylem neticesinde diğer etnik gruplar, kendi kimliklerini tehdit altında hissedip buna karşı koyma için örgütlenebilir ve bir felaket girdabı meydana gelebilir. Brezinski “ideolojik çelişkiler ve toplumsal kutuplaşmalarla dolu bir dünyayı jeopolitik parçalanma hayaletinin tehdit ettiği açıkça görülmektedir. Küresel jeopolitiğin dinamiği, politik olarak yeni uyanmış halkların kendi geleceği ve evrensel olarak kabul edilmiş adalet hakkında kuşkuları ve yeni başlamış özlemleri ile etkileşim halindedir” diyerek bu durumu açıklamaktadır (Kaufmann, 1996: 147).

Milliyetçilik kavramı, 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmasıyla beraber, kültürel sınır ile ulusların tarihi ve politik sınırları arasındaki örtüşmeyi kaldırdığı ifade edilebilir. Ortaya çıkan bu sınırlar, ya birçok etnik grubu aynı ülkenin sınırları içinde bırakmış veya aynı etnik grubun bireylerini farklı ülkelerin sınırları içinde bırakmaktadır. Günümüz dünyasında devletlerin büyük bir kısmı, yaklaşık % 90 ı homojen sayılmamaktadır. Devletlerin %40’ında, toplumun %75’ini bir etnik grup oluşturmaktadır. Orantılı olmayan bu yapı sonucunda yerel halkın yarısını bile oluşturmayan etnik gruplar bu devletleri meydana getirmiştir. Bu oluşuma haiz olanlar, devletlerinin yüzde 30’unu meydana getirmektedir (Rayn, 1997: 158).

Göç nedeniyle ikamet yerini değiştirmeye mecbur kalan etnik grupların, göç ettiği yerlerde azınlık şeklinde yaşamak durumunda kalıp mevcut yönetimden hak talep etmeye başladıkları gözlemlenmektedir. Azınlık grup tarafından ortaya sürülen bu talepler zaman içerisinde bir tehdit olarak algılanmakta ve öteki kavramı daha belirgin hale getirip devletlerin barış ve güvenliğini tehdit etmektedir (Sander, 1992: 23).

Soğuk Savaşın sona ermesi ve çift kutuplu dünya dengesinin çöküşüyle, etnik milliyetçiliğin fitili ateşlenmiş ve yeniden azınlık grupların etnik bağlarını pekiştirmiştir. Gerek uluslararası ilişkilerde veya gerek iç politikada bu durum önemli belirleyici güç haline gelmiştir. Devlet otoritesinin devmalılığının korunması, iç ve dış politikada bütünlük arz etmesi amacıyla etnik azınlıklara karşı sert tutumlar benimsenmekte ve bazen bu tavırlar etnik temizliğe kadar uzanabilmektedir (Özgür, 1998: 201).

Sonuçta ortaya çıkan bu durum, Batı Avrupa dünyası için uysallaştırılmaya veya dizginlenmeye çalışılan etnik veya dini azınlıkların yeniden aktif haline gelebileceği anlamını taşımaktadır. Ortadoğu ve Afrika kıtasından göç dalgalarıyla birlikte Avrupa, dini veya etnik bütünlük olarak kendini güvende hissetmemesine ve kuşkulanmasına neden olmuştur. İslam’a karşı sergilemiş olduğu tavırla bu durum daha da anlaşılmaktadır (Sander, 1992: 29). Batı dünyası tarafından sömürgeleştirilen ülkelerin çoğunluğunun İslam dinine mensup olması ve bu topraklardan batıya göç eden farklı dine mensup etnik bireylerin “radikal İslamcı veya terörist” olarak tanımlanması endişe ve kuşkulu tavrın kaynağının nasıl oluştuğu açıklanabilir hale gelmektedir.

1.4. Makedonya’nın Tarihine Bakış

Balkanlar, dünya tarihi açısından etnik çeşitliliğin ve değişimlerin merkezinde yer alan, pek çok uluslararası politik/siyasi tartışmalarda bahsi geçen ve oldukça

değişken/karışık bir coğrafi ve etnik bölgelerden birisi olmaktadır. Bölge devletlerinin ve toplumlarının yaşamı da bu olgulardan etkilenerek sürekli hareketli devirler yaşamaktadır. Bu dönemler ve Makedonya tarihine yön veren dinamikler hakkında aşağıda kısa açıklamalar yapılmaktadır.

1.4.1. Makedonya'nın Tarihine Yön Veren Dinamikler

Dünya tarihinde Doğu ile Batının ayrıştığı bölge olarak kabul edilen yaklaşımların varlığı bakımından, Balkanlar bölgesi bir geçiş alanı olarak değerlendirilebilmekte ve uzak geçmişinde Roma döneminden itibaren belirleyici bir bölge olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarının ayrıştığı bölge olduğu gibi aynı zamanda Doğunun güçlü devleti Müslüman Osmanlı İmparatorluğu ile Batı dünyasının temsilcisi Hristiyan Avrupa devletleri arasında bir geçiş bölgesi olarak Balkanlar'a hep önem verilmektedir. Bu nedenle dil, etnik köken, din, Ortodoks Teoloji ve Heretik Hristiyanlık (Aydın, 2007: 22-25; Demirci, 2005: 2-3) açısından da geçmiş olduğu çok sayıda hadise ile birlikte anılmakta ve yine oldukça heterojen bir yapı arz etmektedir. Coğrafi ve siyasi bakımdan da dini ve etnik oluşumu çok yapıları olan Balkanlar bölgesinin tarihi genelde çalkantılı olmaktadır (Stefov, 2005: 302-305). Birbirleriyle kaynaşıp homojen yeni bir yapı oluşturmamış insanların, sınırlı bir coğrafyada bir arada huzurlu yaşaması kolay olmamış ve doksanlı yıllarda bu durum Sırpların Boşnaklara karşı gerçekleştirdiği soy kırım ile bir kez daha kendini göstermektedir.

Farklı etnik köken, dini yapı ve dile mensup etnik grupları barındıran Balkan Devletlerinin iç sınırları hiçbir zaman kesin olarak çizilememektedir. Bölgede ikamet eden etnik gruplar tarafından hak iddia edilmesi bölgenin iç ve dış sınırlarının belirlenmesini oldukça zorlaştıran başlıca faktör olmaktadır. Özellikle 17. Yüzyıl

boyunca yaşanan istikrarsızlık ve otorite boşlukları Balkanlarda eşkıya hareketlerinin bir yaşam biçimi haline gelmesine neden olmaktadır. Bu eşkıya hareketi ise genellikle baskı ve zulümlere karşı bir koruyuculuk üstlenen gruplar eliyle gerçekleştirilmektedir. Bu durum, sınırların daha da belirsizleşmesine neden olmaktadır (Rossos, 2008: 50-58).

Ristovski vd. (2006)'ne göre Makedonya bölgesi bu açıdan oldukça dikkat çekici bir konumdadır. Tarih boyunca Makedonya sınırları sık sık değişim göstermiştir. Bu durumun temelinde bölgede yaşayan toplulukların dini yapılarının, etnik kökenlerinin ve dillerinin diğerlerinden daha çok çeşitlilik göstermesine bağlanabilir. Bölge ayrıca güçlü ve aktör durumundaki devletlerin çıkar hesaplarında stratejik bir konumda bulunmaktadır (Ristovski vd., 2006: 52-55).

Balkan tarihi pek çok dinamik altında şekillendiğinden ve barındırdığı çeşitlilik nedeniyle de oldukça uzun ve bir o kadarda tarihi olayın ve gelişmenin merkezinde kalmaktadır. Bundan dolayı Bölge'nin tarihi hakkında ayrı bir çalışma alanı olacak kadar geniş ve detaylı bir tarih anlatımında bulunmak bu çalışmanın ana konusundan uzaklaşmaya neden olacağından ansiklopedik ve önemli olaylarına göre aşağıda özet nitelikli bir açıklama yapılmaktadır.

Bu bölge üzerinde hakimiyet kurma mücadelesi milattan önceki yıllara kadar dayanmakta olup bölgedeki tarihi gelişmeler ve hakimiyet alanlarındaki değişimler kronolojik sırayla şu şekilde gelişmektedir:

- Tarihi süreçte bilinen ilk Makedonya Krallığı M.Ö. 700-600 yılları arasında kurulmaktadır. Makedonya Krallığı Bölge olarak değerli olasıdan dolayı Birinci (M.Ö. 215-205) ve İkinci Makedonya savaşları (M.Ö. 200-197) vurgulanması gerekmektedir. M.S. 15-20 tarihlerinde Makedonya Krallığı, Roma İmparatorluğunun bir eyaleti olup

M.S.44 tarihinde senatoya bağı bir eyalet olan, Moisia Eyaletine bağlanan Makedonya, M.S.326 tarihinde Moisia'dan ayrılmaktadır. M.Ö. 336 tarihinde bölgenin hâkimi olan Büyük İskender ve ardından Roma hâkimiyetinden sonra M.S.578 tarihinde Makedonya ilk Slav akımı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bulgar İmparatorluğu, 896-900 yılları arasında Slavlaşmış olarak bu bölgeye dâhil olup Makedonya,1345-1355 yılları arasında Sırp Çarı Stephan Dušan'ın hâkimiyeti altına girmeden önce 1230-1246 tarihleri arasında Assen tarafından ilhak edilmektedir. (Ristovski vd., 2006: 45-55 ; Rossos, 2008: 50-58 ; Stefov, 2005: 298-315 ; Sancaktar, 2012: 56-60).

-14 yüzyılda Osmanlı devleti Makedonya bölgesini kendi topraklarına katmak için 1363'te Edirne'nin alınmasından sonra I. Murad Zagra ve Filibe'nin fethedilmesi için harekete geçmiştir. Bu fetih hamlesiyle Bizans'ın tedirgin olmasına neden olmuş ve Balkan bölgesinde mevcut olan ilişkileri zayıflatılmış ve sonrasında ise tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bulgar ve Sırlarla iletişimin kopmasına neden olan bu olayın ardından Bizans bir Haçlı ordusu oluşturmuştur. Ancak Çirmen'de Haçlı ordusu 23 Eylül 1371 tarihinde yenildikten sonra 1373'de Osmanlı Devletinin Makedonya'nın fethi gerçekleşmekte ardından sırası ile 1382'de Bitola 1385'te Prilep ve Ohrid, 1386'da yılında Niş Osmanlı devletine dâhil edilmektedir. Yıldırım Beyazıt tarafından Selanik ve sonrasında Yanya'nın fethedilmesiyle büyük ölçüde Makedonya, Bab-ı Ali'nin hâkimiyetine geçmiş olup son olarak İkinci Kosova zaferiyle birlikte 1448'de Makedonya'nın tamamı Osmanlı İmparatorluğuna katılmıştır. (Cosmopoulos, 1992: 100-107; Castellan, 1995: 360-365).

- Osmanlı Devleti Balkanlarda 15. yüzyıla kadar hâkimiyet alanlarını genişletip ve bu sınırları korumaya çalışmış ancak duraklama ve gerileme dönemlerini yaşayan Osmanlı Devleti, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşıdan sonra imzalanan Yeşilköy

(Ayastefanos) Antlaşması ile Makedonya bölgesindeki hâkimiyetinde önemli oranda kayıp yaşamaktadır. Bu antlaşma Avrupa’da kurulmuş olan güç dengesinde Rusya’ya, belirlenmiş olandan fazla pay sağladığından Avrupa devletleri tarafından yürürlükten kaldırılmış olup yerine 13 Temmuz 1878’de Berlin Antlaşması imzalanmakta ve bu anlaşmaya göre Makedonya bölgesi yeniden Osmanlı Devleti’ne bırakılmaktadır. Ancak Avrupalı egemen devletlerinin baskılarının artması ve diğer Balkan devletlerinin de bölgedeki etki ve faaliyetlerin nedeniyle Osmanlı güç kaybetmeye devam etmektedir (İnalcık, 2002: 80-85; Baştav, 1999: 170-175).

Bayraktar (2010)’a göre bu bölgenin Osmanlı Devleti’nde Makedonya bölgesi ismiyle tanınmasına özen göstermiştir.² Osmanlı Devletinin Rumeli³ adını verdiği Makedonya coğrafi bir terim olmaktan ziyade, Kosova, Manastır ve Selanik için kullanılan “Vilayat-ı Selase” olarak bilinen vilayetlerinin tamamı için kullanılmıştır. Bölgenin Vilayat-ı Selase olarak anılmasında Osmanlı Devletinin bölgenin parçalanıp ayrılmasını stratejik olarak engelleme fikri yatmaktadır (Bayraktar, 2014: 2-3). Buna karşın 20. yüzyıl başlarında Makedonya bölgesi Balkan ülkelerinden Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan tarafından paylaşılmıştır. Bu dönemde bahsi geçen üç vilayete ait veriler şu şekildedir. “Selanik’e bağlı sancaklar Serez, Drama, Taşoz; Kosova’ya bağlı

² “Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan bazı belgelerden Osmanlı bürokrasisinin resmi yazışmalarda Makedonya tabirinin kullanmasının uygun bulmadığını görmek mümkündür. Örneğin Ekim 1899 tarihli bir belgede nüfus sayımı sırasında mahall-i vilâyet yazan yerde Makedonya yazıldığı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliyye Nezâreti Mektubî Kalemi, 2255/144 Sayılı Yazı), yine Mayıs 1902 tarihli bir belgede nüfus tahrirlerinde Selanik’te doğan birisi için doğduğu kaza ismi yazıldıktan sonra Makedonyalı tabirinin yazıldığı ve bundan kesinlikle kaçınılması gerektiği ifade edilmiş (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrâde Hususi 96/1320.S.046), yaklaşık bir sene sonra yine aynı sorunla ilgili Rumeli’deki müfettişliğe ve valilere bu konuyla ilgili tebligatta bulunulmuştur (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliyye Nezâreti Mektubî Kalemi 685/3 Sayılı Yazı).” (Bayraktar, 2010: 2).

³ Osmanlı’da Bölge “Rumeli” olarak nitelenmektedir. Buna göre bölge Manastır, Üsküp ve Kosova üç vilayetten ibaret olup bunları da Arapça “üç” anlamına gelen “selase”den gelen “Vilayat-ı Selase” denilmiştir. Karal (1995)’a göre ise bu vilayet sancak olarak “Elviye-i Selase” ifadesi ile nitelenmiştir. Avrupa’lı coğrafyacılar ise bölgeyi bir bütün olarak değil güneyde Olimpos ve Pindus, bölgeyi kuzeyde Sar Planina, batıda Ohri gölü ve doğuda Pindus olmak üzere parçalı bir yapıya atıfla tarif etmektedirler (Karal,1995:146; Aydemir, 1995: 412).

sancaklar Prizren, Secine, Debre, Taşlıca, Priştine, İpek; Manastır'a bağlı sancaklar ise Serfice, Elbasan, Görice'dir" (Karpas, 2010: 14).

Sakin ve Demirbaş'a (1996) göre Berlin anlaşmasında, Makedonya bölgesi Manastır, Selanik, Kosova ve bunlara bağlı bölgeleri kapsayan alan olarak belirlenmekte 20. yüzyıl başlarında da bu üç bölgenin toplamı Makedonya bölgesi olarak kabul edilmektedir. Toplam 62.000 km² alana yayılan bölgenin kuzey sınırı Sarplanina'ya, güney sınırı Olimpos ve Pindus'a, doğu sınırı Rodop'a ve batısının Ohri gölüne dek uzanıp bölge yaklaşık iki milyon nüfusa sahip olmaktadır. Bu genel sınıra rağmen Makedonya tarih boyunca hiçbir zaman ırk temeline dayalı politik bir birlik oluşturamamış olmakta ancak Osmanlı Devleti bir dönem için olsa da, bu yapıda bir bölgede düzeni ve birliği sağlayabilmektedir. (Sakin ve Demirbaş, 1996: 8-10).

Makedonya'nın adındaki anlamın⁴ tarihsel gelişiminde de görülebileceği üzere Balkanların tipik karmaşıklık halini tarif etmekte olup Balkanların özelliklerini terimsel bir betimle ile anlamlandırmaktadır. Etnisite, dil, din, kültürel özellikler ve toplumsal yapı bakımında çok yapı ve çeşitlilik özelliğini her dönemde taşıyan ve gösteren Makedonya'da yaşayan halklar etnik (Bkz. Harita 2) bakımdan Türkler⁵, Bulgarlar, Yahudiler, Eflaklar, Arnavutlar, Yunanlılar, Çingeneler, Sırp'lar'la iç içe olup bu

⁴ Eski Yunanca'dan gelen "Makedon" veya "Makedonya" kelimesi, Türkçeye'de Fransızca'dan geçmiş olup "muhtelif parçalardan oluşan", "yamalı bohça", "karişik", "türlü", "sebze ya da meyve salatası" anlamlarına gelmektedir. Bundan dolayı Bölge'yi tarif eden bazı metinlerde karmaşıklık ifade etmek üzere "Makedonlaşma" deyiminin kullanıldığı görülmüştür (Nuredini 2007: 1; Bekki, 2013: 1).

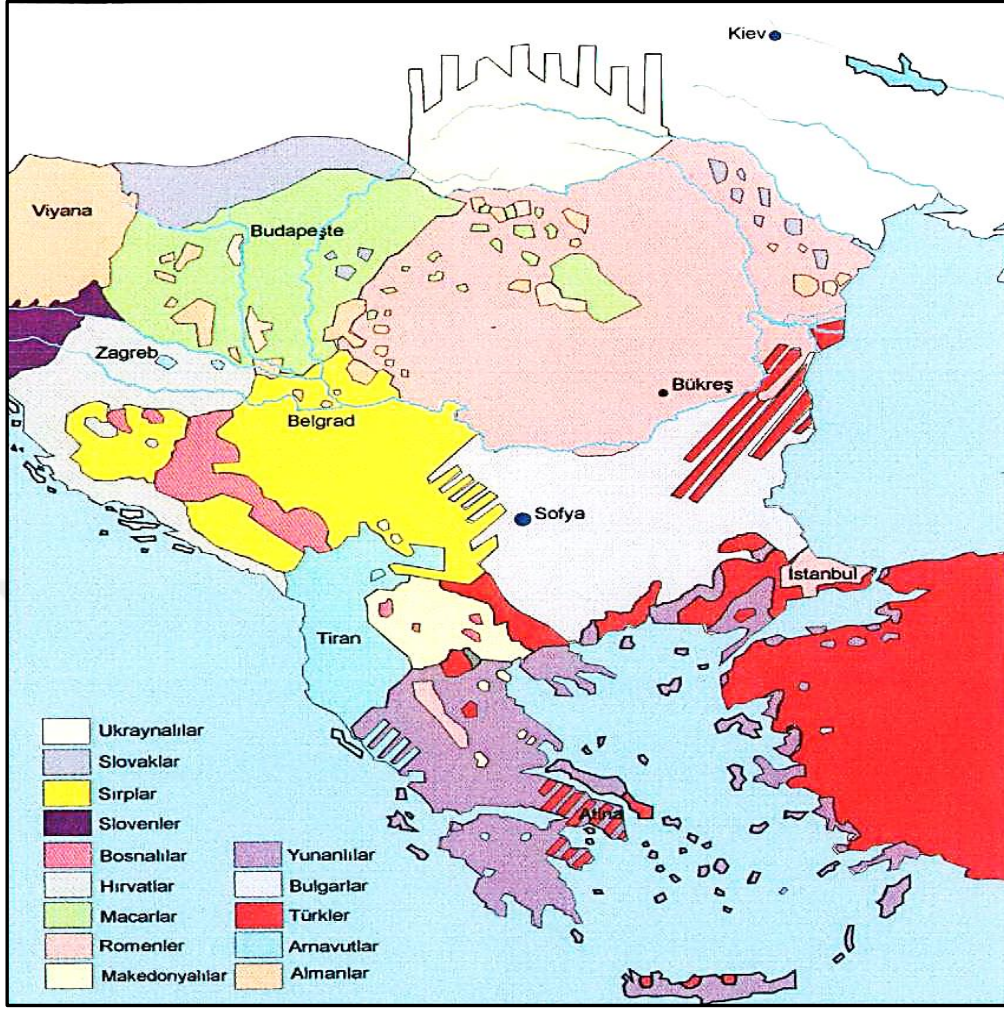
⁵ Makedonların yabancı literatürde ve diğer Bölge halklarında Türklerle oldukça özdeş tutulduğu görülmüştür. Bunun bir örneği olarak bir dönem meşhur olan Makedonya'nın Valandovo bölgesinde tespit edilmiş olan türkünün sözlerinin ilk üç dizesi "Bir taş attım pencereye 'tık' dedi, Anası çıktı kızım evde 'yok' dedi, inanmazsan gir içeri 'bak' dedi..." şeklinde devam etmektedir. Türkiye'de "Bir taş attım pencereye tık dedi" ismiyle TRT Türk Halk Müziği Repertuarında Orta Anadolu Türküleri grubunda 1478 numaralı yer almaktadır (Bekki, 2013: 6, TRT (1991). Yörelerimiz Türkülerimiz 41.Bölüm, "Bayram Salman-Bir Taş Attım Darabaya Tık Dedi", Arşiv No: 1478, <http://www.trtarsiv.com/izle/128261/bayram-salman-bir-tas-attim-darabaya-tik-dedi>, E.T. 20.12.2017.

yapısından dolayı da dillerindeki kültür ve lehçe özellikleri bakımından Makedonlar farklı bir Güney Slablar grubuna ait oldukları ifade edilmiştir (Saatci Ata, 2005: 122).

Etnikliği ve etnik kökenleri gösteren temel özellikler, farklı zamanlarda egemen siyasal aktörlerce farklı nitelendiği veya algılandığı edildiği için, yapılan sayımlarda nüfus göstergeleri ve uyruk bakımından değişik sonuçlar ortaya koymaktadır. Millet sisteminin gereği toplum içi ayırım çizgisini dine dayandıran Osmanlı Devleti ile bu çizgiyi dini mensubiyetten ziyade etnik kökene ve dile dayandırılan Balkan uluslarının sayım sonuçları farklı çıkmaktadır (Zürcher, 1995: 40-43).

Makedonya bölgesinin nasıl ki herkes tarafından kabul edilen kesin sınırları olamamışsa, yine tüm taraflarca ortak kabul gören kesin ve aynı nüfus göstergeleri de olamamaktadır. Bu farklılıklar ileride anlatılacak olan Makedonya sorununda taraflarca önemli birer koz olarak kullanılmaktadır. Avrupa devletlerinin, Makedonya coğrafyasında kendi çıkarlarına hizmet eden ve bölge üzerinde hak iddia eden Balkan devletlerini desteklediği düşünülecek olursa, Batı tipi ulusçuluk anlayışının neden Balkanlarda daha etkin olduğu biraz daha açıklık kazanmaktadır. Avrupa devletleri Balkanlardaki bu yapıyı kullanarak Osmanlı Devletine müdahalelerini kolaylaştırmaktadırlar (Yerasimos, 2015: 62-64).

Harita 1. 20. Yüzyıl Başında Balkanlarda Etnik Yapının Durumu

Kaynak: Yerasimos, S. (2015). *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, (Çev. Ş. Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları, s.64.

Makedonya bölgesinde halkın dini yapısı Hristiyan, Musevi ve Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu durum 19. yüzyıl ortalarına kadar bölgeyi çatışma ortamına sürükleyecek oranda bir sorun oluşturmamaktadır. 11 Mart 1870 yılında Bulgar Ekzarhanesi kurulmadan önce bölgenin, çoğunluğu Ortodoks olan Hristiyan halkı Yunanistan'ın kontrolündeki Fener Rum Patrikliğine bağlı olduğundan bu bölgenin Ortodoks halkı genelde Rum diye adlandırılmaktadır (Dinçer, 1986: 87).

Halkın geneli aynı kiliseye bağılı olsa da, halklar arası ayırım aynı köy içinde bile görölmekte olup genel olarak farklı etnik gruplar arasında karışım oldukça sınırlı olmaktadır. Ancak bu şekilde çeşitli etnik gruplar kendi kültürel kimliklerini yüzyıllarca koruyabilmektedirler. Rusya'nın Balkan politikası gereğı destek verdiği Bulgarlar, 27 Şubat 1870 tarihinde Padişah Abdülaziz'in fermanıyla kendi kiliselerini kurduklarında, (Koyuncu, 2013: 147) Makedonya bölgesinin dini haritası daha karmaşık hale gelmektedir.

1870 tarihli ferman, Makedon ruhani merkezleri olan Diokes'leri Ekzarhanenin yetki alanını dışında bırakmakta ancak fermanın 10. maddesine göre Ekzarhane'ye bağlanması için Hristiyan halkının vereceğı oyla herhangi bir bölgenin en az üçte ikisi sağlanması gerekmektedir. Bu fermanla Ekzarhane'a verilen yetki alanı Balkan dağları ile Tuna nehri arasındaki Bulgar bölgesi ile sınırlandırılmakta ancak 10. madde bu alanın yayılma şansını arttırdığı için etkili olmaktadır. Bu olasılık Makedonya'daki çatışmaları arttırıp bölge genelinde taraftarlarını arttırmak isteyen kiliseler, halkı kendi yanlarına çekebilmek için değişik yöntemler uygulamaya başlamaktadırlar (Castellan, 1995: 326; Bozkurt, 1998: 9).

Kimi zaman kilise, okul gibi eğitim kurumları yapılanmasının yanı sıra kimi zaman da çetecilik gibi daha sert yöntemler kullanmaktadır. Tanzimat sonrası 1860'larda İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından görevlendirilen piskoposların, Balkanların genelindeki millet yapılanmasının yeniden örgütlenmesi ve bölge ile ilgili işlerin topluluklar tarafından yürütölmesinde etkisini azaltmaktadır. Bundan sonra kilisenin dışında kalan öğeler milletlerin örgütlenmesinde daha etkin olmakta genel olarak Ortodoks ve bundan dolayı da Rum olarak değeriendirilen halkın önemli bir kısmı

1870'den sonra artık Bulgar olarak kayıtlara geçmeye başlayınca Makedonya iyice “makedonya” olmaya başlamaktadır (Tokay, 1996'dan Akt. Aydın Koyuncu, 2018: 391).

Glenny (2001)'e göre patrikhane ve Ekzarhane ortak çıkarlarından dolayı Osmanlı egemenliğine karşıydı. Ekzarhane'nin bölgedeki otoritesi 1885 Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakı ve 1878 Yeşilköy Antlaşması ile artmıştı. Babıali, Yunanistan'a tepki olarak 1897 Osmanlı-Yunan savaşı sonunda Bulgarlara dört adet daha piskoposluk vermiştir. 20. yüzyıl başında Osmanlı Devleti Bulgarların dini yapılanma açısından Makedonya'da iyice güçlenmesini dolaylı olarak sağlamıştır (Glenny, 2001: 99-100).

Makedonya'da faaliyet gösteren bir başka kilise Sırlara ait olup Sırp Kilisesi daha ziyade bölgenin kuzeybatısında, Sırpların daha yoğun olduğu bölgede etkin bulunmaktadır. Bunun dışında bölgede Musevi ve Katolikler de varlık göstermektedir. Elbette Müslüman nüfus da bölgede siyasî yapıdan mimariye, ekonomik sistemden güvenliğe, vergi mükellefiyetinden, eğitim yapısından hukukî idareye birçok alanda bölgenin tamamında etkisini hissettirecek oranda sayı ve nüfuzu elinde bulundurmaktadır (Shaw, 1985: 1006).

Hristiyan unsurlar Makedonya bölgesindeki hak iddialarını coğrafya, tarih, dil, din gibi kültürel etkenlere bağlarken; Osmanlı Devleti Müslümanlıktan kaynaklanan fetih hakkına ve Makedonya'nın bazı bölgelerinde bulunan Müslüman ve Türk çoğunluğu gerçeğine dayandırmaktadır. 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı yönetimi altında bölgenin huzurlu bir ortama kavuşması Makedonya'yı Osmanlı Devletine ait kılan etkenler arasında yer almaktadır. Türklerin Balkanlar bölgesindeki fetihleri, Müslüman Osmanlı yönetimini burada hak sahibi kılmaktadır. Bölge halkının Latinler yerine Türkleri tercih etmesi, bir başka deyişle kendi dindaşlarının bölgeyi kontrolünü istememeleri Osmanlı

Devletin bölgede sağladığı asayiş ve huzur ortamından kaynaklanmaktadır. Ancak 19. yüzyıl ile beraber durum değişmeye başlamakta olup 19. yüzyıldan itibaren bölgede artan ayrılıkçı ulusal bağımsızlık savaşlarının nedenleri arasında Osmanlı Devletinin giderek güç kaybetmesi de etkili olmaktadır (Karatay, 2002: 4-9; Görgülü, vd. 1993: 76).

Makedonya bölgesinin tarih boyunca uğruna mücadele verilen bir yer olmasının asıl nedeni, bölgenin farklı etnik köken ve mezhepli olmasından ziyade asıl neden bölgenin stratejik ve ekonomik değeri olmaktadır. Sırasıyla Romalılar, Gotikler, Hunlar, Slavlar ve Türkler tarafından alınan Makedonya, Morova ve Vardar vadileri boyunca Akdeniz’den Orta Avrupa’ya kadar bölgeyi içine almaktadır. Ayrıca bölge olarak geneli dağlık olduğu için değeri daha da artan verimli toprak ve ovaların var olması ve Solun (Selanik) gibi önemli bir liman şehri bölgenin önemini arttırmaktadır. Jeopolitik ve Stratejik konumunun sağladığı ayrıcalık da Makedonya bölgesinin ekonomisini etkileyen unsurlar arasında bulunmaktadır (Alp, 2002: 74-75).

Avrupa coğrafyasında hiçbir toprak parçası yoktur ki bu kadar zengin ve aynı zamanda bu kadar verimsiz kullanılmamakta ve Makedonya’da “herkes herkese karşıdır” demek abartılı olmamaktadır. Tarih boyunca birçok halk, birçok devlet bölge hâkimiyetini elde etmeye çalışırken toprak, uzun savaşlara ve çatışmalara sahne olmaktadır. Toprak, maden, nehir, orman ve otlaklar bölge nüfusundan çok daha fazlasına yetecek kadar zengin olmasına rağmen bu potansiyel yeterince kullanılamamaktadır. Bunun nedeni bölgenin sık sık uğruna verilen savaşlarla yüz yüze kalmasına dayandırılmaktadır. Bu savaşlar toprağın verimli kullanımını azaltmakta bölgede huzursuzluk etkin olduğu için dolaylı yoldan yine verimsizlik artmaktadır (Kayapınar, 2004: 81-82; Alp, 2002: 74-75).

Bölgenin zenginliğine katkı sağlayan bir başka özelliği ise kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinde ticaret yollarını içinde barındırmasıdır. Vardar Ovası, Ege Denizi ile Tuna nehri arasında; Struma (Strumica) Ovası, Sofya ile Ege Denizi arasında yer almaktadır. Egnatia yoluna gelince Ege Denizi ve Adriyatik Denizi ile arasında Filorina, Manastır ve Ohri üzerinden bağlantı yolları görevini yerine getirmektedir. Tüm bu bölgelerin kesişme noktası, bölgenin en gelişmiş yerleşim birimlerinin başında gelen Selanik liman kenti olmaktadır. Bu ekonomik ve stratejik avantajlar Balkan ve Avrupa devletlerinin bölge üzerindeki iştahlarını arttırmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletinin burada gücünü kaybetmeye başlaması bölge üzerindeki mücadeleyi yoğunlaştırmakta Avusturya-Macaristan, Yeni Pazar üzerinden Selanik'e ulaşma amacıyla bulunmaktadır. Böylece deniz bağlantısıyla dışarıya daha uygun yollarla ulaşımını sağlayarak, ekonomisini canlandırmanın yanı sıra, siyasî nüfuzunu da arttırmayı istemektedir. Rusya ise, Bulgarların Rusya'nın onayına başvurmadan Doğu Rumeli'yi Bulgaristan'a katmalarından sonra Sırbistan'a yönelerek Belgrat üzerindeki nüfuzunu kullanmaya başlamaktadır. Ancak Bulgarlara da tamamen sırtını dönmeyip Rusya, Pan-Slavizm politikası ve Belgrat'ın desteğiyle Adriyatik ve Ege Denizine ulaşmayı planlamaktadır (Progonati, 2015: 108).

İngiltere'nin 20. yüzyıl başında ekonomik önceliği Uzak Doğuda olduğu için, İngiliz hükümeti Balkanlarda yalnızca dengeyi kaybetmeyecek kadar kazancın kendisine yeteceği kararında olmaktadır. Bu nedenle İngiltere özellikle 1908 (Reval Antlaşması) tarihine kadar Makedonya bölgesi ile Rusya veya Avusturya kadar doğrudan ilgilenmemektedir (Stavrianos, 1963: 96; Castellan, 1995: 364-365).

Selanik limanı ticari bir liman olarak Trieste ve Fiume bölgeleri için avantajlı bir liman görevini yürütüyordu. Verimli bir yönetim altında bu liman Marsilya'ya rakip

olabilecek kapasitede iken, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık, ekonomik bunalım ve toplumsal kargaşadan Selanik bölgesi de olumsuz etkilenmektedir. Adriyatik'in ağzının kapatılmasıyla oluşturulacak bir blok bile Avusturya-Macaristan için Selanik'in değerini azaltamayacak olup Selanik, Asya ve Avrupa arasındaki ticaret için kolaylıkla vazgeçilmez bir liman şehri, Avusturya-Macaristan'ı önemli bir deniz gücü ve Doğu Akdeniz'de söz sahibi yapabilmektedir. Bu olasılıkları değerlendiren Avusturya, Makedonya'daki ekonomik çıkarlarına ağırlık vermekte bu nedenle Avusturya-Macaristan, Makedonya sorununda etkin rol alan devletlerden birisi olmaktadır (Vacalopoulos, 1981: 102).

Selanik-Viyana arasındaki güzergâhın Belgrat'tan geçiyor olması ve Selanik'i almak ve kullanmak isteyen herhangi bir gücün sadece Makedonya değil Sırbistan'ı da almak zorunda olması, Avusturya-Macaristan'ın Makedonya politikasında Sırbistan ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Kısaca Makedonya bölgesinin stratejik konumu, bölgenin ekonomik önemini arttırdığı oranda paylaşımında hak iddia edenlerin sayısı ile beraber hırslarını da arttırmaktadır. Bundan dolayı mevcut durumun devamlılığı herkes tarafından kabul görmekte aksi takdirde büyük bir savaş kaçınılmaz olmaktadır. Ancak 19. yüzyıl sonunda böyle bir savaş için şartlar henüz oluşmamaktadır (Zürcher, 1995: 37-38).

Selanik, Manastır, Üsküp ve Kavala gibi ticaretin hareketli olduğu merkezlerde nüfusun yapısı dini ve etnik bakımda kasabalardan farklı olmakta küçük yerleşim yerlerindeki nüfus yapısı farkı daha keskin ve belirgin iken büyük kent ve büyük kasabalardaysa ticaret hareketlerinden kaynaklanan nedenlerle karışımın daha fazla veya daha fazla iç içelik sağlamaktadır. Büyük yerleşim birimlerinde Rum ve Yahudi tacirler ekonomik faaliyetlerde egemen durumdayken, onların aracılık etmesiyle de Avrupa

sermayesinin giderek iç bölgelere kadar uzaması sağlanmaktadır. Ayrıca Selanik, Gevgili, Vodina (Edessa) ve Kavala,'da küçük çapta olsa sanayileşmenin başladığı görülmektedir. Bunlar genellikle bira imalathaneleri, un değirmenleri, gemi tamir tersaneleri ve dokuma atölyeleri olup bunlarında büyük bir çoğunluğunun sahipleri Yahudi girişimcilerden oluşmaktadır.

Osmanlı Devletinin son döneminde ekonomisinin genel çizgisinin dışa bağımlılık olduğu düşünülürse, bu durum kaçınılmaz bir sonuç olmakta bu nedenle, yaşanan endüstrileşme adımlarının temelinde Osmanlı Devleti egemenliğinden söz etmek mümkün bulunmamaktadır. Endüstrileşmede kullanılan insan, arazi, hammadde gibi kaynaklar Osmanlı Devletine aitken, sermaye yabancı devletlere ait olmaktadır (Saatçi, 2004: 7-9).

Saatçi (2004)'ye göre ticaret hacminin artması denizcilerin, zanaatkârların ve tüccarların gelişimini arttırmıştır. Bu insan kitlesi batının ekonomi ve hukuksal yapısından etkilenmiştir. Bu ise akli ve ekonomik gelişmelerden etkilenerek politik sonuçlar doğurmuştur. Bu gelişmeler sonucunda Balkanlarda ikamet eden milletlerin arasında siyasi ve ticari örgütlenmeler artırmıştır. Bulgarların esnaf yapısını değiştirmiş, Sırp'lar domuz ticaretine yönelmiş ve Yunanların ise Philike Hetairia kurmalarına neden olmuştur (Saatçi, 2004: 8-9).

19. yüzyıl sonunda Makedonya bölgesinde stratejik konumun sağladığı ekonomik avantajın yanı sıra, toprağın kendisi de hala önemli bir ekonomik güce sahip olmaktadır. Görünüşte toprak serbest ticaret yoluyla satılıp alınmayıp, feodal beyin birtakım hizmetlerine karşılık kullanımına verilmekte olup mülkiyet bakımından o toprak üstünde çalışan köylüler ya da feodal beyler toprağın işleticisi gibi görülmektedir. Mirî denilen

yöntemle işletilen bu toprakların mülkiyeti hukuken devlete ait olmakta ancak devletin de kendisinin büyük ve merkezi bir feodal yapı görünümde olduğu düşünüldüğünde, Osmanlı'nın genelde Balkanlar ve özelde Makedonya bölgesinde uyguladığı “Mirî Toprak Rejimi” daha iyi anlaşılabilir. Balkanlar Türkler tarafından fethedildiğinde buradaki zengin toprakları, miras yoluyla devredilemeyen tımarlara dönüştürülmekte fakat tımar sisteminin doğası gereği ortaya konulan ürünler kişilerin veya halkın kendi ihtiyaçlarını ancak karşıladığından artı değer biriktirilemeyip dışarıdakiler ihracat anlamında satış yapılamamaktadır. Çünkü tımar sisteminin başlıca özelliği miras yoluyla devredilememesi olup bu durum nesilden nesile gelişmeyi ve büyümeyi engellemektedir. Bu sorunu aşabilmek için toprağı işleyen tımar sahipleri kazançlarını arttırma ve daha fazla gelir elde edebilmek için yöntemlerini geliştirip tımarları çiftliklere dönüştürmeye başlamaktadırlar (İnalçık, 1999: 39).

16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı imparatorluğunun kapitalist Batı ile artan ticarî ve siyasî ilişkileri toprak sistemindeki değişiklikleri de etkilemekte Osmanlı topraklamada basit emtia üretimi bu dönemde artmaktadır. Ayrıca ticarî ilişkilerinin de yoğunlaşmasıyla Osmanlı askeri-feodal sistemi yavaş yavaş zayıflamış olup hizmet dışında feodal toprak sahipliğine dönüşmeye başlamaktadır. Bu dönüşümle beraber Makedonya'da pirinç, pamuk, tütün ve haşhaş gibi yeni ürünler de yetiştirilmeye başlanmaktadır. Bu tarımsal gelir elde etmek üzere yapıldığından, toprak sahipliği feodal sınıf ve taciler için önemli bir gelir kaynağı durumuna gelmektedir. Küçük durumdaki tımar alanlarının çiftliklere dönüşmesi 19. yüzyılda Balkanlardaki politik gelişmelerde etkili olmaktadır. Zira ulusçuluk akımından ileri gelen ayaklanmaların arkasındaki köylü desteği buradan gelmektedir (Saatçi, 2005: 120). Tarımsal faaliyetler üzerinden oluşan bu yeni durum 17. ve 18. yüzyıllarda Makedonya'da büyük çiftliklerin oluşmasına zemin

hazırlayan önemli gelişim aşamaları olmakta ayrıca bölgedeki nüfuzlu ve zengin Müslümanların kullanılmayan topraklara el koymalarının da büyük çiftliklerin oluşumunda rolü bulunmaktadır. Bir diğer etken 19. yüzyıl başında Osmanlı Devletinin Avrupa topraklarında ortaya çıkan karışıklıklar sonucu boşalan toprakların yine büyük toprak sahiplerinin eline geçmesi olmaktadır (Adanır, 2001: 43).

Makedonya bölgesinin ticaret yolları üzerinde olması ve buranın yabancı sermayenin öncelik verdiği bir alan olmasına rağmen, bölgedeki nüfusun büyük bir kısmı tarım ile geçimini sağlamaktadır. Bu durum toprak sahipliği konusunda ekonomik gerilmelere sebebiyet vermiş olup Makedonya bölgesinin kıyı ovalarında ticari tarım için elverişli koşulların oluşmasındaki en önemli etkenler 19. yüzyıl Napolyon savaşları esnasında kıta ablukasıyla başlayan ve 1853-1856 Kırım Savaşıyla devam eden ekonomik genişlemeyi etkileyen olaylar olmaktadır. Reformların yapıldığı bu dönem aslında Makedonya'yı tam bir muhtar ülkeye dönüştürmektedir (Kurat, 1990: 135).

Tarımda küçük toprak sahipliğinin kolaylaşması çiftçilerin büyük çiftliklerde yancılıkta afyon ve tütünün daha kolay nakite çevrilebildiğini görmesiyle başlamaktadır. Bu durum küçük toprak sahiplerinin işini kolaylaştıran etkenlerden birisi olmaktadır. Neticede, bölgede verimli arazi ücretleri de yükselmekte ve bu şartlar altında tarım alanında iki ay çalışan bir işçinin ücreti verimli bir hektar yeri alabilmesine yetmektedir (Zürcher, 1995: 36-38).

İlkel üretim metotlarının iç ve dış piyasada fazla kar sağlayamamasının sonucu olarak, köylünün yükü artmakta ve 1870'lerde iç çatışmaların ve ulusal kurtuluş hareketlerinin artması bu döneme rastlamaktadır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Makedonya'da topraktan gelir sağlayanların durumu daha ağırlaşmakta ve bu şartlar

altında, destek bulamayan birçok Müslüman çiftlik sahibi iflasa sürüklenip ve toprakları Hristiyan ve Musevilerin eline geçmektedir. Bölgenin paylaşımı için her zaman savaş yaparak toprakları bölmeye gerek olmayıp yaşanan ekonomik zorluklar döneminde de Avrupa sermayesiyle ortak hareket eden bölge halkı diğerleri üzerindeki ekonomik, dolayısıyla siyasi ve toplumsal baskısını arttırma fırsatı yakalamaktadır (Castellan, 1995: 355).

İmparatorluğun ekonomik durumundaki değişimde kaybedenler yanında kazananlar da olmaktadır. Kazananlar, genişleyen uluslararası ticarete doğrudan katılmış olan topluluklar olmakta diğer taraftan birçok küçük çiftlik sahiplerin meydana çıkması ekonomi zincirine yabancı sermayenin etki etmesi büyük ölçüde zorlaştırmaktadır. Bu durumdan küçük çiftlikler ile Avrupa sanayisi arasında aracılık yapan kişiler kazançlı çıkmakta ve böylelikle Ermeni bankacıların ve Rum tüccarların çoğunluğu berat sistemiyle fahri yabancılar statüsüne kavuşmaktadır. Bu sebeple Osmanlı Devleti imtiyaz sahiplerine karışmamakta hatta 19. yüzyılda imtiyaz sahiplerin durumu sadece Padişahın Müslüman topluma karşı değil, yerleşik yabancılar tarafından kurulan şirketlerden de daha iyi olmaktadır. Yakındoğu pazarına bireysel olarak girmeye çalışan yabancı şirket sahiplerin girişimleri bazen yerli Hristiyanlarca boşa çıkarıldığı da olup zanaatkâr kollarına mensup bireyler de bu zarardan nasibini almaktadır (Freeman, 2003: 317-319).

Özellikle dış dünya ile doğrudan bağlantısı olan kentlerin ve büyük limana sahip kasabaların zanaatkârları daha çok etkilenmekte buna rağmen Osmanlı Devletinin Avrupa ekonomisine getirdiği yükün abartılmaması gerekmektedir. Üstelik Avrupa'nın ticari ve ekonomi yapsına katılımının sonucu her yerde aynı olmamaktadır. Büyük kent ve sahil bölgelerde ikamet edenler fazla etkilenirken ücra kesimleride yaşayanlar daha az etkilenmektedir. Osmanlı İmparatorluğunda 1830'larda, altyapı tesislerine veya sanayiye

yabancı yatırımcı ilgisi rolü henüz ciddi boyutlara ulaşmamakta, devam eden süreçte Balta Limanı Antlaşması (1839)⁶ ile Avrupa üstünlüğü artmaya başladığından Osmanlı büyük bir mali yükün ve külfetin altında girmektedir (Eşiyok, 2010: 76).

Diğer yandan her yıl özellikle de batı Makedonya'nın kırsal kesimlerinde binlerce göçmen işçi, komşu Balkan ülkelerinden İstanbul'a ve daha sonra Batı Anadolu'ya gidip, güz sonunda çalışma mevsimi bitince köylerine dönmektedirler. Bunlar dışında Makedonya'dan deniz aşırı yerlere, özellikle Kuzey Amerika'ya yapılan göçler de yaşanmış olup her büyük şehirde yabancı vapur firmalarının şubeleri kurulmakta ve birçok ülke için göçmen işçi arandığı görülmektedir. Makedonya'dan 1902-1906 tarihleri arasında 25.000 kişinin göçmen olduğu Avrupa devletinin konsolosluk tutanaklarına yansımaktadır. Yapılan araştırmalarda oranın bu denli yüksek olmasının sebepleri sadece köylüler üzerinde ağır bir yük olmasına veya iş bulunamamasına bağlamak eksik bir değerlendirme olmaktadır. 20. yüzyıl başında Makedonya'da yaşanan ayaklanmalar da bölge halkının dışarıya göçünde önemli bir başka etken olmaktadır (Çavuşoğlu, 2007: 126).

Ancak aynı dönemde Makedonya'ya göçmen işçi geldiği de bilinmektedir. 1890'lı yıllarda Selanik-Dedeoğlu-İstanbul ve Selanik-Manastır arasında demiryollarının yapılmakta olup burada farklı milletlerden yaklaşık 6.000 kişilik işgücünün isdiham edildiği görülmektedir. Bu yolların inşasında çalışanlardan 30 tanesi Avrupanın (Avusturya, Belçika, Almanya ve İtalya) farklı devletlerinden gelmiş olmakta ancak aynı süreçte 30.000 kişi mevsimlik işlerde çalışmak üzere Makedonya'dan başka yerlere gitmektedir. Konunun bir diğer ilginç kısmı da demiryolu inşaatlarında oldukça iyi

⁶ Bu anlaşmanın Osmanlı'nın iktisadi bakımından büyük kayıpları yol açması bakımında iflasa sürüklendiğini ileri süren çalışmalar bulunmaktadır.

Ücretler verilmekte ve bu ücretler ülkenin geri kalanında verilen ücretlerden bile yüksek olmaktadır (Akova, 2012: 549).

Jn Türk devriminden sonra da, durum çok değişmemekte hatta 11 Haziran 1909 tarihinde birkaç yüz kişilik bir Müslüman iřēi grubunun yasadışı yollardan (pasaportsuz olarak) Yunanistan sınırını geētiėi bilinmektedir. Ancak bunlar Teselya’da bir aydan az bir zaman çalıştıktan sonra geri dönmek niyetindeydiler. Aynı yıl, yol inşaatında çalışan kalabalık bir Kürt grubu kuzey Makedonya’da yönetime karşı ciddi bir pazarlık gücü olmaya başlamaktadır. Kuzey Makedonya’da yerel yönetimdeki yetkililer Kürtlerin aşırı taleplerde bulunduğundan, hatta aynı içi yapmasalar da herkes iēin aynı creti istemelerinden řikyetēi olmaktadırlar. Makedonya’daki istikrarsızlıktan dolayı insanların Selanik vilayetinin nafıa müdürlüğüne bağlı bir işe girmek yerine, Yunanistan hududunu geēerek dışarıda iş aramalarının nedenlerinin başında yine gösterilmektedir (Mansel, 1995: 395-396; Bakırcılar, 2010: 8-11).

Kısaca, 19. yüzyılda Makedonya Sorunu; Manastır, Kosova ve Selanik vilayetleri ve çevresindeki bölgeler üzerinde egemenlik kurma mücadelesi olarak adlandırılmaktadır Rusya’nın tezine göre Balkanlar, Slavlardan oluşmakta ve ulus fikrini gittikēe daha da aşılayarak Pan-Slavizm politikasını gerēekleřtirmeye çalışmaktaydı (Saatēi, 2004: 12). Avrupalı büyük gēler iēin balkanlar ve orada yaşayan bölge halk her zaman sorunun kaynağını oluşturuyordu.

1.1.1. Ulusal Uyanış Dönemi ve Arka Planı

Yukarıda da ifade edildiği gibi 19. yüzyıl Makedonlar için bir “uyanış dönemi” olarak kabul edilmektedir. Nitekim sahip olduğu önemli coğrafi alanlar ve henüz Avrupa’nın yıkamadığı ancak “hasta adam” olarak gördükleri Osmanlı büyük, etkili ve önemli bir güçtür. Aynı geçmişten gelen siyasi ağırlığı ve birikimleri ile Osmanlı gösterişli bir yüze sahiptir. Bu yüzün arkasındaki “hasta adam” betimlemesi yapan Avrupalılara göre Osmanlı, ekonomik, mali, siyasi ve en önemlisi askeri bakımdan kendilerinin oldukça gerisinde kalmaktadır. Haksız da değillerdi çünkü topraklarının önemli bir kısmını ya kaybetmiş veya merkezi otoritenin denetiminden çıkmıştır. Bağımsız durumda olan veya kendileri üzerinde otorite kurulamamış lokal yönetimlerin kendi özerk tutumları ve siyasal etkinliklerinin sıkça görüldüğü bir dönemdir. Bununla birlikte içerideki teokratik devlet, moderniteye hayli uzak, merkezi gücünü ve bürokrasideki etkinliği yitirmiş, ideolojik bölünmelere engel olamamakla birlikte vizyon kaybı yaşamaktadır. Bundan dolayı da devlet erkini bir arada ve ayakta tutacak değerlerini yitirmiş, büyük oranda otorite erozyonu yaşamaktadır (Ristovski, vd. 2006: 45-50).

Rossos (2008)’ a göre gerileme, imparatorlukta devam ederken milliyetçilik akımları Hristiyanların yoğun olduğu bölgede gelişme göstermiştir. Demokrasi, liberalizm ve milliyetçilik gibi akımlar toplumda yaygınlaşmış ve Balkan milletinin başlıca arzusu olmuştur. İlk önceleri zayıf olan Osmanlıyı reddetme mücadeleleri daha sonra güçlü bir talep ve arzuya dönüşmüştür. Osmanlının askeri anlamda güç kaybı, gerilemedeki hızlanma ile beraber milliyetçilik yükseliş göstermiş ve Balkanlarda Osmanlının hakimiyeti gittikçe zayıflamıştır. (Rossos, 2008: 59-61).

19.Yüzyılın bir fenomeni olan milliyetçilik fikri ve bu yolda ortaya konulan mücadeleler yalnızca Osmanlı'da değil farklı coğrafyalardaki pek çok ülkede karşılık bularak ve kendine temsil etme ve kendi kaderini tayin etme düşüncesi dalga dalga yayılmaktadır. Milliyetçilik fikri ile erişilmek istenen nihai amaç bağımsız olma, kendi egemenliğini tesis etme, özgürleşme ve devlet kurmak olmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleşen girişimler ve yaşanan gelişmeler Balkan uluslarının bağımsızlık çabalarına hız vermektedir. Fakat Makedonya'nın ulusal uyanışı komşularına daha geç dönemde olmaktadır (Stefov, 2005: 302-315).

Farklı yazarlarca farklı tarihsel dönemler ileri sürülse de Slav Dönemi olarak da adlandırılabilir veya nitelenebilecek "Makedon Uyanışı"nın 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başladığını ifade yanlı olmayacaktır. Devam eden bölümde ayrıntıların yer verilecek olan günümüzdeki yakın anlamıyla Makedon bilinci ve kimliğinin ilk hallerinin ileri sürüldüğü ve Makedon Milliyetçiliğinin savunulduğu dönem ise 1860'lı yıllardır. Bu dönemin Makedon Milliyetçiliğinin özünde daha çok kimlik ve kültürel anlamda bir kabul görme talebi ve beklentisi öne çıkmakta ve sempati kazanma ve birlikte yaşama gibi kavramlar ılımlılık üzerine kurumu kavramlar daha ağırlıklıdır. Bahsi geçen bu kavramlar Makedonların ulus sıfatı ile sahneye çıkmasını geciktirmekte, Makedon milliyetçiliğinin hem kuramsal altyapısı hem de yasal statüsüne giden yolda zayıf kalmasına neden olmaktadır (Ristovski vd., 2006: 73-82).

1860'lı yıllarda ilk izleri görülen "Makedon Uyanışı" o dönemdeki diğer milliyetçilik akımlarına göre kıyaslandığından net ve somut bir göstergesine rastlanılamamaktadır. Ayrıca yüzyıllardır Osmanlı himayesinde barış içinde yaşamış Makedon Milliyetçiliğinin ana fikrinde kendi varlığına yöneltilen tehditler ve provakatif yönlendirmeler dışında şiddet ve savaşa kadar gidecek bir mücadele azmine de

rastlanmamaktadır. Makedon uyanışının en somut göstergesi olarak Makedonya yaşayan Bulgar Komiteleri tarafından fitili ateşlenen 1903 yılında meydana gelen “İlinden Ayaklanması”dır.⁷ Ayaklanma’nın yıl dönümü her yıl 2 Ağustosta anılan “Aziz Elias Günü” ile anılmaktadır. Makedon Uyanışının ve Makedon Milliyetçiliğinin tarihi süreçteki başlangıç noktası olarak kabul edilen bu ayaklanma ulusal gururun ve ulusal mitolojinin odak noktası olmuş ve halen devam etmektedir (Rossos, 2008: 79-87).

1.1.2. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrası

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemi için Osmanlı devrinin sonu tabirini kullanmak oldukça yerindedir. Makedonya’nın “Rumeli” içerisindeki önemi ve özel ilgisi İlinden Ayaklanması ile Makedon milliyetçiliği hem Osmanlı hem de Ortodoks Kilisesince⁸ tanınmamakta ve bu yeni milliyetçilik reddedilmektedir. Ayrıca Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan gibi komşu ülkeler, bağımsızlıklarını sonradan kazanmasına rağmen hiçbir zaman Makedon kimliğini kabul etmemekteler. Bununla da kalmayıp geçmişten gelen kabullerle Makedonların kendilerine ait bir uluslarının olabileceği fikrini de her zaman reddetmektedirler (Zürcher, 1995: 125).

“Makedonya’nın Makedonlara ait olduğu” fikrine karşı çıkan komşularının faaliyetleri ve onların ulusal birliklerine destek vermeyen Avrupa’nın egemen güçleri ve Kilisenin gölgesinde bırakan komşuları başlangıçta ılımlı propagandalarla söylemlerini dile getirmektedirler. Daha sonrasındaysa devrimin bastırılmasıyla deyim yerindeyse

⁷ Frusetta, (2006)’ya göre; İlinden Ayaklanması’ nın akabinde Osmanlı-Yunan yakınlaşmasıyla birlikte Makedon Milliyetçiliğinin uyanış dönemi olarak değerlendirilmektedir. Bu ayaklanma esnasında Osmanlı-Yunan çıkarlarını zedeleme düşüncesi iki tarafı beraber hareket etmeye sevk etmiştir. Bu ayaklanma esnasında Makedon isyancıları Rum Patrikhanesine bağlı köylere saldırmakla kalmamakla birlikte Osmanlıdan ayrılma emellerini de ihtiva ettiğinden Yunan tarafının bu isyanda Osmanlı Devletine istihbarat sağladığı belirtilmektedir. Bununla da kalmayan Yunan tarafı Osmanlıya askeri gönderebileceklerini ifade etmiştir (Frusetta, 2006: 130).

Makedonları hareket ideallerine giden yolda hareket edemez hale getirmektedirler. Bununla da kalmayıp çoğu köylü ve küçük gruplardan oluşan zayıf halkı sindirmiş olup Makedonya'yı ele kendilerine katmak üzere savaşımlardır. Esasınca bu durum için savaşmak ifadesi kullanmak eksik kalacaktır. Çünkü ellerinde silah, örgütlü bir mücadele birliği veya merkezi bir karar komuta silsilesi olmayan bir avuç savunmasız topluluğun işgal edilmesi demek daha doğru olmaktadır (Rossos, 2008: 59-61).

İlinden uyanışı ile birlikte ortaya çıkan ve Makedonların örgütlü mücadele ve savunucusu olan “İç Makedon Devrimci Örgütü” yukarıda ifade edilen hadiselerden sonra ve diğer ülkelerin bir takım müdahaleleri ile düşüşe geçmiş, bundan dolayı da siyasal ve fikirsiz olarak bir boşluk doğmuştur. Ortaya çıkan boşluk hem Makedonlar için açık bir dış müdahale alanı meydana getirmiş olup bu ortamda Makedonya'yı bölünmeye sürükleyen 1912-1913⁹ yıllarında iki önemli savaş yaşanmıştır¹⁰ (Aydın, 1989: 209).

Birincisi geçmiş Osmanlı'yı Balkanlardan çıkarmak üzere yapılan Ayastefanos Antlaşmasına dayanan 8 Ekim 1912 tarihinde yapılan savaştır. İlk çatışmalar Bulgarlara karşı yapılmış Nazım Paşa komutasındaki ordunun hazırlık yakalanmasıyla Osmanlı orduları Çatalca'ya geri çekilmek zorunda kalmış ve hezimetle sonuçlanmıştır. Ayrıca Sırbistan karşısında da Kumova'da yenilgi alınmış olup 6 Kasım 1912'de de Yunan güçleri Prevezeyi alarak Selanik'e birliklerini göndermişlerdir. Selanik'ten sonra Yunanlılar Ege'de Limni, Bozcaada, Taşoz ve Somatraki adlarını almışlardır. Bu arada Sırbistan ve Karadağ, Arnavutluk'u kuşatılmış olup 3 Aralık 1912'de tarafların aralarında ateşkes yapılarak 30 Mayıs 1912'de Londra Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu

⁹ Balkan savaşlarından sonra 542 yıl Osmanlı idaresinde kalan Makedonya elden çıkmıştır.

¹⁰ 1912'de Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'ın Balkan bölgesinde Osmanlı Devletine karşı açtığı savaş, Balkan Savaşı olarak tarihe geçmiştir.

gelişmeler sonucunda Kamil Paşa'nın hükümeti Babı-ali İsyanı ile İttihat ve Terakki tarafından indirilmiş, tutsak halde bulunan II. Abdülhamit tüm gelişmelerden çok sonra haberdar olmuştur (Armaoğlu, 2017: 332; Halaçoğlu, 2015).

Yaşanan gelişmeler ve olaylardan anlaşıldığı üzere Balkan Savaşı Osmanlı için hem içeride hem de dışarıda oldukça yıkıcı olmuş, Balkanlardaki varlığını kaybeden Osmanlı'dan sonra Makedonya'yı daha da zor büyük güçlükler ve sorunlar beklemektedir. Osmanlıdan kalan boşluğun doldurulması amacıyla gelişen 16 Haziran 1913'de başlayan II. Balkan Savaşı, Sırp'ların aldığı ve geri vermediği ileri sürülen topraklar için Bulgarlar ile Sırp-Yunan İttifakı arasında yaşanmış ve Bulgarların karşı tarafa saldırısı ile başlamıştır (Aydın, 1989: 209).

Nitekim I. Balkan Savaşından sonra Trakya ve Makedonya'nın paylaşılması/paylaşılamaması müttefiklerin arasında bir takım sorunlara yol açmaktadır. Bulgaristan Selanik ile birlikte Makedonya'nın tümünü almak istemiş fakat buraların bir kısmının Yunanistan'da kalması, Sırp'ların Bulgar-Sırp anlaşmasındaki hattın ötesine geçmesi, İtalya ile Avusturya-Macaristan'ın bir Arnavutluk devleti kurulmasına destek vermesi, Sırp-Yunan ittifakı ile Romanya ile Karadağ'a dair gizli¹¹ müzakereler yürütülmesi II. Balkan Savaşının fitilini ateşlemiş bulunmaktadır. Osmanlı ve Romanya'nın birlikte hareket ettiği bu savaşta Bulgaristan yenilmiş¹² olup Edirne geri alınmıştır. Neticede 10 Ağustos 1913'te Makedonya'yı üç parçaya ayıran bir anlaşma

¹¹ Bu müzakereler sonucunda Sırbistan-Bulgaristan tarafı Mart 1912'de gizli anlaşması (Bu anlaşmaya göre Rodop dağları arasındaki bölge Bulgaristan'a, Şar dağlarının kuzeyi ise Sırbistan'a verilecekti) akabinde Bulgaristan-Yunanistan arasında da bir anlaşma yapılmıştır. Bu yapılan anlaşmalarla "Makedonya bölgesinin" paylaşılması uzlaşıyla sonuçlanmıştır. Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı Devletine savaş ilan etmeden yaz aylarında Karadağ-Yunanistan, Sırbistan-Yunanistan arasında da anlaşmalar sağlanmıştır. Savaş Osmanlı devletinin mağlubiyetiyle sonuçlanarak 30 Mayıs 1913'te Londra Antlaşması imzalanmıştır (Marinve Pundeff, 1994: 134-135).

¹² İkinci Balkan Savaşından sonra Bulgaristan, Makedonya topraklarının büyük bölümünü kaybetmiş ve bu topraklar Sırp ve Yunan tarafına geçmiştir.

olan Bükreş Antlaşmasının imzalanmasıyla Yunanistan, Selanik ile bazı limanlarla beraber Makedonya'yı (Ege) almış olup Sırbistan Manastır(Bitola), Üsküp(Skopje), Vardar Nehri(Reka Vardar) ile Ohrid arası almış bulunmaktadır. Pirin bölgesi olarak da isimlendirilen Strumiça(Струмица) Vadisinin küçük bir kısmını ve Trakya kıyısındaki Dedeğaç Limanı'nı da içine alan küçük bir bölümünü Bulgaristan devleti almıştır (Marin ve Pundeff, 1994: 134-135; Bozkurt, 2019: 39).

Kısaca, Balkan Savaşlarının hemen ardından yapılan Bükreş Anlaşmasıyla (10 Ağustos 1913) Makedonya; Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında üç parçaya ayrılmaktadır. Bu taksimata göre Makedonya, Yunanistan Ege Makedonya'sı, Bulgaristan Pirin Makedonya'sı ve Sırbistan Vardar Makedonya'sı diye bölünmüş olmaktadır. II. Balkan Savaşı için öteden beridir komşularının iştahını kabartan cazip Makedonya topraklarından pay alabilmek üzere komşuları arasında çıkan savaş ifadesini kullanmak yanlış olmayacaktır. Bu savaşıardan sonra Makedonya bölünmeler ve parçalanmalar yaşamıştır (Budak, 2017: 6). Aşağıda Harita 2'de I. ve II. Balkan Savaşlarından sonra değişen sınırlar gösterilmiştir.

Harita 2. I. ve II. Balkan Savaşlarından Sonra Değişen Sınırlar

Kaynak: Türk Tarih Kurumu

İkinci Balkan Savaşı'ndan, Bulgaristan modern Avrupa'da bütün sınırlarında bütün komşularının istilasına maruz kalan yegane ülke olmaktadır. Balkan Savaşlarında Makedonya'daki emellerini gerçekleştiremeyen Bulgaristan'ın, 1915 yılında İttifak güçlerine katılması ve 1941 yılında da Almanların tarafında savaşa girmesine neden olmuştur. Her iki olayda da Bulgar birlikleri Makedonya'yı işgal etmiş olduğu halde buradaki Bulgar varlığı çok kısa sürmüştür. İkinci Balkan Savaşını da kaybeden Bulgaristan, I. ve II. Dünya Savaşlarında da yenilgilere sürüklenmiştir. Makedonya, Bulgaristan'ın erişmeyi başaramadığı bir hedef olarak kalmaktadır (Marin ve Pundeff, 1994: 134-135).

Makedonlar yaşadıkları yerlerde öteden beridir hep baskı ve işgal altında gelecekleri için kaygılar yaşamış olup kendi milliyetçilik fikirleri de sürekli olarak sekteye uğramıştır. Bölgedeki dört ufak ve genç devletin, daha düne kadar birer eyaleti oldukları asırlık Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ittifak kurup başkaldırmaları, kendine

güven ve cüretlerinin kazandığı şaşılacak başarılar elde etmesi yeni bir tarih sayfası aralamıştır. Özellikle Balkan Sorunu diye adlandırılan ve öteden beri içinden çıkılmaz karmaşık bir nitelik taşıyan problemin ise çözüme kavuşması için çok uzun bir zamana ihtiyaç olduğu görülmektedir (Andonyan, 2002: 1).

1.1.3. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı Dönemi

Balkan Savaşlarının Makedonya için bölünmeler ve işgallerle sonuçlanan neticelerine dair belirsizlik ortamında I. Dünya Savaşı çıkmış olup Makedonya tekrar bölünme ve parçalanma yaşamıştır. Bu savaşlar Makedonya için milliyetçilik eksenin ulusal birliklerinin tesis edilmesini engelleyen başlıca faktörler olmakla bu durum birlikte aşağıda açıklanacağı üzer II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş ile birlikte Komünizm rejimi ile devam edecektir. Hem Balkan Savaşları hem de I. Dünya Savaşı Makedonya'nın ekonomik, doğal ve en çok da etno-kültürel yapısını hiçe sayan sonuçlar ortaya koymaktadır. Makedonya savaşa giren taraflar arasında başka hiçbir kriter gözetilmeksizin salt bir coğrafi alan olarak görülmektedir (Ristovski vd., 2006: 136-143).

Sırp-Yunan ittifakı ile Bulgaristan her ne kadar birbirleriyle savaşmışlarsa da bölünen ve parçalanan hep Makedonya olmuştur. Yukarıda bahsedilen üç parçalı Makedonya'nın coğrafi yapısı I. Dünya Savaşından sonra yeniden şekillenmiştir. Büyük Bulgaristan hayali ile başlayan işgaller ve sorunlar altında devam eden süreçte bölge Rusya'nın Pan Slavist politikaları, Avusturya-Macaristan'ın yayılmacı politikaları ve Bulgaristan'ın geçmişten gelen toprakları geri alma hayali altında ve diğer gizli amaçların odağında yer alarak devamlı sıcak kalmaktadır (Stefov, 2005: 356-369).

Makedonlar için bölünmelerin şekillendiği I. Dünya Savaşı ve Balkan Savaşlarından sonraki yeni ortamda pek çok ulus devlet ve millet olarak tanınarak bunlara

devlet veya özerklik statüleri verilerek tanınmışlardır. Ancak Makedonya için bu durum oluşmamış ve diğerlerinin bir parçası olarak kabul edilmiş, haklardan mahrum kalmış/bırakılmıştır denilebilir. 1919 yılındaki barış konferanslarının aleyhte sonuçları ortadayken Britanya ve Fransa'nın öncülüğünde savaştan galip çıkan müttefikler, Makedon sorununun bu hali ile çözüme kavuşturulduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim Yunanistan, Hırvatistan ve Sırbistan Yugoslav Krallığının baskın birer ögesi olarak yerlerini pekiştirmişlerdir. Diğer yandan bu iki devlet Makedonya'yı paylaşmış ancak Makedon kimliğini ve Makedonları yok saymışlardır (Uçarol, 2011: 25-27).

Öyle ki Sırbistan elinde bulundurduğu Vardar Makedonya'sını Güney Sırbistan olarak, buradaki halkı da Güney Sırpı olarak ilan ederek Makedonları yok saymaktadır. Aynı şekilde Yunanistan Ege Makedonya'sını Güney Yunanistan olarak ilan etmiş olup halkına da "Slavca konuşan" Yunanlılar demektedir. Bulgaristan elindeki küçük parça olan Pirin bölgesi için de benzer tanımlamalar yapmıştır. İşgal altındaki Makedonya ve Makedon toplumu, dünya savaşlarını başlatan ve egemen güçler tarafından şiddetle savunulan ulusal kimlik ve milliyetçilik açıkça yok sayılmış ve bu yok sayma durumu da uluslararası anlaşmalar da kabul görmektedir (Avromenski, 1980: 31-78; Hatipoğlu, 2002: 110).

Makedonlar, diğer uluslar tarafından kendilerini isyana meyilli, bastırılmış bir azınlık ve tanınmayan kimliği olan küçük bir toplum olarak görülmekle birlikte coğrafi anlamda da (Bkz. Harita 4) Makedonya devletinin neresi olduğunun bilinmediği ifade edilmiştir. Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı idaresinden "kurtulan" Makedonlar neredeyse tam bir esaret altına girmiş olup bu dönem tüm Balkanlarda büyük göç hareketlerine neden olmakla birlikte en çok Makedonlar etkilenmektedirler (Rossos, 2008: 131-154).

Harita 3. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde ve Sonrasında Balkan Haritası

Kaynak: AH90HOB X HCTO-Ronjaiicxz, McKebOucxoil!io hpaittnue, Cxonje. 1990.

1.1.4. İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrası

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşlarında yok sayılan ve üç parçaya bölünen Makedonya için sorunlar devam ederken II. Dünya Savaşı patlak vermektedir. Bu dönemde tabiiyeti altında oldukları Yunan ve Sırp/Yugoslav rejimlerine bağlı kalmak ya da bunların çökme ve çözülmelerine karşı çıkmak için herhangi bir nedenleri bulunmasa da yeni egemenleri durumunda olan Arnavutluk veya İtalya ile Bulgaristan veya Almanya'nın da tercih edilmesi için yani kötünün iyisini seçmek gibi herhangi bir gerekçeleri bulunmamaktaydı (Kodal, 2014: 379).

Tüm Avrupa'nın birbirine girdiği ve Nazi işgaliyle uğraştığı bir dönemde Makedonlar, işgalcilere karşı direnme veya uzlaşma ile savaş sonrası gelecekleri hakkında gibi zor kararlar almak durumunda kalmaktadırlar. Bu ikilemleri çözebilmek onlar için bizzat savaşın tarafı olan uluslara göre daha zor ve karmaşıktır. II. Dünya savaşına kadar yaklaşık otuz yıl boyunca Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan'dan oluşan devletlerin işgal, baskı ve parçalamalarına maruz kalan Makedonlar bu defa da

Arnavutlar, Bulgarlar, Almanlar ve İtalyanlardan oluşan dört devletin aynı tutumu ile karşı karşıya kalmışlardır. İtilaf devletleri içerisinde veya herhangi bir konumda temsilci veya sürgünde bile olsa hükümetleri olmayan Makedonlar kendileri adına karar verecek bu devletlerin insafına kalmakta, bu dönemde Makedonları temsil edecek aktif/pasif, yasal/gayri yasal hiçbir temsilcisi veya örgütü de bulunmamaktadır (Rossos, 2008: 179-189). Bu dönemde Makedonlar savaşın bitmesinin ve kendilerine tayin edilecek kaderlerini bekledikleri çaresizlik dönemidir.

1.1.5. Birinci ve İkinci Yugoslav Dönemi Makedonya'sı

Haziran 1918'de Birinci Dünya Savaşı esnasında, Avusturya-Macaristan, Karadağ ve Sırbistan Korfu Paktı'nı imzalanmıştır. Aleksander Karayorgiyeviç¹³ ailesinin hükümdarlığı altında bir birlik kurmaya karar vermiş ve Ekim 1918'de Zagreb'de Yugoslav (Güney Slav) Milli Konseyi kurulmuştur. Aynı yılın Kasım ayında da Karadağ Milli Meclisi, Karadağ Kralı Nikola Petrović'i¹⁴ tahtından indirerek Sırbistan'a katıldığını ilan etmektedir. 1921 yılında ilan edilen anayasa ile de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Bkz. Harita 4) kurulmuş ve başına da Sırbistan Kralı Aleksander getirilmiştir. SHS Krallığı (Sırp-Hırvat- Sloven) döneminde Makedonya, Güney Sırbistan nitelemesi altında görmezden gelinmektedir. Sırp kadrolarının ve Sırp milliyetçiliğinin ezici muameleleri yüzünden, SHS Krallığı'nın ikame etme uğraşısı verdiği "Yugoslav"

¹³ “Karayorgiyeviç Hanedanı, (Sırp-Hırvatça: Karadorđević) Kara Yorgi'nin (Dorđe Petrović) kurduğu Sırp hanedanı Sırbistan'da yönetimi ele geçirmek için 19. yüzyıl boyunca Obrenović Hanedanıyla çekişmiş, 1842-58 ve 1903-45 dönemlerinde Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın (1929'dan sonra Yugoslavya) yönetmiştir” (Bora, 1995: 20).

¹⁴ Karadağ'da krallığını ilan eden I. Nikola Petrovic (1860-1918), 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devletine karşı Sırbistan ile birleşip topraklarını doğu ve kuzeye doğru genişletmiş oldu. Birinci Dünya Savaşı esnasında Sırbistan'la birlikte hareket ederek, Avusturya-Macaristan birliklerine karşı mücadele etmiştir. Daha sonra ise Nikola tahtından indirilmiş ve Karadağ Sırbistan'a 26 Kasım 1918'de ulusal meclisin oy birliğiyle katılmıştır(Suiçmez, 2015).

Makedonya (Vardar Makedonya'sı) da işgal edilmiş olmaktadır (Dobrin, 1997: 48-75; Atik, 2017: 2 ; ipfs.io/ipfs, 2016).

İkinci Yugoslavya döneminde Makedonya için deyim yerindeyse talihsiz gelişmeler devam etmektedir. Zayıf ve bölünmüş olan Yugoslavya 6 Nisan 1941'de Hitler'in (Alman Ordusunun) işgaline uğrayınca Kral II. Peter ve hükümet üyeleri İngiltere'ye kaçmaktadır. İşgal sırasında Yugoslavya tamamen parçalanmış olup Slovenya'yı İtalya ve Almanya, Banat'ı Macaristan, Makedonya'yı Bulgaristan almakta Karadağ ve Hırvatistan'da ayrı devletler kurulmaktadır. Almanya tarafından bağımsız devlet haline getirilen Hırvatistan'da milliyetçi bir Örgüt olan Ustaşa örgütü tarafından idare edilmeye başlanmaktadır (Minoski, 29-37, Azarkan, 2011: 57).

Kurulan Hırvat (Ustaşa¹⁵) Devleti, diğer milletlere karşı Nazi usulü bir politika izlemiş, Sırlar ise iki koldan işgale karşı örgütlenmişlerdir. Milliyetçi Çetnikler ile Yugoslav Komünist Partisi liderliğindeki Tito ve Sloven lider Edvard Kardelj'in¹⁶ başkanlığındaki Partizan Güçleri Yugoslavya'da, kısa zaman diliminde gerek askeri gerek siyasi düzeyde belirleyici güç haline gelmiştir. Alman, İtalyan, Bulgar ve Macar

¹⁵ Demir (2017)'e göre Ustaşa önderi Faşist Ante Pavelić'in önderliğinde Hırvatistan'da Ustaşa faşist rejimini kurmuş olup Nazi mezalimini geride brakan bir soykırım harekâtına girişmiştir. Başta Çingene ve Yahudi azınlıklarını hedef alan bu rejim daha sonra Sırların büyük çoğunluğunu ortadan kaldırmış ve geri kalanlarını Katoliklik mezhebinin benimsemeye zorlanmıştır. Katolik din adamlarından güç alan bu rejim ülke içinde adeta terör estirmiştir (Demir, 2017: 63).

¹⁶ Edvard Kardelj (Doğum Tarihi: 27 Ocak 1910 – Ölüm Tarihi: 10 Şubat 1979); Josip Broz Tito'nun halefi olarak bilinen Kardelj Titonun yakın arkadaşıydı. Yugoslav Marksizminin veya Titoizmin baş ideolojik teorisyeni olarak da bilinmektedir. Bir demiryolu işçisinin oğlu olan Kardelj, Ljubljana Öğretmen Okulu'ndan mezunuydu. 16 yaşından itibaren Komünist Partisine üye oldu. 1930-32 yılları arasında sendika ve parti faaliyetleri nedeniyle hapsedildi. Kardelj, Tito ile ilk kez 1934 yılında tanıştı. Almanların Yugoslavya'yı işgalinden (1941) sonra, Kardelj Slovenya'daki direniş cephesinin örgütlenmesi için yardım ederek Tito'nun oluşturmuş Partizan tarafında yer aldı. İkinci Dünya Savaşından sonra 1945–53 yılları arasında Yugoslaviya'nın başkan yardımcısı oldu. 1946'da Sosyalist Yugoslavya'nın federal anayasasını hazırlanmasında kilit rol oynadı. 1953, 1963 ve 1974'teki müteakip tüm anayasaların oluşturulması için yardım ederek ülkenin önde gelen teorisyenlerinden ve hukukçularından biri olarak tarihe geçti. Ayrıca Kardelj, Yugoslavya'nın siyasi ve ekonomik sisteminin temelini oluşturan ve onu Sovyet sisteminden ayıran sosyalist özyönetim olarak bilinen bir teoremin ana mimarı olarak tarihe damgasını vurdu. Daha fazla bilgi için bakınız: (<https://www.britannica.com/biography/Edvard-Kardelj>)

birliklerinin yanında da Hırvat milliyetçisi Ustaşa ile Sırp milliyetçisi Çetniklere karşı mücadele verdiklerinden büyük halk desteği kazanmışlardır (Ramet, 2011: 146).

1943 yılında Tito, Halk Kurulları Meclisi'ni toplayarak Yugoslavya Anti Faşist Kurtuluş Konseyi namında bir yürütme organı ve yönetim oluşturunca bu Konsey Londra'daki sürgün Kralı hükümet haklarından mahrum bırakılmış olup ülkenin federatif esaslara göre örgütlenmesini kararlaştırmaktadır. Yugoslavya işgalden kurtuldukça, Tito'nun başkanlığındaki Halk Cephesinin halk üzerindeki etkisi arttıkça, rakiplerini etkisiz hale getirmektedir. 11 Kasım 1945'te yapılan seçimlerde Halk Cephesi oyların çok büyük bir kısmını alarak iktidarı elde ederek Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti 29 Kasım 1945'te ilan etmiştir (Stojadinovic, 1963: 36-42; Sönmez, 2013: 18-21 Minoski, 189-213).

Sosyalist Yugoslavya; Makedonya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan ve Karadağ olmak üzere altı cumhuriyetten meydana gelen bir federasyondur. Bu cumhuriyetlerden hiçbiri milli esasa dayanmadığı gibi Tito'nun Yugoslavya'da yerleştirmeye çalıştığı milletlerarası "Yugoslav" kimliğinin, alt milli kimliklerin de yerini alması mümkün olmamıştır. Bu dönem kimliklerin erozyona uğratıldığı bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Bulgar Çarlığı tarafından işgal edilen Makedonya'da halk Sırlar, Yunanlılar ve Arnavutlar aleyhine kışkırtılmaya başlanmaktadır. Bulgar Çarlığı, Bulgar yanlısı örgütler oluşturarak Makedon kimliğine ve bilincine son vermek amacına yönelik faaliyetlerini arttırmıştır. 1942 yılında Ege Makedonyası'nda ve Vardar Makedonyası'ndaki direniş hızla gelişmiştir. Eylül 1944'te Sovyetler Birliği Bulgaristan'a savaş açmış ve Bulgar Çarlık rejimi kısa bir sürede teslim olmaktadır. Yugoslav Ulusal Kurtuluş Ordusu, Bulgaristan'ın teslim olmasının ardından Makedonya'yı işgal kuvvetlerinin elinden kurtarmıştır. Yugoslav Komünist Partisi'nin

1934’de yapılan IV. Konferansında kurulması karara bağlanan Makedonya Eyalet Komitesi 1943 yılında Yugoslav Komünist Partisi kararıyla Makedonya Komünist Partisi’ne dönüştürülmektedir. 2 Ağustos 1944 günü Makedonya Federe Devletinin kuruluşu Makedonya Anti Faşist Ulusal Kurtuluş Meclisi’nin birinci toplantısında ilan edilmektedir (Kentrotis, 1994: 87-90; Adanır, 2001: 123-124).

Yeni kurulan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti, ilk yıllarda Sovyet modeli sosyalizmi benimsemektedir. Yugoslavya’da kendine has özellikleri olan komünist rejimini kurduktan sonra Tito, ideolojik fikirlerinin dayanağı olarak Moskova’ya öykünmekle beraber, sosyalizmi yeniden yorumladığı kendine ait fikirleri bulunmaktadır. Tito, kendisini Balkanların lideri yapmak ve aynı etnik çeşitliliği de sulh içinde yöneterek sosyal ve ekonomik refah sağlamak istemektedir. Bu amaçla Macaristan, Romanya ve Bulgaristan ile işbirliği anlaşmaları imzalayan Tito, Belgrad etrafında şekillenen bir Balkan Federasyonu veya en azından Paktı kurmak istemektedir. Ancak bu anlaşmalar ve amaçlar Sovyetler Birliği’ni rahatsız etmekte ve Stalin böyle bir duruma taraftar olmadığını belirtmektedir. Sovyetler Birliği, ideolojik olarak Tito’nun kendisinininkini değil “Sovyet Komünizmi” ni benimsemesini istediye de Tito kendi komünizmini Yugoslavya’nın milli ve özel şartlarına uygun bir şekilde tatbik etme çabasına devam etmiştir. Neticede Yugoslavya 26 Haziran 1948’de Kominform’dan (Komünist Partileri Enformasyon Bürosu) ihraç edilmektedir. Yugoslavya’nın Kominform’dan ihracı için Stalin tarafından öne sürülen sebepler şunlardı: Dış politikada bağımsız hareket etme, komünist partiye tam yönetici bir yetki tanınmaması, tarımda kolektifleşme yapılmaması, Devlet ve Parti’nin son söz sahibi olması ilkesinden uzaklaşılması ve milliyetçi bir tutum içinde bulunulması olmaktadır (Todorovic, 1979: 46-95; Sönmez, 2013: 18-21).

Yugoslavya'nın Doğu Bloku dışına itilmesi, ülkeyi içte ve dışta yeni arayışlara sevk etmektedir. Sovyet modelinden bağımsız olan ve Yugoslavya'nın yapısına daha uygun olduğu kabul edilen, piyasa mekanizmasına ve özel mülkiyete kısmen yer veren "özyönetim" veya "piyasa sosyalizmi" denilen yeni bir model geliştirilmektedir. Tito, idari sistem olarak "özyönetim"i uygulamaya çalışırken, dış ilişkilerde izlediği bağımsız siyaset ile milletlerarası itibar kazanmaktadır. Tito'nun bağlantısızlığı ve bloksuzluğu öngören tavrı daha sonra Hindistan Başbakanı Nehru'nun 1954'te ve Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın 1956'da katılımıyla birlikte bir Bağlantısızlar Hareketi'nin doğmasına yol açmaktadır. Bu hareket, 1961'de 20, 1964'de 50 üyeye ulaşp daha sonra 90'lara kadar çıkan üye sayısına rağmen 1980'lerin sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ve soğuk savaşın bitmesiyle fiilen sona ermiş bulunmaktadır.

4 Mayıs 1980 tarihinde Yugoslavya Devlet Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Tito ölmüş olup Tito'nun yakın arkadaşı ve Yugoslavya'daki rejimin ideologu olan Edvard Kardelj'in de Şubat 1979 yılında ölmesiyle idarenin toparlayıcı şahsiyetten mahrum kalmasına neden olmakta ve buna binaen ilerleyen zamana yönelik "kollektif liderlik" ilkesi önemsenmeye başlanmıştır. Tito'nun ölümünden sonra cumhuriyetler arasındaki dengesiz iktisadi dağılım, Komünistler Birliği'ndeki her cumhuriyetin milliyetçileşme eğilimlerine ve bölgeleşmeye hız vermektedir. Kosova olayları ile (Arnavut öğrencilerin, Priştine Üniversitesindeki Tarih Profesörü olan Ahmet Malloku'nun tutuklanmasına karşın üniversiteyi işgal etmesiyle olayların patlak vermesi sonucunda Yugoslav ordunun Kosova'ya müdahalesi) Yugoslavya'da milliyetçilik ve baskı siyasetleri başlamış olmaktadır (Mihailov, 1965: 32-39; Armaoğlu, 2017: 182-187).

Kendi yasama meclisi ve yürütme konseyi bulunan Makedonya Cumhuriyeti, Yugoslavya Cumhuriyetler Meclisi'nde 12 delegeyle temsil edilmekteydi.

Yugoslavya'nın özlmeye başlaması ile birlikte federasyon içindeki cumhuriyetler bağımsızlık için çalışmalarına başlamaktadırlar. 8 Eylül'de Makedonya'da bağımsızlık için referandum yapılmıştır. Arnavutlar bu referandumda çoğunluğu aldıkları Gostivar ve Kalkandelen'de hala idarenin kendilerine teslim edilmemesi gibi siyasi eşitsizlikleri boykot etmişlerdir. Sandığa giden yüzde 80'lik çoğunluğun yüzde 90'ından fazlası Makedonya'nın bağımsızlığından yana oy kullanmışlardır. Sırp, Yugoslav Federasyonu içinde hem en kalabalık hem de en dağınık durumdaki etnik unsurdur. Bundan dolayı Sırp, 1985'ten sonra bütünleştiriciliği tesis edebilmek için kendi Sırp milliyetçiliklerini sistematik olarak uygulamaya ve geliştirmeye başlamışlardır. Sırp, dağılma sürecine girilen 1990 yılı boyunca (Bosna-Hersek'ta görüldüğü daha sonra da) “Büyük Sırbistan” idealinin işlemiş ve arkasını sürekli doldurmaya çalışmışlardır. Nitekim 1990 yılında yayınladıkları “Büyük Sırbistan Haritası” nda Hırvatistan'ın bir kısmı (Dalmaçya adı verilen bölge), Bosna- Hersek'in büyük bir bölümü, Makedonya ve Karadağ'ın tamamı Sırp'ların hak iddia ettikleri yerleri göstermiştir. 1991 yılında ayrılmaya karar veren Slovenya ve Hırvatistan'ı durdurmak için Karadağ ve Sırbistan'ın önerdiği federasyon teklifleri, Slovenya ve Hırvatistan'nın yanı sıra Bosna-Hersek ve Makedonya tarafından kabul görmemiştir. Önerilen “Modern federasyon”, dağılmakta olan federasyonun değıştirilene “Sırbistan hâkimiyeti” altında yeni bir yapı olarak görlektedir (Jelavich, 2013: 432-436).

26 Haziran 1991'de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmesiyle birlikte Yugoslavya'da iç savaş başlamıştır. 29 Şubat 1992 tarihinde Bosna-Hersek'te referandum yapılmış olup Bosna- Hersek, yapılan referandum sonucu bağımsızlığını ilan etmiştir. Makedonya için durum daha farklılık göstermekteydi. Çünkü Sırbistan, Makedonya'yı Bosna-Hersek gibi kısmen değıil, tümüyle Büyük Sırbistan haritasında

"Sırp toprağı" olarak işaretlemiştir. Tito döneminde Makedonya, milliyet meselesi açısından oldukça ilginç bir durumda idi. Bulgaristan ile Yunanistan'ın bu topraklar üzerindeki tarihi iddialar karşısında Yugoslav idaresi, "milli" direncini artırma düşüncesiyle, "soy" Makedon milli kimliğini teşvik etmiştir. Bu nedenle Makedon dilinin geliştirilip ayrı, bağımsız bir dil hüviyeti kazanması için eski ve yeni Makedon edebiyatını destekleyici çalışmalar yürütülmüştür.

Yunan ve Bulgar bağlantılarının titizlikle ayrıştırıldığı bir resmi "Makedon milli tarihi" ortaya çıktı. Makedon Ortodoks Kilisesi 1968'de Sırbistan Kilisesi'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan ederek Makedon milli kimliğini tahkim etme programının son ve en etkili merhalelerinden biri olmuştur (Minoski, 242-259; Alp, 2002, 71-90; Karatay, 2002: 1-20;).

1.1.6. Bağımsızlık

Milliyetçilik akımları, iç karışıklık, doğu bloğunun zayıflaması/ortadan kalkması ve soğuk savaşın bitimi ile birlikte başlayan Balkan uluslarının bağımsızlık arzuları ve çabaları sürerken 8 Eylül 1991'de Makedonya'da yapılan referandum sonucunda ezici bir çoğunlukla

“evet” kararı çıkmıştır. Referandumdan sonra Yunanistan'ın tüm tepkilerine rağmen hemen ertesi gün 9 Eylül 1991'de Makedonya bağımsızlığını ilan etmiş ve bağımsızlığın uluslararası kamuoyunda da tanınması için 24 Aralık 1991'de dönem itibariyle adı Avrupa Topluluğu (AT) olan bu günkü Avrupa Birliğine (AB) başvurmuştur.

Başvuru üzerinde Topluluk dış işleri bakanları Portekiz'in başkenti Lizbon'da 15 Ocak 1992'de bir araya gelmiş olup Slovenya ve Hırvatistan'nın bağımsızlıklarına resmi

olarak tanıdıkları deklare etmişlerdir. Ancak Makedonya'nın tanınması geri bırakılmıştır. Dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Mark Eyakens'ın yaptığı açıklamaya göre, geçmişten gelen bir takım teknik ve hukuki sorunların bulunduğu da açıkça ifade edilmiştir. Meselenin arka planında ise Topluluk üyesi Yunanistan'ın aşırı muhalefeti ve geçmişten gelen hak iddialarını tekrar yüksek sesle dile getirmesi yatmaktadır denilebilir (Jelavich, 2013: 432-436; Kodal, 2014: 381-382).

Uluslararası toplumun muhalefeti ki -esasinda tek muhalif topluluk Yunanistan'dır- sürerken bir zamanlar işgal ve parçalama sürecinin baş aktörlerinden olan Bulgaristan, Makedonya'yı 17 Ocak 1992'de ilk tanıyan ülke olmuştur. Türkiye ise ikinci sırada olup 6 Şubat 1992'de tanımıştır. Yunanistan'ın muhalefeti Avrupa Topluluğu nezdinde kalmamış, konuyu Birleşmiş Milletlere kadar götürmüştür. Nitekim Yunanistan "Makedonya" isminin kullanılmasına yoğun bir şekilde karşı çıkarak Birleşmiş Milletlere Güvenlik Konseyi (BMGK)'den bayraksız ve "Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya" adı ile 817 Sayılı Karar'ın¹⁷ çıkmasını sağlamıştır. Bu şekilde "Ege Makedonyası" ideasını sürdürmüştür. BMGK'inin ardından Amerika Birleşik Devletleri'de Makedonya'yı tanımış fakat Yunan lobiciliği neticesinde diplomatik ilişkileri Yunanistan ile olan meselelerin çözülmesine değin asgari seviyede tutma kararı alınmıştır. Avrupa Birliği ise eski meselelerin bariyer olmasının önüne geçen bir karar alarak 29 Aralık 1995'de Makedonya'yı İngilizce adı "Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYRM)" olmak üzere "Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya" adıyla resmen tanımıştır (Baçef, 2012: 92-95, Bağcı, 1994: 93; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013).

¹⁷ Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya" adı ile 817 Sayılı Karar hakkında detaylı bilgi için bakınız; Baçef, 2012: 99-110.

1.2. Balkan Genişlemesi ve Avrupa Birliği'nin Balkan Politikaları

Balkan Genişlemesi terimi daha çok 1990'lı yılların başından itibaren bölge uluslarının bağımsızlıklarını kazanması kavramını ifade etmek için kullanılmakla birlikte esasen yukarıda da ifade edildiği gibi geçmişi 18. yüzyıla kadar geriye gitmektedir. Bundan dolayı Balkan Genişlemesi Osmanlı döneminde başlamış, dünya savaşları, Yugoslavya dönemleri ve nihayet tam bağımsızlıklar ile sonuçlanmıştır denilebilir.

Balkan Genişlemelerinin arka planında ise temel gerekçe olarak coğrafi ve stratejik emellerden önce tarihi ve kültürel köklerden ve kaynaşmalardan kaynaklı bir dizi sorunların bulunduğu görülmektedir. Bu dinamikler altında Balkan Genişlemesi kendilerini Osmanlı'nın tebaası olarak görmek istemeyen ulusların milliyetçilik akımlarıyla birlikte başlamışsa da nihai amaçları olan bağımsızlık ve devlet oluşları 1990'lı yılların başından itibaren gerçekleşmiştir (Todorova, 2013: 135-136).

Ancak Avrupa'daki ulusçuluk ve milliyetçilik akımlarından hak ettiği payı alamayan özellikle Makedonya ve Bosna gibi milletlerin kaderlerinde çoğu zaman acı ve zulümler yaşanmıştır. Avrupalı diğer devletler için Balkanlar Osmanlı ile aralarında tampon ve bir stratejik geçiş noktası olarak görülmüş, buralarda yaşayan halkların toprakları da buna göre tanzim edilmiştir. Avrupa'nın Balkan politikalarının arka planında ve düşüncelerinin özünde yer alan temel anlayış “kendine özgü sosyalizm” in terk edilmesi olmuştur¹⁸ (Yerasimos, 2015: 99).

¹⁸ Yerasimos (2015) göre ‘Balkanlar için ölmeye değer mi?’ sorusunu Avrupa'nın kendi kendine sorması gerektiğini ifade etmiştir. Nihayet bu karar verilmiş ve neticede kukla yönetim Karadağ, etnik mazağı Makedonya ve etnik temizliğin simgesi olan Saraybosna gibi Balkan bölgeleri ateş çemberinde bırakılmıştır (Yerasimos, 2015: 99).

Soğuk Savaşın ve Yugoslavya'nın dağılmasının ardından kendi kaderlerini tayin etme mücadelesine bir kere daha başlayan küçük Balkan ulusları artık etnik bir halk grubu olarak değil bir devlet olarak varlıklarını devam ettirme arzularını bir kez daha dile getirmeye başlamışlardır. Son gelişmelerle Balkanlar kendini tanımlama sürecini başlatarak Avrupa ya da SSCB etkisinden kurtulmaya çalışmıştır. Devletlerin büyüklüğüne bakılmaksızın kendilerine has bir toprak parçası veya bir bölgenin tamamını kontrol altına almaya çalışması doğası gereğidir. Ardı ardına gelen bağımsızlık referandumları bu küçük ulusların makus talihlerini değiştirmekte önemli birer adım olsa da Bosna örneğinde olduğu gibi savaş, soy kırım, zorunlu göçe zorlama, asimilasyon gibi yıkıcı etkilerin önüne geçememiştir (Ülger, 2013: 119; Todorova, 2013: 283).

Huzur ve barışın bir türlü gelmediği bölgede olup bitenlere karşı Avrupa'nın politikaları önleyici, ara bulucu ve düzeltici olmaktan çok öte “seyirci” konumunda gelişmiştir. Nitekim bu durum NATO için de geçerli olmakla birlikte Bosna Hersek'te yaşanan Sırp katliamları insanlık tarihine bir yüz karası olarak geçmiştir. Avrupa içerisinden bölge huzurunun ne kadar önemli yolunda açıklamalar yapılsa da hayata geçen net bir tutum görülememiştir. Nitekim Birlik Bosna-Hersek yüksek temsilcisi olarak atanan Lord Paddy Ashdown; “Günümüz Avrupası, Balkanlarla bütünleşmeden tamamlanamayacaktır. Denklem basit; ya Balkanlardaki istikrarı geliştirirsiniz ya da istikrarsızlık ve suçu Avrupa'nın ortasına çekersiniz” ifadesiyle buralardaki istikrarın gerekliliğini vurgulamıştır. Balkan ülkelerinin yükselişinde AB'nin etkisi büyüktür ancak her ülke için böyle olmamıştır. Bulgaristan, Romanya ve Slovenya çok farklı politikalar izlenmiştir. Yaşanan olumsuz gelişmeler karşısında belirsizlik ve izleyici tutum sergilenirken bahsi geçen ülkelere tam destek verilmesi ile yaşanan çelişkileri günah

çıkarma algısı ile “Avrupa’nın ergenlik çağı” betimlemesi yapan yetkililerin oldukça rahat açıklamaları bulunmaktadır (Khanna, 2011: 70; Özcan, 2004; Hentsch, 2016: 255).

Avrupa Birliği’nin Balkan politikalarını değerlendirirken kırılma noktası sayılabilecek Soğuk Savaşın bitişi ve Almanya’nın birleşmesi ile başlayan yeni sürece bakılmalıdır. Bloklaşma veya cepheleşme ile geçen onca yıldan sonra biten Sovyet korkusunun ardından yeni dönem ve gelecekte alınacak mesafelerin nasıl seyredeceği hakkında ilk görüşler 1993 yılı Kopenhag Konseyinde ilkesel anlamda ortaya konulmuştur. Buna göre Kopenhag Avrupa Konseyi’nin Haziran 1993 tarihinde Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri arzu ettiği zaman AB üyesi olabileceklerdir. Politik ve ekonomik olarak talep edilen şartları yerine getirdiklerinde üyelik statüsü verilecektir (Deutsche Welle, (2009).

Bahsedilen bu tarihi kararın ardından gelişen süreç ile Lüksemburg (1997) ve Helsinki (1999) Avrupa Birliği Konsey kararları, Birlik’in ilkesel bağlamda hem genişleme hem de derinleşmesinde önemli dönüm noktalarından biri olduğu ileri sürülebilir. Zira bu karar özellikle Balkan bölgesi için yeni katılımlara giden süreçleri başlatmış olduğundan Bölge’deki istikrarsızlık ortamının giderilmesinde bir başlangıç teşkil etmiştir denilebilir. Diğer yandan esasında siyasi ve politik istikrarın tesis edilmesinde ekonomik ve baskın bir güç olarak Birlik’in de yapısına etki etmiştir. Ortak dış işleri, güvenlik politikası, tek parası gibi araçların geliştirilmesiyle birlikte Birlik vatandaşlarının özgürlük, güvenlik, temel haklar ve adalet gibi pek çok kavramın da yeniden tanımlanmasının yolunu açmıştır.¹⁹

¹⁹ Bkz. Kopenhag Avrupa Konseyi ve Kopenhag Kriterleri, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IcAfaaAhiTcJ:www.dtd.org.tr/_files/uluslararası/kopenhagkrice87terlericc87vemaastrihkrileridoc.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, E.T. 18.12.2017.

Bu kapsamda Avrupa Birliğinin, Balkanlar’a yönelik ilk kapsamlı siyasi hamlesi olarak değerendirilebilecek Royaumont Süreci oldukça önemlidir. Dayton Antlaşmasının ortaya çıkardığı konjonktürel durumun en önemli noktalarından birisidir. Bosna-Hersek’te barışın sağlanması ve sürdürülebilmesi için genel çerçeve antlaşması olarak da nitelenebilecek Dayton Antlaşmasının bölgede kapsamlı bir istikrar tesis etmek üzere arka plan oluşturduğunu ifade etmek mümkündür. Dayton sonrası bölgede sergilecenek işbirliğinin genel yapısal koşulları oluşturulmuş ve yeni işbirliklerinin geliştirilmesinin de alt yapısı ve tanıtılmasını sağlamıştır. Bu işbirliği anlayışının ilk girişimin adı “Güneydoğu Avrupa ’da İyi Komşuluk İlişkileri ve İstikrar Süreci” olarak tanımlanan Royaumont Girişimi olmuştur (Çeviköz, 1997-1998: 2).

Royaumont’ta 13 Aralık 1995’te toplanan Avrupa Birliğine üye yirmi yedi devlet; işbirliği, demokrasi ve en önemlisi barışı sağlamak üzere “Güney- Doğu Avrupa’da İstikrar ve İyi Komşuluk İlişkileri Süreci Deklarasyonu”nu kabul etmişlerdir. Deklarasyonun Madrid Zirvesi Sonuç Bildirgesinde imzalanması olumlu karşılanmıştır. Royaumont Süreci’ne eski Yugoslavya cumhuriyetlerinden Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, “BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı Kararı uyarınca Kosova’da dâhildir” dahil olup Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya ile bu ülkelerin komşuları olan Bulgaristan, Romanya Macaristan ve Arnavutluk dahil edilmiştir. Buna ilave olarak Türkiye, Avrupa Birliği üyesi yirmi yedi ülke, Rusya ve ABD katılmış, ayrıca, AGİT, Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu da dâhil edilmiştir (Kavalalı, 2005: 37; Tüşüz, 77).

28 Kasım 1997 tarihinde Avrupa Halklarının birleşmesi amacıyla koordinatörlük görevine atanan Panogiotis Roumeliotis; Güneydoğu Avrupa’da sivil toplumun gelişmesi ve güçlenmesi, komşuluk ilişkilerin devamı, istikrar projelerinin geliştirilmesi ve

çatışmanın azaltılması ile barışa daha güçlü bir ivme kazandırmayı amaçlamıştır. Bu hamle, Birlik'in bölgedeki otoritesini yeniden kurma yolundaki niyetinin bir göstergesi manasına gelmektedir (Roumeliotis, 1998).

Koordinatör Roumeliotis (1998)'a göre Royoumont Sürecinin amacı ve kapsamı; işbirliği, demokrasi ve barış gibi ortak değerlerin üzerinden yapılması ve iyi komşuluk ilişkilerin geliştirilmesi için çaba sarf edilecektir. Bu doğrultuda kültür, insan hakları sivil ve toplum gibi bölgesel işbirliklerini artıracak olan projelere yatırım yapılması; dinî, kültür yapısı ve farklı etnik bireylerin mabeynindeki iletişimin sağlanması, AB vatandaşları ile Güney Doğu Avrupa ülkeleri vatandaşları arasında ortak çıkarın vurgularak ortak hedeflerin çatısı altında birleşerek hareket edilmesi hedef olarak konulmuştur. (Roumeliotis, 1998). Ancak 1997-1998 yıllarında süreci ivmelendirmek amacıyla pek çok konferans ve girişim düzenlenmişse de süreç, Balkan ülkelerinin aralarındaki karmaşık ve geçmiş yüzyıllara dayanan kronik sorunları çözecek mekanizmaları geliştirememiştir. Ancak daha sonrasında atılacak adımlar için sınırlı da olsa mesafe kat edilmesinde faydalı olmuştur (Roumeliotis, 1998).

Dolayısı ile Royoumont Süreci, 1999 yılında düzenlenen Köln Zirvesinde oluşturulan İstikrar Paketi'ne dâhil edilmiştir. Ardından gelen Batı Balkanlar Stratejisi ve İstikrar Paketi, Royoumont Sürecini geliştirmeye yöneliktir. Nitekim AB'nin Balkan devletleri için geliştirmiş olduğu strateji; Balkan Devletlerin tamamının Avrupalılaştırılması olarak belirlenmiştir. Balkan devletleri için geliştirilen bu stratejiye göre aşamalı bir şekilde AB tarafından konulan şartların yerine getirilmesidir. Fakat bu yapılmadan önce Balkan devletlerinde devam eden çatışmaların bir an önce sona erdirilmesi ve bu bölgenin istikrara kavuşturulması için çaba sarf edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Düşanlıkların sona erdirilmesile birlikte Balkan Bölgesinin istikrara

kavuşabileceği ve barışın hâkim olabileceği ifade edilmiştir (Alpkaya, 1999: 22-24). Başka bir deyişle AB'nin Balkan ülkelerine yönelik uluslararası katılımın sağlandığı İstikrar Paketi fikri ile krizin çıkmasını engelleyecek önleyici bir politika üretilmiştir.

NATO'nun Kosova'ya müdahale etmesinin akabinde, AB'nin Dönem Başkanı Almanya'nın da önerisi ile Köln Zirvesi'nde (10 Haziran 1999) geniş kapsamlı bir girişim başlatılmıştır. Zirvede kurulan Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi'ne 40 ülke üye olmuştur. AB'nin kilit rol oynadığı bu inisiyatifte demokratikleşme, insan hakları, ekonomik yeniden yapılanma, güvenlik konularında işbirliği gibi hedefler tespit edilmiştir. Balkanlar'daki siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlığın istikrara dönebilmesi için AB, bölgeyle ilgili tüm devletlerin, uluslararası örgüt ve kuruluşların katılımıyla barışı ve yeniden yapılanmayı gerçekleştirmek amacıyla yola çıkmıştır (Hombach, 2000: 2).

1.3. Avrupa Birliği'nin Makedonya Politikaları

Makedonya Cumhuriyeti, bağımsızlığını kazandıktan sonra, Avrupa'ya yönelerek Avrupa Birliği'ne dahil ülkeler ailesinin barışsever, demokratik ve özgür üyelerinin yanında yer almayı stratejik bir amaç olarak belirlemiştir. Makedonya'nın, Avrupa Birliği tarafından tanınması için gereken bütün şartları yerine getirdiği Avrupa Birliği çerçevesinde kurulan Badinter²⁰ (15 Ocak 1992) Komisyonu tarafından açıklanmıştır. Bu komisyonun raporunda sadece Makedonya ve Slovenya bütün koşulları yerine getiren ve tanınması gereken ülkeler olarak değerlendirilmişlerdir. Fakat Yunanistan isim sorununu gündeme getirerek Makedonya'nın tanınmasını engellemiştir. Dönemin Yunan

²⁰ Fransız Hukukçu Robert Badinter'in başkanlık etmesinden dolayı hakem heyeti komisyonuna bu isim verilmiştir.

Başbakanı medyaya verdiği demeçte, aldığı bu kararlar Avrupa Birliği'ne Yunanistan'ın ve milli çıkarlarının yanında yer aldığı için teşekkür etmiştir (Papadimitriou, 2001: 80).

Avrupa Birliği, Yunanistan'ın baskısıyla bir çıkmaza girmiş ve bu ihtilafın çözümüne yönelik arabulucu yeteneği gösterememiştir. Yani kısacası, AB, meseleye yönelik aktif bir kriz yöntemi üstlenememiştir. Makedonya, 1994 yılında Avrupa Konseyi'ne gözlemci üye sıfatıyla katılmış, bir yıl sonra, Yunanistan'la ilişkilerin normalleşmeye başlamasıyla, 27 Eylül 1995 tarihinde Avrupa Konseyinde tam üyelik statüsü kazanmıştır. 10 Ocak 1996 tarihinde ise resmi olarak Avrupa Birliği ve Makedonya arasında diplomatik ilişkiler kurulmuş, ayrıca Brüksel'de bir Makedonya temsilciliği açılacağına dair söz verilmiştir (Baçev, 91-112, Sancaktar, 2008).

Makedonya'nın Avrupa Konseyine üye olması, Avrupa Birliği'yle daha yakın ilişkiler kurması ve Avrupa Birliği yolunda ilerlemesi açısından çok önemlidir. Avrupa Konseyi'nin azınlık sorunlarıyla ilgilenmesi de Makedonya için büyük önem taşımaktadır. 1997 yılının yaz aylarında Makedonya kamuoyu, Avrupa Birliği Komisyonu'nun açıkladığı stratejik belgeyle sarsılmıştır. "Gündem 2000'de, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Estonya, hatta Kıbrıs Rum Kesimi'nin, birliğe katılacak ilk tur ülkeler olarak belirlenmesi, Makedonya'nın ise Avrupa Birliği'nin orta dönem planlarında bile olmaması, ülkede hayal kırıklığına neden olmuştur. Fakat Makedonya bu karara rağmen Avrupa Birliği yolunda ciddi adımlar atmaya ve gereken bütün koşulları yerine getirmeye devam etmiştir (Baçev, 104-109, Vatandaş, 2013).

Avrupa Birliği ile Makedonya ilişkilerinin arka planına bakıldığında öz itibarıyla Makedonya'nın aslında neden AB üyesi olmak istediğine bakılmasında fayda vardır. Nitekim AB'nin Makedonya politikalarına etki eden ve yön veren argümanları Heather

Grabbe'nin yaklaşımı ile açıklamak mümkündür. Buna göre AB ile üçüncü tarafların arasında beklenti ve stratejiler bakımından asimetrik oyunlar ve güç ilişkileri yer almaktadır. Oyunun kurallarını koyan taraf AB olduğu için üyeliğe kabul edilmek isteyen ülkelerin içi dinamiklerinde bazı dönüşümleri sağlamaktadır. Bu ifadenin açılımını entegrasyon olarak değerlendirmek mümkündür (Grabbe, 2006: 52).

Makedonya'nın AB'ye üyelik sürecini ve AB'nin de Makedonya politikalarını koşulsallık²¹ bağlamında değerlendiren görüşler de bulunmaktadır. Bölgedeki sürdürülebilir istikrarın tesis edilmesinde ve ekonomik reformların gerçekleştirilebilmesinde Makedonya bir katalizör işlevi görmekte, AB'de Makedonya için dönüştürücü bir dış faktör olarak yerini almaktadır (Vatandaş, 2013). AB'nin Makedonya politikalarına dair yapılan değerlendirmeler arasında bölgede demokrasi retoriğinin yetersiz kalacağı savına istinaden yapısal ve finansal yardımlar ile üyelik sürecini hızlandırmak üzere İstikrar ve Ortaklık Süreci başlatılmıştır. Makedonya özelinde AB politikalarının çatışma ve anlaşmazlıkların çözümleri, hukukun egemenliği, azınlık ve insan hakları, iyi yönetim ve liberal demokrasi alanlarında yapısal değişimlere yoğunlaştığı görülmektedir. Öyleyse AB'nin Makedonya politikalarını üyelik süreci ile birlikte değerlendirmek yerinde olacaktır (Arı ve Prinççi, 2011: 6).

Nitekim iki binli yıllara gelindiğinde aralarında Türkiye, İzlanda, Sırbistan ve Karadağ'ın bulunduğu beş ülke ile birlikte adaylık sürecinde yer alan Makedonya²²'nin başvuru süreci 2003 yılındaki Selanik Zirvesi ile başlamış ve kendisine "Potansiyel Aday" statüsü verilmiştir. Avrupa Komisyonu Kasım 2005'de olumlu görüş bildirmiş ve

²¹ Koşulsallık mekanizması, koşulsallığa tabi olan aktörler ile koşulsallığı uygulayan aktörlerin aralarındaki ilişkiler asimetrik bir güce sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu dorultuda, AB'ye üye olmak isteyen devletler için hem bir neden hemde bir disiplin edici yapı ile karşı karşıya kaldıkları açıktır.

²² Makedonya AB üyelik başvurusunu 2004 yılında yapmıştır.

bir ay sonra AB Konseyi bu statüyü garanti altına almıştır. Ardından da 2006 yılında Makedonya ile diğer Balkan ülkeleri arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla AB Ortaklığı'na katıldığı gözlemlenmektedir. 2009 yılı ise Makedonya-Avrupa Birliği ilişkilerinde önemli bir adım atılmış olup Konsey, katılım müzakerelerinin başlaması yönünden tavsiye de bulunmuş ve yine aynı yıl vize muafiyeti verilmiştir ²³(Baçev, 114-120, Karluk, 2014: 5).

Diğer yandan hem AB hem de NATO'ya üyelik bakımından yapılan girişimlerde Makedonya iç siyasetinde herhangi bir ayrılık bulunmamakla birlikte iktidar ve muhalefet partileri bu süreçlerde birlikte hareket etmektedirler. İktidar ve muhalefet partileri üyelik süreçlerinde fasıl açılmasını ve tavsiye kararlarını beklemeden uyum ve müktesebata dair kanunlar ile diğer yasal düzenlemeleri hızlı bir şekilde çıkarabilmektedirler. Ancak hem Makedonya hem de AB için halen süren kronik sorunlar da yok değildir. Nitekim bu sorunlar AB'nin politikalarına yön vermeye devam etmektedir. Sırbistan ile dini kökler, Bulgaristan ile Makedon ulusu/ulusal kimliği ve dili, Yunanistan ile isim ve tanınma çerçevesinde engeller oluşturan sorunlar bulunmaktadır (Trajan, 2015: 29-51, Kutlay, 2012: 13).

AB'nin Makedonya politikalarına yön veren bir başka dinamik ise bölgedeki etnik ve dini çeşitlilik ile bu çeşitliliğin kırılganlık riski taşımasıdır. Ülke nüfusunun çoğunluğunu Makedonlar teşkil etmekle birlikte, Arnavutlar, Türkler, Romanlar, Sırlar, Ulahlar gibi etnik grupların oranları da oldukça dikkate değer seviyededir. Hatta bazı tarihçiler burayı “ırklar müzesi” olarak da nitelemektedir (Çavuşoğlu, 2006:123).

²³ Söz Konusu Belge İçin Bkz. The former Yugoslav Republic of Macedonia Membership Status Candidate Country, http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/fyrom/index_en.htm, Erişim Tarihi: 23.10.2017

Heterojen bir demografik yapıya sahip olan Makedonya’da Ortodoks Hristiyanlık ve İslamiyet yaygındır. Her iki dine bağlı insanların oranları da birbirine oldukça yakındır. Öyle ki, 1990’larda Makedonya’daki nüfusun yüzde 55’i Hristiyan olduğu, buna karşılık Türkler, Arnavutlar ve Çingenelerin Müslüman olmalarından dolayı, ülkede toplam yüzde 45 oranında da Müslümanın yaşadığı tahmin edilmektedir. Sağlıklı veriler bulunmamakla birlikte günümüz itibarıyla dini yapıya bakıldığında Ortodoks Makedonların oranının yaklaşık yüzde 64, Makedon dahil tüm Müslümanların yaklaşık yüzde %33 ve diğerlerinin de yaklaşık yüzde 3 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Diğer yandan Müslüman toplumun da Üsküp’te yoğunlaştığı bilinmekte, hatta özellikle Camiler başta olmak üzere İslam mimarisinde taş alemlerde Türk kültürünün etkisi belirgin şekilde kendi göstermektedir (Durmuş, 2009: 5; Trajan, 2015: 21-59; Dişli ve İnci Fırat, 2016: 318).

Sonuç itibarıyla Makedonya AB’nin kendisinden beklenenleri karşılama yolunda olumlu ilerlemeler kat ederek katılım sürecinde olumlu adımlar atmaya devam etmektedir. Yüksek Düzeyli Katılım Diyaloğu ilişkileri 15 Mart 2012’de başlatılarak önemli aşamalarından biri olmuş olup pozitif gündem ile Makedonya’nın katılım sürecini tamamlamasına ayrı bir önem verilmiştir. Katılım Diyaloğu kapsamında Parlamentoda tüm partilerin desteği ile kamu yönetimi reformu, seçim sistemi reformu, ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi başlıkları altında beş öncelikli alanda iyileştirmelere öncelik verilmiştir. Yerel yönetimler reformu kapsamında ise İlerleme Raporunda devlet yapısının merkeziyetçilik ilkesinin gözetilmesinde Ohri Çerçeve Anlaşması’nın hükümlerinin uygulanmaya devam ettiği görülmektedir (Vatandaş, 2013; Trajan, 2015: 71-98)

2. BÖLÜM

“YUGOSLAV MİLLİYETÇİLİĞİ” NDEDEN MAKEDONYA ULUSAL KİMLİĞİNİN İNŞASINA GEÇİŞ VE “MAKEDON MİLLİYETÇİLİĞİ”NİN TANIMLANMASI

Çalışmanın bu başlığı altında Yugoslavya’daki Milliyetçiliğin temel dinamiklerinden söz edilerek, Makedon Milliyetçiliğinin gelişimi ve oluşumunda on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başından bu yana meydana gelen değişim ve dönüşümlere yer verilecektir. Uzun bir tarihi geçmişe sahip olmakla birlikte kurumsal, tutarlı ve istikrarlı bir milliyetçilik fikrinin zayıf görüntüsünün arz ettiği Makedonya kendini daha çok diğerleri üzerinden konumlandırmıştır denilebilir. Dini ve kültürel bağlamda homojenize olmayan Makedonlar için milliyetçiliğin ne anlama geldiği, hangi itici unsurlar ile oluştuğu ve mevcut kuramsal dayanaklarının anlaşılabilmesi adına ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşından sonraki döneme bakılacaktır. Makedon milliyetçilik olgusuna bu şekilde yaklaşılmasının temel nedeni ise tarihi süreçte yaşanan her gelişmeye ve konjonktürel yapılara göre dönüşüm yaşamasının olmasıdır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemden itibaren günümüze değin geçen zaman aralığındaki gelişmeler açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Yugoslav Milliyetçiliği; Yükselişi ve Çöküşü

2.1.1. Tarihsel Arka Plan

Yugoslavya, 19. yüzyılda Balkanlarda iki çokuluslu imparatorluk olan Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının bakiyesi üzerinde ve Versailles Antlaşması sürecinde 1918 yılında Sırp I. Aleksandar'ın (1918-1934) başında olduğu halde “Yugoslavya Krallığı” (Harita 5) adıyla kurulmuştur. Osmanlı ile Avusturya-Macaristan İmparatorluklarından bağımsızlıkları elde eden Balkan devletleri ve toplulukları “Yugoslavya” adı altında yeni bir devlet teşmil etmişlerdir. Kelime olarak “Yug” (Güney) ve “Slav” (Slav halkları) birleşiminden oluşan ve “Güney Slavları” anlamına gelen Yugoslavya (Bulut, 2017: 37); Sırp, Hırvatlar, Slovenler (bunlar egemenlerdir), Boşnaklar, Karadağlılar ve Makedonlar'ın birleşimidir.

Devletin başında sırası ile kurucu I. Petar (1 Aralık 1918-16 Ağustos 1921), I. Aleksandar (16 Ağustos 1921-9 Ekim 1934), II. Petar (9 Ekim 1934- 29 Kasım 1945) kral olarak bulunmuştur. Kral I. Aleksandar, Fransa ziyareti esnasında Hırvat milliyetçisi Ustaşa örgütünün suikasti sonucunda öldürülünce 10 yaşındaki oğlu II. Petar tahta geçmiş, yaşı küçük olduğu için yönetim, 1935 yılında Başbakan olan amcası Prens Pavle'nin idaresinde sürmüştür. 1941 yılında darbe ile Pavle iktidardan indirilmiş ancak Kral II. Petar 1945 yılına kadar yani II. Dünya Savaşı sonuna kadar Kral olarak kalmıştır. Nazi işgaliyle birlikte üç kuşak süren Sırp Karađorđević Hanedanlığı son bulmuştur. “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti” olan yeni devlet Yugoslavya'yı Alman işgalinden kurtaran Yugoslav Partizanlar tarafından 29 Kasım 1945 kurulmuş ve ülkenin kaderini şekillendiren J. B. Tito dönemi başlamıştır (Calic, 2019: 16-18, (Chronology)).

Harita 5. Yugoslavya Krallığı (1922-1929)

Kaynak: <http://www.philatelicedatabase.com/maps/map-of-yugoslavia-1922-9/>.

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılın sonunda büyük ölçüde Balkan Yarımadası'ndan çekilmiş ve yalnızca Trakya ve Makedonya kendi kontrolünde kalmıştır. 1912'de Sırlar, Bulgarlar, Karadağlılar ve Rumlar Osmanlıyı kalan topraklardan da çıkarmak için 1912'de Birinci Balkan Savaşına katılmışlardır. Ancak galipler kendi aralarında tartışmaya düşünce, 1913'te, Sırlar ve Bulgarlar arasında meydana gelen ve Sırların da galip olarak çıktığı büyük çatışmalarla İkinci Balkan Savaşı patlak vermiştir. Bu iki savaşın bir tezahürü olan milliyetçi yükseliş Balkanlar'da hızla yayılmış, bir yıl sonra Haziran 1914'te Hapsburg Arşidükü Franz Ferdinand ve eşinin Saraybosna'da Bosna ile Sırbistan'ı birleştirmek isteyen milliyetçi Bosnalı-Sırlar tarafından öldürülmesi bölgede büyük bir krize yol açmıştır.

Avusturya-Macaristan, Sırbistan'ı sorumlu tutunca ve savaş patlak verince Sırp, tüm Güney Slav “kardeşlerini” kurtarmak için savaş durumuna geçmiştir. Bu dönemde Hırvatlar, Slovenler ve Sırp halen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliği altındadır. Sonuçta şiddetli bir savaşın ardından Sırp, Hırvatlar ve Sloven Krallığı'nın galibiyeti olmuştur. “Güney Slav” halkları “Yugoslavya Krallığı” olduğunda, savaşların verdiği kayıplar nedeniyle ekonomik yapı oldukça kötü durumdaydı. Demografik yapıya bakıldığında nüfusun yüzde yetmiş yedisi köylü, on yaşın üzerindeki kilerdedir. Okur-yazar olmayanların oranları Makedonya'da yaklaşık yüzde 80 olup Slovenya'da yaklaşık yüzde 9 fazla iken, ulusal düzeyde bu rakam 1921'de yaklaşık yüzde 50'nin üzerindedir. Bununla birlikte ölüm oranları yüksek, salgın hastalıklar yaygın, hükümetin koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri son derece yetersizdir (Kunitz, 1996: 257). II. Dünya Savaşı sırasında Krallığın işgal edilmesi (1941-1943) ve ardından gelen komünist sistem (ya da Yugoslavya'nın kendine has sosyalist sistemi) yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır.

Güney Slav birleşmesindeki ilk çaba dokuzuncu yüzyıla kadar uzanmaktadır. İletişim zorlukları ve diğer engeller Orta Çağ döneminde kaynaşmaları engellemişse de Slav kökenli etnik duyarlılık, bu “illerin”²⁴ birbirleriyle olan bağlarını kurmalarında önemli bir rol oynamıştır. Yugoslavlar; Slavlık etnisitesi bakımından Almanlar, Macarlar ve Polonyalılarından daha büyük bir etnik birimdir, ancak farklı alt kültürler bakımında parçalı halde kalmışlardır. Nitekim pek çok siyaset bilimci ve tarihçi, Osmanlı'nın egemenliği söz konusu olmasaydı veya Balkan Savaşlarına kadar bölgeden çekilmiş olsaydı Slav'ların çok daha önce birliklerini kurabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle

²⁴ “İller” denilmesinin nedeni Yugoslavya'nın kurulmasından önce Balkan toplumlarının pek çok çoğu Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için il veya eyalet birimi olarak kabul edilmesidir.

Slav birliğinin, bir alanda milliyetçilik akımının verdiği özgüven/istek ve ardından Osmanlı sonrası beklenen doğal gelişme olarak yorumlanması mümkündür (Kopsidis, 2012: 10-13).

Savaş öncesinde bölgelerin neredeyse tümündeki köylüler, büyük toprak mülklerinin olduğu ve büyük toprak sahiplerinin topraklarındaki işçiler olarak çalışmakta olup bölgede güçlü bir feodal yapı söz konusudur. Güney Slav topraklarındaki bu köylülerin çoğu savaşlar sırasında ölmüş, savaşın yükünü taşıyan sağ kalan köylüler için de zorlukların çözülmesi gerekmiştir. Yeni Krallık'ta toprak sistemine yönelik reformlar yapılması sürecinde eski yerleşikler ile bağımsızlar sonrasında hak sahibi olanlara yönelik taksimatlar yapılmıştır. Dönem itibariyle her dört köylü ailesinden biri bu reformdan faydalanmıştır. Ancak sistem çeşitli nedenlerle uzun süre başarılı olamamış ve daha sonra yeni model denemeleri olmuştur (Etheredge, 1971).

Genel olarak bakıldığında Güney Slav'ları I. ve II. Balkan savaşlarının ardından kademeli olarak Sırp'ların öncülüğünde bir çatı altında Yugoslavya Krallığı'nda bir araya gelmişlerdir. Ancak bu halkların sorunları deyim yerindeyse yeni başlamıştır. Zira savaşların yarattığı tahribatın onarılması için oldukça zorlu bir süreç başlamıştır. Yugoslavya için öncelikle adım toprak reformu olmuş ve ardından diğerk ekonomik ve siyasi çabalar gelmiştir. Dönem itibariyle Yugoslav Milliyetçiliği olgusunun birleştirici bir etkisinden söz edilebilir. Zira geçmişı yüzyıllara dayanan bir etnik dağınıklık, iskan yapılarında geçişmişlik, ekonomik ve siyasi bağımlılık sonrasında yeni bir sistemin kurulması ve sürdürölmesi doğal olarak bir çok zorluk ve riski beraberinde getirebilecektir. Bundan dolayı etnik ulusların bir mozaiği olan Yugoslav milliyetçiliğinin asıl çıkış noktası olarak köylüler ve topraktır demek yanlış olmayacaktır.

2.1.2. Yugoslav Milliyetçiliğinin Tanımlanması: Yugoslavizm

Milliyetçilik düşüncesinin özellikle yükselişe geçtiği 19. yüzyılda homojen toplumlara ve etniklere ağırlık verilmektedir. Zira milliyetçiliğin doğasında, kendi kaderini tayin hakkı ve kimliğine egemenlik kazandırma arzusu vardır. Yugoslavya ise her ne kadar Güney Slavları ruhu üzerine vurgu yapılsa da bu önermelerin aksine etnik çeşitliliği bir araya getirerek kurulmuştur. Nitekim Yugoslavya 1945'te kurulduğunda en kalabalık nüfusa sahip olan Sırlar, Yugoslav nüfusunun yarısı bile oluşturmuyordu.

Yugoslavya'nın kurulması ve sürdürülmesi, ülkenin en büyük iki ulusal grubu olan Sırlar ve Hırvatlar'ın karşılıklı bağımlılığına dayanıyordu. Bu halklar sadece ortak bir varoluşu paylaşmakla kalmamış, aynı zamanda kendi devletlerini kurma ve halklarının örtüşen taraflarını birleştirmeyi arzu etmişlerdir. Öte yandan geçmişteki diğer devletlerin egemenliğinde geçen yıllar boyunca kendi kaderlerini tayin edebilmek için mücadele etmişlerdir. Böylece, bir Sırp-Hırvat uzlaşması Yugoslavya'nın temelini oluşturmuş ve temsilcisi olmuştur. Ancak diğer grupların ve ulusların yok sayılması veya hak taleplerinin karşılan(a)maması, etnik siyasetin her geçen gün yükselmesi toprak ve köylü ile başlayan birleşme duygularını ayrışma, gerilim ve yer yer çatışmaya dönüştürücü etki yaratmıştır.

CIA analizcisi Judgments'in (1983) ve Guzina'in (2000) yorumlarına göre kurulduğunda Slovenler hariç Yugoslavya'da yaşayan diğer ulusal gruplar ile çeşitli Yugoslav halkları başka ulusal topraklarda yaşıyordu. Krallık'ta bir araya gelen Slav'ların oluşturduğu Yugoslavya, ilk çöküşüne kadar (1918-1941), kendi aralarında etnik ve dinsel çatışmaya başlamış olan farklı ulusların arasındaki ilişkilerin tarihine meydan okuyor gibi dursa da zaman içinde etnik-milliyetçiliğe sürüklenmiştir

(Judgments, 1983; Guzina, 2000). Ancak Yugoslavya ulusları arasındaki gerilimin kaynakları olan etnik çekişme ve mücadeleler kadar yüzyıllarca kimliklerini taşımış olan ulusların kendi iradelerini gösterememekten ileri gelen hayal kırıklıkları, militan azınlıkların faaliyetleri ve baskıcı çoğunlukların tahakkümünden de beslenmiştir. Dolayısıyla Krallık'ta bu ulusların her biri bir süre sonra diğeri için tehdit olarak algılanmaya başlamış ve kendilerini de tehdit altında hissetmişlerdir. Gerçek ya da hayali bu öfke ve tepki atmosferi, kolaylıkla bir ulusal grubun diğerrinin saldırganlığının nesnesi olarak yok olma tehdidiyle karşı karşıya olduğu hissini yaratmıştır. Nitekim Krallık'taki "Büyük Sırbistan" ve "Büyük Hırvatistan" hayalleri ile gelişen çekişme ve bunlar arasında kalan diğerr grupların (örneğin Bosna Hersek'e doğru yayılma) yaşadıkları süreç gerilimleri canlı tutmuş ve derinleştirmiştir (Çınar, 2019: 19-20).

1941 yılına süren Yugoslav Krallığının milliyetçiliğinin açıklanması için literatürde çok sayıda siyaset bilimci ve tarihçinin çalışmaları olmakla birlikte bu konuda en kapsayıcı ifade "Yugoslavizm" sözcüğüdür (Tomic, 2014: 272). Yugoslavizm ise Habsburg Monarşisinin Güney Slavları arasında ifade edilen ulusal kimlik biçimi şeklinde nitelenebilir. Çerçevesi ve sınırları belli olmayan veya belirlenmeyen Sırp milliyetçiliğine ek olarak gelişen, Sloven ve Hırvat milliyetçiliğini de içine alan ulusal fikirlerin bir biçimde bileşkesidir. Genelde Slavlığa dayanan özelde ise Sırp ve Hırvat etnisitesini gösteren, diğerrlerinin ise yer, yön ve anlam bulmaya çalıştığı Yugoslavizm kendine hastır. Yugoslavizmin temel farkı ve özelliği Yugoslavizmin milliyetçiliğini; çeşitli tikelci formları ile başlangıçta küçük entelektüel gruplar (din adamları, memurlar, sanatçılar, öğrenciler vb.), zengin tüccarlar, soylular ve kısmen alt tabakadan köylüler temsil etmesidir. Daha sonra işçiler ve köylüler de dahil olmak üzere diğerr sosyal tabakaların üyeleri tarafından yavaş yavaş benimsenerek yayılım göstermiştir. Bununla

birlikte, daha önceleri Osmanlı ve Habsburg (Avusturya-Macaristan) yönetimleri altında kalmış olan nüfus ile kısmen müstakillliğini korumuş olan Sırp devletinde yaşayan ve büyük kitle olan köylülerin; kendilerini Sırp, Hırvatlar, Sloven vb. şeklinde tanımlaması ve kimliklenmeleri gerekiyordu. Elbette kimliklenmenin kısa sürede gelişme göstermesi özellikle demografik bakımından ağırlıkta olan köylüler için zor olmuştur. Çünkü Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca etnikten çok dinsel aidiyete dayalı millet sistemini uygulaması kimliklenmeyi temellendirecek unsurlardan olan din aygıtını devre dışı bırakmıştır. Dini unsurlarını koruyanlar ise yine kendi içinde alt birimlere ayrışarak bu defa mezhepsel ayrılık sorun ve çekişmelerine zemin hazırlamışlardır. Hırvat milliyetçileri için Sırlar yalnızca “Ortodoks Hristiyan” inancına sahip Hırvatlar'ı temsil ederken, Hırvatlar ise bazı Sırp entelektüeller tarafından “Katolik Sırlar” olarak görülüyordu. Makedonların bir kısmı ve Bosna'daki Müslümanlar ise Osmanlı döneminde Müslüman olmuş fakat köken olarak sırasıyla “Sırlar” veya “Hırvatlar” olarak değerlendiriliyordu (Lilly, 2004: 632; Tomic, : 273-274).

Tarihsel deneyimlere bakıldığında neredeyse her topluluk, olanaklar ve mevcut yapılarından hareketle; etnik, dini ve dil temelinden başlamak üzere ulus ve devlet olma arzusu göstermiştir. Igor'a (2015) göre Yugoslavizm bu süreçte en başından beri kararsız ve belirsiz olmuştur. Yugoslavizm, ideal olarak kendi egemen devletinde yaşayan ayrı bir Yugoslav ulusunun yaratılmasını amaçlayan klasik bir milliyetçi hareket olarak tanımlanabilseydi diğer etnik milliyetçiliklerden farklı olmazdı. Ancak, Güney Slav'ları kapsadığında etnik, dini ve dile göre bir temellendirme söz konusu olmadığından Yugoslavizm için yaşanabilir bir devlet içinde her bir grubun ayrı ulusal ve siyasi özgürleşmesini sağlamayı amaçlayan siyasi bir proje demek mümkündür (Igor, 2015: 25).

Yazar ayrıca Yugoslavizmi teşkil eden topluluklar/uluslar için benzeşmezliği vurgulayarak “uzaylı kardeşler” ifadesini kullanmaktadır (Igor, 2015: 24).

Sonuç olarak neredeyse istisnasız olarak her Balkan ülkesi bir tarihsel dönemde bazı bölgesel iddialara veya yayılmacı niyetlere sahip olmuştur. Bölgenin tarihinde, "Büyük Sırbistan", "Büyük Hırvatistan", "Büyük Arnavutluk", "Büyük Bulgaristan", "Büyük Makedonya" ve "Büyük Yunanistan" için birbirini izleyen idealar her zaman olmuştur. Krallık dönemi Yugoslavya içinde de bu iddialar açık-gizli her zaman yürütülmüş, bundan dolayı tarafların birlikteliği kırılğan, tehdit algısı dolu ve gerileme hazır olarak devam etmiştir. Bu yapı için literatürde yer alan “Yugoslavizm” ve “siyasi proje” betimlemeleri yapılmıştır. Yugoslavizme farklı bir açıdan bakıldığında yüzyıllardır bağımsızlık arzusu taşıyan topluluk/millet/ulusların ilk deneyimleri olması ve bir sonraki aşama için geçiş döneminin karakteristiği olduğu anlaşılmaktadır. Pek çok iç meselesi olsa da 1918-1941 yılları arasında Yugoslavya, farklı ve görünüşte aşılması güç ulusal sorunları kapsamayı başaran, kurumsallaşmış çok uluslu bir devlettir. Yugoslavya’yı yaşadığı özel durum ve sorunları ile özelleklendirmek yoluna gidildiğinde Pesic’e, (1996) göre aşağıdaki gibi nitelermeler yapılabilmektedir (Pesic, 1996: 3).

- Toplulukta kendi kaderini tayin talepleri olan ve kendi devletini yaratmaya çalışan,
- Eyaletlerdeki bağlularının göreceli durumunu izlemek, kontrol altında tutmak, birleşme ve sınırlar değişimlerini elde etmek için hareket eden uluslardan teşkil etmiş,
- Ayrımcılığa maruz kalan ve kendi ulusal anavatanlarıyla birleşmek için kültürel, politik özerklik arayan veya ayrılma yoluyla yeni bir ulus-devlete yönelen yabancılaşmış çok sayıda ulusal azınlığa sahip bir devlettir.

2.1.3. Tito Dönemi (1945-1980)

Yugoslavya Krallığında bir araya gelen uluslara genel olarak bakıldığında zorunlu bir birliktelik olduğu ifade edilmektedir. Kendi içlerinde egemenlik ve “büyük” hayalleri kuran bu uluslar, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında zıt tarafları desteklemiş olması da sorunları derinleştirici etkiye neden olmuştur. Siyasi, etnik, dil, kültür ve ideolojik gibi çok sayıda anlaşmazlık bulunup kendi aralarındaki güvensizlik ortamı ile bu ulusların tutumları ülke genelinde istikrarsızlıklara yol açmıştır. Krallığın kuruluşunu takip eden yıllarda iç karışıklıklar çok hızlı bir şekilde yükselmiştir. 1921 yılında grupların diğerlerine baskın olabilmek için başlattığı kitlesel grevler ve memurlara/bürokratlara yönelik saldırılardan sonra gelen siyasi yasaklar ve baskılar, üniter ve federalist pozisyonlar arasındaki çatışma ve ayrılıkları körüklemiştir. Sırp parlamentosu, Hırvatların muhalefetine rağmen bazı kararlar alarak Sırp ağırlıklı bir Yugoslav devletini “dayatmak” için ellerinden geleni yapmış, doğal olarak da diğerlerini buna direnme ve karşı koymaya sevk etmiştir (Tomic, 2014: 275; Tromp, 2018: 16-17).

Diğer yandan, Krallık’taki siyasi ve askeri elitin büyük bir kısmının Sırlar’dan olması Yugoslav devlet milliyetçiliğinin (Yugoslavizm) tabana yayılmasının önündeki başlıca engeli oluşturmuştur. Sırp elitleri ülkeyi yönetirken “Sırlar ve diğerleri” tutumunu arttırdıkça farklı kolektif öz tanımlamaların ve hak iddialarının da önünü açmışlardır. Karadağlıların bir kısmı Sırlara mensup olmakla kendi başına bir millet olmak arasında gidip gelirken, diğer grupların (Makedonlar, Bosnalı Müslümanlar vb.) elitleri de bu dönemde kendi ulusal fikir ve kimliklerini geliştirmeye başlamışlardır. Bu ortamda Krallığın, birliği sürdürüp sürdüremeyeceği tartışılmaya başlamışken II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi tüm dengeleri ve süreci değiştirmiştir (Tomic, 2014: 75). Yugoslavya; Macar, İtalyan, Bulgar ve Almanlar tarafından işgal edilmiştir. İşgal

döneminde Hırvatistan Bağımsız Devleti kurmak ideasıyla Hırvat faşist grubu Ustaşa, işgali fırsata dönüştürmek üzere Yugoslavya'ya karşı, Sırp Cetnikler ise Slovenler ve Bosnalı Müslümanlarla birlikte Almanya'ya karşı karşıt eylemlere girişmişlerdir. Bunlar zaman zaman birbirleriyle de mücadele etmeye başlayınca bölgede tam bir “Balkan” görünümü ortaya çıkmıştır (Tomic, 2014: 275-276; Sofrenović, 2017: 18).

Birinci Yugoslavya olarak da literatürde yer alan Sırp, Hırvat ve Slovenlerden oluşan Yugoslavya Krallığının adı II. Dünya Savaşından sonra yaşanan gelişmelere bağlı olarak değiştirilmiştir. 1943 senesinde “Demokratik Federal Yugoslavya” 1946 senesinde “Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti” ve 1963 senesinden başlayıp dağılmasına kadar “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti” olmuştur. 1943'den 1980'e kadar ülke önce Başbakan (29 Kasım 1943 - 29 Haziran 1953) daha sonra Başkan (14 Ocak 1953 - 4 Mayıs 1980) olan Josef Broz Tito idaresinde yönetilmiştir (Calic, 2019). 1945-1980 yılları arasında Yugoslavya, Josip Broz Tito'nun idaresi altında kalmıştır. Tito'nun idaresindeki ülkeye siyasal yaşamındaki nitelikleri bakımından “İkinci Yugoslavya” nitelemesi yapılmıştır. Bu dönemin önce çıkan başlıca özellikleri siyasal yaşamda çok sayıda etnik grubun birlikteliğinin zaman zaman şiddet ile desteklenerek tesis edilmiş olmasıyla beraber, Yugoslavya'yı bir arada tutan “Yugoslavya Milliyetçiliği” kavramına yüklenen anlam olmuştur denilebilir. Nitekim bu dönemde hâkim veya etkili durumda olan Sloven, Hırvat ve Sırp'ların dışında kalan diğer topluluklara da sosyal yaşamda ve devlet örgütlenmesinde bir takım haklar tanınmıştır (Hobbs, 1993: 189).

Bu devlet yapısı içerisinde sosyal ve kamusal yaşam bakımından İkinci Yugoslavya'nın altı temel unsuru ön plana çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi, ülkede yaşayan azınlıklar ve uluslara eşit mesafeli yaklaşımın benimsendiği kamu yönetimidir.

Diğerleri ise sırasıyla federalizm, bağlantısız dış politika, sosyalist piyasa ekonomisi, özyönetim ve “1941 Kulübü”dür²⁵ (Hobbs, 1993: 189). Tito dönemi için Yürür’e (2008: 41) göre Karadağlı, Makedon ve Boşnak ulusların yaşadıkları bölgelere Cumhuriyet statüsü verilmiş ve her bir ulusa eşit bir statü tanınmış olup azınlık konumunda olan milletleri koruyacak önlemler alınarak milliyetçiliğin önüne bir set çekilmiş ve gereksiz gerilimlerin önü kapatılmıştır. Diğer yandan bu dönemde Sırbistan sınırları içinde yer alan Kosova ve Voyvodina özerklik statüsüne kavuşturulmuştur. 1960’lı yıllarda özerklik verilen bölgelerin haklarının genişletilmesine dair istekler yükselerek devam etmiştir. 1974 Anayasası, özerklik konusunda bir dönüm noktası olmuş ve bu Anayasa ile beraber özerk bölgeler bazı haklar açısından Federe Cumhuriyetler ile eşit statüye kavuşmuşlardır (Yürür, 2008: 41-42).

1940’ların Yugoslavya’ında etnik milliyetçilik temelli ideolojiler iç savaşa ve militanlığa doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, İkinci Yugoslavya’nın istikrarına yönelik olduğu kadar, İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında meydana gelen dağılma yolunda belki de en bariz tehdit olmuştur. Tito’nun milliyetçilik anlayışı, niteliği belli olsa da koşullar gereği iktidara geldiği dönemde çok net ol(a)mamıştır. Tito öncelikle bir yandan tüm ülke için tehdit oluşturan etnik Sırp milliyetçiliğinin (Çetnikler) saldırgan tutumlarını engellemeye çalışmış diğer yandan da karşı cephe sayılabilecek (Ustaşa Örgütü) Hırvatların fanatizmiyle mücadele etmiştir.

Tito’nun mücadelesi, onun dünya görüşünü yansıttığı Yugoslav Komünistler Birliği’nin (Komünist Parti veya Komünist Partizanlar) seküler ve ulusalcı düşüncesi çerçevesinde tezahür etmiştir. Nitekim Yugoslavya için en doğru yolun ulusal hafızanın

²⁵ Partizan Hareketi’nin kuruluş dönemine 1941 Kulübü adı verilmiştir. Tito bu kulübün üyelerini 1945 yılından sonra kurulan Yugoslavya’da kilit noktalara getirmiştir (Hobbs, 1993: 189).

tam anlamıyla iki taraflı bir kalıba da uyacak şekilde düzenlenmesi olduğu düşüncesi belirmiştir. Komünist Partizanlar için işgalci Naziler kadar Çetnikler ve Ustaşa oluşumları da tehdit ve mücadele edilmesi gereken bir unsur olarak görülmüştür. Tito'nun milliyetçilik anlayışı geniş zeminli bir kavram olmakla birlikte özetle; etnik unsurların dışına çıkarılmış Yeni Yugoslavya için “Kardeşlik ve Birlik” sloganıyla anlamlandırılmıştır. Böylece etnik milliyetçiliği, yani Sırp ve Hırvat milliyetçiliğini, her şeyi kapsayan bir Yugoslav milliyetçiliğiyle dönüştürmeyi hedeflemiştir (Van Winkle, 2005: 15).

Tito'nun kurmaya çalıştığı milliyetçilik düşüncesi komünizm temelleri üzerine kurulmuşsa da kendine göre “post-komünist” bir rejim yarattığı ifade edilebilir. Bu rejimin en önemli özelliği; etnik, din ve milliyetçilik gibi kavramların yok sayılması şeklindedir. Böylece ulusların kendi içinde ve birbirileri arasında geçmişte acı deneyimlere yol açtığı gibi çekişmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu yönü ile Tito milliyetçiliğini kendi ifadesiyle “Kardeşlik ve Birlik” üzerine inşa edilen “Yugoslavcı” şeklinde tanımlamak mümkündür. Bunu temin etmek, güvence altına almak ve sürdürmek için de diktatörlüğe yönelim olmuştur. Aşırı merkezileşme ve aktif bir gizli polis gücü kullanılmıştır. Komünizmi ise yapay olarak dayatılmış bir Sovyet-Rus sistemi olarak görülmüş ve Tito tarafından halka dayatılmıştır. Tito, hem milliyetçilikleri yok etme girişiminde hem de ilerleme ve gelişme yolunda komünizmi bir araç olarak görmüştür (MacDonald, 2003: 184).

Ancak komünizme yönelik ileri sürülen eleştiriler kendi içinde haklılık payına sahip olsa da görece gevşek bir yönetimin –ki Krallık zamanında bunun örneği vardır- bu ulusları bir arada tutması mümkün olmadığı gibi belkide uzun zaman sürecek savaşlar ve kitlesel katliamlar görülebilecektir. Bir zaman sonra hem Sırp için hem de Hırvatlar

için gizlice destek verdikleri Çetnik ve Ustaşa gibi terör oluşumları daha sonra kendi savaşlarını kitleselleştirebilecekler ve diğerlerine de ya kurban ya da destekçi olarak seçebileceklerdi. Zira Balkan devletleri arasında hiçbir sınır tam ve kesin olmadığı gibi topluluklarının birbirinin içine geçmiş olması olası bir bölgesel savaşın nerede başlayıp nerede biteceğini belirsiz hale getirebilecektir. Bu ortamda Tito, deyim yerindeyse herkesi “baskı” ve “zor” kullanarak kendi diktatörlüğünü komünizm üzerinden kurmaya yönelmiştir. Bununla birlikte baskı ve zor kullanmanın asıl hedefi bir arada duramayacak kadar marjinalleşen ulusların birliğinin temin edilmesidir ki halk da bundan payını almıştır.

Tek tip yapı inşası, asimilasyon, kültürlenme, eğitim sistemi ve materyallerinin etkileri gibi politikalar ile el yapımı bir milliyetçilik fikri ile Yugoslav ideolojisi, bağlı uluslara dayatılmaya devam etmiştir. Bunun neticesinde ise bağlı uluslarda bir kısmı geçmişten gelen bir kısmı bu dönemde inşa edilen düşünce sistemleri toplumda melez veya hibrid bir milliyetçilik sistemini geliştirmiştir. Bu süreç boyunca milliyetçilik fikri olağan ve tarihi birikimsel gelişiminden uzaklaşmış, kuramsal temelleri ile bağları zayıflamış, çarpıklaşmış ve “diğeri” ne karşı içten içe gelişen, daha sonra da düşmanlık üzerine kurularak kendini konumlandırmış ve potansiyel şiddet faktörleri ile beslenerek gelişmiştir (Yürür, 2008: 42-43).

Tito idaresindeki Yugoslavya’nın milliyetçiliğinde komünizm asli unsur olsa da kapitalizmi de kapsamıştır. Yugoslavya Bağlantısızlar Hareketi’nin kurucusuydu ve Doğu ile Batı, Kapitalizm ve Komünizm arasında fikri ve siyasi anlamda sembolik bir köprü olarak önemli bir jeopolitik rol oynamıştır. Post-Komünist ideanın Yugoslavya için en önemli sonu; geçmişin yaralarının hızlıca sarılması, seyahat özgürlükleri ve üretim artışı olmuştur. Bu yönü ile ikinci Yugoslavya’yı “Titoist post-Komünist” şeklinde de

betimlemek mümkündür. Sırp ve Hırvatlar milliyetçiliği engellediği için Tito'yu dönemini eleştirmeye başlayınca, ulusal sorunlar geçmişte olduğu yeniden canlanmaya başlamıştır. Onlara göre Tito, “düşman” grupların güç kazanmasının önünü açmış ve komünizmin verdiği olanaklar “düşman” ulusun güç ve nüfuz kazanmasını sağlayan bir katalizör olmuştur. Komünizmin başarısızlığı kadar manipülasyona açık olması iktidara nüfuz etmek isteyen toplulukları rahatsız etmiştir (MacDonald, 2003: 185).

Yugoslavya'nın birlikteliğini sağlamak ve bunu sürdürmek amacıyla geliştirilen “Yugoslavya Tipi Milliyetçilik” kavramı ülkenin kuruluşunda etkili bir söylem olarak nitelense de aynı zamanda dağılma sürecinin de zaman içerisinde inşa edilmesine olanak sağladığı ifade edilebilir. Sosyalizm referanslı piyasa ekonomisi, federalizm, öz yönetim, 1941 Kulübü ve bağlantısız dış politika gibi dünyada pek fazla örneği bulunmayan model ve söylemlerin etrafında Tito'nun zaman zaman ideolojik inandırma zaman zaman da baskı politikaları ile bir arada duran farklı milletler uzun yıllar bir arada kalabilmiştir. Ancak bahsi geçen bu söylemler aynı zamanda etnik ayrışma ve hak taleplerini besleyerek hem birliktelik hem de ayrışma ideolojilerini derinleştirmiştir denilebilir (Johnstone, 2004: 36; Ülger, 2003: 53).

Yugoslavya'nın temel sorunlarından biri federal sistemde alt birim olarak konfederal uygulamalara, sosyalist unsurlarla ve piyasa ekonomisi içerisinde yer verilmeye çalışılması olmuştur. Yani birden çok ve herbiri kendi içinde özel koşullara sahip yapıları bir araya getirerek birlikteliği zorlama koşullarla temin etmeye çalışmak sürdürülebilir olmamıştır. Diğer dünyada güçlenen milliyetçilik akımlarını yok sayarak suni ve aslında Tito'dan da başkasının inanmadığı “Yugoslav Milliyetçiliği” üst kimliğinin dayatılmasıdır. Yugoslavya içerisinde tarihi, dini, kültürel hatta genetik bakımından çok yakın gruplar olmakla geçmişteki kötü hatıralardan başka hiçbir ortak

noktası olmayan pek çok unsur bir arada tutulmaya çalışılmıştır. Sosyalizmin doğasından ileri gelen kültür, din ve dil gibi unsurları yok sayarak, suni ve derinliksiz yapay Yugoslav Milliyetçiliğinin sürdürülebilir olmayacağı göz ardı edilmiştir denilebilir.

Günümüzde Çin'in başardığı ancak Yugoslavya'nın sosyalist bir ülkeyi, piyasa ekonomisine dönüştürerek ekonomik refah ve stratejik üstünlük kazanma çabası iç milliyetçi eğilimlerin artmasıyla başarıya ulaşamamış ve liderin ölümü ile başlayan sosyal, ekonomik ve siyasal kriz Yugoslavya'nın parçalanmasında başlıca nedenlerden olmuştur. Tito, yerel topluluk ve uluslara haklar vermekle, bunların tarihi geçmişinden ileri gelen “milliyetçilik” lerinin yükselişinin önüne geçmeye çalışmışsa da 1980 yılında, ölümünden kısa bir zaman sonra “milliyetçilik mirası” fiilen yükselişe geçmiştir (İlgar, 1992: 74-76). Dünyada yaşanan diğer değişim ve dönüşümlerin de etkisi ile birlikte Yugoslavya Federasyonu dağılarak federe cumhuriyetlerin kendi bakış açıları ile ileri sürdükleri yeni milliyetçilik eksenli mücadelelerinin ve şiddetin serüveni başlamıştır denilebilir.

Sonuç itibariyle Yugoslavya Federasyonu'nun çözülmesinde milliyetçilik olgusunun temel rol oynadığı ifade edilebilir. Her ne kadar Sovyetlerde olduğu tek tip milliyetçilik durumu söz konusu olmasa da Yugoslavya'nın dinamiklerini kapsamayan ve zoraki birlikteliğe dayanan milliyetçilik fikir bağlı cumhuriyetlerde yeterince karşılık bulmamıştır. Bununla birlikte bağlı cumhuriyetler arasından ekonomik, siyasi ve etnik farklılıklar ile bunların sürekli canlı tutulması, zeminin her zaman kaygan ve kırılgan olmasına neden olmuştur. Bu nedenle olası bir sistem zayıflaması veya stres durumunda her kesimin kendi hamlesini yapmaya hazır bulunuşluğu söz konusu olmuştur.

Ükede yaşayan her bir grup (cumhuriyet ya da özerk bölgeler) mikro ve makro milliyetçilik ideallerini başlıca önceliği olarak kabul etmiştir. Sırp lar tüm Yugoslavya için hayeller kurarken Makedonlar kendilerinin kabul edilmesi ve tanınmasını arzulamışlardır. Bundan dolayı her topluluk için milliyetçilik başka başka anlamlarla örüntülendirilmiştir(Rahman, 2012: 12). 1974 Anayasası ile başlayan süreç, Yugoslavya’da bölgenin tarihsel geçmişiyle yakından ilgili olan milliyetçiliğin yükselmesi önemli katkısı olmuştur. Balkan coğrafyasında tarihi bir miras olarak nesilden nesile aktarılan milliyetçilik duygusudur diye ifade edilebilir

Soğuk Savaş dünyasında, kapitalizm ile komünizm arasında kutuplaşan dünyada Yugoslavya kendine üçüncü bir yol geliştirmiştir denilebilir (Cretu, 2006: 3). Bu üçüncü yol ile esasında diğer pek çok ülkeye birlikte yaşama ve çeşitlilikleri yönetme konusunda örnek olmayı başarabilen Yugoslavya’da liderin 1980 yılında ölümüne değin etnik rekabet bağlamında hak iddiaları çıkışlar dışında stabil bir görünüm süregelmiştir. Bu durum “bir bakıma Osmanlının çok etnik yapıları/ulusları bir arada tutmak üzere geliştirdiği ‘Pax Ottomana’ çelişkisinin, ‘Pax Yugoslavian’ versiyonu” dur (Eren, 2012: 39). Nitekim hakim güç zayıflayınca veya zaafa uğrayınca küllenmiş gibi görünen etnik kargaşalar yeniden ortaya çıkmış, Balkanlar da bu kaderden payını almıştır denilebilir.

Ancak yerel özerklik bağlamında ulusların devlet statüsü ile güçlenmesi Sırbistan’ın savunduğu sosyalist toplum düzeni ideası ile Slovenya ve Hırvatistan’ın görece daha liberal istekleri kırılabilirlik yaratmaktadır (Cretu, 2006: 20). Özyönetim²⁶ sistemi ile işletmelerin yönetimi, işçilerin oluşturduğu işçi konseylerine bırakılmış olup

²⁶ 27 Haziran 1950 tarihinde Özyönetime geçişini belirlemekte olan yasa yürürlüğe girdi.

bu sistemin söylemi Tito'ya görede “Fabrikalar işçilerin, toprak köylülerin...” olmuştur.²⁷ (Eren, 2012: 41). Özyönetim sisteminde ekonomik etkinliklerde belirli pazar alanlarına sınırları daha önceden tespit edilmiş otonomi verilerek üretim artışı, ekonomik faaliyetlerin belli bir politika dahilinde yürütülmesi sağlanarak iç pazarda gelişmenin önü açılmaktadır. Yugoslav modeli sosyalizm sisteminde ekonomi diğer Doğu Bloku ülkelerinde olduğu gibi kapalı ve katı ikameci değildir. Bu nedenle hem liberal kapitalist modelleri içermekte hem de yerine göre sosyalizmin usullerine dayanmaktadır (Arap ve Bayün, 2014: 87-89). Bu nedenle Yugoslavya için “pazar sosyalizmi” olarak nitelendirilebilecek bir karma yapının varlığından söz edilebilir. Pazar sosyalizminin mantığı itibariyle günümüzdeki Çin'in ekonomik sistemi ile benzerlik gösterdiği ileri sürülebilir.

Yugoslav sosyalizmi; canlı ve hızlı büyüyen bir ekonomi meydana getirmiş, Sovyetlerin yanı sıra, Bağlantısızlar Hareketi Üyeleri ve Batı ülkelerle yaptıkları ticaret, Yugoslavya için çok seçenekli gelir kaynaklarının oluşmasını ve Sovyet Blokundaki diğer ülkelere göre çok daha gelişmiş bir ekonomiye sahip olabilmelerini sağlamıştır (Cretu, 2006: 3). Ekonomideki olumlu gelişmelerin getirdiği güven ve kazanç ortamı farklı etnik grupların potansiyel çatışmalarını ve bir takım milliyet idealarını frenleyen bir etki meydana getirmiştir. Yugoslav milliyetçiliğinin ikinci ayağını da bu durumun oluşturduğu ileri sürülebilir. Bu düşünceye göre de Yugoslavya içerisindeki milliyetçilik

²⁷ Tito 12 Mart 1978'de Ulusal Meclis'te şunları söylemiştir; “Ülkemiz kristal bir küredir. Ben Josip Broz Tito, bu küreyi ellerimle tutarak değil alttan nefesimle üfleyerek havada tutuyorum. Umarım benim nefesim tükendiğinde birisi bu görevi devralır. Yoksa kristal küre yere düşer ve tuz buz olur... İşte o zaman dünyanın kaderinin korunması başka bağımsız ülkelere kalır. Nasır, benim dostumdur ancak ondan önce dünyanın geleceğinin korunması Anadolu'ya düşer. Anadolu'da Kemalistler tarafından kurulan devletin temeli bağımsızlıktır. Bu yüzden Anadolu, dünyanın kaderini kurtarma görevini omuzlarına alır. (12 Mart 1978, Tito'nun Yugoslavya'nın Kuruluş Yıldönümü'nde yaptığı konuşmasından)” (Trajan, 2015: 97; <http://www.ankarabaru.org.tr/siteler/ankarabaru/hgdmakale/2014-2/20.pdf>).

iddialarının arka planında daha sonraları bozulan ekonomik durumun önemli bir etkisi olduğu da ileri sürülebilir.

Yugoslavya'nın Doğu Bloku ülkelerinden farklı olarak ekonomide dışa açık olması gelirlerinin artmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın diğer kutbu olan Sovyetlere karşı hemen dibindeki Yugoslavya'yı "ılımlı" tutmak isteyen Batının çeşitli şekillerde yaptığı yardımlar ile Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde göçmen işçi durumunda olanların birikimlerinin ülkeye çekilmesinde sağlanan başarı ile ekonomik canlılık sürdürülebilir kılınmıştır (Eren, 2012: 41). Zira ülkeye geri dönüş ve köken bakımında aidiyet sorunu yaşanmamıştır denilebilir.

Yugoslavya'nın devlet yönetiminde her noktada merkeziyetçi olması üretim ve gelir dağılımında görülmemektedir. Ekonomik faaliyetlerden sağlanan gelir bölüşümünde belirli yer ve gruplarda yoğunlaşmalar olunca bölgeler arasında ekonomik farklılık ortaya çıkmıştır. Hırvatistan'da sanayi endüstrisi, Sırbistan'da silah endüstrisi, kümeleşmeleri oluşmuş, diğer yerlerde tarım ve turizm gibi katma değer bakımından görece düşük ekonomik faaliyetlere izin verilmiş veya öyle olması sağlanmıştır. Beşeri sermaye niteliklerinin ve ekonomik farklılıkların, zaten içten içe beklenmekte olan etnik kavgalara davetiye çıkarması ise kaçınılmaz olmuştur. Dağılma sürecinden sonra Sırp lar önemli miktarda silah, mühimmat, yakıt ve lojistik stoku ellerinde bulmuşlar ve bundan aldıkları güç ile Bosna başta olmak üzere yakın komşuları üzerinde işgalci veya tehdit durumuna gelmişlerdir. Hatta Bosna'da, yasaklanmış silahları bile kullanmaktan çekinmemişlerdir (Alpkaya, 1999: 6; Cretu, 2006: 87). Memedoviç'e (1994) göre dengesiz ekonomik pazar ve yapılarının oluşması, orantısız ekonomik kümeleşmelerin oluşması ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının yaşanması dengesizlikleri öne çıkarmaya başlamıştır. Bu faktörlerden beslenen itirazlar ise zamanla daha yüksek sesle

dile getirilir olmuş ve Tito'nun “Birlik ve Kardeşlik” sloganlarının ve “Yugoslav İdeolojisi” nin arka plana itilmeye başlamasına neden olmuştur. İtirazda bulunanların da geçmişlerinde kurumsal bir devlet deneyimi bulunmadığından ileri sürülen görüşlerinin zaman zaman marjinalleşmesini ve rasyonellikten de uzaklaşmasına neden olmuştur (Memedoviç, 1994: 111-113).

2.1.4. Tito-Stalin Ayrılığı

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetlerin vaat ettiği ancak verilmeyen yardım ve destekler Yugoslav'da Sovyetler Birliği'ne karşı daha büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır. Komünizm üzerinden Yugoslav kamu bürokrasisinin özellikle hammadde piyasasında bir tekel kurma ve rekabete girişimi Sovyet tarafında destek bulmamış ve ekonomik hedefler zora girmiştir. Bunun üzerinde Tito, Sovyetlere hitaben Yugoslavya'nın “ilgi alanlarıyla ilgili herhangi bir politikanın piyonu olmayacaklarını ve yine Sovyetleri kast ederek kimseye bağımlı olmak istemediklerini söylemiştir. Sovyetler ise “Yoldaş Tito'nun konuşmasını Sovyetler Birliği'ne karşı saldırgan bir eylem olarak görüyoruz” diyerek nota vermiştir. Nota'nın ardından Tito, “SSCB'yi ne kadar sevsek de, kendi ülkemizi her zaman daha çok severiz” diyerek Sovyetlerle ayrılığın mesajını vermiştir. Bunun üzerine Stalin, Tito'nun komünist partilerin örgütü olan Kominform'dan ihraç edilmesini sağlamış, devlet başkanı ve komünist parti lideri olarak görevden alınmasını isteyen büyük bir kampanyayı (Andersen, 2004: 6) başlatmıştır. Sovyetler Birliği'nden kopuş Yugoslav komünistler için ciddi bir şok olmuş ve kısa süre sonra uzun süreli bir savaş psikozu ortaya çıkmıştır (Calic, 2019: 177-178).

Tito'nun Sovyetlerle olan ilişkilerinde hem destek bulma hem de orta ve uzun vadede rekabet etme stratejisi izlediği ifade edilebilir. Nitekim Tito, “Büyük Yugoslavya”

veya “Balkan Federasyonu” kurulması adına mevcut federasyona Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk’un da dahil olduğu hatta Macaristan ve Romanya’yı da içine alan büyük bir Balkan Federasyonu planlamıştır. Bu açıdan Tito’nun milliyetçilik idealine makro düzeyde bakıldığında, bölgesel pakt veya daha geniş anlamda Balkan Federasyonu olduğu görülmektedir. Onu bu Balkan Federasyonuna yönelten itici faktör ise komşu ülkelerde komünizmin yayılması ve özellikle Yunan iç savaşı (1946) sırasında buradaki komünistlerin kendisine olan yakınlığı ve desteğidir (Andersen, 2004: 3). Tito’nun, Balkanlarda yeni bir sistem, ideoloji ve yönetim biçimi inşa ederek Sovyetlere alternatif olmayı tasarladığı anlaşılmaktadır. Dolayısı ile Tito’nun kendi tasarımını ileri süren tavrı Sovyet tarafında rahatsızlık uyandırmış olup bunun bir takım sonuçları olmuştur.

Ayrışma neticesinde Yugoslavya’daki komünistler “ideolojik akıl hocaları olan Stalin’i kaybetmiş” ancak daha da önemlisi ciddi ekonomik sorunların önü açılmıştır. Nitekim Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupalı müttefikleri, Yugoslavya’yı Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi kuruluşundan dışlamış ve bir ticaret ablukası başlatmışlardır. Kominform’dan atılmanın ardından gelen siyasi izolasyon ve ekonomik sorunlar, çok etnikli devletin 1950’den itibaren ciddi bir ekonomik ve psikolojik krize maruz kalmasına neden olmuştur. Stalin ile çatışmanın rejim için siyasi bir lütuf olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü Yugoslavya, Doğu bloğunun yaşadığı Sovyetleşme ve homojenleşmeden uzak kalmış, Sovyet vesayetinden kurtulan Tito ve partisi köklü reformlar ve aynı zaman ciddi siyasi tasfiyelerde süreçten güçlenerek çıkmış ve yoluna devam etmiştir (Perović, 2007: 34; Calic, 2019: 178-179).

Nitekim bu gelişmeler üzerine Temmuz 1948’de Tito, beşinci parti kongresinde ezici bir çoğunlukla yeniden partinin başına seçilmiştir. Tito-Sovyet ayrışmasını Batı ve

özellikle ABD tamamen yanlış yorumlamıştır. Amerikalılar, Sovyet bloğunun içinden geçen ve Yugoslavlar tarafından yerleştirilen “kamayı daha derine batıracak” ideolojik bir çatlak inandıklarından dolayı Başkan Truman, “Tito'yu ayakta tutmak” için genel askeri ve ekonomik yardım teklif etmiştir. Ancak, eski devrimci Tito, komünizmden vazgeçmek niyetinde olmadığı gibi önceliği ideolojik sorunlara değil, güç politikalarına vermiştir. Washington’un stratejisi, ticaret ilişkilerini daha çok Batıya yönlendirmek ve böylece Yugoslavya’yı Sovyet siyesi ve ekonomik vesayet ve bağımlılığından kurtarmak için Belgrad’a belirgin avantajlar sunmuştur (Calic, 2019: 178-179). Tito için yeni görev, Yugoslavya'daki sosyalist devrimi güçlendirmek, Stalin’in totalitarizminden ayrılarak ve onu reddeden bir alternatif geliştirmeye çalışmak olmuştur.

2.2. Etnik Çatışmalar ve Meselelerin Arka Planı

Etnik meseleler ve çatışmalar konu içeriği bakımından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Uluslararası ilişkilerden siyaset bilimine, sosyal psikolojiden antropoloji bilimine, sosyolojiden coğrafya bilimine kadar çalışma alanına değindiğini görmek mümkündür. Bununla birlikte sosyal psikoloji alanında etnik zeminine haiz olan kimlik mefhumuna bakıldığında etnisiteyi bir algısal/bilişsel ve motivasyonun bir devam süreci olarak ifade ederek bireysel kimliklerin nasıl tanımlandıklarına ve tarihi süreçte nasıl gelişip değiştiklerini mercek altına alır (Çelik, 2009: 164-165).

Etnik meseleler aynı zamanda Yugoslavya’nın dağılmasını da açıklayan bir niteliğe sahiptir. Bu konuda genel olarak birbirinden farklı teoriler üzerinde durulmakta ancak bunların tek ortak noktası, bağlı ulusların ileri sürdükleri milliyetçiliktir. Üzerinde en çok durulan teori oldukça eskiye dayanmakta olup etnisitenin en temel ve en önemli unsur olarak yer aldığı şiddete dayalı “Eski Nefretler Teorisi” dir. Eski Nefretler, özellikle

Sırlar ve Hırvatların ön planda olduğu, bunların hem birbirlerine yönelik hem de görece savunmasız olan diğer Boşnak, Makedon, Arnavut gibi toplumlara yönelik ortadan kaldırma ve yok etme arzudur. Eski Nefretler, Büyük Sırbistan ve Büyük Hırvatistan ideolojilerinin ürettiği Çetnik ve Ustaşa örgütlerinin ana hedef ve ilke seçtiği yayılmacı ve işgalci bir arzudur (Calic, 2019: 177).

Geçmişten geleceğe uzanan etnik çatışmalar konusunda CIA (1991) tarafından hazırlanan “Yugoslavya'nın Etnik Çatışması ve Bölgesel Serpinti” (1991) adlı çalışma raporunda Yugoslavya için, sistematik çöküşün başlangıcı ve temel kaynağı, Tito'nun milliyetçi ve ayrılıkçı güçlere özgürlük alanı açması olduğu belirtilmiştir. Federal askeri güçlerin “geleceğe dönüş” için silahlanmaya başlaması ve durumun önüne geçilememesi “Etnik Çatışma” ve “Bölgesel Serpinti” olarak ifade edilmiştir. Rapora göre geçmişten gelen Sırp saldırganlığı, diğer milletler arasındaki bağımsızlık özlemleriyle birleştiğinde Yugoslav federasyonunun dağılmasında güçlü bir etkiye neden olmuştur. Yugoslavya'da etnik çatışmanın en olası parlama noktaları, Sırlar, Hırvatlar ve Arnavutlar ile diğer Müslümanlar ve Makedonlar da dahil olmak üzere bir dizi algılamalara dayalı “düşmanlık” merkezlerinin karşı karşıya gelmesi olarak ifade edilmiş, bu durumun Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk gibi ülkeleri de içine alabileceği uyarısı yapılmıştır (CIA, 1991).

Balkanlardaki uluslar baskın ve edilgen olmak üzere iki bakımından değerlendirildiğinde bir grubun diğeri üzerinde asimilasyona varan etnik erezyona giriştiği ifade edilebilir. Nitekim Şan ve Haşlak'a (2012) göre baskın durumdaki etnik grup ve otoritenin, “diğerleri” veya bu şekilde olduğunu algıladığı gruplara yönelik “eritme potası” na yönelmesi söz konusudur. Böylece rakip olarak algılanan “diğer” unsurlar egemen olanla benzeşmeye başlar veya en azından kendi kimliklerine

yabancılaşır. Bu sürecin adı da genellikle “herkes için” ortak kültürlenme olarak politikalara yansır. Makedonya’nın durumuna denk düşmesi bakımından tarihi literatürde toplumsal dönüşümlere yönelik eritme potası metaforunun kullanılmasına dair farklı ilginç ve saptamaların bulunduğu görülmektedir. Mesela “meyve salatası, etnik mozaik, sebze çorbası vb.” metaforları ile beslenen “çokkültürcülük” yaklaşımıdır. Glazer (1997)’in ABD için ileri sürdüğü “çok çeşitli kimliklerden oluşan bir güveç” ifadesi balkan coğrafyasının etnik meselelerini körüklemiş denilebilir (Glazer, 1997: 148’den akt. Şan ve Haşlak, 2012: 42)

Etnik temelli sorunlardan kaynaklanan çatışma sonrası dönemde yaşanan sorunlara çözüm olarak siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatürlerinden şu sorulara yanıt aranır: Çatışma sonrası barışın kalıcı kılınmasında hangi siyasi sistemler ve yapılanmalar daha verimli sonuçlar üretir? Etnik çatışma uluslararası ilişkileri nasıl etkilemiştir ve tekrar barışçıl süreçlere dönülmesi nasıl mümkün olur? Eğer etnik çatışma uluslararası kurum ya da devletlerin üçüncü taraf olarak konuya dahil olmasıyla sonuçlanmışsa yeni dönemde bu aktörlerin rolü ne olacaktır? (Çelik, 2009: 170).

Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerin etnik çatışmalara daha çok yapısal yaklaştığı görülmüştür. Yani bu iki sosyal bilim alanı etnik çatışmaların önlenmesi ve çözümünde hangi siyasi sistemler ve uluslararası yaklaşımlar daha başarılı olmuştur sorusuna yanıt aramaktadır. Diğer bir deyişle etnik çatışmaların çözülmesi ve önlenmesi, toplumların barışçıl bütünleşmesi ve bunu sağlayacak sosyal ve siyasi kurum yapılarının güçlendirmesiyle ilintilidir. Bu anlamda, ister devletler isterse Birleşmiş Milletler (BM) ya da Avrupa Birliği (AB) gibi kurumlar üçüncü taraf olarak etnik sorunların çözümüne dahil olduklarında insan hakları uygulamaları, kültürel özgürlükler, örgütlenme hürriyeti ve benzeri konularda devletlere baskı uygulayabilirler.

Elbetteki insan haklarına saygı, siyasi kurumların demokratikleşmesi, daha katılımcı siyasi ortamın ve grup haklarının sağlanması; hem çatışmaların aşılması hem de çatışma sonrası ortamlarda şiddetin önlenmesinde etkilidir. Fakat bir o kadar önemli mesele de çatışma arasında yitirilen güvenin onarılması, çatışma sırasında oluşmuş ve kalıplaşmış “düşman” algılarının değişmesidir. Kısaca, toplumsal dışlıların veya mekanizmaların niteliğinin düzeltilmesidir. Diğer bir deyişle, siyasi kurumlar ne kadar demokratik ve katılımcı bir ortam hazırlasa da devlet ve birey, etnik grup ve diğerleri arasındaki ilişkileri sağlam ve güvenilir temellere oturtmadıkça barışın tesisi sürekli olamayacaktır. İşte bu noktada siyaset biliminin yaklaşımına tamamlayıcı olarak uyumsuzluk çözümü yaklaşımına da bakmak yararlı olabilir (Çelik, 2009: 171).

2.3. Millet’ten Ulus’a Makedonya Davası

Millet’ten Ulus’a Makedonya Davası denildiğinde iki tema üzerinde yoğunlaşılması gerektiği düşünülmektedir. Birinci Makedon bilincinin varlığı ve dayanağı ikincisi de Makedon bilincinin “Ulus” düzeyine gelişidir. Makedon kaynaklarında ve ideolojik örgütlenmelerinde her ne kadar net bir Makedon Bilinci vurgusu yapılsa da bu önerme çevre ülkelerin etkileri ile saptırılmakta ve Makedonya’nın da öteden beridir dağınık topluluklardan teşekkül olması önermenin zayıf kalmasına neden olabilmektedir.

Dünya’da tarihsel süreçte bağımsızlığını elde etmiş olsun olmasın pek çok ulusun varlığı kabul edilmektedir. Osmanlı’nın egemenliğinde olsa da Bulgar, Yunan veya başka topluluklarının bir ulus ya da millet olduğu kabul edilmektedir. Makedonya için ise özellikle 19. yüzyılda bu kavramların söz konusu olup olmadığı gibi talihsiz bir tartışma söz konusu edilmiş ve bir Makedon ulusunun var olup olmadığı tartışılmıştır.

Yüzyıllardın başkalarının egemenliğı altında kalmasından dolayı Makedonlar için bile bu soru bazen gündeme gelmiş, erken dönem Makedon milliyetçiliğı düşünce akımlarında komşularından birine (Bulgar, Yunan vb.) mülga, entegre, dahil olma gibi kavramlar hem ideolojik hem de sosyal anlamda tartışılmıştır.

Kendi içinde tutarlı bir milliyetçilik fikrinin gelişmesi geciken Makedonya ulus kimliğı tartışmalarının da yine onlar üzerinde hak iddia edenlerinde kendi çıkarlarına göre kavramsallaştırmalar yaptıkları görölmektedir. Makedon resmi tarihinde özellikle, 19. yüzyılın başlarında bir “Makedon ulusu”ndan söz edilmekle birlikte içeriğinin yeterince doldurulamadığı görölmektedir. Bununda nedeni Makedonya’nın her bakımdan elektik yapısıdır. Bulgar ve Yunan kaynaklarına göre 19. yüzyıl itibariyle Makedonya için bir ulus bilinci olmadığı, bu ulus bilincinin daha çok yine Bulgar ve Yunan menşeli olduğu ifade edilmektedir. Bu dönemde Makedonlar için geçmişten gelen tarihi, dini ve kültürel bir ayrışma olduğu, dolayısı ile aslında Makedonların daha çok Slav olduğu ileri sürölmektedir. Makedonca eğitimin ilk örnekleri 1840 yılında, Makedonca ders kitapları ise ilk defa 1857 yılında okutulmuştur (Soğangöz, 2007: 75).

Eğitim alanında olduğu kadar diğer alanlarda 19. yüzyıl ortalarına kadar Makedonların çoğunluğunun güçlü bir etnik bilince sahip olmadıkları ve esasen Osmanlı’da gayrimüslim anlamında kullanılan Hristiyan kimliklerinden memnun oldukları ifade edilebilir. Makedonların geriye kalan diğer azınlık veya grupları ise Türk-Müslüman, Yunan, Bulgar ve Sırp gibi unsurlar içerisinde görece zayıf bir kimlikle yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kültürel anlamda bakıldığında 19. yüzyılın ilk iki çeyreğinde Makedon ve Bulgar aydınları arasında net bir ayrım yapılamamaktadır. Çünkü o dönemin aydın ve yazarları Grekon’un dini ve kültürel üstünlüğüne (Yunan Ortodoksluğı ve kilisesi) karşı birleşmişlerdir. Dil açısından da bu dönem için,

Makedonca ve Bulgarca arasındaki ayırım lehçe bakımından olup esasen önemsizdir (Roudometof, 1996: 262).

Makedonların siyasi alanda ilk ulusluk savı, ayrılıkçı tutumunun ilanı ve ortaya çıkışı filolog ve gazeteci olan Krste Misirkov'un 1903'te Sofya'da yayınlanan "Makedonya Meseleleri Üzerine (On Macedonian Matters)" kitabı ile başlamıştır denilebilir. Misirkov, bir Makedon ulusal kimliğinin olduğunu, bu kimliğin Bulgar ve Yunan gibi kökenlere dayandırılmayacağını, kendi dilinin olduğunu savunarak Makedon dilini kodlamaya çalıştığını kitabında yayımlamıştır. Makedonca, standart bir forma kavuşan son Slav dili olup 19. yüzyılın ikinci yarısında, standardizasyonu için çalışmalar yapılmıştır. Bulgar'ların iddia ettiği Makedoncaya geçmiş olduğu ileri sürülen sözcükler derlenmiş olup aslında bunların tam tersine Makedonca'dan Bulgar, Yunan ve diğer Slav dillerine geçtiği öne sürülmüştür. Dil çalışmalarıyla birlikte aynı zamanda kimliği, kültürü ve tarihi olan eşsiz bir Makedon ulusunun varlığını iddia eden küçük bir aydınlar grubunun devam eden çalışmaları "Mekadon Ulusu Tezi" nin ilk çalışmaları olmuştur. Bu dönemin en ünlü aydınları Konstantin, Gorgi Pulevski, Krste Misirkov, Grigor Prlichev ve Dimitar Miladinov'dur. 1861'de Miladinov kardeşler Makedon türkülerinden oluşan bir koleksiyon yayımladılar. Pulevski ise 1875 yılında "Üç Dil Sözlüğü" (Makedonca, Arnavutça, Türkçe) (1875) yayımladı ve Sofya'da resmi Bulgar yetkililer tarafından hızla bastırılan bir Makedon edebiyat topluluğu kurmuştur. Misirkov'un "Makedonya Meseleleri Üzerine"si milat olarak kabul edilmiş ve "modern Makedon edebi dilinin kurucusu" şeklinde tanımlanmıştır (CEDIME-SE, 1999: 22-23).

Misirkov ve onu izleyen aydınlar için "Makedonya Davası"nın başlatılması rahatsızlık yaratmıştır. Bulgar yetkililer tarafından kitabına el konulan Misirkov yargılanmıştır. Misirkov'un Bulgarlara göre "ayrılıkçı" kendisine göre Makedon

Ulusuna gösterilen ilgi, dönem itibariyle az veya sınırlı olmuştur. Bunun üç temel nedeni olduğu ifade edilebilir: Birincisi, o döneme kadar neredeyse unutulmak üzere olan Makedon kimliğini taşıyan halkın (Makedonların) din, dil, siyasi taraf, kültür gibi çok ayrı noktalarda olmasıdır. İkincisi, Vardar Makedonyasında (bu günkü Makedonya), savaş arası dönemde kontrolü elinde tutan Sırpların, yerel etnik kültürü bastırarak nüfusu zorla yeniden kültürlemeye başlamasıdır (CEDIME-SE, 1999: 22-23). Üçüncüsü de Makedonları temsil etmeye başlayan aydınlar ve örgütler arasında önce Yunan ve Bulgar daha sonra Yugoslav ve Komünizm-Sosyalizm gibi merkezlere olan fikri yakınlıkları, ulus davasının özgül ağırlığını azaltmıştır.

Biraz daha geri gidildiğinde örneğin Yunanlılar, Sırp Peç(1766) ve Ohrid(1776) Patriklikleri kapatıldıktan sonra İstanbul'daki Patrikhanenin nüfuzundan faydalanarak bölgede Slav milliyetçisi ve unsurlarını öne çıkarma fırsatı bulmuşlardır. Bu dönemde çeşitli uçlara dağılan ve en çok erezyona uğrayan ise yine Makedon halkı ve milliyetçiliği olmuştur (Roudometof, 1996: 262-264). Bölgede Müslümanların zaten Osmanlı için bir "tebaa" ve "millet" olarak diğerlerinden ayrı tutulması geri kalan tüm boşluğun Yunanlılar ve onların idealarına göre dolmasına uygun bir ortam hazırlamıştır.

Roudometof (1996), 19. yüzyılın ilk yarısında aslında Makedonlar ile bölgenin diğer önemli aktörü Bulgar arasında bir ayrım olmadığını ifade etmekte, özellikle Makedon aydın ve entelektüellerinin Bulgarlaşmış niteliklerinden söz etmektedir. Bu birlikteliğin başlıca nedeni ise, Yunanistan ile olan mücadele ve stratejik hedef farkı Makedonları Bulgarlara oldukça yakın hale getirmiştir. Yunan baskısına karşı yapılan ortak mücadele ve gelişen milliyetçilik akımları daha sonra Makedon-Bulgar birlikteliğinde ayrışmalara neden olmuştur. Bu konuyu Pribichevich göre, 1840 yılından sonra Makedon ve Bulgar entelektüelleri arasında fikir ayrışmanın başlangıcı olarak iki

farklı lehçenin koruma altına alınması düşüncesiyle daha da artmıştır. Bu durum 1860 yılından sonra Makedon lehçenin okullarda iki ders olarak okutulmaya başlanması ile birlikte Makedon ve Bulgarlar arasındaki ayrışmanın daha da derinleşmesine neden oldu. Bundan sonraki yıllardan sonra bazı okullarda Bulgarca ve Makedonca okutulurken, bazı okullarda ise sadece Makedonca dili ile eğitim veriliyordu. Bu durum ise Makedon halkını; Bulgarlarla bereber olanlar ve Makedon halkının bağımsızlığını savunlar ikiye bölmüştür (Pribichevich,1982: 111, Soğangöz, 2007: 76).

İkinci Dünya Savaşından sonra, Yugoslavya altında Makedonya'daki yetkili ve temsilciler pozisyonlarını güçlendirdikçe yeni ulusun yazılı bir tarih ve kültür bakımından gereksinim duyduğu konulara Makedon dilinden başlamışlardır. Bunun için Ulus olma yolunda Makedonya'da konuşulan lehçe seçilmiştir. Ancak, bu lehçe Sırpçaya çok yakın görüldüğünden orta kısımlardaki Bulgaristan'ın edebi diline daha yakın olan Bitola-Veles'in lehçeleri norm haline getirilmiştir. Bir toplumun ulus olma yolunda en önemli yapı taşının ve ilk noktanın dil olması gerçeğinden hareketle Makedon Ulus'u için bu kapsamda ilk çalışmalar Misirkov (1903) tarafından yapılmışsa da ihtilafların çözülmesi oldukça geç olmuştur. Nitekim Makedon alfabesi ve yazısı sırasıyla 3 Mayıs 1945 ve 7 Haziran 1945'te kabul edilerek 1946'da yeni dilde ilk kitap çıkarılmıştır. Bundan sonra Üsküp Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde Makedonca Bölümü kurmuş, altı yıl sonra Makedon edebi dilinin grameri teşkil etmiş ve 1953'te "Krste P. Misirkov" adını taşıyan Makedon Dili Enstitüsü kurulmuştur. Makedonya'daki yaşlılar, aşık Sırpizmleri ve Bulgarcılığı içeren lehçeleri konuşmaya devam ederken, yeni eğitim sisteminden geçmiş olan gençler, “daha saf” edebi Makedonca öğrenmeye ve konuşmaya başlamışlardır (Roudometof, 1996: 262-264).

1900'lü yılların başlarında varlıkları ve etkileri konusunda zayıf kaldıkları görülen Makedon aydınları ve onların fikirlerinin ilk hedefi, yüzyıllar boyunca barış ve huzur içerisinde yaşamalarına olanak sağlayan Osmanlı olmuştur. Onlara göre Osmanlı, Makedonya'ya hak ettiği değeri vermemiştir. Bununla birlikte aynı zamanda Yunanistan'nın işgalci tutumuna karşılık Rum Patrikliği'ne karşı mücadele edilmesi benimsenmiştir. Her iki hedefe yönelik fikri mücadelede Bulgara entegre bir anlayış söz konusu olmuş, orijinal ve temellendirilmiş bir Makedonyalılık vurgusu gelişmemiştir. Makedonya'ya Osmanlı penceresinden bakıldığında²⁸ edilgen ve pasifize bir yapıda görüldükleri anlaşılmaktadır. Balkanlar ve burada yer alan topluluklar Osmanlı hâkimiyeti yıllarında bir ulus değil “millet” şeklinde kabul edilmiş elektik yapılar olarak görülmüştür. Diğer yandan Osmanlı varlığı merkantilist ve emperyalist görüşün aksine bir işgal statüsü ile değil varlık ve idari otorite olarak görülmektedir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu, kendisine sadık kalan tüm bölgelerde hoşgörülü ilişkileriyle tanınmış, yaşam biçimlerine, inançlara tolerans göstererek çeşitliliğe saygılı bir yönetim tutumu sergilemiştir. Osmanlı İmparatorluğun büyük oranda Müslüman bir topluluk olmakla birlikte kutsal kitap Kuran'da yer alan ve adı geçen diğer halklara, yani Yahudiler ve Hristiyanlara da saygı duyulmuştur (Kenanoğlu, 2004: 44-48).

Topluluk anlamında kullanılan “millet” Farsça kökenli olup, Osmanlı'da hâkimiyet altında bulunan ve gayrimüslim halkları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Ayrıca Osmanlı için millet kavramının dinamiği, etnik temeller bağlamında değil inanç veya dini mensubiyet bağlamında gelişmiştir. Bu nedenle millet, benzer dini aidiyet ve kültüre sahip toplumlar için kullanıldığından İmparatorluğun hiyerarşisi

²⁸ Osmanlı'da Makedonya merkezi Üsküp olan Kosova, Manastır ve Selanik vilâyetleri ile bağlı bölgelerden teşekkül etmiş Vilâyat-ı Selâse yani Üç Vilayet olarak kabul edilmekteydi (Akad, 2001: 40).

içerisindeki yerleri ve durumları öncelikle dini argümanlardan beslenmekte olup eşitlik ve adalet sistemi buna bağlı olarak geliştirilmiştir denilebilir (İvanov, 2017: 76-77).

Belli bir topluma ait olma, ortak bir halk olup “millet” ve “milli” terimlerinin tipik olarak “ulus” ve “ulusal” olarak tercüme edilmesi ise Osmanlı için açık bir etno-ulusal kavrama karşılık gelmemektedir. Osmanlı için ayrı lisan ya da etnik kökene göre değil dine göredir. İstanbul'da bulunan Yunan Patriğinin patronajında olan Ortodoks milleti içerisinde, Rumlar, Sırlar, Bulgarlar, Romenler ve bazı Arnavutlar bulunmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde millet teriminin kavramsal arka planında dini semiyotiklerin olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır. Osmanlı tarihçilerinin terminolojisinde de çoğunlukla gayrimüslim cemaatleri/toplulukları tanımlamak için kullanılmıştır. “Millet”lerden beklenen ise Osmanlı otoritesine itaat etmeleri, vergilerini ödemeleri ve hâkimiyeti tanımalarıdır (Ortaylı, 2002: 218).

Osmanlı idaresi sistemi toprak/yerel(il-eyalet) ve dini olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Tebaa yani hem “millet” hem de fert olarak “insan”lar devletin (Osmanlı'nın) gözünde etnisite ya da dil anlamında değil, din temelinde görülmüşlerdir. Din, dil, toplum, etnik köken ve aile ise millet üzerinde sosyo-kültürel dokuyu oluşturan alt unsurlardır. Bir Arnavut eğer Müslüman ise millet bağlamında İslami, köken olarak da Arnavut olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı döneminde en önemli şey dinin ve ailenin üstünlüğüdür. Başka bir deyişle millet sistemi, aile ve toplumun kaynaşmasının gerçekleştiği bir yapı olarak kabul edilmektedir. Şu halde millet kavramının toprak ve etnik aidiyetten ayrık bir kavram olarak geliştiğini ileri sürmek mümkündür. Bu nedenler, milleti temsil eden olgunun din olduğundan ve din algısının da soyut olduğundan milleti temsil edecek bir yapıya gereksinim oluşmuştur. Müessese bağlamında kabul edilen bu yapının başında da bir kişinin olması gereksinimi ile de “millet başı” kavramı gelişmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Ortodoks milleti için patrik bir “millet başı”dır (Boztepe, 2013: 3-4).

Millet başının temsil ettiği dinsel topluluk, gayrimüslim cemaatler için siyasi yapı ve kimlik kaynağı biçimindedir. Bununla birlikte, her grubun unvanlar, ritüeller, törenler, disiplinler gibi gelenekleri olmakla birlikte kendi içlerinde en üst yöneticiye/başkişiye karşı kesin bağlılık göstermeleri beklenmektedir (Eryılmaz, 1992: 32-38). Millet sistemi, Zimmi²⁹ (Dhimmah) geleneğine dayanmakta ve İslam topraklarının egemenliğinde yaşayan azınlıklara (dini) yönelik kamusal ve kişisel kuralları düzenlemektedir. Zimmiler, özel hukuk, aile, miras, borç/alacak gibi konularda ve genel kamu düzenine tabi olmayan işlerde ilkesel olarak kendi dini kurallarına tabi davranma hakkına sahiptirler (Konan, 2015: 175).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere; Osmanlı İmparatorluğu'ndaki milletler, 18. yüzyılın başında Batı Avrupa'dan gelen liberal fikirlerin etkisi altında kendilerini “ulus” lara, daha doğrusu “ulus devlet” lere dönüştürmeye başlamışlar (başarılı olsun olmasın tüm dünyada yayılan milliyetçilik akımları ile bu fikir ile girişimlerde bulunmuşlar) ve bu yöndeki taleplerini arttırmışlardır. Balkan vilâyetindeki gelişmeler başta Hristiyanlar olmak üzere yerel unsurlardan kaynaklanmıştır. Balkanlardaki huzursuzluklar³⁰ Osmanlı'nın çoğu zaman askeri

²⁹ Hristiyan ve Yahudilerin ‘zimmi’ olması, yani ‘zimmet’ altında olması demek, “epistemolojik olarak Hristiyan ve Yahudilerin Osmanlıda korunmasını getirmiştir. Zira zimmet hukukunda zimmet borç olup karşıtı ise matluptur. Ceza hukukunda ‘beraatı zimmet esastır’. Zimmilikteyse, zimmet yani borca sadakat esastır. Ayrıca Osmanlı hukuku açısından zimmiler İslâm devletinin mensupları yani ‘ehlü dâri'l-İslâm’ olarak telakki edilirdi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ana politikası, gayri müslim tebaayı İslâm hukukunun zimmet ve eman kurumları çerçevesinde yönetmek olmuştur. Zimmet hukuku çerçevesinde din ve vicdan hürriyeti açısından Osmanlı uygulaması istikrarlı bir seyir izlemiştir” (Eryılmaz, 1992: 32-38).

³⁰ Huzursuzluk teriminin seçilmesinin başlıca nedeni, ulus olma yolunda gerçekleştirilen girişimler Osmanlı için ‘isyan’, girişimde bulunan halk için ‘bağımsızlık mücadelesi’ olarak kabul edilmektedir. Ayrıca uluslararası ilişkiler ve tarih bilimleri için de bu gelişmeler farklı şekillerde ifade edilmektedir.

yöntemlerle bastırıcı girişimleri nedeniyle milletler arasında zorunlu bir barış yaşanmıştır. Bu yapı altındaki milletler Avrupa'da yayılan rönesans, monarşilerin zayıflaması, özgürlük fikri ve aydınlanma gibi eğilimlerin dışında kalmışlar veya geç dahil olabilmışlerdir. Balkan milletlerinin ulusal birliklerini ve ulusal kurtuluşlarını kazanma yolundaki dönüşümlerini geciktirmiştir. Balkan coğrafyasında ulus olma yolundaki değişimleri başlatan gelişmelerin ilki 1804'te ayaklanan Sırlar olmuşsa da yenilgi ile sonuçlanan ayaklanmadan sonra 1815 yılına kadar Sırbistan'ın küçük bir kesimi dışında (Belgrad Paşadomu olarak anılacaklar) kadar özerkliklerini kuramamışlardır. Önde gelen Avrupa güçlerince desteklenen Yunan isyanı (1821) sonrasına kadar bu coğrafyadaki uluslaşma hareketleri küçük hareketler olarak kalmıştır. Yunan isyanı Osmanlı'nın bölgedeki hakimiyetini yıkmakla kalmamış Balkan halklarının millettten ulusa geçiş mücadelelerinin en önemli basamaklarından biri olmuştur (Minoski, 2008: 61-67, Inanov, 2017: 78-81).

Ancak Balkanların uluslaşmasının önündeki en önemli engel, yüzyıllar boyunca buralardaki millet olgusu ve karışık etnik bileşim nedenleri ile halkların iç içe geçmiş ve neredeyse ayrılmaz bir kaynaşma içinde olmasıdır. "Büyük Sırbistan", "Büyük Bulgaristan", "Büyük Yunanistan", "Büyük Arnavutluk" ve "Büyük Romanya" ideaların arkasında ise 1856 ve 1859 Moravalı Eflaki, 1878 Bulgaristan ve 1919 Arnavutluk isyanları bulunmakla birlikte bu ideaların temel kavramları da iç içedir. Sırlar da Bulgarlar da bağlı oldukları Ortodoks patriyonasında benzer kavramları kullanmakla birlikte toprak konusunda anlaşmazlık yaşamışlardır (Minoski, 2008: 68-81, Inanov, 2017: 78-83).

Bundan dolayı yaşana gelişmelerin taraflar açısından birtakım sonuçları olduğundan 'Huzursuzluk' teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Bu gelişmeler sürecinde “Makedonya Davası”, stratejisi, konumu ve belirsiz sınırlar içindeki Makedonya’da ortaya çıkan arka planı çerçevelenmemiş soyut ve cılız bir kavram ortaya çıkmıştır denilebilir. Zira Makedonya Davası, etrafında kurulan Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan gibi devletlere komşu, karma bir etnisiteye ve nüfusa sahip, yüzyılın sonlarında yayılmacı hırsların odak noktasında yer alan Makedonya için uzun bir süre devam edecek sorunların içine doğmuştur. Bununla birlikte, etnografik anlamda en ateşli Balkan milliyetçisi olarak Makedonya, bir meydan okuma göstermiş ve Büyük İskender günlerinden Osmanlı’ya kadar uzanan “millet” tanımlamasından sıyrılıp “ulus” olma yolundaki ideasını gerçekleştirme yoluna girmiştir. Başlangıçta küçük ve zayıf bir topluluk olan Makedonlar çoğunlukla Ortodoks Slav olan köylülerle birlikte yaşarken, ideanın coğrafi sınırları da Yunanlıların yerleştiği kıyı kasabalarıydı (Inanov, 2017: 79-85, Minoski, 2008: 82-93).

Bulgar Edebiyatının Patriği olarak nitelenen 1872 yılında Bulgar Ivan Vazov’un İstanbul Gedikpaşa Osmaniye Tiyatrosu’nda sahnelenen "Nevenka ile Svetoslav" adlı dramında; Balkanlardaki yapıyı ifade ederken “akıl almaz bir karışıklığa” dikkat çekmiş ve buralarda yaşayanları tanımlarken de gururlu Müslümanlar, kurnaz Yunanlılar, ürkek Bulgarlar, adil ve dürüst Makedonlar, çalışkan Ermeniler, eğitilmiş Fransızlar, kaba ve basit Anadolu lular, sürülmüş kötü Arnavutlar, spekülâtör Yahudiler ve kara düz bir burunlu Araplar ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler Osmanlı Devleti’nin hâkimiyeti altında bulunan Balkanlardaki heterojenliği anlamayı kolaylaştırmaktadır (Mevsim, 2005: 98; Inanov, 2017: 79).).

Makedonya’nın ulus olma davasının önündeki başlıca engel Makedon Milliyetçiliğinin konumlanışından ileri gelmektedir denilebilir. Zira 19. yüzyıl Balkan Yarımadasına bakıldığında etnik karmaşıklığın yanı sıra nüfusun kırsal kesimde

yoğunlaştığı, az gelişmişlik ve bunlara bağlı sosyal sorunlar görülmektedir. Bu ortamda yalnız Makedonya değil diğer gruplar için de milliyetçilik fikrinin gelişmesini güçleştirmektedir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bugünkü Makedonya olan o dönem “Kuzey Yunanistan” olarak ifade edilen yerlerde pek çok karışıklık yaşanmıştır. Esasında çok daha geriye giden Yunan-Makedon toprakları sorunu uluslararası ilişkiler ve tarih literatürlerinde zaman zaman farklı biçimlerde anılmaktadır. Bazen Yunan işgali altındaki Makedon toprakları bazen de öteden beri zaten Yunan hakimiyeti altında bulunan topraklar bağlamından değerlendirmeler mevcuttur.

Ancak McNeill (1978)’e göre nasıl değerlendirildiği değil bu toprakların Yunan otoritesi altında iken Makedonlara nasıl sunulduğu önemlidir. 1927 yılında her bir aileye geçimine yeteceği kabul edilen 6,6 dönümlük araziler tahsis edilmiştir. Bu arazilerden elde edilen mahsul ise yüksek vergiler ve pazar sorunları gibi nedenlerden dolayı geçinmeye yetmediği gibi zengin ve güçlü toprak sahiplerine yüksek oranlı ve katı koşullu borçlanmalara neden olmuştur. Zaman içerisinde de çiftçiler bu kimselerin birer işçisi haline dönüşmüş ve yoksulluğa mahkum olmuşlardır (McNeill, 1978: 144-148).

Bunun gibi milli, kültürel ve manevi bakımdan toplumsal bütünleşmeyi ve topraktan geçinmeyi engelleyen pek çok örnek daha ileri sürmek mümkün olup komünist rejimle birlikte sosyal doku bambaşka bir duruma savrulmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı Makedon milliyetçiliğinin toplumsal ve sosyolojik dinamikleri örselenmiş ve gelişmemiştir. Diğer yandan öteden beridir var olan Yunan-Makedon etnik ve kültürel kronik sorunlarda üzerinde konulduğunda Makedon Milliyetçiliğini kurumsal ve kuramsal ideasının oluşumu gecikmiş veya sığ kalmıştır denilebilir. Makedonya meselesini daha iyi tanımlamak üzere öncelikle Makedon Milliyetçiliğine bakılmasında fayda vardır.

2.4. Makedonya’da Etnik Yapı

Makedonların Balkan bölgesinde kendi milliyetçilik fikrini oluşturmalarının önündeki başlıca engel Yunanistan’ın öteden beridir sürdürdüğü politikalarıdır. Danforth (1995)’a göre 1945’ten sonra Yugoslavya’nın aksine, Yunanistan’da, Rum devleti ve Rum ulusunun katı milliyetçi tanımlamasından dolayı Ortodoks Hristiyan olmayan Yunan’ı önemsemiş ve kendilerini Yunan olarak tanımlamayan yurttaşların varlığına asla izin vermemiştir. Yunan eğitim politikası, yargı davranışı ve vatandaşlık hakları, Yunanistan’da kendilerini Yunan olarak görmeyen insanların varlığını kabul etmeyi resmi olarak reddetmesinden etkilenmiştir. Yunan ulusal bilinci olan “Slavofone Helenes” doğrultusunda Yunanistan, Makedon kimliğini bastırmayı bir devlet politikası olarak görmüştür. Makedon insan hakları hareketlerinin önde gelenleri, Yunan hükümetinin Yunanistan’da Makedon olmadığı yönündeki iddiaları etkili bir şekilde reddetmektedir (Danforth, 1995: 108-110).

Harp Akademileri Komutanlığı (1992)’na göre bütün Balkan ülkelerinin ortak özelliğinin bazen Avrupalı bazen Doğu Medeniyetne aidiyet duyguları içinde oldukları ifade edilmiştir. Ancak tarih boyunca birbirine yabancı olan bu halklar aralarında tam bir kaynaşmadan söz edilemeyeceği gibi, birbirlerine karşı sürekli çatışma ve mücadele içerisinde olarak yani “Balkanlaşarak” özellikle Yugoslavya’da etnik (Bkz. Harita 6) farklılığın en çarpıcı örneklerini sergilemişlerdir. Bu gerçek kişilik ve kimlik arama mücadelesi, bugün de Balkanlardaki sorunların temelini teşkil etmektedir (Harp Akademileri Komutanlığı, 1992: 2-3).

Harita 6. 1981 Yılı İtibariyle Yugoslavya Dönemi Etnik Yapı

Kaynak: Andrew, S. (2018). *The Death of Tito: The Death of Yugoslavia?*, The View East, Central and Eastern Europe, Past and Present.

Karpat (2012)'a göre Makedonya'yı kendi değerlerinin bir parçası olarak gören Yunan milliyetçiliği diğer Balkan milletlerinin ileri sürdüğü milliyetçiliğin özünde de siyasal değer kadar dini motifler vardır. Bölge milliyetçiliğine yön veren dini imgelere olan bağlılık nedeniyle düşman ve dost tanımları da bunlara göre sınıflandırılmaktadır. Böylece millet olarak halkların yapmak istedikleri meşru ve haklı iken diğerlerinin yaptıkları gayri meşru ve kötü olarak görülmektedir (Karpat, 2012: 57). Milliyetçilik anlayışının bu şekilde oluştuğu karmaşık yapıdaki bu bölge de Makedon milliyetçiliğinin konumunu belirleyen, bunlara etki eden faktörler ve dinamiklerin neler olduğu ile Makedon milliyetçiliğini diğerlerinden ayıran unsurların özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi özellikle 19. yüzyılda bir halk olarak değil coğrafi bir alan olarak görülen Makedonya, stratejik konumu nedeniyle komşularının ilgisini çekmiş ve iştahını kabartmıştır. Makedonlar, Yunanlılar, Bulgarlar, Arnavutlar ve Sırlar’dan ayrı bir halk olarak da görülmemiştir. Dönemin büyük güçlerince de bölge aktörleri ve hak sahipleri arasında öncelikle Yunanlılar, Bulgarlar ve zayıfta olsa Sırlar anılırken, Makedonlar köylerde yaşayan dağınık ve örgütsüz halk toplulukları olarak görülmüştür. Bu yapı altında Makedon Milliyetçiliğinin ilk ve en belirgin göstergesi olarak 1893 yılında Makedonya Devrimci Örgütünün kurulması ve bu örgütün “Makedonya Makedonyalılarıdır” sloganı kabul edilebilir. Böylece Milletten ulusa giden yolda Makedonya Devrimci Örgütü ilk mücadeleyi başlatmış olduğu gibi Örgütün temel gayesi Makedonların ayrı bir ırk olduğu ve Bölgede hakkı olduğunu ileri sürülmüştür (Ertuğ, 2013: 130; Jelavich, 2013: 96). Örgüt’ün ileri sürdüğü hak iddiaları içerisinde ise dini argümanlar oldukça sınırlı kalmıştır.

Ortaya çıkan Makedon kimliği ile birlikte merkez güçler (imparatorluklar ve diğer etkili devletler) bu yeni duruma yakından ilgi göstermeye başlamışlardır. Bu dönemde Alman coğrafyacı ve antropologlar Balkanlar bölgesinde yeni bir etnik harita düzenlemiş ve tarihi akış içerisinde bilimsel anlamda Avrupa yazınında ilk kez Makedonya kelimesi kullanılmış olmaktadır (Yerasimos, 2015: 97).

Almanların çalışması kültürel ve etnik anlamda olduğu için siyasi bir özellik taşımadığından Makedon milliyetçiliğinin siyasi olarak ayrı bir ulus kimliği ile kabul edilmesi Yugoslavya’da İkinci Dünya Savaşı yılları içerisinde olmuştur. Klasik Makedon dialekti “Manastır Bitole”, dönemin Yugoslav lideri Tito’nun onayıyla resmi dil olarak benimsenmiştir. 1974 yılına gelindiğinde kabul edilen Sosyalist Makedon anayasasının 134. maddesine göre burada yaşayanlar üç kısma ayrılmıştır: Buna göre Makedonlar

“ulus” olarak tanımlanmış, Türkler ve Arnavutlar “milliyet” olarak tanımlanmış ve bunların dışında kalanlar da “diğer etnik” topluluklar olarak tanımlanmıştır. Ancak söz konusu anayasa maddesi her ne kadar ayrımcı bir görünüm arz etse de “milliyet” ve “diğer etnik” topluluklara kendi dillerini kullanabilme, kendi kültürlerine göre davranabilme ve gelişmeye dair hakları da teminat altına almıştır (Makedonya Resmi Gazetesi, 1974: 112’den akt. Dağı ve Şimşek, 2014: 181).

Makedon milliyetçiliğini öteden beridir yükselten başlıca faktörler, kendi iç kazanımları ve girişimlerinden çok Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan’ın sergilediği tutumlar olmuştur. Nitekim 1991 yılında bağımsızlık sonrası da bu durum devam etmiş, Yunanistan Makedonya isminin kullanılmasına karşı çıkmış (çıkmaya da devam etmektedir), Bulgaristan ve Sırbistan da geçmişten gelen toprak hakkı iddiasını devam ettirmektedir. Ancak bu iddia ve istekler Makedon milliyetçiliğini zorlu bir yola soksa da önleyememiş ve yükselmesini sağlamıştır denilebilir. Bundan dolayı Makedon milliyetçiliği bağımsızlık sonrasında asıl anlamına kavuşmuştur. Çünkü Makedon Milliyetçiliğinin asli dinamiği yukarıda da belirtildiği gibi yakın ve sınır komşusu ülkelerin hak iddialarının somut tehdit gibi canlı ve sürekli olmasıdır (Ağır, 2014: 10-11). Böylece Makedon milliyetçiliği diğer pek çok ulustan farklı olarak halka yönelik olmaktan çok dışarıya karşı bir bütünleşme inşası olarak gelişmiştir. Ağır’a (2014) göre Makedonya bağımsızlığını elde ettikten sonra, Makedonların kendine öz kültürel kimliklerinin ortaya konulmasında Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan’ın Makedon kimliğini öne çıkaran tutum ve davranışları önemli rol oynamıştır (Ağır, 2014: 10). Makedonya için milliyetçiliği pekiştiren bir diğer faktör Makedon isminin sürekli hedef alınmasıdır ki bu da “İsim Sorunu” yaşanmasına neden olmuştur. Adı ile özdeş karmaşık ve çok kültürlü olan Makedonya Milliyetçiliğinin üç ana bileşeni bulunmaktadır: Bunlar

Makedonya Arnavutları, Makedonya Türkleri ve Torbeşler (Pomaklar)'den oluşmaktadır. Makedonya milliyetçiliği sorunlardan doğmuş ve dışarıya karşı gelişmiş bir tepkiler toplamı olarak da açıklanabilir. Bu görüşe dair açıklamalar aşağıda sıralanmıştır.

2.4.1. Makedonya Arnavutları

Makedonya, bölgedeki kendi varlığına dair iddiaları ileri sürmekte iken Arnavutların hak iddiaları ile çatışan bir takım karşı çıkmalarına takılmışlardır. Zira bölgedeki ilk yerleşimlerin bir kanıtı olarak Arnavutların varlığı ortaya çıkmıştır. Nitekim pek çok köy ve kasaba gibi yerleşim yerlerinin adlarının çok büyük bir kısmı Arnavut dilinin linguistik ve fonetik kurallarına uygun olarak söylenmektedir. Shkup³¹ (okunuşu; skuup) ismi Eski İliya dilinde shkype (okunuşu; suküpe) olarak isimlendirilmiştir. Arkeolog ve tarihçi Çiro Truhelka, Romalıların shkype kelimesini “Scupi” olarak kullandığını daha sonra ise bu ismin Shkup veya Üsküp olarak bu günkü halini aldığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Osmanlı dönemindeki kaynaklara ve yapılan nüfus sayımlarına göre de Arnavutların Makedonya topraklarında yaşadıklarını ve özellikle Tetova (Kalkandelen), Veles, Üsküp (Skopje), Gostivar, Debre (Dibra, Debar) ve Kırçova (Kiçevo) gibi şehirlerde büyük çoğunlukta oldukları görülmektedir (Gingeras, 2009: 114-115).

Bu durumun oluşması ve barışın sürdürülmesinde hakimiyeti boyunca Osmanlı'nın izlediği benzer gelenek ve kökenlere sahip milletleri bir arada bulundurma politikalarının da etkisi vardır. Çünkü millî değerleri aynı olan kardeş toplulukların karşılaşmasında birden fazla müşterek özellik meydana çıkmıştır. Ayrıca Makedonlar ile Arnavutlar kültürel ve dini bakımdan bir içe içelik sergilemektedir (Truhelka, 1913: 374).

³¹ Arnavutça'da Üsküp için kullanılmaktadır.

Yani bir köyün adı Arnavutça olabilmekle birlikte yaşayanların çoğunluğu Makedon olabilmektedir. Birlikte yaşama konusunda pek çok ortak özelliği de birlikte sergilemektedirler. Nitekim Gingeras’a (2009: 114-115) göre Makedonya Arnavutlarının kültür anlayışları ve geleneklerine bağlı olması bunun en iyi örneklerindendir. Arnavutların giyim, kuşam ve yaşam tarzlarının hem Makedonyada hem de diğer Arnavut bölgelerinde benzer ve yakın olduğu görülmektedir.

2.4.2. Makedonya Türkleri

Makedonya Cumhuriyeti’ndeki Türklerin sayısı toplam nüfusun yaklaşık yüzde 4’ü kadar olmakla birlikte Türkçe konuşabilecek oran biraz daha yüksektir. Türk nüfusun büyük bir bölümü başta başkent Üsküp olmak üzere Batı Makedonya’da Tetova (Kalkandelen), Struga, Resne Gostivar, Ohri ve Manastır şehirlerinde yaşamaktadır. Doğu Makedonya’da ise Radoviş, Valandovo ve İştıp köylerinde Yörük Türkleri yaşamaktadır (Mutlu, 2015).

Türklerin Makedonya topraklarında yerleşmesi Edirne’nin fethedilmesi (1363) ve Sultan I. Murat’ın Zağra üzerine yürümesi ile başlamıştır. Edirne’den sonra Filibe’nin fethi ve Sırsındığı Zaferi ile Türk varlığı ve yerleşimi devam etmiştir. Bölgedeki Türk varlığının geçmişini dördüncü Hun’lara kadar geri götüren kaynaklar da bulunmaktadır. Hun Türklerinden sonra buradaki Türk varlığı ve kültüründe Oğuz, Bulgar, Avar, Peçenek, Kuman, Selçuklu ve Osmanlı Türkleriyle devam etmiştir (Turan, 1996: 21).

Makedonya Türklerinin dikkati çeken özelliklerinden birisi de, dine önem vermeleri ve taassuptan uzak, samimi ve dinamik bir dinî hayata sahip olmalarıdır. Türklerin gelenekten gelen muhafazakâr yapısı dikkate alındığında, bunu salt bir dindarlık olarak değerlendirmek mümkün olduğu gibi, azınlıkta oldukları bir toplumda

kendilerine ait gelenekler ve diğer kimlik özellikleri kapsamında bazı değerlerini korumak zorunda olduklarına dair bir bilinçten de söz edilebilir. Ayrıca birlikte yaşadıkları sadece Makedonlar değil diğer halklarla da iyi ve olumlu ilişkileri bulunan Türklerin birlikte yaşama sorunu (1980’li yıllardaki Bulgar baskısı hariç) çektiklerinden söz edilmemektedir.

2.4.3. Torbeşler (Pomaklar)

Makedonya’da yaşayan ve Makedonca konuşan Müslümanlara Torbeş³² denilmektedir. Bunlar Makedonya’nın değişik bölgelerinde yerleşmiş olup daha çok köy hayatı sürdürmektedirler. Torbeşler Makedonya’nın dışında, Prizren bölgelerinde de bulunmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan Torbeşler daha çok Pomak ve Goranlar ismiyle tanıtılmaktadır. Bunlar Slav kökenli vatandaşlar olup İslam’ı kabul edenlerdir. Arnavut olduklarına dair bazı söylenti ve düşünceler bulunmaktadır. Bunlar Osmanlı’dan evvel Sırp yönetimi altında iken Slavlaştırılmış ve İslam dininin ortaya çıkması ile birlikte Müslüman olup dil ve temel kültürlerini değiştirmemiş topluluklardır (İdriz ve Uysal, 2009: 596, Dikici, 2014: 125-129).

Sayımlarda Makedon nüfusu içerisinde gösterilmelerinden dolayı, ülkede ne kadar Torbeş yaşadığını tespit etmek zor olduğu gibi resmi verilerde de Torbeşler ayrı bir etnik grup olarak nitelenmemektedir. Bazı bölgelerde Torbeşler kendilerini daha çok Türk kimliğiyle tanıtmak istemekle birlikte resmi istatistiklerde Türk olarak yazılmak istediklerine dair kendi beyanatlari ve talepleri mevcuttur. Kalkandelen ve Debre’nin bazı köylerinde Türkçe eğitim görmek istediklerini de talep etmişlerdir. Bu durum devletin

³² “Torbeş”, tor-beş’ten veya tor-baş’tan gelen bileşik yapıli Türkçe bir kelimedir. Tor kelimesin Türkçe’de, sık gözlü ağ, ağ örgüsünde başliık, işe alışkın olmayan olgunlaşmamış ham (Toy), çekingen, utangaç, acemi anlamları vardır. “Beş” ise baş veya başliktan gelmiş bir kelimedir (Hamzaoglu, 2000: 453).

resmi politikasına ters düştüğü için kabul edilmemekte ancak yine de onlar kendi çabalarıyla bunu sürdürmektedirler (İdriz ve Uysal, 2009: 598-599; Dikici, 2014: 126).

Torbeşlerin bir kısmına Türklüğün dışında başka bir kimlik kabul ettirmek mümkün görülmemektedir. Bu açıdan etnik-kimlik gibi birkaç sorun yaşanmış ve yoğun tartışmalar yapılmıştır. Bunlar İslâmlaştırılmış Makedonlar olarak Devlet nezdinde kabul görmüştür. Torbeşlerin bir bölümünde Makedon etnik kimlik kabul edilirken, bir bölümü bu kimliği reddetmektedir. Reddeden grubun büyük bölümünün ise kendilerine yakıştıracabilecekleri tek kimlik, Türk kimliğidir. Bu nedenle kuvvetli bir şekilde kendilerini Türk sayma eğilimleri vardır. Bunlar farklı kimliklerinin bilincinde olduklarından dolayı daha çok sadece Müslüman kimlikleriyle tanınmak istediklerini ileri sürmektedirler. Bunların arasında Makedon etnik kimliğini kabul edenler ise etnik kimliklerinden çekinenleri tenkit eder ve devletin yardımlarıyla değişik faaliyetlerde bulunurlar. “Makedon Müslüman Dernek Birlikleri” bu faaliyetlerin sonucunda kurulmuştur. Eski Yugoslavya komünist döneminde olduğu gibi bu dernekler tarafından Torbeşlere hem tavsiye hem de bir zorunluluk olarak Makedon kimliğini empoze etmektedirler (İdriz ve Uysal, 2009: 597, Dikici, 2014: 126-130).

Oran (1993)’a göre Torbeşler Makedonlar arasında erimiş veya tam entegre olmuşlardır denilebilir. Ancak hiçbir zaman Torbeşlerin Slav kimlikleri Müslüman kimliklerinin de önüne geçmemiştir. Slav kimliğinin geride kalışı, 1990’lı yıllardan sonra genelde bu eski sosyalist komünist Yugoslavya ülkelerinde, dinin yeniden uyanışı ve etkisi, yeni dinî mabetlerin inşasında, dinî eserlerin yayımcılığını yapan müesseselerin kurulmasında, siyasi ve kültürel faaliyetlerde, medyada ve diğer birçok alanlarda hissedilmektedir (Oran, 1993: 117-118).

Aslında Makedonya'daki Torbeş kelimesi 1990'lı yıllarda sıkça kullanıldığı nüfus sayımlarında görmek mümkündür (Rahman, 2012: 9-87). Diğer bir ifade ile o yıllarda Makedon Hükümeti tarafından bu kelimenin sıkça siyasi bir amaçla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zira Balkan Savaşlarından sonra şehirlerde ve şehirlere yakın bazı bölgelerde Türkçe dili yerine Makedonca dilinin kullanımının zorunlu kılınması ve kullanılması, özellikle Yugoslavya döneminde Türk diline karşı yoğun baskıları da göz önünde bulundurularak Torbeşlerin kendilerini Türk olarak tanımlamaları doğal olmaktadır. Zira dede/babaları ve nene/anneleri Türkçe bilmelerine rağmen kendi bulundukları ortamlarda Makedonca dilinin kullanılması ve Türkçe dilini kullanan Türklere gerici, bedevi, dışlayıcı muameleler yapılması kendi çocukları da bu muamele ile karşılaşmaması için Türkçe dilini kendi çocuklarına öğretmemesi ve böylece Makedonca dilinin kullanımının yaygın hale gelmesi, "Torbeşler" diye nitelendirilmeye çalışan Türklerin hatıralarında anımsanacak bir derecede yaygındır.

2.5. Makedonya ve Etnik Meseleler: "Pandaemonium"³³

Makedonya'nın etnik sorunlarının tarihi planında daha önce de belirtildiği gibi adıyla özdeş "kaderi" ile yakından ilgilidir denilebilir. Tarihi süreçte pek çok kavme ev sahipliği yapmış Balkan coğrafyasında yaklaşık beş yüz yıl hakimiyet kurmuş Osmanlı'dan sonra bölgenin demografik yapısı çeşitli nedenle değişim göstermiştir. Romenlerin, Boşnakların, Sırpların, Yunanların, Bulgarların ve Arnavutların yaşadığı bu

³³ İngiliz edebiyatına yön veren John Milton'un destansı şiiri olan Kayıp Cennet' inde (Bkz. <http://triggs.djvu.org/djvu-editions.com/MILTON/LOST/Download.pdf>, s. 18/Bent, 755) sözü edilen Pandaemonium, Şeytan'ın başkenti olup ve her şeye hükmeden "kraliyet tahtında" yüksekte oturuyordu. Amerikalı diplomat, politikacı ve sosyolog Senatör Daniel Patrick Moynihan, Soğuk Savaşın bitiminden sonra yaşanan etnik çatışmaların kaotik ortamını tasvir etmek amacıyla 1993 yılında yayınlanan "Pandaemonium: Uluslararası Siyasette Etnik Siyaset" adlı kitabının başlığı olarak kullanmıştır" (Moynihan, 1993: 67). (Bkz. <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/0506-7286-1994-1-66/pandaemonium-ethnicity-in-international-politics-volume-27-1994-issue-1>)

multi-etnik yapılı bölgedeki Katolik ve Ortodoks mezhebine tabi olan Hristiyanlığın halklar ile birlikte Osmanlı mirası olan Müslüman nüfusun da ağırlıklı olduğu bilinmektedir.

Fransız Devrimiyle birlikte yayılan milliyetçilik fikirlerinin etkileri kısa zamanda bölgeyi etkisi altına almış ve deyim yerindeyse daha öncekilerden farklı olarak “Balkan serüveni” de bundan sonra başlamıştır denilebilir. Zira 1389’daki Kosova Savaşı ile başlayan ve beş yüz yıla dayanan Osmanlı hâkimiyeti altındaki Balkan halkları arasında yaşanan sorunlar “egemen güç” ün müdahaleleri ile bastırılmaktayken Devrim sonrası kendi sorunlarını çözme yeteneği ve becerisi gelişmemiş Balkan halkları kendi içlerinde bir savrulma ve çatışma ortamına doğru sürüklenmeye başlamışlardır.

1804 yılındaki Kara Yorgi³⁴ önderliğindeki başarısız Sırp isyanı ile ateşlenen fitil 1828 yılında Yunanistan’ın bağımsızlığını elde etmesi ile devam etmiş ve günümüze değin uzanmıştır (Aslantaş, 2009: 110-113). Ulustan ziyade “millet” olarak görülen ve bir bölge adı sayılan Makedonya, 1800’lü yılların sonlarında Türk, Bulgar, Arnavut ve Sırp ulusçuluk akımlarının önemli ve önde gelen bir merkezi konumunda iken Balkan Savaşları’ndan sonra Osmanlı’nın çekilmesiyle beraber Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı aralarında kalarak üçe ayrılmıştır. Birinci dünya savaşında kendi kaderini tayin edememiş olan Makedonya 1992 yılına kadar 2. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti’ne bağlı bir cumhuriyet olarak dâhil olmuştur (Jelavich, 2006: 33). Osmanlı’nın yaklaşık yüz yıl önce yaşadığı “milliyetçilik” akımları Yugoslavya’da görülmüş ve zayıflayan Doğu Blukunun

³⁴ Sırp tarihinde önemli bir yere sahip olan Kara Yorgi (Crni Giorgije Petroviç)’ nin 1804 yılından önceki hayatı hakkında söylencelerden başka bir bilgi bulunmamaktadır (Aslantaş, 2009: 110-113)).

ökmesinin ardından “milliyetçilik” yeniden gündeme gelerek Balkan coğrafyası bir kez daha savaş ve katliamlara sahne olmuştur.

Balkanlardaki lider, kanaat önderleri ve düşünürleri, Avrupa’yı etkisi altına alan iki ana akım düşüncenin etkisiyle yaşadıkları toplumlara etki etmekte veya telkinlerde bulunmaktaydı. Birincisi temelleri 18. Yüzyılda atılmış “aydınlanma” nın önemli sonuçlarından olan özgürlük temelli Liberalizm, ikincisi de Romantikliğe atıfla tarihselcilik düşüncesinin geliştirdiğı “milliyetçilik” dir (Jelavich, 2006: 195). Bu doğrultuda Makedonya’nın tam olarak özgürlük ekseninde olmasa da bir otonomi elde etmek ve ulus olmaya giden yolda bir kazanım sağlayabilmek üzere 1875 yılında ayaklanma teşebbüsü Rusya’dan destek bulamayınca başlamadan bitmiştir. Dönem itibariyle Rusların tercihi, bölgedeki etnik çeşitliliğın ürettiğı nicel çokluk nedeniyle halklara muhtariyet ve bağımsızlık vermektense Yunanistan veya Bulgarlara bağı bir Makedonya’dır. Bunun bir diğeri nedeni de otonom/muhtariyet yapılı bir Makedonya’nın Ege Denizine çıkış için yol arayan Habsburgların etkisine girmesini istememektir. Bundan dolayıdır ki Ayestefanos’ta Trakya ve Makedonya’yı da içine alan ve stratejik olarak Ege Denizine çıkışı olan Büyük Bulgaristan oluşturulması amaçlanmıştır (Kutlu, 2007: 152). Diğeri yandan Sırbistan ve Yunanistan’ın topraklarını genişletme amacıyla Makedonya başka bir noktadan daha hedefte yer almaktaydı. Yunanistan o tarihlerde dahi Makedonya’nın kendi geçmişinin bir parçası olduğunu ve aslında asimile olduklarını ileri sürmüştür.

Makedonya için kimlik ve milliyetçilik bir söylem ve küçük çaplı etkisiz girişimlerden öteye geçmezken kısa adı IMRO olan Makedonya Devrimci Örgütü ortaya çıkarak Osmanlıya karşı girişilen İlinden Ayaklanmasında önemli bir görev üstlenmiştir. İlinden Ayaklanması, pek çok kaynakta Balkanlardaki çok sayıdaki halklardan birinin

gerçekleştirdiği bir ayaklanma gibi görülmekteyse de o kadar basit değildir. Nitekim ayaklanma esnasında bu günkü orta Makedonya’da bulunan Kruşevo kasabasında bağımsızlık fikri ile 2-13 Ağustos 1903 tarihlerinde Kruşevo Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Fakat 11 günlük bu cumhuriyet Osmanlı müdahalesi ile Bahtiyar Paşa tarafından sonlandırılarak önderliğini yapan Goçe Delçev idam edilmiştir (Ahbab, 2015: 123).

Her ne kadar başarısız bir ayaklanma olsa da Makedonya için milliyetçiliğinin kurumsal temelleri ilinden ile atılmıştır denilebilir. Diğer yandan IMRO’nun başlattığı akım Makedonya için ideolojik düşünce akımlarından biri haline gelmiş ve bu örgütün devamı niteliğinde olan VMRO hali hazırdaki Makedon hükûmetlerin ortak olarak görev almaktadır. VMRO’nun açılımı ise Viteşna Makedonskai Odrinska Revoluciona Organizacija olup Türkçe karşılığı da Makedonya ve Edirne İhtilalci Dahili Teşkilâtı’dır (Wachtel, 2009: 99).

Makedonya milliyetçiliğini besleyen pek çok faktör bulunmakla birlikte Jön Türkler’in etkisinden de bahsedilmesinde fayda vardır. Zira Makedonya, aynı zamanda Osmanlı Sarayı ile yıldızları barışmayan, II. Abdülhamid’e karşı mücadele ederken kaçmak zorunda kalan Selanik ve İstanbul’dan gelen Jön Türkler’in sığınma ve saklanma amacıyla gerektiğinde geriye dönüşün kolay olması bakımından en çok tercih ettikleri yer olmuştur. Payitaht’ta karşı yürütülen mücadelenin de seyrinin tayin edildiği bu saklanma koşullarında 1908 Devrimi’ne giden yolun stratejileri geliştirilmiş denilebilir. Jön Türkler’in bu girişimleri Makedonlar için de bir örnek ve model eğitimi niteliği taşımakla birlikte onların milliyetçilik fikirleri pekişmekteydi. Ancak Jön Türkler, hedefine sadece II. Abdülhamid’i almış, yıkıcı ve bozguncu bir grup olmayıp Osmanlı’nın içinde bulunduğu koşulları düzeltme ve parçalanmaya doğru giden süreci iyileştirme gayesinde

olan vatanseverlerden oluşmaktadır.³⁵ Jön Türkler, yöntem bakımından Taht ile sorunları olan bir topluluktur denilebilir. Nitekim kaçmakta, saklanmakta ve zorlu koşullarda Makedon dağ ve köylerinde kalmalarına rağmen silahlanarak Bulgar komitacılarla etkili mücadele etmektedirler. 1912’de başlayan Balkan Savaşından sürgünde/ev hapsinde olan II. Abdülhamid’in haberi bile olmamıştır.

Makedonya milliyetçiliği Osmanlı’nın zayıflaması ile bölge siyasetinde etkili olan Avrupalı devletler ve Rusya’nın tutumu ile ikinci planda kalmaya devam etmiştir. Birinci ve ikinci Balkan savaşlarından sonra şekillenen Balkanlarda 1918 Aralık ayında kurulan ve Sırp odaklı SHS Krallığı döneminde Makedonya’nın statüsü yine görmezden gelindi. Bu krallıkta Sırp, nüfus bakımından yarıdan az olmalarına rağmen gücü ellerinde tutmuş, altındaki topluluklar olan Sırp, Slovenler ve Hırvatlar eşit sayılmıştır. Kurucu statüde sayılmayan Karadağlılar, Arnavutlar, Boşnaklar, Macarlar ve Makedonlar ikinci sınıf sayılmış, Müslüman Arnavutlar ve Boşnaklar da Hristiyan topluluklardan aşağı olarak kabul edilmiştir (Kutlu, 2007: 517; Tilly, 2005: 105). Bu gelişmeler Makedon milliyetçiliğini güçlendiren önemli faktörler arasında sayılabilir. Çünkü Sırp özellikle Vardar Makedonyası’nda yoğun bir Sırplaştırma ve asimilasyon politikaları yürütmeye başladığından Makedonlar buna direndikçe kendi milliyetçiliklerini güçlendirmişler. Diğer yandan da köken ve kültürel olarak benzerlik gösterdikleri Bulgarlardan da yardım beklemişlerdir.

Ayastefanos Antlaşmasından sonra vaat edilen toprakların büyük kısmının kendilerine verilmediğini ileri süren Bulgar halkının da talepleri benzer olmakla birlikte Bulgar sınırlarında kalan Pirin Makedonyası’ndaki Makedonlar IMRO örgütü eliyle

³⁵ Jön Türkler hakkında daha fazla bilgi için; Feroz Ahmad, Jön Türkler, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2020; Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İmge Kitabevi, Mart 1998; Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, İletişim Yayınları, Kasım 2015, v.s.

merkezi yönetime taleplerinin karşılanması için baskı kurmaya başlamış olup dönemin Bulgar Başbakanı Aleksandr Stamboliski de buna direnmiştir. Fakat Başbakan, 1923 yılında yapılan darbeye IMRO gerillalarınca öldürülmüştür (Wachtel, 2009: 97).

Krallık döneminde ikinci planda bırakılan ve İkinci Dünya savaşında kurulan Yugoslavya'nın kurulmasında Bosna Hersek, Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ ile birlikte kurucu ve asli unsuru olarak Makedonya ilk defa kendi adı ve statüsü ile yerini almış oldu. Bu durum Makedonları görece memnun etmiştir. Zira Yugoslavya'da etnik, kültürel ve dini kimlikler yok sayılmışsa da en azından Krallık döneminde olduğu gibi katliam ve savrulmalardan kurtulmuşlardır. Diğer yandan Yugoslavya'nın güneyinde bulunan Makedonya, Yunan İç Savaşı sürerken komünist güçlere destek verilen stratejik bir yerdeydi. İkinci Dünya savaşından sonra Yugoslav lideri Tito zaten emrine boyun eğmeyi reddettiği Stalin'in komünist bloğundan ayrılır. İdeoloji bakımından komünizm ile pek çok ortak noktası olmasına rağmen Tito'nun kendi partizan ekolü veya kendi komünist ilkelerini benimsediği bir "Partizan" ı vardır. Belki bundan dolayıdır ki Kızıl Ordu, Yugoslavya'yı işgal etmedi (Lacoste, 2008: 252).

Makedonlar her ne kadar Yugoslavya'nın resmi olarak bir parçası olsa da "görece memnuniyet" durumları çok uzun sürmemiştir. Tito döneminde (özellikle Yugoslavya devlet başkan yardımcılığı ve iç işleri bakanlığı yapan Aleksandr Rankoviç'in bakanlık süresince) Kosova ve Makedonya Müslüman azınlıklarına karşı oldukça sert bir politika izlenmiştir. Partizan'ın her ne kadar tüm unsurları ve bireyleri eşit gördüğünü ileri süren bir tutumu olsa da Müslümanlar için geçerli olmamıştır. Sırp Milliyetçiliğinin baskın olduğu ve geçmişten gelen Müslüman Fobinin devam ettiği görülmüştür. Bir Sırp olan Aleksandr Rankoviç kendisine bağlı polis güçleri aracılığı ile Kosova ve Makedonya'da yaşayan bu halklardan olan Müslümanlara karşı planlı sürgün politikaları ve işkenceler

yapmaya başlamıştır. Bu durum Makedon Milliyetçiliğini bir zaruret ve bir yaşam mücadelesi bağlamında besleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur. Baskı ve işkencelerle göçe zorlanan Makedonya’da yaşayan Müslümanlar Türkiye’ye göç etmeye başlamış, ancak beraberlerinde değerli hiçbir eşyalarını almalarına izin verilmemiştir. Bu değerli eşyalar ile diğer mülklerin ise devlete kaldığı iddia edilse de Sırp haydut ve çeteleri başta olmak üzere insanlar tarafından yağmalanmış ve gasp edilmiştir. Tito’nun homojenleştirme politikasını katliam ve yağmalarla donatan Rankoviç³⁶, Müslümanlardan boşalan yerlere Müslüman olmayan Makedonlarla Sırpıyı yerleştirmiştir.

Makedonlar kendi dini, kültürel ve etnik yapılarına göre hak talepleri için pasif ve edilgen olmamışlar ve 1944 yılında Üsküp’te Şuayp Aziz’in öncülüğünü yaptığı Makedon Müslümanları ve Türklerinin haklarını savunmak üzere Yücel Teşkilâtı’nı kurmuşlardır. Ancak Şuayp Aziz dahil olmak üzere ileri gelen dört Türk idam edilmiş diğer üyeler ise işkence, sürgün ve hapis ile cezalandırılmıştır. Buna benzer pek çok girişimle birlikte süregiden işkenceler altında 1954 yılına gelindiğinde Makedon Müslümanları bir takım kültürel, anadilde eğitim ve konuşma ile özgürlük hakları almışlarsa da göçler, sürgünler ve asimilasyonlar neticesinde Müslüman nüfus oldukça azalmıştır (Ağanoğlu, 2012: 20-22).

Rankoviç’in politikalarının arka planında bu gölgede yaşayan Müslümanların Makedon veya başka bir halktan olması değil aslen bunların hepsinin Türk olmalarına olan inanç yatmaktadır denilebilir. Bundan dolayı geçmiş Osmanlıya dayanan tarihi bir intikam duygusu beslediği ve buna göre hareket ettiği görülmüştür. Rankoviç ile diğer

³⁶ Aleksadar Rankoviç için daha detaylı bilgiler; Ивайло Марков, Миграции И Социо-Културна Динамика Албанците от Република Македонија, ИК „Гутенберг“ София, 2015; 117-120, 204-206, 247-254.

Sırlara göre buradaki Müslümanlar büyük ölçüde Osmanlı döneminde göç eden Türklerden oluşmakta ve bunların da Balkanlardan ve de özellikle Yugoslavya'dan çıkarılması gerektiğine inanılmaktadır. Ancak Rankoviç'in görevine son verildikten sonra yeni ekonomik ve siyasal alanda liberal politika ve uygulamaların önü açılmıştır (Ülger, 2003: 64).

Hem insanlık hem de Yugoslavya için tarihteki utanç simgelerinden biri olan Rankoviç'in görevden ayrılmasından sonra azınlık haklarında iyileşmeler olmuş ve Makedonlar için yeni sayfa açılmıştır. Her ne kadar Rejim'in baskı ve denetimleri altında yapılsa da Makedonya'daki Türk ve Arnavut azınlıklarına kendi gazetelerini basma ve radyo yayını yapma gibi bazı haklar verilmiştir. Birlik Gazetesi ve Üsküp Radyosu bunlardan birkaçı olup Türklere yönelik yayınlar yapmıştır. Ancak yayınların içeriği yukarıda belirtildiği gibi denetim altındaydı ve milliyetçilik fikrine kesinlikle izin verilmemekle birlikte halkların dayanışması ve komünizmin kazandırdığı iyiliklerin ve temaların ağırlıklı olarak benimsenmesi beklenmekteydi (Nebi, 2018; Taş, 2013).

Oran (2012)'a göre 1960 yılına gelindiğinde, çeyrek asırdır devam eden ve rejim içinde rejim gibi olan Rankoviç döneminin ardından, Yugoslavya'da azınlıklar dahil tüm halklar için oldukça ılımlı ve hoş görülme politikaların izlendiği bir döneme girilmiştir ki bu daha sonra Yugoslavya'nın sonunu getiren faktörlerden biri olmuştur. Bu dönemde Boşnaklar ve Makedonlar (bunların Müslüman ve Türk unsur ve kimlikleri dahil) birer ulus olarak ilk kez tanınmış hatta komşu ülkelerdekilerden (Yunanistan ve Bulgaristan gibi) çok daha iyi duruma gelmiştir. Bununla birlikte Yugoslavya'yı oluşturan altı ulusla birlikte Sırbistan içinde kalan Voyvodina ve Kosova'ya da geniş haklar verilmiştir. Hatta

Romen, Arnavut, Macar, Türk ve Çingene'ler de dahil bir takım haklar verilmiştir. Tüm bu haklar da dönem itibariyle mevcut anayasa³⁷ da yer almıştır (Oran, 2012: 482-484).

Kuramı ve esasları Tito ve Milovan Dilas tarafından belirlenen Özyönetimli Sosyalizm kavramından yola çıkılarak geliştirilen bu yeni merkezi yönetim şekli ile ülke içerisindeki etnik, kültürel ve dini temelli çatışmalar sonlanmış bir refah ve huzur ortamı ortaya çıkmıştır. Ancak Balkanların makus kaderi veya tipik davranış alışkanlarından mıdır bilinmez, bu Özyönetimli model her bir cumhuriyetin ortak değer ve amaçlar etrafında bir araya gelerek güçlü Yugoslav birliğine hizmet etmelerini sağlamak yerine, nihai hedef olarak kendi ulus devletlerini kurmaları için açılan bir yolda ilerleme fırsatı olarak görülmüş ve Yugoslavya'yı parçalayan faktörlerden bir olmuştur (Oran, 2012: 482-484).

1960 ve 1970'li yıllar, etnik meseleler ve çatışmalar bakımından sulh içerisinde geçmiş ve 4 Mayıs 1980 yılında Tito'nun ölümünün ardından ülkede yönetsel bir boşluk ortaya çıkmıştır. 1974 Anayasasında belirlenen usuller ve ilkelere göre her cumhuriyetin Yugoslavya'yı dönüşümlü olarak idare edeceği bir yönetime geçilmiştir. Bu sistem aslında adil bir görünüm arz etmekle birlikte pratikte geçmişten gelen milliyetçi ve ötekileştirici hasletler yeniden canlanmış ve altı cumhuriyet kendi milliyetçilik davalarının ve geleceklerinin stratejik hesaplarının peşine düşmüştür. Müslüman kimlikli Makedonlar eğer milliyetçi davalarına sahip çıkmazlarsa geçmişteki acı deneyimleri yeniden yaşayacakları, Sırp'lar ise büyük Sırbistan hayali ile milliyetçilik fikrini kendi iç dinamiklerinde beslemeye başlamışlardır. Benzer durumlar Arnavutlar ve Hırvatlar

³⁷ Yugoslavya Federsyonda yer alan cumhuriyetlerin tamamının kendi anayasaları vardı. Fakat bu durum ne Yugoslavya Federsyonun Anayasasıyla nede diğer üye devletlerin anayasalarıyla çelişiyordu (Bora, 1995: 152).

içinde geçerli olup gelecekte yine Balkanları katliam ve savaş alanı yapacak tehlikeli ideolojiler üretilmeye başlanmıştır (Akman, 2015: 140).

Oran (2012)'a göre 1980'lerin sonlarına gelindiğinde daha sonraları "Sırp kasabı" olarak anılacak Slobodan Milošević'in başında olduğu Sırp'lar, kendi milliyetçilik düşünceleri ile sahneye çıkmış irredentist (yani Büyük Sırbistan hayali) ideolojisinin peşine düşmüşlerdir (Oran, 2012: 491). Yugoslavya'nın dağılması ve Doğu Bloğunun çökmesinden hemen sonra işgalci bir tavırla Boşnaklara ve diğer Müslüman topluluklara karşı insanlık tarihinde az görülmüş bir saldırıya geçmişlerdir

Bu yeni dönemde her ulusun kendi milliyetçilik ideali olmakla birlikte bunların ideallerinin hemen hepsinde Makedonya'dan alınacak bir parça bulunmaktaydı. Çünkü Makedonya "hepsinden biraz" ı içinde bulunduran multi etnik ve kültürel yapıydı. Bu da Makedonya için kendi dinamiklerinden kaynaklanan potansiyel sorunları beslemekteydi. Nitekim dağılma sonrasında Boşnakların yaşadıklarını yaşamayan Makedonya için başta isim ve hatta bayrağındaki renk ve desenler olmak üzere günümüze değin gelen sorunları vardır (Kut, 2005: 18).

1960'lardan beri nispeten sakin bir seyir izleyen Makedonya için asıl meseleler bağımsızlık sonrasında ortaya çıkmaya başlamıştır. Makedonya Anayasası'nda 1989 yılında daha önce var olan "Makedon, Arnavut, Türk ve diğer etnik grupların cumhuriyeti" şeklinde tanımlanan devletin şekli ifadesi "Makedonlar ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti" olarak değiştirilince diğer etnik grupların ve halkların sert tepki göstermesine ve gerilim yaşanmasına neden olmuştur. Bu yeni ifade diğerlerini ikincil bir konuma indirgemiş olduğundan ve daha önce anayasada birlikte anılırken bundan sonra Makedonlar ve diğerleri gibi anlayış benimsendiğinden diğer grupların hızlı

bir şekilde örgütlenmesine neden olmuştur. Yayılmacı ve tarihi süreçte diğerlerinin sergilediği hatalı tutumları şimdi Makedonların kendi etnik ve kültürel paydaşlarına karşı yaptığı düşüncesi ile önce Arnavut ulus milliyetçiliği ve bunu da diğer irili ufaklı grupların iddiaları takip etmiştir (Bora, 1995: 152-153; Trajan, 2015: 53-115).

Görüldüğü gibi tarihi süreçte Balkan bölgesinde yaşanan etnik çeşitlilik daima sorunların çıkış noktası olmuştur. Makedonya dışındaki diğer komşu halkların yapıları görece daha homojen olmakla birlikte çoklu etnik yapılı Makedonya için stabil bir ortamın oluşması uzun yıllara yayılan bir gelişme olabilecektir. Diğer yandan Makedon milliyetçiliği diğerlerinde olduğu gibi karakterize edilememektedir. Diğer yandan Makedon milliyetçiliği varlığı koruma ve kendini savunma refleksleri ile gelişmiş olup komşularına karşı kendini konumlayan argümanları içermektedir. Nitekim bir halk topluluğu olarak salt “Makedon” ifadesi kullanıldığında diğer etnik grupların tepkileri ortaya çıkmakta ve karşı örgütlenmeler doğal olarak gelişmektedir. Bundan dolayı Makedon milliyetçiliği Makedonyalılar bağlamında kuramsallaştırılmış bir forma dönüşmüş veya dönüşmek zorunda kalmıştır. Makedon milliyetçiliğini en kısa haliyle mikro milliyetçilik olarak da ifade etmek mümkündür.

2.6. Makedon Milliyetçiliğinin Kökenleri ve Arka Planı

Makedon milliyetçiliğinin gelişimi, anlam kazanması ve dinamikleri bağlamında iki kısımda inceleme yapılmıştır: Birinci kısımda I. Dünya Savaşı esnasındaki gelişmeler ile ikinci kısımda II. Dünya Savaşına kadarki döneme ait gelişmeler kısaca tarihi sırası ile incelenmiştir.

2.6.1. Birinci Evre Makedon Milliyetçiliği

Birinci Evre Makedon Milliyetçiliğinin bozulan Osmanlı yönetiminden kaynaklanan sorunlarla birlikte ayaklanmalardan da etkilendiği görülmektedir. Bu evre Makedon milliyetçiliğinin kuramsal veya kurumsal olmasa da filizlenme ve temellerinin atıldığı bir dönem olarak ifade edilebilir. Aşağıda hakkında açıklama yapılacak olan Razloveç Ayaklanması, üzerinde “Makedonya ve Kurtuluş İçin Ayaklan” yazan bir bayrak ile başlamıştır.

2.6.1.1. Razloveç Ayaklanması

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı devletindeki, ekonomik ve siyasal kötüleşme, Makedonya’da zanaatçılığın, ticaretin ve üretimin düşmesine sebep olduğundan kentlerdeki hareketlilik azaltmış ve köylüler de fakirleşmiştir. Hal böyle iken vergilerin artması, yenilerinin getirilmesi, devlet memurlarının keyfi davranışları, verimsiz ve kurak yılların yaşanması ve haydut çetelerinin soygunları, özellikle Batı Makedonya’da hayatı oldukça zor hale getirmiştir. Bu zorluklar, halk arasına rahatsızlıklara neden olmuş ve ayaklanmaların yolunu açmıştır. İlk olarak Bosna Hersek ayaklanması (1875) başlamış, sonra da Bulgaristan’da Nisan ayaklanması (1876), aynı yılın Mayıs ayında Makedonya’da Razloveç ayaklanması başlamıştır. Daha öncesinde bölgede lokal ayaklanma ve protestolar sergilenmiş olsa da Razloveç ayaklanması organize ve planlı yapısı bakımından önem taşımaktadır. Nitekim, ayaklanma hazırlıklarının bir bölümü Selanik’te, bir bölümü ise Piyanets-Maleşevo bölgesinde Dimitar Pop Georgiev-Berovski (1840-1907) tarafından organize edilmiştir (Dukosta, 2006: 155; Trayanovsk, 1995: 81-83).

Ayaklanmayı Makedonya için özel kılan unsurlardan dikkat çeken ayaklanmanın bir flama/bayrak ile başlatılmış olması ve üzerinde de “Makedonya ve Kurtuluş İçin Ayaklan” ifadesinin bulunmasıdır. 8 Mayıs 1876’da Razlovtsi³⁸ köyünde, devletin vergi memurlarına saldırısıyla başlayan ayaklanmadan sonra köy ele geçirilmiş ve ayaklanmacılar iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup Tsone Spasov önderliğinde Razlovtsi köyünü korumak için kalmış, Berovski yönetimindeki diğer grup, ayaklanmayı temsil eden bayrak ile diğer köyleri de ayaklandırmak için yola koyulmuştur. Ancak 28 Mayıs 1876’da ayaklanma çok sert biçimde bastırılmış, ayaklanmanın liderleri Petriç bölgesine kaçmıştır (Dukosta, 2006: 155).

Ayaklanmanın başarısızlık nedenlerinden daha çok sonuçları Makedon halkı için önemli olmuştur. Makedon halkının bir köyde de olsa küçük sayılabilecek ayaklanması direnme ve baskıya karşı koyma noktasında önemli bir bilincin ilk tohumlarını atmıştır denilebilir. Ancak aynı zamanda sert bir şekilde bastırılan ayaklanmadan sonra bedelini ağır ödeyen halkın önde gelenleri Osmanlı tarafından hapsedilmiş ya da Bulgaristan’a göç etmek durumunda kalmışlardır. Bulgaristan’ı bir çıkış ya da huzur yeri olarak gören diğer Makedonların da göç dalgasına katılması ile birlikte boşalan yerlerdeki demografik yapı zayıflamıştır. Ancak nüfus bakımından etkili kişilerin öncülüğü devam etmiştir. Nitekim bu ayaklanmanın bir başka önemi de arka planında Makedon aydınlarının yer almasıdır. Elde edilen tecrübeler, sonraki Makedon halkının ayaklanmalarında “Makedonya ve Kurtuluş İçin Ayaklan” sloganı etrafında kullanılmıştır. Söz konusu slogan ise daha önce hiç bu kadar güçlü bir karşılık bulmamış, bundan sonraki sürecin felsefesinin temellerini atmıştır.

³⁸ Bu köy Makedonya’nın kuzey doğusunda yer almaktadır. Ayrıca Bulgaristan sınırına yakın olması hasebiyle gelişen olaylara karşı vermiş olduğu katkı dikkat çekicidir.

2.6.1.2. Makedon (Kresne) Ayaklanması

Kresne Ayaklanması Makedon uyanışının simge girişimlerinden biridir denilebilir. 1878 yılındaki Berlin Kongresinin kararlarına göre, Makedonya Osmanlı devletinin hâkimiyeti altında kalmıştır. Bir zamanlar Osmanlının merkez illerinden biri iken Kongre’den sonra taşra ya da çevre birim haline gelmiş ve Makedon halkı, savaşıardan önceki durumundan çok daha ağır duruma gelmiştir. Halkın güvenlik ve ekonomik durumu çok kötüleşmiş. Önceki dönemde, Kuzeydoğu Makedonya’da gerçekleşen ayaklanma aktiviteleri sebebiyle, bu bölgelerde halkın memnuniyetsizliği ve umutsuzluğu daha da artmıştır. Bu dinamikler atında önceki tecrübeler ile “yeni kurtuluş” ayaklanma hazırlıkları başlamıştır.

Ayaklanma, Osmanlı ve Rus ordularının aralarında kalan Yukarı Cumaya kenti civarında Razloveç’in öncülerinden olan Dimitar Pop Gerogiev Berovski, Gorgi Pulevski, Dedo İlyo Maleşevski ve diğerleri ile birlikte organize edilmiştir. Ayaklanma düşüncesi, Makedonya’da eski Egzarh metropolitleri Natanail Ohrili ve Kiril Üsküplü tarafından desteklenmiş, Bulgaristan Knezliğine göçte olan “edinstvo” denilen komiteler/çeteler ile Makedonlar da ayaklanmaya destek vermişlerdir. Ayaklanmanın Ruslar tarafından desteklendiği bilinmektedir. Zira bahsi geçen çeteler Belgrad’taki Türk-Sırp çatışmalarında (1862) Sırlar’ın, Türk-Rus (1877/1878) savaşlarında da Rusların yanında yer almışlardır. Gorgi Pulevski ve İlyo Maleşevski, Rus askeri cesaret Madalyası ve Az Georgi gibi önemli ödüllerle taltif edilmişlerdir (Dukosta, 2006: 132-159).

Kresne ayaklanması 5 Ekim 1878’te başlamıştır. Voyvodalar, Dimitriya Berovski ve Stoyan Karastoilov’un ortalama 400 kişilik ayaklanmacı çeteleri, Kresne köyündeki garnizona saldırmış, kısa sürede ayaklanma Struma ırmağının her iki tarafına ve

Karşiyaka bölgesine yayılmıştır. Ayaklanma genişleyince kontrol altına alınan yaklaşık 32.000 nüfuslu 54 yerleşim yerinde, ayaklanmacılar kendi iktidarını tesis etmişlerdir. Yaşlılar konseyleri kurulmuş, güvenlik için köy polisiyesi oluşturulmuştur. İçinde süvari birlikleri dahi bulunan kendi garnizonlarını kurarak başına Birinci Voyvoda, Stoyan Karastoilov, yanına da Rus göçmeni Adam Kalmikov seçilmiştir. Bu yeni oluşum ve garnizon “Makedon Ayaklanma Kurmayı” olarak adlandırılmış tüm hareketin lideri olarak da Dimitar Pop Georgiev-Berovski seçilmiştir (Katarciev, 1982: 13-14).

Adını aldığı köyde başlayan Razloveç Ayaklanması, her ne kadar sertçe bastırılmış olsa da “Makedon Uyanışı”na giden yolda Kresne Ayaklanmasının zeminini hazırlamıştır. Razloveç, vergi, yoksulluk, kötü koşullar gibi durumlarda bir isyan olarak gelişmiş ancak Kresne artık Makedon kimliği etrafında topyekün bir başkaldırı olmuştur. Çünkü Kresne ile birlikte artık Makedonlar, Makedon halkına özgürlük ve Makedon devletini kurma özlemleri oldukça açık ve net bir şekilde dile getirmişlerdir. Bu bağlamda kontrol altına alınan lokal yerleşim yerlerinde mini bir devlet hüviyeti ile davranmaya başlamış ve bir anayasa gibi olmasa da “Ayaklanma Komitesi Kuralları”nı getirmişlerdir (Katardžiev, 1982: 13-14; Dukosta, 2006: 155).

Bu görünüm Makedon Milliyetçiliği fikrinin ete kemiğe büründüğünün başlıca ispatıdır. Ancak Makedonya’nın özgür olması amacı Bulgaristan Knezliğinin menfaatleri ile ters düşmüş ve Makedonlara karşı Osmanlı ile aynı doğrultuda hareket etmelerine yol açmıştır. Çünkü Bulgaristan Knezliği, Makedonya üzerinde hak iddia ederken özgür bir Makedonya görmek istememekte, Osmanlı da egemenliği altında bir ayaklanmayı bastırmak istemektedir. Her iki yaklaşımın odağına yerleşen Makedonlar için ayaklanmanın başarısı oldukça zora girmiştir. Diğer bir başarısızlık nedeni ile Makedonların Razloveç’te gösterdiği birlik ve bütünlük iradesinin Kresne’de

gösterememiş olmasıdır. Çünkü Edinsvo çetelerini Bulgar kökenli olduklarından içeride ikincil bir yöneliş sergilemişlerdir. Yani “Özgür Makedonya” söylemini desteklememiş ve Bulgar yandaşı tutumu sergilemişlerdir (Trayanovsk, 1995: 73-98).

Ayaklanmanın sembol ve lider isimlerinden D. Berovski’nin tutuklanması ve Sofya komitesinin gönderdiği şahıslar tarafından Voyvoda S. Karastoilov’un öldürmesi de bir diğer başarısızlık nedeni olmuştur (Katardžiev, 1982: 11-17). Sonuç olarak uygunsuz dış siyasi durum, iç birliksizlik ve zayıf malzeme hazırlığı, her şeyden önce kendi siyasi amacı olan Bulgaristan knezliğinin sürece karışması, Kresne (Makedon) ayaklanmasının başarısızlığının başlıca nedeni olmuştur. Makedon halkının özgürlük savaşının, bağımsızlık girişiminin ve bağımsız Makedon devletinin kurulması fikirlerinden dolayı, Kresne ayaklanmasının Makedon halkının tarihinde özel yeri vardır.

2.6.1.3. Bulgar Eksarhlığı, Kiliseler ve Diğer Amillerin Faaliyetleri

Makedonya daima sosyal, siyasal ve milliyetçilik gibi sorunların odağında yer almıştır. Birinci evre Makedon milliyetçiliğinin Kresne ayaklanması ile ileri sürüldüğü temel sav, özgürlük ve bağımsızlık fikri üzerine kurulu olmakla birlikte bunun hangi faktörlerden besleneceği konusunda çelişkilerin yaşandığı görülmektedir. Bölgenin etnik ve dini yapısı, bu çelişkilerin temel kaynağını oluşturuyordu. Nitekim bu dönemde Makedonların Romantik ulusçuluk arzusu olsa da ulus kavramının içinin nelerle doldurulacağına dair iç anlaşmazlıklar ayak bağı olmuştur. Öyle ki pek çok araştırmacı ve yazar bu hususlardan dolayı “Makedon Sorunu” terimini sıkça kullanmış ancak özgün bir zemine oturtamamıştır. Rozleveç Ayaklanması ile Kresne Ayaklanmasından itibaren başlayan süreçte (yaklaşık 1876-1903) Makedonya meselesi genellikle dini unsurlar üzerinden gelişmiştir denilebilir.

İrtem (1999: 82)'e göre Makedonya'nın dini yapısı ile etnik yapısı karşılaştırıldığından dini yapının daha az karmaşık olduğu söylenebilir. Mezhep ve patriklik farkı bir kenara bırakıldığında üç dinin de varlığı görülmektedir. Diğer yandan Müslümanlar (ki bölgede Müslüman kavramı genellikle Türkler ile özdeş kullanılmaktadır) ile Yahudiler arasında da aslında herhangi bir sorun yoktu. Makedonya için sorunun asıl kaynağı Hristiyan Ortodoks mezhebine bağlı unsurların kendi aralarındaki çatışma ve çekişmelerinden kaynaklanmaktadır. Yunan Kilisesi ile Bulgar Kilisesi ya da daha sonra İstanbul'a bağlanan Ohri Başpiskoposluğu sıralanabilir. Süregiden kronik sorun ise Bulgarlar ve Rumlar arasındaki patrikhane meseleleridir. Ortodoks Bulgarlar, Ortodoks Rum kilisesine karşı hep dirençli ve mesafeli durmuş olup bu nedenle de kendi kiliselerini yani Eksarhane'yi³⁹ (Eksarhlık) kurmuşlardır (Adanır, 2001: 72). Bu gelişmeden sonra ise "Makedonya Sorunu" aktif olarak ortaya çıkmıştır denilebilir.

Makedonya sorunu kavramının kaynakları hakkında pek çok yorum yapılabilmekle birlikte esasında en güçlü faktör zannedildiği gibi Yunanistan'ın tarihi iddiaları değil Bulgarların politikalarıdır. En azından ilk dönem için bu böyledir. Makedonları hem fikri hem de silahlı/ayaklanmalı mücadeleye geçiren Eksarhlığın önderliğinde Bulgarlar olmuştur. Eksarhlığın faaliyetleri ise politik dengeler bakımından çevre devlet ya da diğer uluslar tarafından ya desteklenmiş ya da karşı çıkışlarla engellenmeye çalışılmıştır. Makedon hareketinin Makedonya sorununa dönüşmesinde Bulgarların etkilerini gösteren bazı hususlar aşağıda sıralanmıştır:

³⁹ Ruslar istememiş olmakla birlikte politik dengeler ile Bulgarların yoğun istekleri karşısında Osmanlı'nın inisiyatifi ile 12 Mart 1870'de Fermân-ı Âlî ile "Bulgar Eksarhlığı"nın kurulmasına izin verilen bir ferman açıklanmıştır. Özellikle Vodena başta olmak üzere Kukuş, Yenice Vardar (Giannitsa), Vodena (Edessa) ve Doyran gibi önemli merkezleri kapsayan yerler Eksarhlığın bölgesi olmuştur. Fermanın sonrasının dönemin Papa'sı Yosef Sokolski isimli birini "Birleşik Bulgar Başpiskoposu" olarak atamıştır (Adanır, 2001: 72).

- 1895 yılında Bulgar kaynaklarına göre Makedonya’da yaklaşık 700 adet irili ufaklı Bulgar okulu bulunmakta ve bu okullarda da yaklaşık 30 bin öğrenci eğitim görmekteydi. Eğitimlerde ise Eksarhlığın politikaları etkili olmaktadır. Eksarhlık sadece eğitimde değil devletin her kademesinde etkili olduğundan Makedonya’nın Hrisyanlaştırılması için önemli ölçüde kaynak kullanmaktan çekinmemiştir. Nitekim söz konusu okullar için Bulgar Hükümeti yaklaşık 2 milyon Bulgar Frangı⁴⁰ tahsis edilmiştir. O dönem itibariyle Bulgarlar için bu oldukça ciddi bir rakamdır (Koyuncu, 1998: 98-100; Kenanoğlu, 2007: 3-7).

- Eksarhlığın kuruluşunun önüne açan 1870 tarihli ferman bir bakıma Makedonları Bulgarların kucağına itmiştir. Ferman’ın 10. ve 11.⁴¹ maddeleri kısmen Makedon coğrafyası içinde yar alan Müslüman ve hatta Yahudi toplumların⁴² yaşadığı

⁴⁰ 1900’lerin başında Varna Şehbenderi Selim Gürcü Efendi’nin Dersaâdet’e tevdi ettiği bilgiye göre 1000 Bulgar Frangı 68,5 Osmanlı kuruşuna göre hesap edilmektedir. O dönem itibariyle ise 25 Osmanlı Kuruşu 1,804 gram altına tekabül etmektedir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013: 76). Ancak Osmanlı parasının değerinde dalgalanmalar yaşanmakta olduğunun bilinmesinde fayda vardır.

⁴¹ 1870 Tarihli Fermân-ı Âlî’nin 10. ve 11. maddeleri şu şekildedir (Koyuncu, 1998: 98-107);

10. Madde: “Bulgar Eksarhlığı’nın dinî sorumluluk bölgeleri; Rusçuk, Silistre, Şumnu, Tırnova, Sofya, Vraca, Lofça, Vidin, Niş, Şehirköyü, Köstendil, Samakov, Velisa ve Varna şehirleri ile Köstence’ye kadar olan Karadeniz sahilinde bulunan ve ahalisi Bulgar olmayan yaklaşık 20 köy hariç olarak Varna, Ahyolu ve Misivri kasabaları, İslimye Sancağı ve sahilde bulunan köylerden başka Süzebolu Kazası, Filibe şehir merkezi ve civarındaki dinî merkezlerle beraber İstanimaka şehridir. Filibe şehir merkezindeki Panaya Mahallesi de Bulgar Eksarhlığına dâhil olacaktır ancak mahalle halkında Eksarhhaneye dâhil olmak istemeyenler olursa serbest bırakılacaklar ve konu patrikhane ile Eksarhlık arasında dinî kurallara göre düzenlenecektir. Bu yerler dışında kalan ve ahalisi Ortodoks mezhebinde olan yerleşimlerin ahalisinin hepsi veya üçte ikisi dinî hususlarda Eksarhlığa bağlı olmak isterlerse ve durum yapılacak tahkikatla sabit olursa, bu duruma izin verilecektir. Ancak bu durumdan fırsat sağlayarak ahali arasında ayrılık çıkarmak için uğraşanlar olursa kanun karşısında sorumlu olacaklardır. “

11. Madde: “Eksarhlığın hududu içinde kalan ve kilise kanunlarına uygun bir şekilde patrikhaneye bağlı bulunan Rum manastırları önceden olduğu gibi patrikhaneye ait olmaya devam edecektir”.

(Orijinal Metin İçin Bkz. Fermân-ı Âlî, (1870). Bulgar Eksarhlığı’nın Kuruluşunu Onaylayan Fermân-ı Âlî sureti; BOA. Y.A.HUS., nr. 333/6; BOA. Y.A.HUS. N. 377/92; Güllü; 354).

⁴² Balkan coğrafyasının bu bölgesinin etnik yapısının anlaşılabilmesi açısından aşağıda verilecek bilgileri önem arz etmektedir. Makedonyanın topraklarının sınırları hiçbir zaman tam olarak belli olmamıştır. Bunu 1878 Berlin Antlaşması’nda da görmek mümkündür. Bununla birlikte 1878 Berlin Antlaşmasında Makedonya, Manastır, Üsküp ve Kosova üç vilayetten ‘Vilayat-ı Selase’ oluşuyordu. Bu bölgede Ortodoks inancına sahip Makedonlar yaşamaktaydı. Habuki 1904 yılında Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa’nın tarafından yaptırılmış olduğu sayıma göre 2,92 milyon nüfusa sahip ve bu nüfuzun çoğunluğunu Müslüman Türk ve Arnavutlardan(Türk azı Arnavut olan 1,51 milyon kişi) oluştuğunu ve 100(yüz) kişi Ulah, 307 bin kişi

yerleri dahi Eksarhlığın sorumluluk bölgesine devretmiştir. Bu durum karşısında ise doğal olarak özellikle öğrenciler ile okuma yazması olamayanların dini ve inançlar bakımından baskı altına alınmasının önü açılmıştır. Bu durum Bulgarların 1980’li yıllarda Türklere yaptıkları baskılar ile oldukça benzerlik göstermektedir denilebilir. 1878-1912 yılları arasında Makedonya bölgesinde emelleri olan Bulgaristan başta olmak üzere, Yunanistan, Romanya ve Sırbistan kaynaklarına etnik ve nüfus yapısı farklılık göstermektedir. Bu farklılığın nedeni ise bölge üzerinde yürütülecek politikalara dayanak sağlanması olup genellikle gerçeği pek yansıtmamaktadır. Bu nedenle Makedonya için en reel verinin bölgenin dini yapısının dönüştürülmesi olduğundan Eksarhlığın aktiviteleri esasında diğerlerinin de her zaman olmasa işine gelmiştir. Üzerinde emelleri güdülen Makedon halkı ise Bulgarlar ile diğerleri arasında sıkışmıştır (Kara, 1995: 146-147; Hacısalıhoğlu, 2003: 75-77).

- Yoğun bir şekilde Bulgarlaştırma yapılan Makedonlar üzerinde baskı ve asimilasyonlar artarak devam etmiştir. Bunun da temel nedeni “milliyetler ilkesinden” faydalanmak üzere Bulgarlaşmış Makedonlara duyulan gereksinimdir. Elbette ki bu emelin en büyük yürütücüsü anlaşılacağı üzere Eksarhlıktır. Bölgedeki diğer devletler kendi lehlerine olacak şekilde politikalar geliştirmekle birlikte onların kendi aralarındaki bölüşüm mücadelelerinin resmi başlangıcı 1876 tarihli İstanbul Konferansı olmuştur. Bu konferansta resmen bir “Makedonya Sorunu”ndan söz edilmiş ve bu da Makedon halkının Eksarhlığın hedefine yerleşmesini hızlandırmıştır. Eksarhlık 1870 tarihli Ferman’ın “çoğunluk kararı ile” ifadesinden yola çıkarak Makedonlar üzerinde

Rum, 896 bin Bulgar ve 101 bin kişi Sırp’tan oluştuğunu ifade etmiştir (Bayur, 1991: 164; Kara, 1995: 146; Uzer, 1979: 81).

demografik yapının değiştirilmesi yolunda aktif rol oynamıştır (Kara1, 1995: 146-147; Hacısalihoğlu, 2003: 75-77).

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda bir eleştiri olarak dile getirilebilecek husus Eksarhlığın, Bulgar politikasının deyim yerindeyse oyun kurucusu ve politika amili statüsünde değerlendirilmesi olabilir. Bu eleştirinin haklılık payı bulunmakla birlikte eksik olduğu ileri sürülebilir. Çünkü 1872 yılında Bulgar Eksarhlığı, Ortodoksların ruhani meclisi olan Büyük Sinod tarafından aforoz edilince alandaki faaliyetlerin neredeyse tamamı milliyetçilik eksenine kaydırılmıştır. Bu durum hem Makedonya meselesinin derinleşmesine hem de bölgedeki aktörlerin rollerinin milliyetçiliğe kaymasına neden olmuştur.

Öte yandan Fener Patrikliği de bu yeni duruma yüzyıllar boyu yürütmüş olduğu örtülü Helenleştirme politikaları tehlikeye girdiğinden tepki göstermiştir. Olaylar bu şekilde gelişince Yunanlılar, kilise anlaşmazlığının Makedonya’da Helenik değerlere bağlı Slavlar ve Sultana bağlı Patriklik arasında bir güven bunalımı yaratacağını hesaplamaya başlamışlardır. Bulgarlar da kilise çatışmasını ruhani bağlamda millileştiren Eksarhlığı aforoz eden Patrikliğe ve gizli Helenizmine karşı elit ve köylü Slavların ulusal bilinçlerini kazanmalarına yardım ettiğine inanmışlardır. Böylece her iki taraf da kilise sorununun özüksüz kalmasının kendi çıkarlarına hizmet edebileceğine ikna olmuştur. Bu arada, Üşküp ve Ohri civarında yapılan plebisitlerin sonuçları Bulgar Ekzarhlığının lehine olduğundan, Yunanlılar Makedonya’daki ahalinin paylaşımı kavgasına Sırbistan’ın da katılmasında herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Böylece, Sırbistan Makedonya’da kapsamlı bir eğitim kampanyasına hız vermiştir (Mandacı, 2003: 16).

Makedonya'ya üzerine verilen mücadelede taraflar dini propaganda veya eğitim kampanyaları ile yetinmemişler, bölgesel ve küresel güçlerle bir takım ittifaklar da kurmuşlardır. 1867 tarihli Voeslau Sırp-Yunan ittifakında olduğu gibi, bu ittifaklar başlarda Osmanlı devleti aleyhine olmakla birlikte, Balkan dayanışması zamanla etkisini yitirmiştir. Artan rekabete bağlı olarak taraflar bir araya gelerek bir üçüncü Balkan devleti aleyhine ittifaklar da oluşturmuşlardır. 1876'daki Nisan Ayaklanması ve onu izleyen Osmanlı-Rus Savaşının ardından imzalanan Ayestefanos Antlaşması bu açıdan bir dönüm noktasıdır (Vinogradov, 1986: 170-171; Stavrianos, 1964: 100-102).

Antlaşmayla Selanik'i de kapsayan tüm Makedonya'yı sınırları içine alan büyük Bulgar devletinin kurulması bölgedeki siyasal dengeleri bozmuştur. Statükonun bu şekilde bozulmasına tepki gösteren Avusturya ve İngiltere'nin bastırmasıyla toplanan 1878'deki Berlin Konferansı bu dengesizliği gidermiştir. Fakat Berlin Konferansı da Balkan devletlerinin Makedonya üzerindeki mücadelelerine son verememiştir. Sırbistan'ın Bosna Hersek üzerindeki iddialarından çekinen Avusturya bu devlet ile 1881 ve 1889'de gizli antlaşmalar imzalamıştır. Böylece Sırbistan, Makedonya'daki emelleri hususunda Avusturya'nın iznini hatta desteğini almıştır. Bu tarihlerden itibaren Sırlar Makedonya üzerindeki niyetlerini daha açık belli etmiş olup bölgeyi haritalarında 'Eski Sırbistan' ya da 'Genç Sırbistan' olarak göstermeye başlamışlardır. 1886'da Sırp milliyetçileri Belgrat'ta Saint Sava Derneğini kurmuşlardır. Derneğin amacı Makedonya'daki 'Sırp' ulusunun kendi benliğine dönmesini sağlamak olarak ilan edilmiştir. 1895-1906 arasında Sırp kaynaklarına göre bölgede 6.831 öğretmenin görev aldığı tam 157 tane Sırp okulu açılmıştır. Diğer yandan, Sırp akademisyenler Makedonya'da konuşulan yerel dil ve Sırp dili arasındaki benzerlikler hakkında pek çok

çalışma gerçekleştirmişlerdir (Mandacı, 2003: 17; İrttem, 1999: 79; Hacısalihoğlu, 2003: 75; Castellan, 1995: 367).

Bulgarlar ise benzer bir amaçla 1884’de Kiril ve Methodius⁴³ Derneğini kurmuşlardır. Bulgarlar, büyük devletlerle ilişkilerini zora sokmak istemeyen Rusya’nın sert tepkisine rağmen milliyetçik duygusuyla hareket ederek Makedonya’daki güç mücadelesine katılmışlardır. Birlik Senedi adı verilen bu program Doğu Trakya, Ege kıyıları ve Makedonya’nın Ege, Vardar ve Pirin parçalarının tümüyle Bulgaristan’a katılmasını öngörmüştür. “Cüretkâr” olarak nitelenebilecek böylesi bir plan karşılıksız kalmamış ve 1885’de Sırbistan ve Bulgaristan arasında ciddi bir krize sebebiyet vermiştir. Sırpların daha düzenli Bulgar orduları karşısında hızla gerilemeleri ile bölgedeki çıkarlarının tehlikeye girdiğini gören Avusturya’nın uyarısıyla savaş sona ermiş ve takiben imzalanan Bükreş Antlaşması ile statüko korunmuştur. Bu andan itibaren Liberal Kanadın ya da Jön Bulgarların lideri Başbakan Stambolov’un yönetimi (1887-1895) altındaki Bulgaristan, Makedonya’daki Bulgarlaşma politikalarına bir süre ara vermek zorunda kalmıştır.⁴⁴ Öte yanda, Yunanlılar Makedonya meselesini, Rusya’nın bölgede Helenizm ya da Panhelenizm aleyhine tedhiş ve asimilasyon siyaseti izleyen Bulgaristan’a verdiği destek ile çözmek istediği ‘Doğu Sorununun’ bir parçası olarak görmüşlerdir. Bunlara göre, Makedonya’nın Selanik’e kadar uzanan bölümü, Meriç nehrinden itibaren tüm Trakya, Ege’nin ve Karadeniz kıyılarının tamamı Yunan toprağıydı. Bunun yanı sıra, Yunanlılar Manastır’dan Florina’ya kadar uzanan bir toprak parçası üzerinde hak iddia ediyor; fakat Batı Makedonya’nın geri kalanını Bulgarlar ve

⁴³ Günümüzde Methodius Ulusal Kütüphanesi adıyla derneğe atıf yapılmaktadır.

⁴⁴ Daha detaylı bilgi için; Vesna Dukosta v.d., Makedon Tarihi, Makedon Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Üsküp: 2006.

Sırp lar arasında bir mesele olarak görüyorlardı (Andonyan, 2002: 86; Artuç, 1988: 38-39).

Yunanlılar ayrıca üzerinde hak iddia ettikleri yerlerde planlı bir eğitim kampanyası başlatmaya karar vermişler ve bu amaçla 1894'te Ulusal Demeği kurmuşlardır. Diğer bir hedef, bölgedeki etnik topluluklara Helen bilinci kazandırılması vasıtasıyla Osmanlı egemenliğinin tamamıyla sona erdirilmesiydi. 1897'de Osmanlı devletiyle yapılan savaşta yenilmiş olmalarına karşın Batılı devletlerin baskısı sayesinde Yunanlılar Girit'i elde etmeyi başarmışlardır. Bununla birlikte, savaş Yunan askeri gücünü çok zayıflatmıştır. Bundan yararlanan Bulgarlar Makedonya'daki faaliyetlerini arttırmışlardır. Yunanistan'ın zayıflığına bağlı olarak Makedonya'da Bulgarların artan başarıları 'Makedonyalı Yunanlıların' Bulgarlara karşı direnişine yardımcı olmak üzere bir 'Makedonya Komitesinin' kurulmasını gerektirmiştir (Adanır, 2001: 68-70).

Makedonya üzerinden girişilen bu faaliyetler ise Makedon halkı için her alanda baskı ve sıkışma anlamına geldiğinden rahatsızlıkların yaşanması doğal bir sonuç olmaktadır. Kutlu (2007: 153)'ya göre 1890'ların ilk yıllarında Batı Bulgaristan'ın büyük kentleri ile birlikte Sofya'da çok sayıda Makedon göçmeni ya da mültecisi bulunmaktaydı. Bunlar daha önceden gelen deneyimlerden dolayı hem oldukça sabırsız hem de cesur bir devrimci ruha sahiptiler. Bu tutumun arka planında ise göçteki Makedon dernekleri ve aydınlarının etkisi vardı. Bütün enerjilerini, Bulgar devletinin kurumlarına mümkün olduğunca sızmak için harcıyorlardı. Nitekim o dönem Bulgaristan ordusundaki yaklaşık 38 bin farklı unvandaki subaydan yaklaşık 15 bini Makedonyalı olduğu için ordu başlıca hedefleriydi.

Araştırma sürecinden anlaşıldığı kadarı ile Makedonyalılar, Osmanlılarla işbirliği yaptığı ve önemli Devrimci İç Makedon Örgütü (Vnatreşna Makedonska Revucionalna Organizaciya- VMRO) liderlerinin öldürülmesindeki rolü olduğu iddiası nedeniyle dönemin Başbakanı Stambulov'dan nefret ediyorlardı. Bu gelişmeler yaşanırken sürgündeki/göçteki Makedon örgütleri ve dernekleri ise çeşitli amaçlarla ve çeşitli ideolojik eksenlerde faaliyet göstermeye devam etmiştir. Bu dernekler ile faaliyet gösterdikleri ülkeler hakkında aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

2.6.1.4. Ohri Başpiskoposluğunun Açılması

Eksarhlığın kurulmasındaki temel nedenlerden biri 1767 yılında Makedonya'daki tek Bulgar temsilciliği niteliğinde olan Ohri Başpiskoposluğunun kaldırılarak Rum Ortodoks Kilisesi'nde tam bir tekelleşmeye gidilmesinin önünün açılmasıdır. Elbetteki Bulgarlar için bu durum kabul edilebilir olmadığından ve Eksarhlığın da nüfuzunu artırmak istediklerinden Ohri Başpiskoposluğunun yeniden açılmasını arzu etmekteydiler. Bu dönemde İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Bulgar kiliselerinin siyasi alana taşıdıkları yoğun rekabet yaşanmıştır (Ercan, 2001: 102).

Bu dönemki kiliseler arasındaki rekabet ve siyaset alanında da kiliselerin önemli fonksiyonlarının bulunması Osmanlı politikalarının seyrini de etkilemiştir. II. Abdülhamid, Makedonya'ya sahip olmak isteyen Yunanistan ile Bulgaristan'ın aralarındaki mücadeleden faydalanmak üzere kiliseler arasındaki ayrılığı daha da derinleştirecek politikalar uyguluyordu. Bu politika örneklerinden biri "cemaatin" kiliseler arasındaki geçişleri üzerine kurulmuştur. Şöyle ki; Makedonya'da yaşamakta olan Hristiyan toplulukların Yunan, Bulgar veya Sırp asıllı olduklarını ispat etmek üzere faaliyet gösteren örgütler; köylüleri ve söz konusu grupları kendi devletlerinin kilisesine

geçmeleri için zorluyorlardı. Bir yerleşim biriminde Fener Patrikhanesi, Bulgar Eksarhlığı ya da Sırp Kilisesi arasında geçiş veya tercih yapabilmek geçebilmek için ise cemaatin 2/3'sinin talebi gerekmekteydi (Kutlu, 2007: 153). Bu nedenle bir dönüşümün gerçekleşebilmesi için oldukça uzun, çekişmeli ve sorunlu bir sürecin aşılması gerektiğinden dönüşümün öncüsü olan siyasi aktörler enerjilerini bu konulara ve birbirleri ile uğraşmaya ayırdıklarından Osmanlı için kolay yönetilebilir ve denetlenebilir bir alan oluşmaktaydı.

II. Abdülhamid, Bulgar Başbakanı Stanbulov'un görece "sulhçu" politikası karşısında hem Bulgarları taltif etmek hem de dolaylı olarak Yunan ve Sırp'ların arasını açmak üzere 1890'da Üsküp ve Ohri'de iki Bulgar piskoposluğunun açılmasına izin verince bu gelişime Bulgar papazlarla Rum papazlar arasındaki kilise mücadelesini iyice derinleştirmiştir. Yunanistan'dan intikam almak için 1898 Türk-Yunan Harbi'nde Bulgarlar'a II. Abdülhamid tarafından dört piskoposluk izni daha verilmiştir. Bulgarların yanı sıra Yunanlılar ve Sırp'lar da okul ve kilise açmak için yarışa katılıp "halkı kazanma" mücadelesi veriyorlardı (Kocabaş, 2000: 41). Yapılan şey aslında halkı kazanmak değil zorlamaktır. Zira halk kiliselere zorla götürüldüğü gibi çocuklar da baskıyla okullara kaydediliyor ve devam etmeleri için zorlanıyordu.

2.6.1.5. Göçteki Makedon Dernek ve Örgütler

Makedonyalıların göç etme nedenleri arasında ekonomik faktörler başta yer alırken bunu eğitim ve siyasi nedenler takip etmektedir. İsyan ve Osmanlı'ya karşı girişilen faaliyetlerden dolayı da çok aydın nitelikli Makedon göç etmiştir. Bununla birlikte göçteki Makedonlar gittikleri yerlerde boş durmamış göç ettikleri devlette kadrolaşmaya çalışırken aynı zamanda ülkelerinin geleceği için de dernekleşme

faaliyetlerine girişmişlerdir. Bulgaristan başta olmak üzere Sırbistan, Rusya ve İsviçre’de⁴⁵ birçok Makedon dernekleri kurulmuştur. 1880’li yılların sonlarından itibaren bu dernekler ve faaliyetleri ile ilgili aşağıda kısa açıklamalar yapılmıştır.

Ancak bu başlık altında aydınlatılması gereken husus şudur: Makedonyalıların mücadele ve baskı altında oldukları dönemlerde onlarca dernek ve örgüt legal ya da illegal olarak hem Makedonya içinde hem de Makedonya dışında kurulmuş ve faaliyet göstermiştir. Ayrıca söz konusu organizasyonların Makedonya’yı merkeze alarak farklı görüş ve ideolojilerden beslenerek amaçları için çaba sarf ettikleri bilinmektedir. Öte yandan bu organizasyonlar, kurumsal bir devlet sistemi içinde bulunmamakla birlikte yapıları bakımından da edebiyat, eğitim, fikri, işçi örgütü, silahlı örgüt gibi gayeleri/yolları benimsemiş olarak irili ufaklı geniş bir yelpazede değerlendirilebilmektir. Yani birkaçı hariç neredeyse tümünün herhangi bir dernek senedi, kuruluş vesikası veya üye listesi gibi bir veri bulunmadığından ve değişken yapılı sivil teşkilatlanmalar olduklarından bunlara dair bilgiler özellikle yurt dışı organizasyonları için net değildir. Dolayısı ile aşağıda haklarında açıklamalar yapılmış olan bu organizasyonlar için başlıca veri kaynağı editörlüğünü Vesna Dudoska’nın yaptığı Makedonya’da okutulan 2006 tarihli Lise II. ve Lise III. sınıflar için hazırlanmış Tarih Kitabı, (Turan, 1989: 24-28; Çayırılı, 1997: 447-450, Çavuşoğlu Oktay, 2003: 128-138) eserlerinden kısmen ve Makedonya’ya yapılan ziyaret ve görüşmelerden elde edilenlerden derlenerek saptanan bilgilerden oluşmaktadır.

⁴⁵ Makedonlar için göçmenlik deyim yerindeyse yaşamlarının bir parçası haline geldiğinden dünyanın pek çok yerinde izlerine rastlamak mümkündür. Örneğin 1908 yılında Arjantin’de Loza adıyla dergi çıkararak örgütlenen Makedonlar görülmektedir (Dudoska, 2006: 71-78)

Bilimsel araştırma ilkeleri gereği kaynakların aktarılması zorunluluğunun farkında olunmakla birlikte Makedonya gibi çeşitliliğin yaşandığı bir toplumun kültürel temellerine yaptıkları katkı nedeniyle bu başlığın bahsedildiği şekilde hazırlanması uygun görülmüş ve değerlendirme okuyucuya bırakılmıştır.

2.6.1.5.1. *Bulgaristan’da Makedon Dernekleri ve Örgütleri*

Makedonyalı göçmen sayısının en çok olduğu yer Bulgaristan’dır. Dönem itibariyle 1880’lerin başları itibariyle Bulgaristan’da çok sayıda çeşitli kademelerde ve en çok üniversite düzeyinde Makedon öğrenci eğitim görür durumdadır. Diğer yandan Rozleviç ve Kresne gibi ayaklanmalardan kaçan⁴⁶ siyasi göçmenlerin yanı sıra aydın Makedonların önemli bir kısmı Bulgaristan’a göç etmişlerdir. Üniversiteli genç Makedonlar ile siyasi aydınlar 1880’lerin sonunda Sofya’da, Makedon devrimci, edebiyatçı ve tarihçi Gorgiya Pulevski, lokal toplantı ve organizasyonları daha kurumsal hale getirmiş ve Slav-Makedon Edebiyat Birliğini kurmuştur. Pulevski, 1891 yılında ise Genç Makedon Edebiyat Birliği’nin kurulmasında aktif rol alarak bu derneğin liderleri ve kurucuları olan Petar Pop Arsov, Ivan Hacı Nikolov ve Kosta Şahov’a rehberlik etmiştir. Genç Makedon Edebiyat Birliği, Loza adında bir dergi çıkarmaya ve bu derneğin görüşlerini paylaşımları tanımlamak üzere de Lozarlar ifadesini kullanmaya başlamışlardır (Сйоменца, 1937: 41-92).

Loza dergisinin amacı Genç Makedon Edebiyat Birliği’nin adından da anlaşılacağı üzere sürgün, göç ve asimilasyonlar karşısında Makedon edebiyatının

⁴⁶ Ayaklanmalardan sonra kaçan Makedonlar için komşu ülkeler birer güvenli liman olmuşsa da buralarda yaşayanlar yaşanan ülke makamları tarafından her zaman yakından izlenmişlerdir. Dernek gibi sivil organizasyonlar kurmak isteyenler ise yaşanan ülkenin emellerine ve ideolojilerine uygun olduğunda izin verilmektedir. Nitekim Bulgaristan göçmen Makedonlara pek çok hak vermekle birlikte onların Büyük Bulgaristan idealine hizmet edecek şekilde “Bulgarlaştırılmış Makedonya” için ise örgütlenmelerine fırsat verilmiştir (Vesna Dudoska, 2006: 71-83).

erozyona uğramadan yaşatılmasını sağlamak ve edebi metinleri derlemektir. Ancak bu derneğin edebiyat dışında diğer bir temel ideası Hristiyan Makedonların milli kilisesi Ohri Başpiskoposluğunun yeniden açılma fikrini savunmalarıdır. Bu yönelimleri nedeniyle Bulgar yönetimi tarafından dergi yasaklanmış, birlik ise dağılmıştır (Todorovic, 1968: 53-68).

Bulgaristan'daki dernekleşme ve örgütlenme; aydınlar ve öğrenciler ile sınırlı kalmamış işçi kesiminin de faaliyetleri olmuştur. Bunlardan biri 1893 yılında Sofya'da kurulan Makedon İşçi Sosyalist Grubu'dur. Vasil Glavinov tarafından oluşturulan grubun amacı, köleleştirildiğini ileri sürdükleri ülkelerinin ancak devrim yoluyla kurtulabileceği fikri ile Makedonya'da sosyalist düşüncelerin yayılmasıdır. Glavinov'un da yazılarının yer aldığı Grup Revolutsiya (Devrim) ve Političeskasloboda (Siyasi özgürlük) adında sosyalist eksenli haber ve yazıların yer aldığı gazeteler çıkarmışlardır. Harekete daha sonra Makedonya'nın tanınmış devrimcileri olan Nikola Karev, Vele Markov ve Nikola Petrov Rusinski isimler de katılmışlardır (Tsankov, 1998: 42-51).

2.6.1.5.2. Sırbistan'da Makedon Dernekleri ve Örgütleri

1893 yılında Sırbistan'da eğitim gören Makedon üniversite öğrencileri Belgrad'ta, Kıršte Petkov Misirkov öncülüğünde Vardar Derneği'ni kurmuşlar. Derneğin amacı Makedonya'nın tarihsel, coğrafi ve etnografik değerleri ile bunlara ait bilgileri öğrenmektir. Derneğin etkinlikleri ve uğraş alanları zamanla Makedon milliyetçiliğinin kavramsal temellerini derleme, araştırma ve bunu yaymaya çalışma gibi formuna dönmeye başlayınca 1895 yılında Sırp hükümeti tarafından yasaklanarak kapatılmıştır (Troebst, 1994: 13-28).

Vardar Derneği kapatılmış olsa da üyelerinin kendi aralarındaki bağ kopmamış, söylemlerine güçlü vurgu ile özerk Makedon devletinin kurulması için milli duruşu da ekleyerek 1902 yılında Sırbistan'daki Makedon öğrencileri bu defa Makedon Kulübünü kurmuşlardır. Kurucuları Stefan Yakimov ve Diyamandiy Mişaykov öncülüğünde Balkan Bildirisi (Balkanski Glasnik) ve Özerk Makedonya (Avtonomna Makedonya) gazeteleri ile Vardar Dergisi'ni kurmuşlardır. Dernek ile kurucularının faaliyetleri Sırp hükümetini rahatsız etmiş ve dernek kapatılmıştır. Ancak bu defa sadece derneğin kapatılması ile kalınmamış Yakimov ve Mişaykov Sırbistan'dan kovulmuştur (Tsankov, 1998: 6-39).

2.6.1.5.3. Rusya ve İsviçre'de Makedon Dernekleri ve Örgütleri

Rusya'da Makedon göçmenliği ve aydınlığı Sant Petersburg, Moskova, Kiev, Odesa ve diğer kentlerde faaliyet gösteren, Makedon üniversite öğrenci dernekleri aracılığıyla örgütlenmiştir. En tanınmış merkezlerden biri olan Sant Petersburg'ta 1902 yılında Makedon Bilimsel-Edebiyat Arkadaşlığı Derneği kurulmuştur. Bu derneğin kurulması ve örgütlenmesinde Kirşte Petkov Misirkov ve Dimitriya Çupovski'nin etkin faaliyeti ve rolü olmuştur. Derneğin savunduğu görüş ise öncelikle Ohri Başpiskoposluğunun Makedon milli kilisesi olarak yenilenmesi, Makedon kişiliğin tanınması, Makedon dilinin edebi dil derecesine getirilmesi, Osmanlı nezdinde kültürel özerk gibi oldukça cesur fikirlerdir. Özellikle Dimitriya Çupovski, Makedon milli ve kültürel düşüncesinin örgütleyicisi olup kendisini meşhur bir halk kahramanı haline getiren davranışı Londra Konferansına ve Balkan Ülkelerinin hükümetlerine gönderdiği muhtıraları olmuştur. Makedon milli düşüncesinin en önemli yayınlarından biri olan Makedon Sesi (Makedonski Glas) dergisinin çıkmasında büyük katkısı olmuştur. Çupovski'nin görüşleri doğrultusunda Dernek ve üyeleri, Balkan savaşları döneminde Rus hükümetine yönelik olarak Balkan ülkelerini ele geçirme siyasetini kınayan

beyanatlarda bulunmuşlar ve bu da kapatılmalarının gerekçesi olmuştur (Kushsvski, 2001: 123-138).

Göçteki Makedonların İsviçre’de de faaliyetleri görülmüştür. Ülkelerinden ayrı kalsalar da milli değerlerini, kültürlerini korumak bunları muhafaza etmek, kayıt altına almak ve sürdürmek konusunda özellikle üniversite gençliği öncülüğünde bilinçli etkinlikleri olan Makedonlar, 1898 yılında Cenevre’de, Gizli Makedon Devrimci Komitesi kurmuşlardır. Komite, Petar Mancukov ve Mihail Gercikov gibi Makedon tarihinde önemli yeri olan kişilerce kurulmuştur. Komite, diğer dernek ve organizasyonlardan farklı olarak siyasi kazanım ve Makedonya ideası için bireysel terör ve suikastlardan yararlanmayı yeğlemiştir. Devrimci ve radikal fikirlerini çıkardıkları Glas ve Odmazda adlı gazetelerinde ifade etmişlerdir. Nisan 1903 yılında Selanik’te, önemli tesisler üzerine terörize eylemler yapan, üniversite öğrencileri ve Gemiciler⁴⁷ bu gruba mensuptur. Komite illegal olduğundan resmi bir kapanma süreci yaşanmamış olmakla birlikte gazeteleri yasaklanmış ve süreç içinde dağılmışlardır (Manchev, 2000: 79-118).

2.6.1.6. Makedonya İç Devrimci Örgütü’nün Söylemi ve Faaliyetleri

Balkan Savaşlarından sonra Yunan hükümetleri, Makedon köylerinin, kasabalarının, şehirlerinin, nehirlerinin ve göllerinin isimleri de dâhil olmak üzere Makedonca olan her şeyi ortadan kaldırmak için ve Makedonları Yunanistan vatandaşlığından çıkarma politikaları başlattı. 1913’ten önce haritalarda Ege Denizi’ne akan Olympus Dağı’ndaki Crna Reka (Kara Nehir) olarak görünen küçük bir dere,

⁴⁷ Gemiciler, Makedonya İç Devrimci Örgütüne bağlı bir anarşist grup olup devam eden başlık altında bilgi verilecektir.

1913'ten sonra Yunan haritacıları tarafından, Yunan haritalarında Mavroneri (Kara Su) olarak yeniden adlandırıldı. Kutlesh, Vergina olarak yeniden adlandırıldı ve Kukush, Kilkis oldu. Makedon aileleri aynı zamanda ana soyadlarından vazgeçirilip “Rumca sesli” isimler kullanmaya zorlandı. Makedonların, bildikleri tek dil olan Makedoncayı konuşmalarına izin verilmedi, ağır para cezaları verildi ve konuşmanın cezası olarak insanlar hint yağı içmeye zorlandı (Stefov, 2008: 31).

Makedonlar için sadece Yunanistan değil Bulgaristan da zaman zaman benzer yaptırımlar uygulamışlardır. Bu ortamda Makedon ulusu kaybolma ve asimile olma ile varlığını yani ulusal tezini ortaya çıkarma ikilemi arasında kalmıştır. Hem Balkanlarda gelişmekte olan ulus devletlerin hem de Osmanlı İmparatorluğunun geleceği açısından 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması bir dönüm noktası olmuştur. 1913 Bükreş Antlaşması Balkan Savaşlarına son vererek şu üç husus vurgulanmıştır(Andonov, 1990: 41-138):

- Berlin Antlaşmasıyla oluşturulan “Status Quo”nun⁴⁸ Balkan devletleri tarafından izlenen genişlemelerine uyumlu biçimde yeniden oluşturulmuş ve o günkü koşullarına uyumlu biçimde ayarlanmıştır.
- Makedonya toprakları Ayastefanos Antlaşması ile Bulgaristan’a katılmış olup daha sonra bu toprakların tekrar Berlin’de Osmanlıya verilmesi,
- Avrupalıların gözetiminde bölgede yapılacak olan reformların (özellikle Hristiyanlar lehine kararlar alınması) yapılması.

⁴⁸ Osmanlı ile Yunanistan’ın Trakya’daki ortak sınırların durumuna dair pakt. Cumhuriyetin ilanında sonra Eylül 1933’ Yunanistan Dışişleri Bakanı Maksimos ve Başbakanı Çaldaris’in Ankara’yı ziyaret ile Trakya’daki ortak sınırına dair geçmişteki “Statu Quo” güvence altına alınmıştır (Ünlü Soylu, 2017: 244).

Tarihi ön yargılardan kaynaklanan bu üç faktör günümüz Makedonya'sında bile etnik yapı ve ulusal kimlik bağlamındaki sorunları beslemeye devam etmektedir. Öte taraftan 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren bölüşüm masasında daimi bir yere konumlandırılan ve üzerinden siyasi hesapların yapıldığı Makedonya'da üstünlük sağlamak üzere, taraflar dâhilî faaliyet gösteren teşkilatlara bel bağlamıştır. Başarı elde etmek için fikir ve propagandaya dayanan ilk faaliyetler daha ziyade Kültürel yakınlaşmaya odaklanmıştır (kültürel asimilasyon, sosyal ve demografik dönüştürme, rejim ihracı gibi). İkincisi ise doğal olarak askeri araçlara dayanmaktaydı.

Balkanlarda dönem itibariyle nerdeyse her gün değişen dengeler ve dünyada meydana gelen değişimlerle ilintili olarak Makedonya'da bir yandan "Makedonyalılık" bilincinin dayanacağı temeller oluşurken, diğer yandan Balkan ülkelerindeki Marksist düşünce de özellikle aydınlar arasında etkili olmaya başlamış ve 1890'larda ilk sosyalist partiler ortaya çıkmıştır. Bulgarların Sosyal Demokrat Partisi 1891'de, Romenlerinki de 1893'te kuruldu. Bunları 1899'da Bulgar Tarımsal Birliği örneğinde olduğu gibi köylülerin ilk siyasal örgütleri izlemiştir. Bu sarmal içinde Makedonya'da başlangıçta küçük ve görece başarıdan uzak küçük çaplı, lokal terörize dirençler gösterilmekte iken küçük çete ve yerel organizasyonların katılımı ile kısa adı VMRO⁴⁹ olan Makedonya-Edirne İç Devrimci Örgütü kurulmuştur.

⁴⁹ Batılı kaynaklarda Örgütün adında kullandığı kısaltmanın "International Macedonia Revolutionary Organization" dan gelen ve baş harflerinin kısaltması olarak IMRO olduğu ve örgütün adının da "İç Makedonya Devrimci Örgütü" olduğu ifade edilmektedir. Aslında örgütün Türkçe tam adı "Makedonya-Edirne İç Devrimci Örgütü" olup Makedonca'da "Внатрешна Македонска Револуционерна Организација" şeklinde yazılmaktadır. Bu nedenle çalışmada Örgütün adı "IMRO" değil "BMPO" şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır. Yaygın olarak Bulgarca kaynaklarda ise Vătrešna Makedonska Revoljucionna Organizacija (VMRO) şeklinde kullanıldığı görülmüştür (Andonov 1990: 21-49).

İç Makedon Devrimci Örgütü⁵⁰ (Vnatesna Makedonska Revolucionerna Organizacija veya VMRO) adıyla ortaya çıkan derneğin temelleri, 22 Ekim-3 Kasım (ns) 1893'te Selanik'te Makedonya ulus davasıyla tanışan gençlerin girişimleriyle atılmıştır. Kurucuları öğretmen Hristo Bataldzyev (1868-1913), Andon Dimitrov (1867-1933), Giorgi Delcev (1872–1903), Damian Gruev (1871-1906), Ivan Hadzyinikolov (1872-1903) ve Petar Poparsov (1868-1941) ile Dr. Hristo Tatarcyev (1869-1952) olmuştur.

“Makedonya Makedonyalılarıdır” diyerek kurdukları dernek, başlangıçta Bulgarları rahatsız edince devrimci faaliyetlerden dolayı bazıları sınır dışı edilmiştir. Delcev, kısa süre sonra hareketin önde gelen lideri olarak ortaya çıkmış, ancak 1903 baharında Osmanlı birlikleri tarafından oldukça şüpheli bir pusuda ölmüştür. VMRO, iyi eğitilmiş genç ve idealist adamların kurduğu yapı olup belirli bir ideolojiye sahip olmadığı gibi siyasi parti de değildir. Daha ziyade sağda muhafazakârlık ve milliyetçi çizgide yer alan muhaliflerden oluşmuştur. Önde gelen liderleri sol siyasi kanada yakın kişiler olsa da ideolojiden ziyade Makedonya halkı için mücadele ve çabayı seçen kişilikler olduğu ifade edilebilir. VMRO ve kurucuları ortak bir siyasi ideoloji değil, Makedonya'ya ve halkına olan ortak sevgileri, ortak vatanseverlikleri ve ortak ulusal-politik bilinçleri nedeniyle bir araya gelmişlerdir. VMRO'nun tek değilse de ana ortak amacı, Makedonya ve halkının özgürleşmesi ve nihayetinde de bağımsız bir anavatan veya bir tür Balkan federasyonuna ulus kimliği ile katılımının sağlanmasıdır (Hoover Institution, 1999: 103).

⁵⁰ 1895 yılında Sofya'da toplanan Makedon aydınları Vorhivistler (Dış örgüt veya Yüksek Makedonya Örgütü adı altında bir örgüt kurmuşlardır. Ayrıca 1893'te Makedonya İç Devrim Örgütü başlarında bulgar eksenli olarak kurulmuştur. Fakat daha sonra içlerinden merkezi eksen olarak kendilerini ifade eden ve “Makedonya Makedonyalılarıdır” sloganıyla hareket eden bir grup Makedon aydını, Bulgaristan emellerinden Makedon hakını kurtarmaya çalışmıştır (Bayraktar, 2014: 24).

VMRO, ilk önce Makedonya ulusu için ve Edirne-Trakya bölgelerine Osmanlı İmparatorluğu'ndan özerklik kazandırmayı hedeflemiştir. Ancak onları bu talepleri ile Balkan siyasetinde Bulgarların talepleri örtüşmüş VMRO Bulgar çıkarlarına hizmet eden yapıya dönüşmüştür. Zaten Makedonların 1900'lerin başındaki en önemli handikapı bir kısmının Bulgar ve bir kısmının da Yunan menşeli akımları desteklemesi ve içinde yer almasıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi konjonktür gereği bağımsızlık fikirlerini yüksek sesle dile getiremedikleri gibi zaman zaman kendi içinde ideolojik ayrımlara da düşmüşlerdir.

VMRO'nun ilk somut adımı 1896'dan itibaren Osmanlılarla gerilla taktikleri kullanarak savaşıma başlamaları olmuştur. Bu türden çatışmalarda bulunmaya devam eden VMRO elde ettiği lokal başarıları büyütebilmek için Ağustos 1903'te İlinden İsyanı'nı (İlinden-Preobrazhenie Ayaklanması) başlatmışlardır. Ayaklanma, başarısız olmuş VMRO üyeleri ile çatışmaların yaşandığı yerlerde büyük kayıplar olmuş, Osmanlı'ya karşı genel Bulgar isyanına İlinden'e katılanlar daha sonra bölgelere ayrılmışlardır. Korkmaz'a (2020) göre VMRO'nun faaliyet göstermiş olduğu 5 bölge sırasıyla şunlardır: Serez, Selanik, Ustruma, Manastı ve Üsküp'tür. Bu faaliyet bölgelerinin kırsallarında 10 bireyden oluşan onluklar (desetnici) bulunmaktaydı. Onlukların başında başkan veya patron olarak ifade edilen naçalnik'ler bulunmakta ve bu naçalniklerin 3 veya 4'ünden oluşan bir voyvoda (derebeyine) tarafından idare ediliyordu (Korkmaz, 2020: 307).

VMRO'nun programına bakıldığında oldukça idealist olduğu görülmekte olup dört öğeye dayanmaktadır. Programın doğal olarak da VMRO'nun amaçları ana hatları ile şu şekildedir (Tekeli, 1988: 806):

- Makedonya üzerinden girişilen emellerin önüne geçilmesi, bir devlet vasfıyla tam bir bağımsızlığın ve ulusal kurtuluşun sağlanması,

- Bu amaca ulaşma yolunda herhangi bir dış güce dayanmaksızın, milli kaynaklar ile sadece Makedonyalıların güçlerine dayanarak ulaşılması,

- Makedonya’da yaşayan herkesin eşit olduğunun kabul edilmesi, halklar arasında herhangi bir farklılığın varlığının kabul edilmemesidir. Girişilen mücadelede Müslümanlara, Türklere ve diğer etnik ve dini halkına herhangi bir tepki olmayıp, despotik, ayrımcı, emeller güden yönetimlere⁵¹ karşıdır.

- Ekonomik olarak güçsüzleşmiş, eğitim ve sosyal olanaklar bakımından geri kalmış halkın durumunun iyileştirilmesi ve hak ettiği refahın sağlanmasıdır.

VMRO hareketinin yukarıda sıralanan ilkeleri ve amaçları Makedon milliyetçiliğini ana hatlarını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Zira literatür taraması ve tarihi vesika araştırmalarında görüldüğü üzere belirgin bir şekilde varlığı hissedilen “yanlılık” durumunu boşa çıkarmıştır. Bulgar, Yunan ve Sırp hatta Osmanlı kaynaklarında Makedonya’nın kendi emellerine göre değerlendirildiği, hem o dönem hem de bugün itibarıyla yapılan analizlerin o dönemin referanslarından beslendiği görülmektedir. Osmanlı için Müslümanlar ve Türkler ile diğer Müslüman gruplar üzerinden, Bulgarlar ile Hristiyan gruplar üzerinde bazı siyasi yaklaşımlar olduğu anlaşılmıştır. VMRO ise ilkesel anlamda bunların hepsini reddederek Romantik ulusçuluk düşüncesinin dünyada bir fenomen haline geldiği 1900’lü yıllarda birlikte yaşamının kurallarını ileri sürmeyi başaramışlardır. Zira etnik gruplar, kimlikler, diğer

⁵¹ Örgütün hedefinde ve mücadele edeceği unsurlar arasında Osmanlı’da vardır.

uluslar, refah gibi kavramlar bakımından bölgede alışık olunmayan bir milliyetçiliğin çerçevesini çizmişlerdir. Çünkü Bulgar, Yunan veya Sırlar için yönetilebilir bir homojenlik söz konusu iken Makedonya gibi heterojen toplum örneklerinin ilk sırasında yer alabilecek bir topluluk için hele ki o dönemde böyle bir manifestonun ileri sürülmesi büyük bir erdemin ürünüdür denilebilir. Diğer yandan farklılıklardan vazgeçerek “Makedonya” adı altında bir ideali geliştiren ve birbirinden fikren farklı dünya görüşüne sahip toplum önderleri kendilerini izleyen kitlelerle birlikte “yeni çağa” giden yolda bir duruş göstermişlerdir (Brasic, 1933: 12-59).

VMRO’nun tarihsel ve kavramsal olarak taşıdığı ve ileri sürdüğü milliyetçi amaçlar, konu hakkında tarihçiler arasında görüş ayrılığına neden olmuştur. Alexander Hristov ve Andrew Rossos gibi Ortodoks Makedon tarihçiler, VMRO’yu "Makedon ulusal uyanışı" nın öncüsü olarak kabul etmektedirler. Buna karşın Ortodoks Yunan tarihçiler Nicolaos K. Martis ve Dimitris Livanios ise etnik bir 'Makedon' bilincinin varlığını reddederek ve VMRO’yu Bulgar irredantizminin bir uzantısı veya unsuru olarak görmektedir (Wright, 2014: 48).

2.6.1.7. İlinden İsyanı/İlyas Günü (1903-1908 Arası Dönem)

Yukarıda açıklanan ortam içinde VMRO, 1 Mayıs 1903’te Smilevo Köyü’nde son karar toplantısını gerçekleştirmiş ve bu toplantıda büyük ve umumi bir ayaklanma yapılması veya yapılmaması konusunda görüşler tartışılmıştır. Toplantıya katılan o bölgenin önde gelenleri ve bölge komutanları bu ayaklanmaya yeşil ışık yakmayarak karşı çıkmıştır. Fakat Damian Gruyev ve ekibi ağırlığını koyması ile ayaklanma kararı alınmıştır (Tekeli, 1988: 1807).

İlinden⁵² Ayaklanmasının/isyanının hazırlığı en gelişmiş durumda olan Manastır bölgesindeki 12 birimde başlatılmıştır. Bu ayaklanmanın temel amaçlarından biri olan bir dış müdahaleyi başlatacağı umulsa da yeterince destek bulunamamıştır (Adanır, 2001: 193). Öte yandan iç unsurlar bakımından Makedonya'daki tüm Hristiyan topluluklarının silahlı bir şekilde ayaklanmaya katılması talep edilmişse de Bulgarlar dışında diğer Hristiyan unsurlar daha en başında katılım göstermemişler ya da çekimser davranmışlardır. Bu nedenle isyanın tarihi birkaç kez ertelenmiştir (Ahbab, 2015: 12).

Hristiyan unsurların çekimser, isteksiz hatta karşı duruşlu tutumlarının arka planında, Bulgar komitelerinin isyan ya da ayaklanma gibi faaliyetleri yürüttüğünün Osmanlı tarafından sezilmesi ve bunların sıkı bir şekilde izlenmesi olmuştur. Zira ayaklanmaların bastırılmasında izlenen yöntemler genellikle şiddet eğilimli olduğundan çekimser tutumların gösterilmesi olağandır denilebilir. Ayrıca İlinden, Bulgar komitelerinin güdümünde hazırlanırken rekabet eden Yunanlılar kendi yollarını çizmek arzusundaydılar. Adanır (2001: 194)'a göre Haziran 1903'te ülkeyi gezen birinin isyan öncesinde sarf ettiği şu ifadeler dikkat çekicidir: “Kesinlikle belirtilmelidir ki, Hristiyanların büyük bir kısmı komitacıların hareketlerine karşı düşmanca davranmaktaydı. Çetelerin birliklerle sık sık çatışmaya girdiği dağlık bölgelerde bile köylüler, komitecilerin emirlerini ancak zorlamayla uyguluyorlardı... Babıâli, askeri açıdan tamamen duruma hâkimdir. Bu gücünü tamamen kullanmaması, sadece dış güçlerin yeni şikâyetlerinden çekinmesinden kaynaklanmaktadır.”

İlinden ayaklanmasını özel kılan pek çok husustan söz edilebilir ancak bunlardan en çok göze çarpanı “Makedon görünümlü Bulgar” isyanı ifadesini kullanmak yanlış

⁵² Günümüzde İlinden, Kuzey Makedonya bölgesindeki Üsküp'ün batısında ve Kumanova'nın doğusunda bulunan yerin adıdır. İsyanı Slavların İlinden adını verdikleri isim, batılı kaynaklarda St. Elie, St. Eljah, Aziz İlya veya İlyas Peygamber olarak da anılan kutsal bir uyanışı simgeleyen yortudan gelmektedir (Ahbab, 2015: 121).

olmayacaktır. Zira hem organizasyon aşamasında hem de isyanın silahlı ayağında Bulgarların ve Slavların baskın bir ağırlığı bulunmaktaydı. 2 Ağustos 1903 tarihinde başlayan isyan Manastır vilayeti sınırlarına çıkmamış Kruşevo kent merkezinde yoğunlaşmıştır. Ancak lokalde olsa Ohri, Lerin, Pirlep, Kiçevo, bölgelerinden sonra Serez, Selanik, Odrin ve Üsküp'te de etkisi hissedilmiştir. Kruşevo isyancıların eline geçmiş ve burası Kruşevo Cumhuriyeti ilan edilerek hükümet dahi kurulmuştur. Ancak Eylül 1903 tarihinde Türk komutanı Bahtiyar Paşa'nın diplomatik ve taktiksel girişimleri ile küçük bir çatışmadan sonra isyan bastırılmıştır (Aydın, 1989: 217-218).

İlinden ayaklanmasının oluşumu, gelişimi ve ortaya çıkışı bakımından birçok olaydan bahsedilebilir. Fakat bu ayaklanma başka güçlerin girişimi olsa bile onu özel kılan Mürzsteg Antlaşması⁵³ dır. Osmanlı Devleti, Edirne gibi isyanlarla uğraşmasından geri adım atarak kurumsal bir muhatap olarak karşı tarafı kabul etmek zorunda kalarak antlaşma masasına oturmuştur. Anlaşma, her ne kadar bastırılmış olsa da Avrupalı devletlerin bölgedeki aktörlere desteğinin artması doğal olarak da bir sonraki sürece giden yolu hazırlamıştır denilebilir.

İlinden ayaklanması sonucunda yaşanan gelişmeler önemlidir. Zira Bahtiyar Paşa'nın bastırma sürecindeki en etkili stratejisi Osmanlı ile Yunanistan arasında dengeler bakımından kurduğu yakın ilişkileri,⁵⁴ VMRO içindeki etnik ve ideolojik fraksiyonların görüş ayrılıkları üzerine oynaması olmuştur ki başarısızlık sonrasında VMRO'da da ciddi çözümler yaşanmıştır. Slav gruplar ile Bulgar gruplar arasında ayrışmalar olmuştur. Çünkü VMRO içindeki gruplardan birinin başını çeken Damien

⁵³ Söz konusu anlaşma batılı kaynaklarda "Mürzsteg Reform Programı" adıyla da anılmaktadır.

⁵⁴ Osmanlı makamları ile Yunan komitacılığı arasındaki ilişkiyi "Yunanlıların Türklerle İttifakı" başlığı altında ele alan kaynakları olduğu görülmektedir. Örn. Brailsford H. N. (1906). Macedonia Its Races and Their Future, ss. 209-213, <http://macedonia.kroraina.com/en/hb/index.html> .

Gruev ve arkadaşları ılımlı bir tutumdan yana iken asıl amacının orta ve uzun vadede Slav federasyonu kurmak olduğunu; Sarafov liderliğindeki radikal grup ise Bulgaristan ile Makedonya'nın birleşmesini; Sandanski önderliğindeki Serez Grubu ise Makedonya'nın bağımsızlığını arzu etmekteydi. Ayaklanma sürecinde dahi çeşitlilikten kaynaklanan sorunlar yaşanmakla birlikte daha sonrasında aslında demografik bir dönüşüm için bahane olarak kullanılan Makedonların (özellikle Türk ve Müslümanların) yeterince destek olmadıkları veya ihanet ettikleri gerekçesi ile Slav ve Bulgar çeteleri katliam, yağma, yıkım ve tecavüz girişiminde bulunmuşlardır (Aydın, 1989: 217-218).

Sayısı kesin olmamakla birlikte binleri bulan cinayetler işlenmiş, yaklaşık 120 köy ve yerleşim birimi yakılmış, yaklaşık 8500 ev yıkılmış, elli binden fazla kişi dağlara veya başka yerlere kaçmaya zorlanmıştır. Bu kişilerin binlercesi zorlu kış şartları ve kötü yaşam koşulları ile ölmüşlerdir.⁵⁵ Tarihi süreçte çok kez görüldüğü üzere bir kez daha Balkan coğrafyasında Türk ve Müslüman topluluk Hristiyanlarca katliam, tecavüz, yağma ve yıkıma tabi tutulmuştur. Ayaklanmanın sonuçlarından bir diğeri Eksarhlığın Makedonya'daki Bulgar hareketi üzerindeki etkisinin azalması olmuştur. Eksarh, asıl gayesinin Bulgar kilisesinin ayrıcalıkları ile haklarını genişletmek olduğunu ve Osmanlıya bağlılığını dile getirmesi oluşa da Mürzsteg ile ileri sürülen "reform" dönemi; Osmanlının zayıflamasının beklendiği, fırsat bulunduğu ise büyük devletlerin denetiminde olmak üzere Makedonya vilayetlerine Bulgar eksenli otonomi sağlanması için geçiş süreci olarak görülmüştür. Zira Eksarh, boş durmamış yetkisi altındaki din adamları, öğretmen ve aydınları kışkırtmaya ve örgütlemeye devam etmiştir (Tokay, 1996: 33-34).

⁵⁵ Makedon kaynaklarında ise; 16 ilçe 200 yerleşim yeri (köy veya kasaba) tahrip edilmiş, 12400 ev yakılmış, 70 binden fazla insan evsiz kalmış, 30 binden fazla insan göçe zorlanmış, 8800 erkek, yaşlı kadın ve çocuk öldürülmüştür (Dukosta, 2006: 189).

Rusya'nın diğer cephelerde⁵⁶ yenilgiler alması Balkanlara daha fazla odaklanmasına yol açmıştır. 1904 yılından sonra Makedonya ve Kosova, Arnavutların yaşadıkları bölgelere karşı planlar yapmaya başlamışlar. Aynı bölgeler üzerinde planları olan Avusturya- Macaristan ile Rusya arasındaki çekişme Makedonya sorununu genişletmiştir. Bu durum çok daha tehlikeli bir öge olan İngilizleri de Makedonya sorununa dahil etmiştir. Nitekim İngilizlerle mücadele halinde olan Almanlar için Avusturyalı bir gazeteci “akbabalar (!) şölenine geç gelenlerdendi” ifadesini kullanmıştır. Gazetecinin deyişi ile elbette Arnavutlar da “akrabalar (!) şöleninin” taraflarından birisiydi. Arnavut ulusal hareketinin gelişimiyle beraber, sürece zamanla daha fazla dâhil olan, Makedonya'ya üzerinde kontrol tesis etmek isteyen Avusturya-Macaristan'ın Balkan politikaları birbiriyle yakından ilişkilidir (Hacısalıhoğlu, 2003: 114-115).

Bu ilişkiler çerçevesinde daha işgalci bir tavır takınan Ulusal Arnavut hareketi bir isyan tertiplemek için 1905 yılında Manastır Osmanlı Lisesi Müdür vekili Bajo Topulli öncülüğünde silahlı Arnavut ihtilal komitesini kurdu. Bu komite ilk silahlı birliklerini Mart 1906 yılında kurmaya başladı. Komite aynı yılın ikinci yarısında Rıza Velçishti liderliğindeki birliklerle Leskoviku ve Permotide eyleme başladı. Benzer şekilde Çerçis Topulli ve Fejza Dishnica önderliğindeki birlikler Devoli ve Korça bölgelerinde eyleme başladılar. Sofya'da Eksarhlık bölgesinin de desteğini almaya çalıştı. Jön Türk İhtilali'nin başlamasının öncesinde Korca, Topulli ve Çerçis'e işgal girişiminde bulundu lakin Osmanlı birliklerince geri püskürtülmüştür (Hacısalıhoğlu, 2003: 115; Saygılı, 2015: 161).

⁵⁶ Şubat 1904'de Japon ordusu Mançurya'da Rus ordusunu yenilgiye uğratmıştır.

Arnavut ulusal hareketinin gelişimi, Avusturya-Macaristan'ın Balkan politikası ile yakından ilişkiliydi. Avusturya-Macaristan, Makedonya'yı kontrolü altına almak arzusundaydı. Bu nedenle gelecekte yapmak istediği müdahalelere hazırlamak için bu bölgede müttefik bulmaya çalışıyordu. Avusturya-Macaristan diplomatları bölgedeki Arnavut aşiretleri isyan etmeleri konusunda cesaretlendiriyor ve Makedonya'daki azınlıkların anlaşmazlıklarını körüklüyordu. Avusturya-Macaristan'ın taleplerine istinaden 1904 yılında Sırbistan ve Bulgaristan, Rus'ların etkisi veya baskısıyla sorunlarını çözebilmek üzere Rus Çarı'nın arabuluğu ve hakemliğini kabul ettikleri ittifak antlaşması yapmışlardır (Kaya, 2011: 132).

2.6.1.8. 1908-1912 Arası Durum ve Jön Türk Hareketi

Jön Türk⁵⁷ Hareketinin Makedonya ile olan en büyük ilişkisi dönem itibariyle Makedonya ya da Selanik merkezli bir fikir akımı olmasıdır. Ayrıca 3 Temmuz 1908 yılında merkez yönetiminden ayrılan Resnede'ki muhalif Türk garnizonun kumandanı Niyazi Bey, Batı Makedonya'da birkaç bölgeyi özgürleştirmiştir. Manastır başta olmak üzere Makedon ve Arnavut tutuklular da salıverilmiştir. Başlayan özgürlük temelli akımın baskısı ile Babıali tarafından 1876 Anayasasına tekrar konulmuştur. Bununla birlikte Genç Türk ya da bilinen adıyla Jön Türk dönemi başlamıştır. İstanbul'a yürüyüşe geçen Jön Türk güçlerine Yane Sandanski, Todor Panitsa ve Hristo Çemopeeve gibi ileri gelenlerin kumandanlığında, 1200 Makedon komitasından oluşan bir birlik dahi katılmıştır (Dukosta, 2006: 190).

⁵⁷ Jön Türkler kavramının kapsamı hakkında çeşitli görüşler olmakla birlikte literatürde yaygın olarak kullanılan, genel kabul gören yaklaşım; Mart 1878'de Meclis-i Mebusan'ın tatil edilmesi ile Temmuz 1908 İhtilali'ne kadar yaşanan süreçte, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık ve bütünlük içinde, güçlü bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için "hürriyeti" yani Meclis-i Mebusan'ın tekrar açılarak, Kanun-i Esasi'nin fiilen yürürlüğe girmesini isteyen, bu amaçla Sultan İkinci Abdülhamid'e, dolayısıyla rejimine karşı mücadele/muhalefet eden kişi ve gruplar şeklindedir (Mardin, 1992: 169).

Yunanlılar, Sırp ve Bulgarların kendinden saydıkları ve bu ideaları doğrultusunda hak iddia ederek çaba sarf ettikleri Makedonya bölgesinde yaygın bir çetecilik faaliyeti yürütmüş ya da bunları açık/örtük desteklemişlerdir. Amaçları ise gözdiktikleri yerlerdeki Müslüman ve Türk nüfusu yok ederek kendi nüfus çoğunluklarını sağlamaktır. Türk subayları, dağlarda, çeşitli kombinezonlara başvurarak bu çetecilerle savaşmak ve gerilla tekniklerini öğreterek gerilla savaşları için adam toplamanın yanı sıra vatansever eğilimlerini de beslemiştir (Kaya, 2011: 133)

Makedonya’da Yunanlılar ile Bulgarlar kendilerine bağlı çeteler aracılığıyla savaşırken Rusya da Mançurya yenilgisiyle ve 1905 devrimiyle uğraşmıştır. Bu nedenle güç dengeleri değişmiş ve Balkanlarda İngiltere’nin nüfuzu artmıştır. Geline Reval süreci karışıklığı artırmış ve genç Türk subayları ayaklanmıştır (Andonov, 1990: 46-88).

Jöntürk hareketi Sultan Abdülhamit’e karşı girişilen bir başkaldırı⁵⁸ olup ilk aşamasında liderleri milliyetçilik yolunu ve fikrini kesinlikle reddetmişlerdir (Somel, 2002: 107). Jön Türkler, Avrupa modeli okullarda eğitim görmüş veya yüksek öğrenimlerini Avrupa’da tamamlamış kişilerden oluşmaktaydı. Bununla birlikte Avrupa edebiyatı, fikir akımları, kültürü ile yoğun tanışıklıkları sayesinde Avrupa’nın kültürünün etkisi altındaydılar. Avrupa nezdinde Osmanlı bölgesi için genel kabul gören bir adı çabucak almaları, “Jön Türkler” olmaları muhtemelen bu faktörlerle bağlantılıydı. Fakat Jön Türkler kamuoyunda yanlış algılara neden olduğunun bilincinde olduklarından Genç Türkler’i de kullanmışlardır (Kaya, 2011: 134).

⁵⁸ Alanyazında “başkaldırı”, “devrim”, “ihtilal”, “iharet” vb. gib terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bunun da nedeni Jön Türkleri destekleyen kesim ile bunlara karşı duranlar arasındaki bakış açısı farkından ileri gelmektedir. Ayrıca yabancı alanyazın da kendi penceresinden değerlendirmeler yaptığı için terim ve kavramlar çeşitlenmektedir. (Somel, 2002: 101-115).

Reval sürecinde/görüşmelerinde anlaşmazlıklara çözüm getirilememesi ve özerklik talebinde bulunan Makedonya'nın durumu sıkıntı uyandırmıştır. Bu durum devam ederken Binbaşı Enver Bey, ihtilali başlatmak üzere 12 Haziran 1908'de Selanik'i terk ederek dağlara çekilmiş, daha sonra kendisine katılanlarla birleşmiştir. Oluşan baskılar ve işleyen süreçte II. Meşrutiyet'in 24 Temmuz 1908'de ilan edilmesiyle bu durum özerklik talep eden Makedonya'da sevinçle karşılanmıştır (Dikici, 2010: 94-95).

Elbette başından itibaren Makedon devrimci hareketinin Genç Türklerden beklentileri büyük olduğu bir vakadır. Bu nedenle öncelikle aralarındaki doğal bağ daha sonra stratejik yakınlaşmaya dönüşmüş ve bir takım işbirliği protokolleri yapılmıştır. Bunlardan başlıcası imzalandığı yerin adı verilen Nevrokop Programı olarak bilinen, özel işbirliği programı ya da anlaşmasıdır. Nevrokop Programına göre Makedon Devrim Örgütü (MDÖ) ile Genç Türkler ortak hedefleri için mücadele güçlerini birleştirmişler, bu süreçte Makedonlardan özellikle devrimci Yane Sandanski'de kendini göstermiştir. Sandanski yönetiminde MDÖ, Makedon Edirne Devrimci Örgütü (MEDÖ) ismini alarak, yeni üyeler kazanmayı ve daha geniş alanda faaliyet göstermeyi amaçlamışlardır. MEDÖ, Genç Türk devriminin başlamasından sonra, 1 Ağustos 1908 yılında imparatorlukta tüm halklara ve milletlere çağrıda bulunmuş, Makedon kurtuluş örgütünün amaçlarını dile getirmiş ve devrimin başarısından sonra, yeni rejimle işbirliğe hazır olduğunu bildirerek yarım kalan İlinden fikirlerinin gerçekleşmesi için taleplerini iletmiştir. Ayrıca MEDÖ, İlinden'e atıfla Makedonya'ya özerklik hakkının verilmesini, kendi yönetimlerinin tanınmasını, yerel idarecilerin tayin etme hakkını ilk kez yüksek sesle ve arkası dolu bir şekilde talep edebilmiştir (Ristemov, 2012: 25-28).

Zira İlinden, yapısı bakımından her ne kadar özgürlük düşüncesinden beslense de Osmanlı'ya karşı başarı elde edebilmek konusunda özgüven eksikliği yaşayan, aynı

zamanda kendi içinde birlik sorunları yaşayan bir yapıyla “ayaklanalım sonrasına bakarız” görünümü arz etmektedir. Nevrokop ise isyan ettikleri Osmanlı içinde iktidarı ele geçirenlerden bizzat hak talep edebildikleri bir süreçtir ki Ilinden Ayaklanmasından eksik yanı da olsa bile “yüksek bir sesi” getirmiştir. Jön Türklerin çekinceli ve çelişkili yanıtlarına rağmen artık Makedon uyanışının ana evreleri temellendirilmiş olmaktadır denilebilir. Dönem itibarıyla Makedon meselesinin temel denklemi değişkenlerin nereye konumlanacağıdır; Bulgar, Yunan, Slav ya da Türk ve Müslümanlar mı veya bunları kapsayacak yeni forma büründürülmüş “Birleşik Makedonya” mı? Balkanlardaki Milliyetçilik hareketlerinin Osmanlı’nın dağılma sürecinde etkileri göz önüne alındığında ve Balkanların Balkanlılar tarafından paylaşılması düşüncesinin yüksek sesle dile getirilmesi ile birlikte Makedonya’nın kritik önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

2.6.1.9. Paris Barış Konferansı ve İşgal Dönemi

Makedonya’nın parçalanmasında önemli gelişmelerden ilki 3 Mart 1878’de imzalanan son Rus-Türk Savaşını sona erdiren San Stefan (Yeşilköy) Antlaşmasına istinaden Makedonya’nın çoğunun Bulgaristan’a verilmesi olmuştur. Bu antlaşma aynı zamanda Balkanlar’da Romanya, Karadağ ve Sırbistan’ı da ortaya çıkarmıştır. Ancak Balkanlar’da “Büyük Bulgaristan” oluşması kaygısı nedeniyle 1878 Berlin Kongresi’nde Makedonya geri verilmiştir. İkinci Balkan Savaşı’nın akabinde, Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan 1913’te Makedonya’yı büyük ölçüde bölüp paylaşan bir antlaşma imzaladı. Böl(ün)me antlaşmasından sonra 1913-1926 arasında, Yunan-Bulgar Konvansiyonu planlarıyla, Makedonları çeşitli yerlere göçe zorlayan gelişmeler olmuştur. 1920 Sevr Antlaşması, Yunanistan’ı Makedonları “azınlık” olarak kabul etmeye ve onları korumaya mecbur etmiştir. Eylül 1924’te Bulgaristan ve Yunanistan, Yunanistan’daki Makedon

azınlığı Milletler Cemiyeti koruması altına alan bir Protokol (Kalfov-Politis Anlaşması) imzalamışlardır (Underdown, 1994: 5-6).

Makedonlar için Yunanistan ve daha sonra Bulgaristan'dan “azınlık” statüsü kazanmanın iki sonucu olduğu değerlendirilebilir: Birincisi, göçe zorlama ve yok sayılma gibi sorunlar aşılabildiği gibi aynı bu statüden faydalanarak dil ve eğitim hakkı ile resmi katılım hakları kazanmışlardır. Ancak ikinci husus olan Yunanistan ve Bulgaristan'ın onları “azınlık” olarak Milletler Cemiyeti nezdinde tescil ve kabul edilmesi ulus olma yollarını tıkamıştır. Zira Makedonlar 19. yüzyılda ortaya çıkan çok sayıdaki ulus devletin içerisinde yer alan örnekleri olduğu üzere “küçük bir grup” olarak kalmışlardır. Zira Yunanistan ve Bulgaristan'a ve diğer Balkan yerlerine dağıldıklarından kayda değer bir topluluk görünümü elde edememişlerdir.

Makedonlar, bu durumlarından dolayı “bekleme” halinde iken I. Dünya savaşından sonra düzenlenen Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919) bir umut olarak görülmüştür. Konferansın en önemli sonucu ve kararı olan 14 maddelik Wilson İlkelerinden biri, uluslar için bağımsızlığın haklı taleplerinin meşru hale gelmesidir. Bu haktan yararlanmak isteyen Makedonlar, dönemin büyük güçlerinin desteklerine gereksinim duymuştur. Ancak savaşın galipleri her ne kadar “ulus hakkı” kavramını ileri sürseler de bu daha çok Osmanlıyı parçalamaya yönelik olduğundan Balkan toplumları için aynı ılımlı ve destekleyici yaklaşım söz konusu olmamıştır. Konferans sırasında ve sonrasında Fransa ve İngiltere kendine yakın olan Balkan ittifak ülkeleri Yunanistan ve Sırbistan'ın toprak ve diğer hak iddialarını destekleyerek yeni Makedonya devletinin kurulmasına karşı çıkmışlardır. ABD ise Wilson İlkelerine sadakati temin etmek ve aynı zamanda bölgede bir konum elde etmek üzere kendi mandasında (himayesinde) hem Makedonya sorununun çözümü ve hem de hak talep eden nispeten özerk bir Makedonya

devletinin kurulmasını desteklemiştir. ABD, özerk bir Makedonya çözümü ile komşu Balkan devletlerinin toprak ve hak iddiasında bulunmalarına son vermek isteyip bu şekilde bölgede barış ile istikrarın sağlanması fikrini savunmuştur. Ancak Avrupa'nın hakim güçleri olan Fransa ve İngiltere ile diğer Balkan devletleri ABD'nin teklifine ve yaklaşımına destek vermemiştir (Velyanovski, Pletvarska, Tsvetkovska ve Siceri, 2006: 44). Önemli bir fırsatı kaçıran ve ABD'nin destek vermesine rağmen talepleri karşılık bulamayan Makedon tarafı için büyük hayal kırıklığı yaşandığı ifade edilebilir.

Makedonların talepleri ise başlı başına bir “devlet” formu kazanmak ya da en azından yüzyıllardır süren edilgenlikten kurtulmak, Yunanistan ve Bulgaristan arasında sıkışmaktan, göç ve asimilasyondan kurtulmak için en azından otonom veya özerk bir statü elde edebilmektir. Ancak Balkanların büyük devletleri ile Savaşın galipleri olan diğer Avrupalı devletlerin geleceğe yönelik planlarında Makedonların bu talepleri görmezden gelinmiştir. San Stefan'dan (1878) Paris Barış Konferansına (1919) kadar Makedonlar, bütünselliklerinin korunması, özgür iradelerinin olması ve bağımsız (ya da özerk) bir devletlerinin olması hayaline kavuşamamışlardır.

Konferanstan beklenen sonucun alınamaması Makedonları kendi yollarını açmaya yöneltmiştir. Bu amaç için Ilinden-Preobrazhenie Ayaklanmasına katılan ve Jön Türkler Devrimi'nden sonra Makedonya'ya dönen ve Bulgar Halk Federatif Partisi'nin Bölümü) kurucularından olan Dimo Hadzhidimov'un⁵⁹ (1875-1924) önderliğindeki bir grup devrimci, Makedonların değil “Makedonya'nın” meselelerinin çözülebilmesi için

⁵⁹ Dimo Hadzhidimov; Makedonya Devrim Hareketinin etkili ismi, Goce Delçev ve Yane Sandanski'nin yakın yol arkadaşı, Goce Delçev'in öldüğü Banitsa köyündeki çatışmaya katılan birisidir. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devrimcilik hareketini devam ettirerek solcu anlayışa yönelmiştir. 1919 yılında Makedonya'nın milli kurtuluş hareketi ve davasının hangi yönde hareket etmesi gerektiğini belirten Özerkliğe Doğru kitapçığını yayınlamıştır. 1920 Göçmenler Komünist Birliği'ni (GKB) kurmuştur ve Kurtuluş gazetesini çıkarmaya başlamıştır. 1924 yılında GKP'nin Merkez Komite üyesi seçilmiştir ve aynı yılda öldürülmüştür (Ivanov, 1924: 24-39).

deklarasyon hazırlamışlardır. Deklarasyonda öncelikle Makedonya (Vardar) ve Edirne bölgesinin tam siyasi bağımsızlığı talep edilmiş, bu yerlerin bağımsız olması ve gelecekteki olası bir Balkan federasyonunda ayrı bir yönetim haline getirilmesi belirtilmiştir. “Özerklik”, “ulusal birleşme”, “ulusal uyanış” kavramlarına yer verilmiştir. Bunun nasıl olacağı konusunda ise öncelikle göç halindeki Makedonların geri dönmesi gerektiği duyurulmuş, eyaletlerdeki tüm milletlerin özgürlüğünü ve eşitliğini güvence altına almaya hizmet edecek olan (İsviçre'dekine benzer) federalizm ilkesi üzerine inşa edilmesi önerilmiştir (Valkov, 2010: 51-52).

Makedonların Konferans esnasında taleplerinin artması ve ABD gibi destekler bulması karşısında, 15 Ocak 1925'te Yunanistan Makedonları daha önce “azınlık” olarak kabul ettiği protokolünden çekilmiştir. Bundan sonra tüm Makedonlar için zorlu bir dönem başlamıştır. Zira yukarıda ifade edildiği gibi Makedonlar azınlık değil Yunan olarak kabul edildi, tüm yer adları değiştirildi, tüm okulları kapatıldı, çocuk ve gençlere zorunlu tutulan Yunancanın yetişkin Makedonlara da öğretilmesine başlandı ve hatta kiliseleri süsleyen ikonalar üzerindeki Slavca metinler bile Yunanca metinlerle boyandı. Yunanistan'da Metaxas rejimi sırasında (1936-1941) çok sayıda Makedon, özellikle Ekim 1940'ta İtalya ile savaşın patlak vermesinden sonra, sadakatlerine ilişkin şüpheleri nedeniyle tutuklandı (Underdown, 1994: 4).

Makedon hareketinin VMRO'dan sonraki önemli isimlerinden olan Hadzhidimov'un tutumuna bakıldığında, dönemin koşullarının verdiği zorluk ve stratejik seçenek azlığını ayrı tutulacak olursa Makedonları Bulgaristan'a bağlama yolunda gayret gösterdiği ifade edilebilir. Zira “federalizm ilkesi” denildiğinde bunun karşısında Bulgaristan olduğu gayet açıktır. Nitekim bu arzusunun Makedonya'yı özgürleştirmeyeceğini, Osmanlı ve Yunanistan örneklerinde olduğu gibi bu sefer de

Makedonları Bulgaristan'a teslim edeceği gerekçesi ile fanatik bir VMRO üyesi tarafından 1924 yılında öldürülmüştür. 1900'lerin başında VMRO ve 1918'den sonra Hadzhidimov ve arkadaşları her ne kadar görüş ayrılıkları yaşasalar da Makedonya Ulusu ve bu ulusun özgürlüğü konusunda ulusal bir uyanış başlatmak yolunda ciddi ve önemli adımlar atarak bir farkındalık yaratmışlardır. Örgütlenmeler, deklarasyonlar ve Konferans'tan olumlu netice alabilmek üzere çok çaba harcanmış ancak netice alınamamıştır. Ertan ve Özgün (2016: 553)'e göre "Paris Barış Konferansı çoğunlukla 1919 Haziranında Versay'da imzalanan barış antlaşmasını yaratmış olmakla hatırlansa da, bünyesinde bu antlaşmadan çok daha fazlasını barındırmaktadır." Dolayısı ile Konferans sadece Makedonlar için tüm Balkanlar için geleceğe ilişkin önemli sonuçlar üretebilecek nitelikte olmuştur.

18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansıyla başlayan görüşmelerle galip-mağlup devletlerarasında müzakere edilip 23 Haziran 1920'de Versay Anlaşması (Almanya'da) olarak ilan edilince kademeli olarak Makedonya'nın Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk arasında bölünme süreci başlamıştır. Gelinek noktası Velyanovski, vd. (2006) şu şekilde yorumlamıştır: Makedonyada yaşayan halkın Makedonya topraklarının parçalanması ile ekonomi ve kültürel anlamda gelişimi de engellenmiş oldu. Artık Özgür Makedonya ideası resmi olarak bulunmuş olması ile de trajedi kapıları açılmış ve işgal altında olan Makedonya halkının kimliğini kaybederek asimileştirilmesi istenilmiştir. Kültür ve eğitim olarak da daha sert ve katı kurallar uygulanmış, hatta güvenlik güçleri baskı aracı olarak kullanılmıştır. Makedonlar, artık yasaklamalardan dolayı kendi dillerini kullanmamış ve Makedon halkı tanınmamıştır. Faaliyet gösteren dernek ve teşkilatlar kapatılarak yönetimde bulunanlar görevden alınıp ya sürgün edilmiş ya da bunların tutuklanması sağlanmıştır. Bu dernek ve teşkilatların yeniden açılmasına müsaade

edilmemiş olup önlem olarak da ileri gelen Makedon halkının bir kısmının diğer ülkelere tayini yapılmıştır. Böylelikle Makedonya halkının yeniden güçlenmesi engellenmiş olup Makedon halkı üzerinde baskılar arttırılarak daha çabuk değişimi sağlanmış olacaktır. (Velyanovski, 2006: 82).

Makedonya için iki dünya savaşı arası dönem olarak de ifade edilebilecek dönemde Makedon ulusal kimliği yok sayılmıştır. Yugoslav Krallığında (SHS Krallığı) Makedonlar için “Güney Sırplar” ifadesi kullanırken, Makedonya (Vardar ve Pirin) için ise “Güney Sırbistan” ifadesi kullanılmıştır. Daha sonra Yunanistan 1941'de Mihver kuvvetleri tarafından mağlup edildiğinde, Bulgaristan Doğu Yunan (Ege) Makedonya'sını işgal ederken, Almanlar Selanik ve Batı Makedonya'nın bir bölümünü işgal etmiştir. Geri kalanı kısımlar da İtalyan birlikleri tarafından işgal edilmiştir (Underdown, 1994: 4-5). Bulgar işgali dönemi aşırı baskıcı olduğundan, Makedonlar katı asimilasyonlara maruz kalmıştır. Bu dönemde düşman olan Bulgarlar ve Yunanlılar için tek ortak nokta Makedonya Ulus'una karşı çıkmak olmuştur.

Asimilasyon, baskı ve kolonizasyona Makedonya'nın her bölgesinde devam edilmiş, Makedon kimliğinin inşa edildiği yerler olan Ustrumca, İştıp, Doyran, Pirlepe ve Üsküp'ten başlanmış, ortaokul ve liseler kapatılmıştır. Siyasi örgütlenmelerin kesin ve şiddetle sonuçlanan yasaklarla sınırlandırılması bu alanda boşluk oluşmasına neden olmakla birlikte zayıfta olsa da 1934 yılında VMRO ve MANAPO (Makedon Halk Hareketi) faaliyet göstermeye başlamıştır. 1922 yılında getirilen Kolonizasyon Kanunu ile yaklaşık 4200 Sırp ailesi 280 koloni semtlerine yerleştirilmiş, Makedonların şahsi toprakları ve servetleri “milli ilkeler için emeği geçmiş kişiler”⁶⁰ olarak tanımladıkları

⁶⁰ 6 Ocak Diktatörlüğü başlığında bu konuya yer verilmiştir.

işgalci devletlerin ordularındaki askerler başta olmak üzere, baskı sürecinde öne çıkan memur, öğretmen gibi görevlilere tahsis edilmiştir. Toprakların asıl sahipleri ise eğer sürülmedilerse kendi arazilerinde insan dışı şartlarda ancak işçi olabilmekte idiler (Velyanovski, 2006: 82-84).

2.6.1.10. 6 Ocak Diktatörlüğü

Birinci Dünya Savaş esnasında ve daha sonra, Rus-Habsburg, Alman ve Osmanlı İmparatorlukları yıkılınca ünlü Wilson İlkeleri gereği ortaya çıkan veya çıkmak isteyen devletlere/topluluklara vaat edilen “self-determinasyon” bağlamında Orta Avrupa’da ve Baltık bölgelerinde bağımsız devletlerin kurulmasının önü açılmıştır. Balkanlarda ise Güney Slav toplulukları ilk yerleştikten yaklaşık 13 yüzyılın akabinde bağımsız devletlerini kurabilmişlerdir. Bunlar Sırlar, Hırvatlar ve Slovenler Krallığı (SHS) adı altında kurulmuşlardır (Demir, 2017: 62).

6 Ocak Diktatörlüğü’ne (1929-1935) giden süreç yine geçmişte olduğu gibi şiddetle başlamıştır. 1928’de Hırvat Köylü Partisi lideri Stjepan Radic’in, tartışma sırasında Karadağ Sırp lideri ve Halk Radikal Partisi politikacısı Punisa Racic’i Yugoslavya Parlamentosu’nda öldürmesiyle Hırvat-Sırp krizi patlak vermiştir. Krizin derinleşmesini önlemek ve artık “homojenleştirme” zamanı geldiğini düşünerek Kral I. Alexander, anayasayı kaldırarak 6 Ocak 1929’da diktatörlük ihdas etmiştir. Diktatörlüğü teminat altına almak üzere mahkemeler kurulmuş ve muhalefete yönelik bir baskı oluşturulmuştur. Yeni diktatörlüğün yegâne amacı geçmişten gelen ve ülkeyi sürekli tehdit eden etnik kimliklerin düzleştirilmesi olup yeni bir Yugoslav Ulusu yaratmaktır. İşe “boniva” adı verilen dokuz yeni eyalet kurularak ve eğitim sistemi yeniden düzenlenerek başlanmıştır. Eski etnik sınırlar kaldırılmış, Sırp ve Hırvat dillerindeki kent

isimler kaldırılıp banovinalara ÷lkedeki nehirlerin adı verilmiştir. Devletin adı da bu paralelde 1931 yılında Sırp, Hırvat ve Sloven isimlerini temsilen “SHS Krallığı” olarak değıştirilmiştir (Perović, 2015: 13-14).

Eğitimde ise çıkarılan bir dizi kanunla Haziran 1929’dan itibaren Yugoslav okullarında tek tip ve devlet menşeli ders kitaplarıyla yeni eğitim sistemine geçilmiştir. Okullarda Yugoslav edebiyatının antolojilerini teşkil etmesi için her ulustan ve dilin geliştiğı üçer adet topluluktan önde gelen yazarların örnek olması yoluna gidilmiştir. Bu ulusal yazarların en iyi ve en temsîlî çalışmalarından alıntılardan derlenen bir eğitim yazını oluşturulması planlanmıştır. Tarih öğretiminde de bağılı uluslardan çok Yugoslav Ulusuna odaklanması “ulusa karşı gurur, özgüven ve inanç” oluşturacak metinlerin hazırlanması yolu gidilmiştir. Coğrafya ders kitaplarında da ÷lkenin banovinaları denilen yeni idari birimlerinin anlatılması, uluslara yer verilmemesi tercih edilmiştir. Politika olarak da Yugoslav Ulusu her zaman merkezde olacak şekilde “anavatana ve millete sevgi yayan” bir eğitim anlayışı benimsenmiştir (Troc, 2012: 179).

Makedonya açısından bakıldığında SHS Krallığı zamanında çıkarılan “Zirai Islahat (Ağrar) Kanunu” ile Makedonya’da siyasi olarak çökmeye yüz tutan Müslümanlığın ve Türklüğün ekonomi açısından yıkılmasına neden olmuştur. Bu zorunlu ve risklere açık bedelsiz istimlak hareketin neticesinde Müslümanların geniş arazileri ellerinden alınmıştır. Buna ek olarak kalan toprakları da onların emlak ve arazi mülkiyetlerinin engellenmesi için vergi tarhında ve zirai kotaların belirlenmesinde ayrı işlemlere tabi tutulmak suretiyle ekonomik baskılar arttırılmıştır (Nuredin, 2008: 58; Demir, 2013:115-117).

SHS Krallığı döneminde Makedonların yaşadığı durumu Çavuşoğlu, (2007) şu şekilde açıklamaktadır: “Hâlbuki Krallığın ilk yıllarında Müslümanlar ve Türkler, Makedonya kesiminde nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları gibi, toprakların da yarısından fazlasına sahiptiler. Arazi ve çiftliklerden oluşan bu toprakların büyük kısmı söz konusu kanun marifetiyle bedelsiz olarak istimlak ediliyor ve böylece Türk olmayan etnik unsurların eline geçmesi sağlanmıştır. Bu zirai ıslahat çerçevesinde arazi, çiftlik ve üzerindeki mülklerini kaybeden ‘devamlı baskılar’ nedeniyle yaklaşık 27 bin aileden yaklaşık 109 bin Türk ve Müslüman, Türkiye’ye göç etmek zorunda bırakılmıştır” (Çavuşoğlu, 2007: 140-141).

Yeni anayasının Eylül 1931 tarihinde yürürlüğe girmesiyle temsili hükümet sistemine geri dönüldüğünü belirten Nuredin’e (2008) göre Birleşik Muhalefet seçimlere katılmış fakat Yugoslav Ulusal Partisinin egemen olduğu bir yönetimde etkili olamamışlar. Avrupa kıtasındaki harp atmosferinin oluşturduğu siyasal kaos, anayasa problemlerinin çözümünü olumsuz kılmıştır (Nuredin, 2008: 58). İkinci Dünya Savaşından önce, Yugoslavya’da federal değil, merkeziyetçi bir yapılanma görülmüştür. Yönetim, çok büyük ölçüde Sırp tarafından yürütülmüş; bu çerçevede, Makedonlar, ayrı bir ulus olarak tanınmamıştır. Söz konusu dönemde, Makedonya’da resmi dilin Sırpça, üst düzey yöneticilerinin tamamı Sırp, okulların Sırp okulları, kilisenin ise Sırp kilisesi olduğu görülmektedir. Söz konusu yapılanma içinde, Makedon ulusunun varlığı, kayıtsız şartsız reddedilmiş, Makedonya bölgesi ise, “Güney Sırbistan” olarak adlandırılmıştır (Nuredin, 2008: 58).

2.6.2. İkinci Evre Makedon Milliyetçiliği

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasını ifade eden ikinci evrede de Makedon milliyetçiliği daha önceki yıllarda olduğu gibi yine işgal ve baskı altında zorlu şartlarda şekillenmiştir.

2.6.2.1. Vardar Makedonya'sı Ayaklanması ve Halk Kurtuluş Savaşı

Vardar Makedonya'sı Ayaklanması ve Halk Kurtuluş Savaşı, esasen Makedon kaynaklarında bir Kurtuluş savaşı olarak nitelenmektedir. Her ne kadar Vardar Bölgesinde Bulgarlara karşı girişilmiş lokal bir halk direnişi gibi görünse de daha sonraki direnişleri tetiklemiş ve Makedonya'nın bağımsızlık düşüncesinin hayata geçtiği bir gelişmedir. Nitekim tüm direnişler neticesinde Makedonya'nın kurumsal olarak anayasal bir düzene geçişi mümkün olmuştur.

6-7 Nisan 1941'de Almanya; Belgrad, Üsküp ve diğer büyük kentleri bombalamaya başlamış ve Alman güçlerinin fiilen Üsküp'e girmesiyle birlikte Makedonya yeniden işgal altına girmiştir. Makedonya; Almanya'nın öncülüğünde, İtalya ve Bulgaristan tarafından bölünmüştür. Yapılan taksime göre Bulgaristan 21.460 km² ve o dönem itibarıyla 876 civarında nüfusu barındıran Makedonya'nın Vardar bölgesinin büyük bir kısmı ile Ege Makedonyası'nın Doğu bölgelerini işgal etmiş. İtalya, 4.314 km² ve 232 bin civarı nüfusa sahip Kalkandelen, Gostivar, Kırçova, Debre, Ustruga ile Prespa'nın bir bölümü ve Ege Makedonyası'ndaki Koştur bölgesinin bir bölümünü işgal ederek, Batı Makedonya'nın en büyük bölümünü işgal etmiştir. Ancak Temmuz 1941'de İtalyan'lar işgal ettikleri yerleri denetim ve politika bazında ağırlık kendilerinde olmak koşuluyla Arnavutlara bırakmıştır. Bu devir Makedonya-Arnavutluk geriliminin önemli yapı taşlarından veya kökenlerinden biri olmuştur (Velyanovski, vd., 2006:145-146).

Aşağıdaki Harita 7’de 1940-1944 dönemine ait işgal sonrası parçalanmış Makedonya haritası gösterilmiştir.

Harita 7. 1940-1944 Dönemi Makedonya Haritası

Kaynak: Miller, M. L. (1975). “Bulgaria during the Second World War”, Stanford: Stanford University Press.

Bulgaristan işgal ettiği yerlerde tam olarak hedefine ulaşamasa da Büyük Bulgaristan ideasına giden yolda önemli bir kazanım elde etmiştir. İdeanın devamının getirilebilmesi için öncelikle Makedonya içerisinde bir uyumun sağlanması gerektiği düşüncesiyle Bulgar yanlısı olan içerdeki ve göçteki Makedonlara bir takım olanaklar sağlanması yoluna gidilmiştir. Bu gevşeme döneminde geriye dönüş yapan aydın zümreden Makedonlar, Makedonya İnisiyatif Komitesi’ni kurmuş ve ardından “Makedonya” gazetesini çıkarmaya başlamışlardır. Bulgar işgal propagandası ve uygulamaları küçük bir yandaş grup dışında Makedon halkı tarafından desteklenmemiştir (Manchev, 2000: 269-291).

Nitekim halkın içten içe beslediği karşı çıkış Vardar bölümünde Makedonya halkının ayaklanması ile sonuçlanmış, halk kurtuluş savaşı ve antifaşist savaşı (1941-1943) olarak Makedon tarihindeki yerini almıştır. İşgal sadece Makedonların değil Yugoslav Krallığının bir sorunu olması nedeniyle Yugoslavya Komünist Partisi (YKP) ile Makedonya Komünist Partisi (MKP)'nin etkinliklerinin bir direniş organizasyonu haline dönüşmesi süreci başlamıştır. Yani Makedonya'nın yeniden işgal edilme ve bölünmesinden sonra Makedon halkı işgalin ilk aylarından itibaren yeni işgalcilere karşı direniş için örgütlenmeye başlamıştır. Yugoslavya Komünist Partisi (YKP), faşizm olarak nitelediği işgale karşı savaşmak için kararlı tutum göstererek Halk Kurtuluş Savaşı (HKS) örgütleyicisi ve yöneticisi rolünü üstlenmiştir. YKP'nin desteğini alabilmek için Makedon milli sorununa çözüm vaadi ile hareket etmiş, Makedon halkının milli, toplumsal ve siyasi serbestlik taahhütlerinde bulunmuştur. Böylece Makedon halkının kitlevi bir şekilde kurtuluş savaşına katılması sağlanmıştır (Velyanovski, 2006: 150-151).

Ancak sıklıkla görülen iç anlaşmazlık hali bir kez daha ortaya çıkmıştır. Nitekim Makedonya'daki Yerel Komitenin (YK) başında sekreter Metodiya Şatorov-Şarlo⁶¹ bulunmakta olup işgalin başlangıç döneminde YKP'nin YK ile MKP arasında kurtuluş savaşı; örgütlenme konsepti ve silahlı direniş biçiminde anlaşmazlık meydana gelmiştir. Yugoslav (YKP) konseptine göre 1941 yılına kadar Yugoslavya topraklarında silahlı

⁶¹ Metodiya Şatorov-Şarlo (Metodija Satorov-Sarlo), Makedon komünisti, halk aydını ve bağımsız Makedonya devleti için savaşan kişi olarak tanınmaktadır. VMRO'nun (Birleşmiş) ve Makedonya 'da Komünist Hareketi'nin önde gelenlerinden hatta lideridir. Şarlo'nun ideası, Makedon halkının bağımsızlığı ve birleşmiş Makedonya devletidir. Balkan Komünist Parti yönetimleri Şarlo'nun bu girişim ve fikirlerini etmemiş ve başlayan çekişme 1941 yılında Şarlo'nun YKP'nin yönetimi ve Yoisp Broz Tito ile karşı karşıya gelmesine neden olmuş bundan dolayı da partiden dışlanmıştır. Daha sonra Bulgaristan'a geçmiş ve 1944 yılında halen çözümlenmemiş ve tuhaf bir şekilde hayatını kaybetmiştir. Komintern'in arşivlerinde Şarlo hakkındaki birtakım belgelere göre, Şarlo kendini daima "Bulgar, Sırp ya da her hangi başka bir şey değil sadece Makedonyalı" olarak ifade etmiştir. Yugoslavya fikrine karşı olan ve Makedon siyasi yönetimi ile kendi özerklik tutumları yüzünden Şarlo, uzun yıllar Makedon haini ve bağımsızlığı baltalayıcısı olarak suçlanmıştır. 2005 yılında Makedonya Sanat ve Bilim Akademisi'nde "Makedon Devrimcisi" olarak ilan edilmiştir (Velyanovski, 2006: 150-15; Dragoyçeva, 1999: 67-69).

savaş için örgütlenmeye taktik ve lojistik eksiklik ile stratejik yoksunluk gibi gerekçelerle Şarlo karşı çıkmış veya diğerlerin yanaşmadığı önerileri ileri sürmüştür. Şarlo, temel olarak Makedonya'nın üç bölümünü kapsayacak ve bağımsız olarak savaş için örgütlenecek Genel Makedon Milli-Devrimci (SKOY) cephesinin yaratılması görüşünü savunmuştur. Daha sonra büyük bir kayıp olarak Şarlo'nun görevine son verilerek yerine başkası getirilmiştir (Velyanovski, 2006: 150-151; Dragoyçeva, 1999: 67-69).

Makedon Halk, kendi direnişini “Üsküp Sabotajcı Grupları”, “Üsküp Halk Kurtuluş Partizan Birliği” ve “Pirlepe⁶² Partizan Çetesi” adıyla teşkil eden örgütlenme faaliyetleri etrafında oluşturmuştur. 1941 yılında Vardar Makedonyası tarafındaki Bulgar kuvvetleri Kriva Palanka, Berovo ve Strumica yönünde ilerlemeye başlamış, 19 Nisan 1941'de Marica nehrinin batı kıyısından Struma nehrine kadar Trakya topraklarına ve Makedonya'nın Ege kısmına girmiştir. Bu esnada “Makedonya İşgal Komitesi”ne karşı direniş, isimleri zikredilen küçük grupların lokal faaliyetleriyle sağlanmaya çalışılmıştır (Chepreganov, 2008: 251). Makedon direnişlerine bakıldığında bunların Sırp ve Hırvatlar gibi lojistik ve mühimmat bakımından ellerinde imkan bulunan gruplar olmadığının bilinmesinde fayda vardır. Son derece sınırlı koşullar altında varlıklarını korumaya çalışan bir avuç insan demek mümkündür. Ancak bu direnişlerin ürettiği ve kazandırdığı şey ise Makedon kimliği ve davası etrafında toplanan Makedonların bir araya gelerek mücadele etmesidir. Bu durum onlar için milli kimlik ve milliyetçiliklerini besleyen bir gelişmedir.

Direniş esnasında dava duygusunun birleştirciliği, geçmişten gelen ve nerdeyse tüm görüş ayrılıklarının bir kenara bırakılmasını sağlamıştır. Nitekim Vardar

⁶² Pirlepe, Üsküp'ün yaklaşık 130 km güneyinde, Manastır'ında yaklaşık 40 km. Kuzey Doğusundadır.

bölgesindeki Makedon Halk direniş i geçmişte örneğine pek az rastlanır bir şekilde oldukça uyumlu ve organize olarak gelişmiştir. Verilen ortak mücadelenin birleştirici unsuru ise Bulgar’a karşı bağımsızlık hedefi ile bir duruş olmuştur. Bu direniş i Makedonya için özel ve anlamlı kılan husus, geçmişte pek çok direnç ve karşı duruş fikri kendi içindeki ayrışmalar ve fikir farklılıklarından dolayı akamete uğramış iken bu defa “birlik ruhu” tesis edilebilmiştir demek mümkündür. Ayrıca tarihi anlamda bilimsel çalışmalarda daha derinlemesine incelenmesi ve araştırılması gereken pek çok örgütlenmenin gerçekleştirildiği de bilinmektedir.

Vardar mücadelesindeki Halk Kurtuluş Savaşının diğer bir önemli ayağı ise yine Makedonya’nın Vardar bölgesinde devam eden antifaşist savaşıdır (1941-1943). 1942 yılında yürütölen Kurtuluş Savaşının bir şekilde başarılı gelişmesi, halk tarafından gittikçe daha kitlevi bir şekilde kabul edilmesine dayanmaktaydı. Dolayısıyla milli kurtuluş imkânı da umut verici olarak belirlemekteydi. Bu kapsamda Kalkandelen’de Makedonya Komünist Partisi (MKP)’nin kuruluşu, Makedonya siyasi yönetiminin bağımsızlaştırılmasını olumlu olarak etkilemiş, MKP nezdinde askeri-siyasi durumun değerlendirilmesi ve o döneme kadar silahlı savaşın başarıları analiz edilmiştir. Mücadele sürecinde Makedonya beş harekât bölgesine ayrılmış ve bunlardan sorumlu beş bölgesel komite kurulmuştur. Bu komitelerin, Arnavutluk, Bulgaristan ve Yunanistan’ın direniş gösteren askeri ve siyasi yönetimleriyle ilişki kurma ve yerel direniş i organize etme görevleri vardı (Velyanovski, vd., 2006: 151; Minoski, 2000; 21-32).

Makedon direniş in hedefi ve mücadelesi Bulgarların işgaline karşı olduğundan kendilerine yönelik “ortak düşman” mantığıyla sempati ve destekler söz konusu olmuştur. Örneğin 1943’ün sonundan itibaren Makedon partizanlar, Mareşal Tito’nun yönetimine girdikten sonra elde ettikleri desteklerle, ciddi silahlı faaliyetlere başlamışlardır. 1941-

1944 yılları arasında Makedon mücadelesinden çıkarılan pek çok ders ve beliren anlama bakıldığında bir zamanlar Bulgarlara ilhak olmayı isteyen Makedonlardan eser kalmamıştır (Barker, t.y.). Aynı zaman Makedon ulus bilinci de iyice yerleşmiştir.

1943 yılının yaz aylarında sekiz askeri birlik Debarsa, Kive bölgesi, Prespe, Tikveş bölgesi, Gevgeli, Kumanova ve diğer bölgelerde silahlı savaş için sıcak bölgeler oluşturmuşlar ve 2 Ağustos 1943 yılında Oteşevo Köyünde (Prespe) Presne Danışma Meclisi adıyla bir toplantı yapılarak şu kararlar alınmıştır: Makedon halkının antifaşist meclisinin düzenlenmesi için hazırlıklara başlanması, daha büyük askeri birliklerin kurulması (tabur ve tugaylar) ve halk idaresi - halk kurtuluş heyetlerin organları ağının geliştirilmesi (Dobrinov, 1980: 36-49). Alınan kararlar yapısal olarak girilen mücadelede ile hem kendi içinde hem de diğer unsurlar ile birlikteliğin kurumsal anlamda ortaya çıkardığı bir özgüvenin ürünüdür denilebilir.

Zira Presne Danışma Meclisinde alınan kararlar üzerine 18 Ağustos 1943 yılında Slavey Dağı'nda (Debarsa) “Damyan Gruev”, “Gyorçe Petrov” ve “Dimitar Vlahov” halk kurtuluş partizan birliklerinden ve yeni savaşçılardan oluşan “Mirçe Atsev” taburu kuruldu. Bu tabur, Makedon ordusunun düzenli olarak kuruluşundaki ilk adımı ve ilk nizami askeri birliği temsil etmektedir. Öte yandan Vardar bölgesinde yürütülen Kurtuluş Savaşı adım adım başarıya ulaşmakta ve bu da verilen çabayı arttırmaktadır (Velyanovski, vd., 2006: 151; Minoski, 2000; 32-61). Diğer yandan alınan kararlara bakıldığında Savaş veren tarafların birbirlerine tam olarak güven duydukları görülmektedir. Bu da Makedon kimliğinin inşasını ve Makedon Milliyetçiliğinin kendine özgü temellerini inşa etmektedir denilebilir.

2.6.2.2. Makedonya Anayasallaşması ve Yugoslav Rejimine Giriş

Kapsamı, gelişimi, mücadelesi gibi oldukça geniş olan Makedonya ve diğer ulusların giriştikleri Kurtuluş Savaşı sonuca ermiş ve Yugoslavya'yı teşkil eden altı ulustan biri Makedonya olmuştur.

Makedonya Devletinin Anayasallaşması veya Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nin Kurulması Kasım 1943'de Yugoslavya sınırları içinde yaşayan halkların kaderini belirleyecek Faşizm Karşısı Konsey (AVNOJ)'in Jajce kentinde toplanması ile olmuştur. Bu toplantıda Makedonya'nın da kurulacak olan Tito'nun Sosyalist Yugoslav Federasyonu (Bkz. Harita 8) içinde yer alacak diğer devletlerle eşit statüye sahip olacağına karar verilmiştir. 2 Ağustos 1944'te ise Faşizm Karşısı Makedonya Kurtuluş Hareketi Meclisi, Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu meclis Makedonya'nın daha önceki Yugoslav Krallığı döneminde bir koloni konumunda olduğu ve yeni kurulacak sosyalist Yugoslavya'nın içinde diğer uluslarla eşit bir şekilde yerini alacağını tekrarlamıştır. Buradaki bir diğer önemli konu, Makedonya'nın resmi dilinin Makedonca olarak belirlenmesidir. Tito, Makedonya sorununu tamamen çözüme kavuşturmak amacıyla Bulgaristan'ı da kurulacak olan sosyalist federe devlet içine katmak istemiştir. Gerçekte, bölgedeki en güçlü direniş örgütüne sahip Tito'ya destek veren Moskova, söz konusu Makedonya olunca genelde Makedonya'da egemenlik hakkından söz eden Bulgar ve Yugoslav komünist gruplar arasında kalmıştır (Dragoyçeva, 1999: 124).

Harita 8. Sosyalist Yugoslav Federasyonu Siyasi Haritası

Kaynak: Güney, N. (2018). Tito Dönemi Yugoslavya 'nın Yıkılışı, İstanbul: DİSAM - Diplomatik Strateji Araştırma Merkezi.

Tito, Makedonya Cumhuriyetinin kurulmasına ön ayak olunca işler biraz daha karışmıştır. Yine de bölgede Yugoslavya ile birlikte Yunanistan, Arnavutluk ve Bulgaristan'ı içine alacak bir sosyalist federasyon fikri çok daha fazla tercih edilir olduğundan Sovyetler, Tito'ya yakınlaşmayı uygun bulmuşlardır. Bundan itibaren Bulgaristan'da Gorgi Dimitrov'un Halk Cephesi de Makedonya konusunda Sovyetlerle uyumlu olmaya özen göstermiştir. Dahası Bulgar tarihinde ilk kez Bulgar liderler bir Makedonluk bilincinin uyandırılmasının yüzyıllık Makedonya sorununun çözümü olacağına ikna olmuşlardır. Bulgaristan'ın Tito'nun Yugoslavyası içinde Bulgar-Yugoslav eşitliği konusunda taviz vermemesi üzerine büyük devletlerin de baskısını dikkate alan iki taraf, bir ara ilişkilerini dondurmuşlarsa da, Ağustos 1947'de Bled'de varılan bir anlaşmayla ilişkiler tepe noktasına ulaşmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde

Bulgarlar hem federal hem de kültürel anlamda bir Makedon ulusu yaratılmasını kabul etmişlerdir (Sarı, 2007: 40-41).

Bled’de varılan anlaşmadan sonra Tito gözünü Makedonya’nın Yunanistan sınırları içinde kalan bölümüne çevirmiştir. Bu nedenle Yugoslav rejimi zaman geçirmeden buradaki Slav halklara Yunanistan’ın baskı yaptığı propagandasını başlatmıştır. İkinci Dünya Savaşının sonundaki Paris Konferansında (Eylül 1946) Makedonya’nın bütün halinde, yani Ege Makedonyası da dahil olmak üzere, Yugoslav Federasyonu içinde yer alması konusunu gündeme getirilmiştir. Yunanistan’daki Kominform ve Stalin destekli Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin (NOF) Yunanistan Halk Cumhuriyetini ilan etmesinin ardından bir iç savaşa sürüklenmesi ile durum daha da ciddileşmiştir (Sarı, 2007: 48).

Yunan komünistleri içinde Tito’nun fikirleri pek desteklenmemiş, buna rağmen Tito militanlarının çoğunluğunu Yunanistan’daki yerleşik Slavların oluşturduğu komünist Demokratik Parti Yunan komünistlerce desteklenmiştir. Fakat Yunan komünistleri Selanik kentini ele geçirmelerine karşın 12 Şubat 1945’teki Varkiza Anlaşması ile Yunanistan için tehdit olmaktan çıkmışlardır. Bu tarihe kadar da Tito’nun beklentilerinin tam tersine, Yunan komünistleri hiçbir zaman Ege Makedonyasının Yugoslavya’ya katılmasına olumlu bakmamışlardır. Bunların liderleri sadece bölgede Vardar ve Pirin’dekine benzer ayrı bir Makedon ulusunun bulunduğunu kabul etmekle yetinmişlerdir (Jelavich, 2006: 299).

Diğer yandan, Tito’nun Balkanlarda artan etkisi ve Kominformdan bağımsız bir siyaset izlemesi Belgrat ile Moskova arasında ciddi bir krize zemin hazırlamıştır. Bundan en karlı çıkan ise Makedonya konusunda ciddi şüpheleri olan Bulgaristan olmuştur.

Aslında Belgrat ve Sofya arasındaki yakınlaşmaya karşın, Bulgar komünistlerinin içinde Makedonya'nın Bulgaristan'a ait olduğunu savunan bir grup, Tito'nun Yugoslav federasyonuna karşı etkili bir muhalefet yürütmeye devam etmişlerdir. Bununla birlikte, Bulgarlar Sovyetler'in baskısıyla Tito ile Bled'de anlaşma yoluna gitmişlerdir. Tito ile Stalin'in arası açılınca Bulgarlar da taahhütlerinden kolayca kaçabilmişlerdir. Diğer yandan, durumun ciddileşmesi üzerine Belgrat, Makedonya'daki Bulgar nüfusa yönelik ödünsüz bir asimilasyon politikası uygulamaya koyulmuştur. Pek çok Bulgar asıllı aile çareyi Bulgaristan'a kaçmakta bulmuştur (Mandacı, 2003: 41).

Tito'nun Kominformdan atılmasıyla Makedonya'nın bağımsız bir devlet olmasını öngören 'Komintern' planı tekrar gündeme getirilmiştir. Bu plan Tito'nun gücünün kırıldığını görmek isteyen Yunanlı komünistlerin de desteğini almıştır. Bu arada, Bulgar ve Yunan komünistlerle Tito rejiminin arasının açılması Yugoslavya ile Batı ve Batı yanlısı Yunan hükümeti arasındaki ilişkilerin yeniden düzelmesini sağlamıştır. Çünkü Yunanlılar Tito'nun Balkanlarda kendini destekleyen bir süper güç olmaksızın Yunanistan için bir tehdit oluşturamayacağını düşünmüşlerdir. Öte yandan, Batı hükümetleri ve ABD Kominformun Balkanlarda etkisini yitirmesini memnuniyetle izlemiş ve Tito'yu desteklemeyi politikalarına uygun bulmuştur (Dıkosta, 2006: 179).

Tito ile Stalin arasındaki ilişkilerin kopuşu bölgedeki Arnavutların birliği meselesini de önemli bir biçimde etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ortak düşmanlara karşı verilen mücadeledeki Partizan ruhu Bulgaristan'dan sonra Arnavutluk ile de yaşanan anlaşmazlıkla tamamen tarihe karışmıştır. Aslında bu sıralarda Arnavutluk'ta Arnavut Komünist Partisine hakim olan kadrolar ve Koci Zoze, tüm Arnavutları içine alacak bir Sosyalist Yugoslav devletiyle siyasal ve ekonomik anlamda entegre olmak üzere ciddi girişimleri başlatmıştır. Fakat Enver Hoca'nın başını çektiği

diğer bir grup 1913 sınırlarına sıkışmış, fakat en azından bağımsız bir Arnavutluk fikrine destek vermişlerdir (Sarı, 2007: 51-53).

Arnavut sosyalist elit içindeki güç mücadelesindeki dengeler, Tito ile Stalin arasındaki anlaşmazlık üzerine Enver Hoca'nın lehine bozulmuştur. Zoze, vatana ihanetten yargılanmış ve idam edilmiştir. Bu andan itibaren ise Hoca rejimi Yugoslavya'daki Arnavutları tamamıyla yabancı unsurlar olarak görmüş ve sorunlarıyla ilgilenmemiştir. Yugoslavya, Sovyetlerden koparken, Enver Hoca da Stalin rejimiyle ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiştir. Fakat Sovyet-Arnavut dostluğu sosyalist blok içindeki ülkelere Moskova'nın bir 'iş bölümü' dayatmaya çalışmasıyla çatırdamaya başlamıştır. 1950'lerin ortalarında Kruşçev rejiminin Stalin'i yadsıması ve Yugoslavya'ya yanaşması Arnavut liderin Sovyetlerdeki rejimi 'revizyonist' olmakla ve yeni bir kolonizasyon programını uygulamakla suçlamasına sebebiyet vermiştir (Mandacı, 2003: 55).

Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgali ile ipler tamamen kopmuş, Arnavutluk bu andan itibaren Sovyetleri 'düşman' olarak görmeye başlamıştır. Öte yandan, Sovyetlerin niyetlerinden kuşkulanan Hoca; Tito ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye karar vermiştir. Tabii bundan en fazla etkilenen Yugoslavya içindeki Arnavutlar olmuştur. Bu dönemde Tito'ya Varşova Paktının herhangi bir taarruzunda yardım etme garantisi bile veren Hoca rejimi, Yugoslavya'daki Arnavutlar ile ilişkilerini karşı tarafı rahatsız etmemek maksadıyla tamamen koparmıştır.

2.6.2.3. Sosyalist Yugoslavya ve Makedonya Cumhuriyeti

Birinci Dünya Savaşının sonunda Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulmasının ardındaki en önemli sebeplerden biri, 12 milyonluk güney Slavların yaşadıkları

toprakların komşu büyük devletlerin mücadele alanı olmasıdır. Diğer bir sebep ise, özellikle Sırp ve Hırvat aydınların aynı kültüre mensup ve aynı dilden soydaşlarının tek devlet çatısı altında birleşmelerine dair yüzyıllardır canlı tuttıkları düşleridir. Aslında her ikisi de aynı amaca hizmet etmektedir. Yugoslavya'daki bir deyişte ifade edildiği üzere “jugoslavija je okruzena brigama” yani, Yugoslavya korkularla (brigama) kuşatılmıştır. ‘Brigama’ kelimesi Yugoslavya’ya komşu devletlerin adlarının baş harflerinden oluşmaktadır. 1918’de kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının anayasası Sırp, Hırvat ve Slovenleri aynı milletin üç kolu olarak tanımlarken, Karadağlılara ve Makedonlara dair herhangi bir atıfta bulunmamıştır. Karadağlılar parlamentolarında Sırbistan’a katılmayı oylamışlar, Makedonlar Sırp sayılmış ve yurtları da Sırp krallığının doğal bir parçası olarak görülmüştür (Abazi, 2007: 63).

Bununla birlikte, bu ilk Slav ortaklığı Sırpların hegemonyasından korkan Hırvat ve Sloven aydınların yarattığı anayasa bunalımı ile baştan yaralanmıştır. 1921 Vidovdan Anayasası da söz konusu sorunlara anlamlı bir çözüm sunamamış, bu karışıklıktan da parlamentoda üçüncü büyük siyasal güç haline gelmeyi başaran sosyalistler yararlanmışlardır. Kral Aleksander’ın politikalarından rahatsız Makedonya’da ise sosyalist hareket çok daha hızlı büyümüştür. Belgrat bu durum karşısında tüm sosyalist siyasal oluşumları yasaklama yoluna gitmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, II. Dünya Savaşı öncesi bağımsız ve bütünleşmiş Makedon devletinin kurulmasını öngören Komintern görüşü Bulgarlarca desteklenirken, Yugoslav ve Yunanlı komünistler bu fikre sıcak bakmamışlardır (Abazi, 2007: 63; Ješov, 2008: 17-29).

Öte yandan 1933-1935 arasında Komintern’in görüşü değişmiş ve Makedonların ayrı ve özgün bir ulus olduğu tezini savunan Yugoslavlara yaklaşmıştır. 1948’de Stalin ve Tito anlaşmazlığa düşünce Sovyetler 1933 öncesi Komintern görüşüne geri

dönmüşlerdir. Doğal olarak, ayrı ve özgün bir Makedon ulusunun varlığına herhangi bir atıfta bulunmadan bağımsız bir Makedon devleti fikri en çok Bulgarları memnun etmiştir. Buna karşılık, Yugoslav anayasasında Yugoslavya'yı oluşturan ulusların her birinin self determinasyon ve gerektiğinde federasyondan ayrılma hakkına sahip olduğu belirtilmesine karşın Tito, Stalin'in fikirlerine muhalif olduğunu gösterir biçimde “bu ulusların II. Dünya Savaşı sırasında özgür seçimlerini bir kere ve sonsuza kadar yapmış olduklarını ve artık ayrılma hakkının uygulanamayacağını” ilan etmiştir (Mandacı, 2003: 45; Ješov, 2008: 154-182).

Tito, Vardar Makedonyasını kontrol eden Yugoslavya'nın Ege ve Pirin Makedonyası üzerinde de hak iddia eder konuma geleceğini görmüştür. Zamanla Tito'nun Makedonya politikası “eğer bir büyük ve birleşik Makedonya kurulacaksa bunun Yugoslavya sınırları içinde olacağını” dikte ettirmek şekline dönüşmüştür. Bu arada, Makedonya'daki Yugoslav politikası baştan beri korkulan Sırp hegemonyasına karşı da birtakım tedbirleri içermiştir. Eski Yugoslav Krallığında Vardarska Banovina adıyla anılan ve ahalisinin Sırp olduğu varsayılan Vardar Makedonya'sında Tito rejimi bölgedeki yerel halk arasında Makedonluk bilincini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu strateji Tito'nun Sırp-Hırvat dengesini sağlamak ve iki topluluk arasındaki önemli bir anlaşmazlık konusunu ortadan kaldırmak üzere Bosna Hersek'in kurulması ya da Sırbistan sınırları içindeki Kosova ve Vojvodina'nın otonom bölge ilan edilmesi siyasetinin de bir parçasıdır. Belgrad ayrıca bu doğrultuda bölgedeki Slav halkın kültürü ve dilindeki Bulgar etkilerini de mümkün olduğunca silmeye çalışmıştır. Böylelikle bölgedeki Slavların Bulgar olduğu iddialarını irredentist politikalarına dayanak yapan Bulgaristan'ın elinden önemli bir koz alınmıştır. Dahası Belgrad, ileride Bulgaristan

sınırları içinde bir Makedon azınlık sorunu yaratılabileceğini de hesaplamıştır (Bozkurt, 2010: 54-56; Durmaz, 2015: 65).

Bölgede geçmiş yıllarda Sırpların ve Bulgarların yürütmüş oldukları sert asimilasyon politikaları Tito rejiminin amacını gerçekleştirmesini kolaylaştırmıştır. Bölge halkının işgalci güçlerin elinde gördükleri muamele kendi kimliklerinin özgün olduğu konusundaki propagandalara zaten onları hazırlamıştır. Bunun yanında, Makedon bilincini kuvvetlendirmek amacıyla sosyalist bir devletin siyasi prensiplerinin ihlal edildiği gözlemlenmektedir. Yugoslav anayasası, bir dini kurumun herhangi bir ulusal grupla işbirliğini yasaklamasına rağmen 1958’te devlet eliyle bir Makedon Ortodoks Kilisesi kurulmuştur. Bununla birlikte, “Sırp Patrikliği bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulan bu ulusal kilisenin Makedonya’daki Sırp ulusu ve kilisesi ile arasındaki ruhani bağı kopartacağını savunmuş”, bugüne kadar da bu kiliseyi tanımamıştır. Yugoslav yönetimi aynı amaç doğrultusunda bölge halkına çok geniş bir kültürel özerklik de tanımıştır. 1944’te Makedonca, Yugoslavya’nın üç resmi dilinden biri ilan edilmiştir. Özgün bir Makedon ulusunun varlığına karşı çıkan bazı yazarlar ‘Makedon dilinin Bulgar sınırına en uzak Batı bölgesinde konuşulan ve bu yüzden hem Bulgarca’ya hem de Sırpça’ya en uzak versiyondan (Perlepos) uyarlanmış olduğunu’ iddia etmektedirler. Ayrıca, 1948’den itibaren Üsküp’te bir Makedon ulusal tiyatrosu, Makedon Halkı Ulusal Tarihi Enstitüsü ve Makedon üniversitesi kurulmuştur (Mandacı, 2003: 47; Minoski, 2008: 229-242).

2.7. Makedonya Milliyetçiliğinin Olgunlaşması ve Tanımlanması

Çalışmanın bu başlığı altında Makedonya milliyetçiliğinin unsurları, yapısı ve anlamı hakkında açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı'nın Vilayet-i Selâse'si, Bulgarların “Üç Kardeşinden”⁶³ biri, Yunanistan'ın Altın Elması⁶⁴ ve Slavların kendinden gördüğü Makedonya'nın kendini var etmesi ve bunu da ifade etmesi başlıca “sorun” dur. Osmanlı himayesi altında yaklaşık beşyüz yüzyıl kalan Makedonya, Balkan savaşlarından sonra elden çıktıktan sonra oldukça savunmasız bir şekilde kendini bir anda komşularının hedefinde ve uluslararası dengeler üzerinden hesaplar yapılan bir pozisyonda bulmuştur. Kilise mücadelelerinden, geçmişten gelen hak iddialarına, kültürden, ideolojiye kadar kurumsal devletlerin dahi üstesinden gelemedikleri “büyük meseleler” ile bir anda muhatap olan Makedonya'nın sorunları “Özgür Makedonya mı yoksa diğerlerinin bir parçası mı?” olduğu sorusu ile başlamıştır.

Makedonya konusunun bir “sorun” olarak ele alınması ise 1876 tarihli İstanbul Konferansları ve ardından gelişen dönemde gündeme gelmiştir. Ancak Makedonya'yı “sorun” haline getiren temel unsur, komşularının paylaşım emelleridir. Dolayısı ile bu noktada “Makedonya sorunu” olarak ileri sürülen durumun farklı bir bakış açısı ile ele alınması gerekmektedir. Zira durumu “sorun” olarak gören bakış açısı Makedonya üzerinde hak iddia edenlerin ve Makedonya üzerinden taktik ve stratejik emelleri olan amil güçlerin ileri sürdüğü bir husustur. Oysa Makedonya, kimlik, kültür, etnisite ve

⁶³ Bulgar kültüründe sıkça adı geçen bir masal olan “Üç Kardeş ve Devin Kaçırdığı Üç Kız” da geçen geçen olayda bir devin arkasından yer altına inen ve daha yeryüzüne çıkmak için bir takım olaylar dizisi için kalan kahramandan söz edilir (Taceman, 1998: 727- 730).

⁶⁴ Yunan Mitolojisinde ‘kavga, savaş, fitne ve fesat’ tanrıçası olan ‘Ares’ veya ‘Eris’ tarafından Tanrılara atılmış olduğu ve Paris tarafından bulunarak Afrodit’e hediye olarak verilen elmadır. Altın Elma çok değerli bir hediye ve süs eşyasıdır, alanla veren arasında ‘aşk’ın göstergesidir. Elisabeth Barker (1950)’a göre 1943 yılında savaş veren Anavatan Cephesi, işgale yönelik kararları protesto ederken bu olaya atıfta bulunmuştur. Cephe’ye göre göz dikenler için ‘altın elma’ Makedonya’dır. Barker, nehirlerden akıtılan kanın altın elmanın elde edilebilmesi için yapılmış olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte bu elde edilmesi zor olan topraklar Bulgaristan için bir rönesansın merkezi olarak tabir edilmiştir. Makedonya konusunda bir barışın söz konusu olabilmesi için tek çare Makedonya Makedonyalılarındır sloganıyla bağımsızlaştırılması ve özgürleştirilmesi gerekir. Ayrıca iradesini ve kimliğini ortaya koymalı ki ancak bu şekilde o, elden ele değiştirilebileceğine inanılan ve bir hediye olarak görülen bir ‘altın elma’ olmaktan kurtulur. Bu şekilde sadece kendi için değil tüm Balkan halkları için sağlam bir birleştirici, barış ve huzurun temini olabilir (Barker, 1950).

inançlar bakımından kökeni oldukça eskiye dayanan bir çeşitliliğin merkezidir. Bu nedenle medeniyet gelişimi bakımından geçirdiği evrelere göre değişimler gözetilerek durumun “sorun” olgusundan çıkarılması ve Makedonya’nın özgürleşememe/özgürleştirilememe bağlamında ele alınması gerekmektedir.

Üzerinden, egemen güçler ile komşularının hak ettiği Makedonya’nın nasıl paylaşılacağına dair girilen mücadelenin Makedonya için “sorun” olarak kabul edilmesi değil Makedonya’nın özgürleşme, kendi egemenliğini tesis etme ve çok kültürlüğünü yönetebilme iradesine kavuşma serüveninin bir parçası olarak görülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda milliyetçilik bağlamında ana fikrin “Makedonya Sorunu” olarak değil “Makedonya’nın Mücadelesi” olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim “sorun” olarak ileri sürülen durum aslında Makedonya’dan toprak ve hak talep edenlerin paylaşım “sorunu” dur. Bununla birlikte Makedonya’nın “milliyetçilik” ekseninde geçirdiği dönüşümün başlıca kaynağı, kendi içinden üretilmiş, medeniyet gelişimi boyunca şekillenmiş ve hem kavramsal hem de kuramsal olarak oturmuş dinamik ve aygıtlardan değil başta komşu devletler olmak üzere dış amillerden gelen işgal ve bölüşüm mücadeleleridir. Zira Makedonlar kendi halinde yaşayan açık-gizli herhangi bir amacı olmayan sakin ve uysal bir toplumdur. Yunanlılar, Bulgarlar veya Sırlar gibi her daim mücadele hırsı ile örüntülü bir yaşamları olmamıştır.

Makedonya’nın milliyetçilik yolundaki gelişimin anlaşılabilmesi için öncelikle Balkan milliyetçiliği olgusunun anlaşılması yarar vardır. Balkan ulusları ve devletleri uzun yıllar Osmanlı hâkimiyeti altında geçirdikleri sürelerde dahi kendi Ortodoks inançlarından besledikleri milliyetçilik düşüncelerini güncel tutmuşlardır (Aydın, 2007: 22-25; Demirci, 2005: 2-3). Balkan milliyetçiliğini kabuklandıran ve geliştiren başlıca faktör Osmanlıya karşı geliştirilen ulus-devlet oluşumları ile bağımsızlık fikri olmakla

birlikte bu fikri canlı tutan ve Balkan uluslarını harekete geçiren önemli güç merkezi Ortodoks inancıdır. Bununla birlikte Kökeninde Katharizme rastlanan Markûnîler, Maniheizmler, Bogomiller, Petrobnisyanlar, Syncretistler (Syncretism) ve Albi'liler gibi oldukça çeşitli ve birbirinden farklı akımlardan/cemaatlerden izler taşıyan, yerine göre yakarak idam, yerine göre kahraman olan bu akımların öncüleri ve tebaalarından gelen kültürel akımlarla beslenen Balkanların inanç ve politik coğrafyasında topoğrafik çizimler bu amillerle şekillenmiştir (Şenay, 2003: 11-13; Van Loon, 1986: 119-121; Challaye, 1998: 103-104).

Balkanlarda gelişen milliyetçiliğin inanç ve etniklik bağlamından iki türde olduğu görülmektedir. Arnakis (1963) ve Jelavich (2006) gibi tarihçilere göre inançsal kökenli milliyetçilik, kiliseler üzerinden ve eliter din adamı ile siyasi kişilikler⁶⁵ eliyle yürütülmekte iken etnik ve genetik milliyetçilik ise daha seküler orta sınıfın ileri sürdüğü fikirler ile yürütülmüştür. Diğer yandan Balkan ulusları ile millet olarak görülen toplumların milliyetçiliklerinde de iki aşama bulunmaktadır. Birincisi Rum Ortodoks Kilisesi'ne karşı girişilen mücadeleler (Yunan kilisesine karşı Bulgar Eksarhlığının kurulması kaldırılması vb.), ikincisi de Osmanlıya karşı girişilen bağımsızlık mücadeleleridir. Bu yapıları birbirinden ayırmak oldukça güçtür (Dobrinov, 1980: 71-95). Çünkü kiliselerin aslında mücadelesini verdiği dindarlaştırma çabaları ile seküler görünümü ağır basan orta sınıfın arasında da sembiyotik ilişkiler vardır. Ticaret ve tarımla uğraşan orta sınıf, vergi ve diğer yollarla kiliseleri de ayakta tutmaktaydı.

Sonuçta Balkan uluslarının milliyetçilik temalarının kendine özgü bir yapısı ortaya çıkmış olup bu durum Arnakis'e göre; Balkan bölgesinde yaşayan ve Ortodoks

⁶⁵ Balkanlarda din adamları ve siyasetçiler ayrımı yapmak pek kolay değildir. Zira bu kişiliklerin çoğunlukla aynı anda iki sıfatı da taşıdıkları görülmektedir.

inanca sahip olan bu halklar için bu inanç olgusu ön-milliyetçilik (proto-nationalism) işlevi gördüğü ifade edilmiştir. Buna ek olarak Osmanlı İmparatorluğunun güdümüne giren bu bölge için bir dinsel ayırımına gidirilerek Balkan milletçiliğini daha da pekiştirmekle kalmayıp etnik fitilini de yakmıştır. Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne sadakati nisbetinde bugünkü modern Yunan ulus devletinin ortaya çıktığı vurgulanmıştır. (Sadoğlu, 2016: 2).

Genel olarak literatürde saygın çalışmaları bulunan pek çok yazarın ileri sürdüğü gibi Fransız İhtilalinden beslenen milliyetçilik hareketlerinin Balkanlardaki tezahürü, mevcut ulusal kimliklerin baskın unsur olarak kullanıp dini mensubiyet ile pekiştirilip temellerinin oturtulması şeklinde olmuştur. Ancak, bu iddiaya göre Balkanlarda yaşayan ve önemli bir ekseriyeti oluşturan halkların neden müstakil bir ulus-devlet olmadığını açıklayamamaktadır. Halbu ki bu milletlerin ekseriyeti Ortodoks olan Yunan, Karadağ, Sırp, Bulgar, Rumen ve Makedonlardan oluşmaktadır. Balkan Savaşlarından sonra ana dili Bulgarca olan Pomaklar'ın, Rumca olan Girit Türkleri'nin (Cretan), Kosova'daki Arnavut ve Boşnaklar'ın Makedonya'daki Torbeşler'in, milliyetçiliklerini etnik köken ve dil değil "hâkim millet" olgusu belirlemiştir (Arnakis 1963; 118-119'dan akt. Sadoğlu, 2016: 4).

Makedonya tarafından bakıldığında, Makedon aydınlarının etkisi ile Makedon Milliyetçiliğinin dini bağlamlar ve perspektiften çıkıp ulus olgusuna geçişi ya da sağdan sola dönüşümünün ilk örnekleri 1920-1930'lu yıllarda olmuştur denilebilir. Dönem itibarıyla yukarıda ifade edildiği gibi Slavcı, Bulgarcı veya diğer yaklaşımlar altında da olsa Makedon milliyetçiliğini bağımsızlık üzerine oturtan aydın kesimin gündeminde öteden beridir ayrışma ve kargaşanın nedeni olarak görüldüğü için dini ve cemaat yapılarının görüşlerinden ziyade rasyonel tutumlar ön sıralarda olmuştur. Başlangıcında

Makedon halkı için seküler görünümlü bu düşünce yapısının kabullenilmesi güç olsa da mevcut ‘Makedonyalılık’⁶⁶ ortamında ulusal gelişme, diğerlerinin baskılarına direnebilme ve birliğini sağlama sürecinde etkili olduğu söylenebilir. Nitekim bu süreçte “Makedonya Makedonlarıdır” diyen VMRO’da görüldüğü gibi sağcı ve solcu örgütler bir araya gelerek 1920’ler sonrasında Makedon milliyetçiliğini inşa etmeye başlamışlardır. 1930’larda başarılı sonuçlar almaya başlayan sağ-sol örgütlerin birlikteliği ile Makedonya’da bir ‘ön-milliyetçilik’ görünümü belirginleşmeye başlamıştır (Krizman, 1975: 42-159).

Öte yandan milliyetçilik ekseninde ulusların verdiği mücadelelerde dönem itibariyle bakıldığında dünyadaki ideolojik fraksiyonların form değiştirmiş olduğu, zaman zaman ana akım ideolojinin dünya görüşünün kendisinde daha radikal hale getirilmiş olduğu görülmektedir. Bu ortamda zaten geçmişten beridir gelen derin ayrılmalar ideolojik akımlarla daha da derin hale gelmişken dünyada örneği az görülür bir şekilde sağ ve solun birlikte hareket ettiği müşahade edilmektedir. Bu durumun arka planı ve nedenleri ayrı bir çalışma olabilecek kadar derin olmakla birlikte ilk etapta, Makedon halkının yaşadığı oldukça trajik zulümlerden ileri geldiği ifade edilebilir. Bununla birlikte komşu devletlerin dışlayıcı milliyetçilik politikaları sağ ve sol hareketler için zorunlu yönelime neden olmuş, bu da bağımsız Makedonya düşüncesidir. Protest yapıda olduğundan bu düşünce için “proto-milliyetçilik” gibi bir ifade kullanmak mümkündür.

Örgütlerin bir araya gelmesi ile birlikte Makedonya’da yükselen milliyetçilik düşüncesinin temel noktasını; anayurt, Makedon, yaşanan topraklarda siyasi statü ve

⁶⁶ ‘Makedonya’ kelimesinin çeşitlilik olduğu daha önce açıklanmış bu kavrama atıf yapılmıştır.

çok kültürlülüğe imtiyaz teşkil etmektedir. Osmanlı ve Balkan Savaşları sonrasında Makedonyalılar ilk kez dini ve ideolojik argümanları bir kenara bırakarak bu kavramlar etrafında bir araya gelebilmişlerdir. Bu durum çok kültürlü paradigma üzerinden etnik Makedon milliyetçiliğinin uyanışını göstermektedir.

Diğer Balkan devletleri öteden beridir kültürel ve ulusal kimlikleri ile İmparatorluk hâkimiyetinde iken varlıklarını devam ettirmiş ancak Makedonyalılara bu hak hiçbir zaman verilmemiştir. Dolayısı ile Yugoslavya'nın kuruluşuna değin Makedonlar önce kendilerinin bir ulus olduklarını ispatlamak ile uğraşmak zorunda kalmış olup ardından üzerlerine gelen dış güçlerle mücadele etmişlerdir. Birinci durum yani kendilerinin bir ulus olduklarını dünyaya ifade edebilme sürecinde yeterince başarılı oldukları söylenemez; çünkü iç birliklerini sağlama yolunda 1930'ların sonuna kadar pek de başarılı olamamışlardır. Makedonyalıların bir ulus olarak kabul edilmesi ise aslında işgal döneminden Yugoslavya'nın kurulmasına kadar verilen topyekûn mücadelede üstlendikleri rolden dolayı sağlanan bir kazanımdır.

II. Dünya Savaşı esnasında (1943) sosyalist direnişi örgütleyen, kronik sorunların bir kenara bırakılmasına ön ayak olarak işgale direnmek üzere bölge uluslarını bir araya getirerek Yugoslavya'yı kuran Josip Bronz Tito, kendi ideolojisi etrafında Balkanlardaki karışıklığa son vermiştir.

II. Dünya Savaşından hemen sonra Yugoslavya Sosyalist Devletler Federasyonu'nun kurulmasının akabinde Vardar Makedonya'sı, Federasyon'a 1945 yılında Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti ismiyle katılmış, ayrı bir ulusal kimliği olduğu bununla birlikte ilan edilmiştir. Makedon milliyetçiliği, bölge içerisinde diğer azınlıklara; dışarıda ise Sırlara karşı kullanılmıştır (Manchev, 2000: 311-328).

Tito'nun liderlik ettiği, 6 cumhuriyet ve 2 özer bölgeden meydana gelen federal yapıda özellikle Sırbistan ve Hırvatistan gibi cumhuriyetlerin kendi milliyetçi söylemleri ve kimlik oluşturma faaliyetlerine göre izin verildiği/göz yumulduğu/engellen(e)mediği gibi Yugoslavya'daki milliyetçi akımların her biri de kendini inşa eden ve farklı nitelikteydi. Ülger (2003: 86)'e göre: Sırlar ülkede egemen olma planlarken Sloven ve Hırvatların ise federasyondan ayrılık planları kurmaktadır. Arnavut ve Sırlara ülke içinde, Yunanlara ise dışarıda varlığını kanıtlamaya çalışan bir Makedonya vardı. Bosna Müslümanları yeni bir kimlik kazanmak isterken Kosova Arnavutları da Arnavutluk ile bir araya gelmeyi gaye edinmişlerdi.

Tito, 35 yıl sürecek olan Yugoslavya rüyasını bu milliyetçi kavramlar ve hedefler içerisinde Balkanlarda gerçekleştirmiş. Tito'nun 4 Mayıs 1980 yılında ölümü ve 1991 yılında Yugoslavya'nın dağılmasından sonra da eski hesaplar dezavantajlı toplumlar ve Müslümanlar aleyhine yeniden açılmış, Balkanların kronik hastalıkları yeniden ortaya çıkmıştır.

2.8. Bağımsızlık Sonrası Makedonya'da Yaşanan Gelişmeler

Yugoslavya dağıldıktan sonra 9 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden Makedonya için yeni bir dönem başlamıştır.⁶⁷ Aynı dönemde bağımsızlığını ilan eden Sırlar ve Hırvatlar için Avrupalı devletler tanıma yarışına girmişken Kosova, Bosna Hersek ve Makedonya için aynı tutumu göstermemişler, bölgede yaşanan “savaş (!)”⁶⁸ ve insanlık suçlarına seyirci kalmayı tercih etmişlerdir.

⁶⁷ Bkz. ДЕКЛАРАЦИЈА за сувереност на Социјалистичка Република Македонија, 25 јануари 1991 година. (Makedonya Sosyalist Cumhuriyetinin Egemenlik İlanı, 25 Ocak 1991.

⁶⁸ “Savaş” ifadesi burada özellikle kullanılmıştır. Zira savaş birden çok taraf arasında meydana gelen silahlı bir mücadele iken özellikle Bosna Hersek ve Makedonya'da “savaş” değil savunmasız sivillere yönelik

2.8.1. Sancıların Başlangıcı: Bağımsızlık İlanı ve Sonrası

Yugoslav Komünistler Ligi'nden 1990'da çok partili hayata ve piyasa ekonomisine geçilmesi kararı verilmiştir. Eylül 1990'da yapılan seçimlerde, Karadağ ve Sırbistan haricindeki bütün cumhuriyetlerde milliyetçi partiler çoğunluğu sağlamıştır. Eylül 1990'da Kosova, Vojvodina ve Sırbistan bölgelerinin özerkliklerini kaldırması, Kosova'da Arnavutlara yönelik baskıların arttırmasına ek olarak Slovenya ve Hırvatistan yönetimleri ile artan anlaşmazlıklar Yugoslavya'nın dağılmasının işaretleri olmuştur (Kut, 2005: 46).

Yugoslavya Federasyonunda özellikle de Kosova'da olan gelişmeler Makedonya'daki Arnavutları da birinci dereceden etkilemiştir. 1981 yılında Arnavutların federe cumhuriyet statüsüne yükseltile taleplerinin dile getirildiği gösterilere bağlı olarak Makedonya'daki Arnavutların statüsü oldukça zorlaşmış; Üsküp idaresi Arnavutlara ezici politika uygulamaya başlamıştır. Öncelikle Arnavutça eğitim veren okullar kapatılmış, Arnavut öğretmenler ve memurlar işlerinden çıkartılmış, milliyetçi faaliyetlere karıştığı iddia edilen Arnavutlar hapse atılmıştır. Ayrıca 1989 yılında anayasada değişiklik yapılarak Makedonya, Makedon ulusunun devleti olarak tanımlanmış, Arnavutlar ve Türklerin 1974 anayasasıyla elde ettikleri kurucu millet statüsü azınlık statüsüne çevrilmiştir. Böylece, Arnavutlar 1974 anayasası ile kazandıkları hakları 1989 değişiklikleri ile kaybetmişlerdir (Hatipoğlu, 2002: 121-122'den akt, Soğangöz, 2007: 112).

işgal, yağma, cinayet, toplu katliam, gasp, tecavüz ve sayısız insanlık suç işlenmiştir. Bundan dolayı Batılı literatürde ileri sürülen “savaş” terimi tarafımızca haksız olarak görülmektedir.

Yugoslavya’da etnik mücadele ve milliyetçi hareketlerin artması Tito’nun ölümünün ardından gelen Balkanlar’da milliyetçi Makedon uyanışına denk bir döneme rast gelmiştir. Makedon milliyetçiliğinin gelişimindeki iç etkenlerden biri Sırbistan devletinde olduğu gibi Arnavut karşıtlığına dayanmaktadır. Batı Makedonyada Arnavutların ekseriyeti oluşturmamasından Makedonya’da Sırbistan’ın Kosova’sı olabilecek sorunlarla karşı karşıyaydı. Birinci Dünya Savaşı’nın akabinde Yugoslavya, gönüllü bir birleşme girişiminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunu yalnızca Versailles ürünü olarak değerlendirme doğru değildir. Yugoslavya’yı, Sırp’ların araçlarıyla gerçekleştirilmiş bir Hırvat aklı olarak değerlendirmek daha doğru olabilir (Arıkan, 1998: 53; Kenar, 2005: 39).

Yugoslavya’nın bir devlet olarak niteliği hakkında Versailles’den beri hep belirsizlikler ve farklı yaklaşımlar çıkmıştır. Yugoslav ulusu içinde Sloven, Sırp ve Hırvat’ların etnik kimliği daha o vakkiten bu yana birbiri içine kaynaşması mümkün olmayacak şekilde ayrıştırmıştı. Sırbistan kendini “Yugoslavya’nın Patronu” olarak görmekteydi. Yugoslavya’nın kurulma amacı kadim Habsburg ve Osmanlı imparatorluklarındaki Sırp’ları bir arada tutmaktı (Arıkan, 1998: 53; Kenar, 2005: 39).

Yugoslavyanın kurulma amacı Slovenler ve Hırvatlar tarafından bağımsızlığı kazanmanın yoluydu. Bu deneyimin farklı milletler açısından farklı hayal kırıklığı ile sonuçlanmasını böyle bir devletin kurulmasına dayandırmak doğru olmayabilir. Buradaki asıl nedenlerden bir tanesi Sırp’ların merkeziyetçi tutumu ve Yugoslavya’ya karşı tarihsel ön yargıları olabilir. Sosyalist Yugoslavya birçok yönden eleştirilebilir ancak hem dış hem de iç siyaset yönünden önemli kazanımların elde edilmesini sağladı. Sosyalist Yugoslavya’nın 46 yıllık tarihinde farklı bakış açılarına göre başarılı ya da başarısız yönleri vardır. Ancak hususen yeni Yugoslavya’nın 10 yılın dönemi incelendiğinde

Yugoslavya'nın varlığını devam ettirmesinin neredeyse mümkün olmadığı çok net bir şekilde ortaya konulmuştur (Kaya, 2011: 190).

Yugoslavya'nın diğer Cumhuriyetlerine benzer şekilde 1989 yılı ortasında Makedonya da çok partili hayata geçmiştir. Buna bağlı olarak ayrılıkçı Arnavut milliyetçiliği ve irredentist Makedon milliyetçiliği siyasi parti olarak örgütlenmeye gitmiştir. 1990 yılında yapılan seçimlerde partilerden hiçbiri tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde edememiştir. Tüm partilerin temsilcilerinin olduğu koalisyon hükümeti 1991 Ocak ayında kurulmuştur. Ancak bu durum Arnavutları rahatsız etmiştir. Çünkü Arnavut karşıtlığı tıpkı Sırbistan'daki gibi Makedon milliyetçiliğinde de önemli bir unsurdur. Makedonya'nın Birliği için Demokratik Parti 1990 yılı sonundaki seçimde Miloseviççilikle suçlanmıştır. Bu olayın arka planına bakıldığında Miloseviç'in Kosova kampanyasını sürdürdüğü zamanda Makedonya'da Arnavut azınlığa karşı ekonomide, eğitimde, gündelik hayatta ciddi kısıtlamaların olduğu görülmektedir. Makedon milliyetçiliğinin Anti-Arnavut politikalarıyla özdeşleştiği Sırbistan Komünist Birliği'ne vermekten alıkoyan etken 1988-1989 Federal Komünist Birliği kongrelerindeki Sırp milliyetçiliğinin tırmanışı ile birlikte anti-Makedon tasarılarının da ortaya çıkmaya başlaması olmuştur (Bağcı, 1994: 75).

1990 yılıyla birlikte Makedonya için Yugoslavya Federasyonu'nda kalmaktan bağımsızlığa kadarki tüm seçenekler tartışılmaya başlanmıştır. Makedonya'daki milliyetçi parti VMRO-DPMNE (Makedon Ulusal Birliği Demokratik Partisi-Makedonya İç Devrimci Örgütü) bu dönemde artık öz yönetimli Yugoslavya ile yollarını ayırmak ve kendi kaderlerini tayin etmek üzere Makedonya'nın bağımsızlığını öncelemiştir. Makedonya Parlamentosunun 1990 sonbaharında yapılan seçimlerinde en çok oyu VMRO-DPMNE almış, 120 sandalyeden 38'sini elde etmişti. Arnavut Partisi

olan Makedonya Demokratik Refah Partisi 17, Eski komünistlerden oluşan Makedonya Sosyal Demokrat Birliği (SDSM) 31 ve Makedonya Reform Güçleri-Liberal Parti 18 sandalye elde etmişti⁶⁹ (Kut, 2005: 47-50; 1990 Milletvekili Seçimleri Resmi Gazete 1990 Raporu).

İlk toplantısını 8 Ocak 1991’de gerçekleştiren Makedonya Parlamentosu daha sonra 25 Ocak 1991’de, egemenliğini elde eden eski Yugoslav devletlerinin gelecekte olası bir birlik teşkil etmesi halinde buna katılmayı da kapsayan bir Egemenlik Deklarasyonu’nu kabul etmiştir. Takip eden günlerde devlet başkanlığı seçimi sürecine girilmiştir. Makedonya Meclisi, 1941 yılından bu yana siyaset yapan bir dönem arasında Yugoslavya Federal Meclisi Başkanlığı (1974-1978) görevinde de bulunan Kiro Gligorov’u 27 Ocak 1991’de Makedonya Cumhuriyeti’nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Makedonya isminin uluslararası alandaki sorunların da başlangıcı olarak da kabul edilebilecek gelişme 7 Haziran 1991’de olmuştur. Zira bu tarihte daha önceki adı Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti iken, Makedonya Cumhuriyeti olarak dünyaya ilan edilmiştir (Kodal, 2014: 381-382; Bağcı, 1994: 93).

Tecrübeli bir Yugoslav siyasetçi olan Kiro Gligorov, 1990’lı yıllarda akılcı politikalarıyla Makedonya’yı Balkanlardaki çatışmaların dışında tutmaya çalışmış ve diğer siyasi partilerle de uyumu etkin sağlamıştır (Rahman, 2012; s. 125-142).

Gligorov, bağımsızlık sonrasında Balkanlardaki karışıklık ortamının sulh olması ve büyümemesi amacıyla dönemin Bosna-Hersek Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç ile birlikte eski Yugoslav devletinden bağımsızlığını elde eden istekli diğer devletleri de kapsayacak bir yumuşak veya esnek fedarasyon düşüncesini ileri sürmüştür. Gligorov’un

⁶⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај од парламентарни избори 1990 Службен весник 1990. <http://izbornaarhiva.mk/#e-1990-parliamentary>.

bu düşüncesinin arka planında hem Balkanların içinde bulunduğu durum hem de Makedonya'nın zayıf yapısı olduğu ifade edilebilir (Fraenkel, 1997: 32). Çünkü Makedonyadaki Arnavutlar başta olmak üzere diğer etnik grupların kendi taleplerini ileri sürmesi durumunda bununla başa çıkalamayacağı endişesi söz konusudur. Bu faktörler, Gligorov'un bağımsızlık konusunda temkinli davranmasına neden olmuştur (Kodal, 2014: 381-382; Bağcı, 1994: 93).

Diğer yandan Yugoslavya'da meydana gelen gelişmeler ile diğer devletlerin henüz birlik içindeyken dahi tehditkâr tutumları Makedonya'yı da bağımsızlık yönüne doğru sürekli itmiştir. Makedonya 8 Eylül 1991'de yapılan bağımsızlık referandumunda⁷⁰ katılımcıların % 96'sının bağımsızlıktan tarafa kullanmıştır. 17 Eylül 1991'de⁷¹ Makedonya Parlamentosu referandum sonuçlarını onaylayarak parçası olduğu Yugoslavya Federasyonundan ayrılmış ve bağımsızlığını ilan etmiştir (Özgen, 2013: 328; Çağ, 2012: 205; Kodal, 2014: 381-382; İşyar ve Ahmed, 2005: 218).

Bağımsızlıktan sonra Parlamentosu tarafından kabul edilen yeni anayasada da "Makedonya'nın Makedon halkının ulusal devleti" olduğu belilerek 1989'daki ifade korunmuştur. Ancak yapılan yeni anayasaya göre sadece "Makedon halkının ulusal devleti" ifadesine yer verilmiştir. Arnavut ve Türk milletleri dışlandığından bu anayasayı protesto ederek kendilerinin de kurucu unsur olarak dahil edilmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Arnavutların tepikisi 1991 yılındaki bağımsızlık referandumuna ve nüfus sayımına katılmamak şeklinde olmuştur (Trajan, 2015: 55-78).

⁷⁰ Referandumu ülke nüfusunun yaklaşık %25'ini teşkil eden Arnavutlar boykot etmişlerdir (İşyar ve Ahmed, 2005: 218).

⁷¹ Bkz. ДЕКЛАРАЦИЈА по повод референдумски изразената волја на граѓаните за самостојна и суверена македонска држава, 17 септември 1991 година. (Bağımsız ve Egemen bir Makedon Devleti İçin Vatandaşların İfade Ettiği Referandum Sonucu, 17 Eylül 1991).

Bağımsızlık ilanı Yunanistan'ın tepkilerine neden olmuştur. Uluslararası kamuoyunda resmen tanınmak için 24 Aralık 1991'de Avrupa Topluluğu'na katılım başvurusunu yapmıştır. Lizbon şehrinde toplanan AT dışişleri bakanları 15 Ocak 1992'de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarının resmen tanınması hükmünü açıklamıştır. Makedonya ile ilgili tanıma kararının gerçekleşmemesinin nedenini Belçika Dışişleri Bakanı Mark Eyakens “hukuki ve teknik sorunlar” olarak açıklamıştır. Avrupa Topluluğu, Makedonya'yı, Yunanistan'ın Topluluk içindeki ağır muhalefeti nedeniyle tanımamış/tanıyamamıştır. Bulgaristan Cumhuriyeti 17 Ocak 1992 tarihinde Uluslararası toplumdaki mevcut olumsuz tutuma rağmen, Makedonya'yı tanımıştır. 17 Aralık 1993 tarihinde “Bağımsız Makedonya Cumhuriyeti” olarak tanınmaması için BM Güvenlik Konseyindeki Yunanistan'nın baskıcı politikası sonuç vererek “Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya” adıyla ve bayraksız bir şekilde tanınması (817 Sayılı Kararı⁷²) ile sonuçlanmıştır (Baçef, 2012: 92-95, Bağcı, 1994: 93; Trajan, 2015: 69-82, 127-146).

Makedonya'yı anayasal ismiyle tanıyan ilk iki ülke Türkiye ve Bulgaristan olmuş, daha sonra 1992'de Rusya Federasyonu da tanımıştır. Geçmişteki hak iddiaları nedeniyle sorunlar yaşadığı Bulgaristan'ın tanınması sınır komşuluğu ve gerilim azalması bakımından rahatlatıcı bir gelişme olarak görülmüştür. Bununla birlikte tarihi bağ ve kökenler itibarıyla Türkiye'nin desteği ile uluslararası alanda güçlü bir devletin Rusya'nın tanınması da Makedonya için önemli bir gelişme olmuştur. Rusya, Balkanlarda yaşayan halkların güvenlik ve istikrarı için şart olduğu gerekçesi ile Makedonya'yı tanıdığını bildirmiştir (Soğangöz, 2007: 118).

⁷² Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya” adı ile 817 Sayılı Karar hakkında detaylı bilgi için bakınız; Baçef, 2012: 99-110.

Makedonya, diğer ülkelere göre diplomatik anlamda tanıma ve isim sorunları yaşamakla birlikte, bağımsızlık kararını çatışmasız olarak referandumla ilan etse de bu çatışmasızlık ortamı uzun sürmedi. Çatışmaların zeminini hazırlayan faktör ise kuruluş anayasasında azınlıkların haklarının ihmal edilmesi olmuştur. Bu nedenle 2001’de kanlı çatışmalar Arnavutlarla bir etnik krize dönüşmüştür. Krizin sebebi Makedonya Devletinin parçalı etnik yapısı sebebiyle ortaya çıkmıştır. Çeşitli etnik yapısı ile bağımsızlık yıllarında yaklaşık iki milyon nüfuslu ülkede (Bkz. Tablo 1 ve Bkz. Harita 9) Makedonların dışında Türkler ve Arnavutlar da yaşıyordu. Bu kompleks yapı ihmal edilince kolaylıkla çatışmalara da dönüşebiliyordu (Kahramanyol, 1995: 233; Çetin, 2012: 16).

Tablo 1. Makedonya’da Yaşayan Nüfusun Dağılımı (1953-1994)

Milliyet	1953-1994 Arası Dönem					
	1953	1961	1971	1981	1991	1994*
Makedon	860.699	1.000.000	1.142.375	1.279.323	1.314.283	1.378.687
Arnavut	162.524	183.108	279.871	377.208	427.313	478.967
Türk	203.938	131.481	108.552	86.591	97.416	81.615
Çingene	20.462	20.606	24.505	43.125	55.575	47.408
Toplam	1.304.514	1.406.003	1.647.308	1.909.136	2.033.964	2.075.196

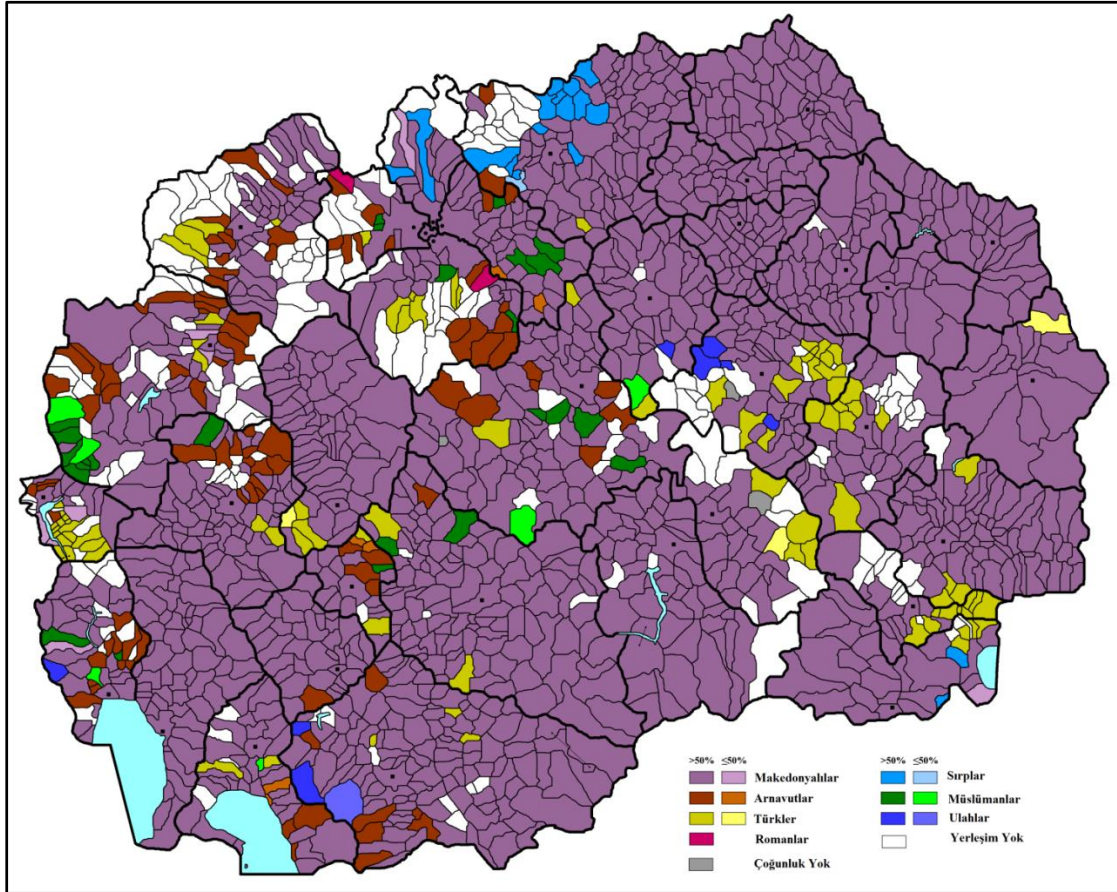
* “1994 Resmi Sayım sonuçlarını gösterir bu rakamların hepsi Makedonya’da yaşayan sözkonusu etnik toplulukların mensuplarının sayılarına bu toplulukların yine Makedonya vatandaşı olarak Almanya, İsviçre gibi Makedonya dışında yaşayan mensuplarının sayısının ilave edilmesiyle elde edilmiştir. Örneğin Makedonya Resmi Sayım sonuçlarına göre 1994 yılında burada yaşayan Türklerin sayısı 77.252.’dir. Değişik Avrupa ülkelerinde işçi olarak çalışan 4363 Makedonya vatandaşı Türk’ün bu rakama ilave edilmesi ile 81.615 sayısı temin edilmiştir.”

Kaynak: Turan, Ö. (1996). Makedonya’da Türk Varlığı ve Kültürü, **Bilig**, Sayı: 3, ss. 21-32, s. 23.

Bağımsızlık sonrası isim konusu başta olmak üzere tanıma sorunları yaşamaya devam etmiştir. Sırbistan, Makedon ulusunu tanıırken Makedonya Cumhuriyeti’ni tanınaması, Yunanistan açık ve net bir şekilde tanınaması, Bulgaristan ise Makedonya

Cumhuriyetinin tanınmasına rağmen Makedon ulusunu tanımama gibi bir tutum sergilemiştir (Sönmezoğlu, Güneş, Keleşoğlu, 2011: 153). Bunun da nedeni geçmişten gelen hak iddialarının halen sürdürülüyor olmasıdır. Makedonya, Uluslararası tanınma konusunda sorunlarını çöze de Yunanistan'dan kaynaklı sorunlar nihayete ermemiştir.

Harita 9. 1991 Yılı İtibariyle Makedonya'nın Etnik Yapısı

Kaynak: Vukičević, I. and Milan Djogo, M. (2011). <http://www.maticnabiblioteka-va.org.rs/dvoriste.htm>’ den akt. https://codehub.icu/wikipedia/commons/2/29/Makedonija_-_Etnicki_sastav_po_naseljima_1991_2.gif?__cpo=aHR0cHM6Ly91cGxvYWQud2lraW1lZGhlLn9yZW, E.T. 25.06.2018

2.8.2. İç Politika Sorunları ve Siyasi Mücadele

Bağımsızlık sonrasında Makedonya hükümetinin “ulus devlet” anlayışına göre teşkilatlanacağı ve bu anlayışa sıkı bağlılık göstereceği deklare edilmiştir. Bu bağlamda

1991 anayasasında ÷lkedeki azınlıklara dair dñzenlemelerin yer aldığı 7. ve 48. Maddelerin uluslararası standartları karşılıadığını ve uluslararası metinler dahi, ÷rneğin Kişisel ve Siyasal Haklar S÷zleşmesi, azınlık dilleri temasına gerekli yeri ayırtmadığı savunularak, mevcut anayasada azınlık haklarını aramaları konusunda g÷r÷ř belirterek, azınlıklara karşı farklı stratejiler uygulanmaya başlamıştır. Bu da siyasi ÷ekişmelerin ve etnisite kaynaklı i÷ meselelerin tırmanmasına yol a÷mıştır. Diğer yandan kolluk g÷çlerinin ve zaman zaman polis şiddeti da dâhil olmak ÷zere azınlıklara uygulanan baskılar tahriklere yol a÷mış ve gerilimi tırmandırmıştır. Nitekim Arnavut azınlığa yapılan baskılar ilk katliam olaylarını beraberinde getirmiştir (Maleska, 1997: 9).

Nuredini'ye (2008) g÷re Makedon yetkililer tarafından 1993 yılında bazı Arnavutların silah ka÷akçılığı yaptıkları ÷ne sñr÷lerek i÷erisinde bakan yardımcılarının ve genel sekreterlerin yer aldığı yedi Arnavut tutuklanarak hapsedilmiştir. Ü÷ Arnavut'un Üřküp Bitpazarında öldür÷lmesi de Mñslñman ve Arnavutların tepkisine neden olmuştur. Makedon Devleti, Arnavut ve diğer etnik azınlıklara karşı yapmış olduğu etnik ayırım, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra başlamıştır. Makedon yetkililer tarafından uygulanan bu siyasi plan, sistematik bir boyuta ulaşarak devletin her kademesinde uygulanmış ve Arnavut ile diğer azınlık grupları siyasal katılımından mahrum bırakılmıştır. Bu durum, Arnavut ve diğer azınlıkların çoğulcu siyasi katılıma dâhil olmasını ertelemiştir. Makedonya İstatistik Kurumun a÷ıklamış olduğu işsizlik oranlarına bakıldığında ÷lkede işsizlik oranı %30'larda seyrederken Arnavut azınlıkta bu oran %70'lerde seyrelemiştir. Bu yapılan etnik ayırımla etnik milliyetçiliğin perçinlenmesine neden olup beraberinde etnik kargaşaların fitilini ateşlemiştir (Nuredini, 2008: 205-207).

2000 yılı Makedonya Devlet İstatistik⁷³ verilerine bakıldığında: toplam iş gücünün %85 Makedon ve %9,5 oranında Arnavut kesininden oluşmaktadır. Halbuki Makedon devletinde yaşayan nüfusun %22 Arnavut milletinden oluşmaktadır. Devletin kolluk kuvvetlerine bakılınca tablo ise Makedonların lehine olup, diğer milletlerin aleyhinde olduğu daha belirgin olarak anlaşılmaktadır. Askeri kuvvet personeli ve Polis oranı %94 Makedon ulusundan oluşurken Arnavut milletinde bu oran %3'lerde kalmıştır. Adalet ve sağlık gibi kamuda istihdam oranının farklı olmadığı gözlemlenmektedir. Makedonya'da yaşayan Arnavut milletinin ekonomik şartlarına bakıldığında ticaret ve tek kişilik işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle işsizlikle boğuşan Arnavut ve diğer etnik azınlıklar ailelerin geçimini sağlamak amacıyla İtalya, Almanya, Fransa ve İsviçre gibi zengin ve iş olanakları fazla olan ülkelere gitmişlerdir. Bu durum Makedonya'da Arnavut ve diğer müslüman azınlıklar için döviz akışını sağlamış ve ticarete yönelmelerine sebep olmuştur. Daha sonraki yıllarda maddi durumu iyileşen azınlıkların, özellikle Arnavut azınlık 2001 çatışmalarının finansörü haline gelmişlerdir. Mesela Arnavutların Halk Kurtuluş Ordusu olarak kurulan UÇK(Uştriya Çilimtare Komtare) yurtdışında ikamet eden Arnavutlar ve yurtiçinde ikamet eden zengin Arnavut işadamları tarafından finanse edilmiştir.

2.8.3. Tetova Olaylar

Arnavutlar, bağımsızlık sonrasında ve 1991 yeni anayasasıyla dışarıda kalmıştır. Siyaset dahil pek çok alanda hak ve katılım bakımından dışarıda kalan Arnavutların ilk talepleri arasında kendilerine uygun bir eğitim ve öğretim hakkı olmuştur. Makedonca eğitimin zorunlu olmasından duydukları rahatsızlıklar onları dezavantajlı bir konuma

⁷³ <http://www.stat.gov.mk/>, <https://www.minisel.gov.mk/za-nas/lista-informacii-javen-karakter/statistika/>

getirmiştir. Eğitim alanında merkezlenen hak talepleri, gerilimleri de beraberinde getirmiş Tetova’da (Kalkandelen) 17 Ocak 1995’de “Tetove Olayları” patlak vermiştir. Arnavutça eğitim yapacak bir üniversitenin açılışı sırasında başlayan ve polisle yaşanan çatışma esnasında mevcut üniversite rektörü Fadil Süleymani tutuklanmıştır. Eğitim bakanlığı tarafından açılan davaya istinaden anayasa mahkemesi: “Anayasanın 48. maddesine göre azınlıkların ilk ve orta öğrenimlerini kendi dillerinde görme hakkı vardır, fakat bu hak yükseköğrenim için geçerli değildir” hükmü ile ‘Tetova Üniversitesi’nin açılışını anayasaya aykırı bulmuş ve sonuç olarak kapatılmasına hükmetmiştir (Kut, 2005: 168).

Arnavutça eğitim haklarının kabul edilmemesini ve bu taleplerinin anayasa mahkemesince reddedilmesini protesto etmek isteyen Arnavutlar sokaklar dökülmüş ve çatışmalar başlamıştır. Protestoları bastırmak için güç ve silah kullanan Makedon kolluk kuvvetleri çok sayıda Arnavut’un yaralanmasına ve ölümüne neden olmuştur. Olayları zirveye taşıyan gelişme ise Makedon hükümetinin açıklamaları olmuştur. Hükümet yetkilileri, Tetova Üniversitesi’ni tanımadıklarını, verilen/verilecek diplomalarının geçersiz olduğunu, mezunların kamu görevlerine getirilmeyeceğini açıklamışlardır. Hükümet kanadının bu açıklamalarına rağmen üniversite tarafı ise geri adım atmamış ve faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Yaşanan olaylardan sonra Arnavut Devleti tarafından Makedonya Devletine nota verilmiş ve Makedonya’da yaşayan Arnavut milleti için kaygılandığı vurgulanmıştır (Nuredin, 2008: 115-116).

Makedonya’da, 1997 yılının başlarında üniversite krizinin ardından yüksek öğrenim kaynaklı Arnavutça eğitim veren, yeni bir kriz çıkmıştır. Bu krizi Kut (2005) şu şekilde açıklamıştır: Arnavut bakanların da içinde yer aldığı hükümet tarafından parlamentoya sunulan yasa tasarısı ile enstitüler fakültelere dönüştürülmüş ve dersler

eskiden olduğu gibi Türkçe ve Arnavutça olarak yapılması mart ayında yasalaşmıştır. Artık Arnavut halkı ile Makedon halkı arasında gözle görünür derecede bir etnik gerginlik meydana gelmiş olup sosyal demokrat ve karşı partiler arasında da gerginlikler artmıştır(Rahman, 2012:104-106, Kut, 2005: 168-170).

Makedon muhalefeti ise Tetova’da başlayan ve dinmeyen olayları hükümete baskı aracı olarak kullanmıştır. Eğitim ve dil konusunda Arnavutları kısıtlayan ve gerilimin kaynağı olarak görülen eğitimde tekliği getiren Pedagoji (Eğitim) Yasasına muhalefet tepki göstermiştir. Parlamento dışında kalmış olan Makedon Milliyetçi Partisi’nin (VMRO-DPMNE) başını çektiği muhalet blokunda Demokrat Parti ve Liberal Parti de destek vererek hükümet erken seçime zorlanmıştır. Böylece muhalefet kanadı, iktidardaki sosyal demokratların uygulamalarını durdurmak, karışıklığın sebebi olarak gördükleri koalisyon hükümetini erken seçime zorlamak istemiştir.

Makedonya muhalefine göre Eğitim Yasası, Makedonca’yı korumak yerine erozyona uğratacaktır. Zira bu durum diğer etnik gruplar için hak iddialarını haklı ve güçlendirici olmaktadır. Azınlıklar için farklı dillerde eğitim olanağı sağlanarak onların hakları yükseköğretim düzeyinde korunmalıdır. Pedagoji yasasıyla birlikte, aslında çok da gerekli olmadığı halde Tetova Üniversitesi’nin kurulması ve Arnavutların protestoları hükümet eliyle olmuştur (Stoyanoski, 1998: 37-96; Rahman, 2012: 105).

2.8.4. Gostivar Olayları: 9 Temmuz

Makedon merkezi hükümetinin baskıcı tutum ve politikaları, 1994 yılındaki Tetova olaylarının ardından dinmeyen gerilimi 1997 yılında Gostivar şehirlerinde yeni bir fiile dönüştürmüştür. 1997 yılında Anayasa Mahkemesinin Arnavut ve Türk bayraklarının kullanımının Makedon anayasasına aykırı olduğu gerekçesiyle Gostivar

Belediyesini bu bayrakları indirmeye çağırmıştır. İndirilmemesi halinde ise bu eylemin Makedonya'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı bir saldırı olarak kabul edileceği belirtilmiştir. Bunun akabinde Makedonya Parlamentosu tarafından bayrakların kullanımını düzenleyen yeni bir yasa çıkartılmış ve 8 Temmuz 1997 gününe kadar Gostivar Belediyesine gereğinin yapılması için süre tanınmıştır. Milliyetçi bir Arnavut kimliğine sahip olan Arnavut Demokrat Partili Belediye Başkanı Rufi Osmani bu kararı yok saymış, bu nedenle de tutuklanmıştır. Arnavutlar, Osmani'ye verilen cezayı protesto etmek için gösteriler düzenlemiştir (Purde, 2016: 7-9; Soğangöz, 2007: 133).

Bunun neticesinde 9 Temmuz 1997'de Makedonya İçişleri Bakanlığının görevlendirdiği özel hareket polisleri Gostivar şehrine operasyon yapmış ve sivil halk işkenceden geçirilerek çok ciddi insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Koalisyon ortağı olarak hükümette yer alan Arnavut Partisi, bu olaylar nedeniyle koalisyondan ayrılmama koşulu olarak İçişleri Bakanının istifasını şart koşmuştur (Purde, 2016: 7-9).

Arnavutların Makedonya devletinden talep ettikleri şeyler konusunda farklı yorumlar mevcuttur. Arnavutların mücadelesi esasında 'azınlık hakları' için değil 'Arnavut hakları' içindir denilebilir. Nitekim temel talepler Makedonya'daki Arnavutlar, Makedonlarla eşit ancak diğer milliyetlerden daha ayrıcalıklı bir statü yönündedir. Diğer yandan Makedonya'daki Arnavutların arzusu, eşit fırsatlar ve istikrar olup Makedonya'da yaşayan Arnavutların 'Büyük Arnavutluk' gibi bir isteği bulunmamaktadır. Arnavutların genel olarak talepleri Arnavutçanın resmi dil olması, merkezi yönetimden daha fazla yetkinin yerele devredilmesi, eşitliğin verilmesi, bazı anayasal değişikliklerin yapılması, eğitim veren Arnavutça bir üniversite, uluslararası gözlemcilerin eşliğinde yapılacak bir nüfus sayımı olmuştur.

Gostivar ve Tetova'daki olaylara uluslararası kamuoyu sessiz kalmamış ve 17 Aralık 1998'de Avrupa Parlamentosu, olaylardan dolayı mahkûm edilenlerin salıverilmesi çağrısında bulunmuştur. Gostivar ve Tetova kentlerinde Arnavut ve Türkler tarafından asılan Arnavut ve Türk bayrakları, Makedon Anayasa Mahkemesi Kasım 1998'de kararına aykırı olduğu ifade edilmiş ve Avrupa Çerçeve Sözleşmesine göre aykırı bir durum arz ettiği beyan edilmiştir. Anayasa Mahkemesi buna ek olarak, anayasanın bayrakların ulusal kimliğinin simgesi olarak kullanılmasını doğru bulmadığını açıklamıştır. Nihayet 29 Aralık 1998'de Makedonya Parlamentosu Gostivar ve Tetova'da tutuklanan Arnavut liderlerinin tahliye edilmesi için bir af kanunu çıkartmıştır. Çıkarılan af kanunuyla siyasi tutukluların yanı sıra bazı diğer adi hükümlü/tutuklular da kapsam içerisine alınmıştır. Affin siyasilerle birlikte diğerlerini de kapsayacak şekilde genişletilmesine ilişkin büyük bir eleştiri olmuştur. Eleştirenlerden biri de düzenlemeyi adil bulmayan Başkan Gligorov olmuş, bir süre kanunu onaylamamakta direnmişse de Başbakan, Şubat 1999'da af kanununu imzalamıştır. Bunun üzerinde Tetova ve Gostivar belediye başkanları Rufe Osmani ve Alaaddin Demiri'nin de yer aldığı yaklaşık 900 siyasi tutuklu serbest bırakılmıştır (Rahman, 2012: 106-109, Nuredini, 2006: 23-25).

1997 yılından 2001 yılına kadar Makedonya'da yaşanan insan hakları ihlalleri ve siyasi krizler had safhaya ulaşmış, Makedonların baskısı giderek artmıştır. Bu bağlamda Kosova'da Sırbistan ile verilen silahlı mücadelenin, Makedonların Sırlarla işbirliği içine girmesi nedeniyle Makedonya'da yaşayan Arnavutlar, Kosovalı Arnavutlarla birlikte hareket etmiştir. Arnavutlar, Kosova'da yaşanan etnik temizliğe maruz kalmamak için silahlı mücadele yolu tercih edilerek iç savaşa sürüklenmeye başlamışlardır.

2.8.5. Kosova Krizi ve Makedonya'daki Etkileri

Sırbistan, 1989 yılında Kosova'nın özerkliğini kaldırınca bölgede yaşayan Arnavutlar hak kaybına uğradıkları gerekçesiyle gösterilerde bulunmuşlardır. Bu gösteriler Sırp güvenlik kuvvetlerince sert bir şekilde bastırılarak kontrol altına alınmıştır. Fakat Sırbistan'ın tüm engellemelerine rağmen, 1990 yılında Kosova'da parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. İbrahim Rugova, oyların %95'ini alarak Kosova Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kosova Devlet lideri İbrahim Rugova, destek arayışında bulunmak için 1992 yılında Ankara'da birtakım ziyaretlerde bulunmuştur. Rugova ilk kez bir cumhurbaşkanı tarafından kabul edilerek, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'la görüşmüş ve Kosova Cumhuriyeti'nin Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmasını arzu etmiş fakat bu arzu gerçekleşmemiş sadece Kosovalı Arnavutlara siyasal destek sözü verilmiştir (Uzgel, 2006: 509).

Uluslararası ortamda, Kosova sorunu ile Türkiye'deki PKK terörist faaliyetleri arasında ilişki kurulmak istenmesi nedeniyle Türkiye, Kosova konusunda uluslararası toplumla birlikte hareket etmeyi ve daha geri planda kalmayı tercih etmiştir. Fakat bu durum, Türkiye'nin Kosova'da bulunan Arnavut ve Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması yönünde girişimlerde bulunmasına engel olmamıştır. Dışişleri Bakanı İsmail Cem 1998 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) ziyaretinde Miloseviç ile yaptığı görüşmede, Kosova'nın özerkliğinin tekrar sağlanmasını ve Arnavutlar'ın haklarının tanınması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında, Türkiye, YFC'nin toprak bütünlüğünü ve egemenlik haklarını desteklediğini belirtmiştir (Kır, 2008: 4-24).

İbrahim Rugova önderliğinde YFC'ne yönelik pasif direniş hareketi herhangi bir kazanım elde edemeyince Kosovalı Arnavutlar 1997'de silahlı mücadele için Kosova Kurtuluş Ordusu'nu (UÇK) (Ushtria Çlirimtare Kosoves) kurmuşlardır. Arnavutluk'ta 1997 yılında yaşanan kaos ortamından da istifade edilerek Arnavutluk'un silah ve mühimmat depoları yağmalanmış ve silahlar Kosova'ya getirilmiştir. Bu şekilde silahlanmasını gerçekleştiren UÇK, Sırp güvenlik güçlerine ve resmi binalara saldırıda bulunmaya başlamıştır (Rahman, 2012: 114-115, Emiroğlu, 2006; Kır, 2008: 4-24).

1998 yılında kurulan yeni Makedon hükümetinin ilk sorunu öteden beridir ısınmakta olan ve dış politikasına da etki eden Kosova Krizi olmuştur. Zira Sırp kolluğunun Kosovalı Arnavutlara yönelik baskılarını arttırmaları Balkanlardaki kırılğan dengede bozucu etki meydana getirmiştir. Sırpların, geçmişte Boşnaklara yönelik yaptıkları etnik temizlik suçunu Kosovalı Arnavutlara karşı da başlatmaları nedeniyle canlarını kurtarmak isteyen Arnavutlar, Makedonya'ya göç hareketine girişmişlerdir. Katliamlar esnasında Kosova'da yaşayan yaklaşık 2 milyon Arnavut'un hemen hemen 850 bini bölgeden kaçmış, bunların da yaklaşık 360 bini Makedonya'ya sığınmıştır (Demirtaş-Coşkun ve Türkoğlu, 2001: 9) Bu göç dalgası kısa süreliğine de olsa Makedonya Cumhuriyeti'nde tedirginlik yaratmıştır. Çünkü göçmen Arnavutlarla Makedonya Arnavutlarının birlikte stratejik bir girişime başlamaları, hazırlıksız olan Makedon yetkilileri için endişe verici olarak değerlendirilmiştir. Ancak Makedon yetkililer bu dönemde esnek davranmışlar ve iç gerginlik (çatışma) çıkmaması için bazı tavizler vererek krizin yatışmasını beklemişlerdir.

Sırpların öteden beridir sürdükleri yayılmacı, katliamcı ve insanlık suçlarını işlemekten çekinmeyen tutumu bölge için krizlerin başlıca kaynakları arasında olmuştur. Nitekim bu durum üzerinde Kosova'da savaşın kaçınılmaz bir hal alması üzerine bölgede

bulunan AGİT güçleri Makedonya topraklarında konuşlanmaya başlamışlar, 24 Mart 1999 tarihinde NATO'nun müdahalesi başlayınca, Makedonya büyük bir mülteci sorunu ile karşılaşmış ve Üsküp yönetimi, neticede 350 bin civarında mülteci ile karşı karşıya kalmıştır. Beklenmeyen ölçüde mülteci Makedon yetkililerini hazırlıksız yakalamış ve bazı istenmeyen görüntülerin yaşanması uluslararası kurumların tepkilerine neden olmuştur (Cowan ve Brown, 2000: 4-14; Gaber, 2002: 178-180).

Geçmişte olduğu gibi Balkanlarda yaşanan sorunların ortaya çıkışında bölge devlet ve uluslarının kronik sorunlarını sürekli sıcak tutumları etkili olmakla birlikte bu sorunların sonlandırılmasında da genellikle Avrupa, ABD gibi amil güçlerin müdahalesi gerekli olmuştur. Kendi sorunlarını aşamadıkları için edilgen olmaktan kurtulamayan bölge devletleri için yeni bir tarihi tekerrür daha gelişmiştir. Kosova'daki çatışmaların komşu ülkeler olan Makedonya ve Arnavutluk'a, sonrasında da bölge ülkelerine yayılma ihtimali Türkiye tarafından yakından takip edilmiştir. Özellikle Makedonya'daki Arnavut azınlık nedeniyle Makedonya'nın parçalanması ve komşu ülkelerin de müdahale edebileceği yeni bir Balkan Savaşı senaryosu ortaya atılmıştır. Bu durum, Türkiye'nin de çatışmaların içine çekilebileceği hassas bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Fakat NATO'nun müdahale etmesi ile bu senaryonun önüne geçilmiştir. Balkanlar'da Dayton Anlaşması sonrasında belirli bir istikrar sağlandıktan sonra bölgenin kalkınması, alt yapıların geliştirilmesi ve ülkeler arasında işbirliğinin sağlanabilmesi maksatlarıyla ABD, AB ve bölge ülkeleri tarafından farklı girişimlerde bulunulmuştur. Türkiye, barış ve istikrarın Balkanlar'da iyice yerleşmesi ve ülkeler arasında dayanışmanın arttırılması için bu girişimleri desteklemiştir (Kır, 2008: 4-27; Minoski, 2008; 307-318, 320-341).

Nitekim krizi sonlandırmak üzere 1999 Haziran ayında Makedonya'da imzalanan antlaşmayla Kosova Savaşı resmi olarak son bulmuş ve NATO müdahalesini

durdurmuştur. İşgalciler BM'nin 1244 sayılı Güvenlik Konseyi kararına uyarak, NATO'nun Kosova'da bulunmasına izin vermiş, Sırp lider Miloseviç ise, ülkesinin toprak bütünlüğünün korunacağına dair güvence almıştır. Savaş sona ermiş ancak, Makedon sınır kapıları, gerek mültecilerin yurtlarına geri dönüşleri için, gerekse birtakım illegal örgütler tarafından silah, uyuşturucu ve her türden kaçakçılık amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Gligorov, 2001: 427; Kavalalı, 2005: 37; Gaber, 2002: 178). Bölge, otorite boşluğu nedeniyle uyuşturucu, silah, insan ticareti, kara para gibi bir ucu Avrupa'ya temas eden suç şebekelerinin merkezi haline gelmeye başlayınca, başlangıçta sayıları 350 binlerle ifade edilen daha sonra çok daha yüksek bir sayıya ulaşan göçmenlerin geldikleri ülkelere dönüşleri oldukça hızlı bir şekilde organize edilmiştir.

2.8.6. Royaumont Süreci ve Bölgesel Yaklaşım

Yukarıda aktarılan gelişme ve kriz ortamı yalnızca Makedonya, Kosova, Arnavut ve Bosna Hersek bağlamında değil esasında tüm Balkan ülkeleri arasında yaşanan ve genellikle vekâlet teorisi üzerinde gerçekleştiği görünümü arz eden olgulardır. Zira özellikle Sırp tarafı tarafından girişilen savaş ve katliamlar eğer “arzu edildiği” gibi “tam işgal” ve “başarı” ile sonuçlansaydı sıranın diğer ülkeler gelmesi muhtemel olabilecekti. Zira Büyük Sırbistan hayal ve idealarının kökeni yüzyıllara dayanmakta iken yayılmanın Makedonya ve Kosova ile kalmayacağı aşikârdır. Dolayısıyla bölgenin 1990'ların başından beri yaşadığı sorunların aslında Makedonya veya bir başka ülke adı ile değil bütünsel bağlamda Yugoslavya Krizi olarak ele alınması olaya daha geniş bir bakış kazandırabilecektir (Shtonova, 2008: 26).

Yugoslavya Krizi yaşandığı sırada öngörüsüzlüğün neden olduğu hazırlıksız yakalanma ile birlikte AB'nin krize yönelik diplomatik ve siyasi anlamdaki beceriksiz

denilebilecek girişimlerine rağmen başarısızlığa uğramış ve ancak ABD'nin inisiyatif alması sonucunda Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar durdurulabilmiştir. AB'nin bu başarısızlığı Yugoslavya krizi ve Yugoslavya'nın dağılma sürecine olan ilgisini azaltmadığı gibi AB, özellikle Yugoslavya'nın dağılması ve Kosova krizinden sonra Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin yeniden yapılandırılmasında birincil aktör olmuş ve her yeni aşamada edindiği tecrübelerle birlikte daha etkili politikalar izlemeye başlamıştır. Yugoslavya'nın tarihsel arka planına bakıldığında, bu devletin yapaylığıyla birlikte içerisinde yaşayan Güney Slav halklarının her zaman bir dış tehdit veya düzen kuruculuğuyla bir arada yaşama iradesi gösterdiği açıkça görülmektedir. Soğuk Savaş sırasında her ne kadar bağlantısız bir politika izlemiş olsa da Yugoslavya'nın uluslararası sistemin getirdiği koşulların bir ürünü olduğu Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte sistemde yaşanan kırılmalarla bir iç savaşa sürüklenmesiyle kaçınılmaz bir sonuç olarak açığa çıkmıştır (Bechev, 2006: 31; Topçu, 2009: 50).

Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri uluslararası sistemde yaşanan güç boşluğu neticesinde ortaya çıkan bir alt bölge olarak Balkanlarda güvenlik ikilemi ile karşı karşıya kalmışlar ve bu süreç ancak yine bir dış müdahale ile ABD tarafından sonlandırılmıştır. Ancak yeniden yapılanmanın maliyeti ve koordinasyonu bir bölgesel güç olarak AB'ye bırakılmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığındaki Balkan Özel Dairesinin kapatılması ve ABD'nin önemli bir bölgesel aktör olarak sürekli AB'yi gündeme getiriyor olması bunun göstergesi olmuştur (Bechev, 2006: 31-32).

Yaşanan gelişmeler ve bölgenin sürekli kaynaması bölgeselci yaklaşımla ortaya çıkan Royaumont Sürecinin başlamasına vesile olmuştur. AB'nin 1990'lı yılların başından Kosova krizinin yaşandığı 1999 yılında ve Kosova krizinde izlediği tutuma bakıldığında birlik ruhundan ve birlikte hareket etmekten uzak olduğu ve ekonomik

gücünü siyasi bir güç olarak pekiştiremediği görülmektedir. Yugoslavya’da yaşanan kriz kontrol edilemez bir boyuta geldiğinde ve yine Kosova krizi patlak verdiğinde bu sorunlara dönük AB perspektifinin etkisizliği görülmüş ve sorunlar AB inisiyatifinden hızla çıkarak BM ve NATO’ya taşınmıştır. 13 Aralık 1995’te Fransa’da AB’nin öncülüğünde yirmi yedi ülkenin katılımıyla, “Güney-Doğu Avrupa’da İstikrar ve İyi Komşuluk İlişkileri Süreci ('Process on Stability and Good Neighbourly Relations in South-East Europe')” Deklarasyonu kabul edilmiştir. “Madrid Zirvesi Sonuç Bildirgesinde anılan Deklarasyonun AB tarafından memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir. Royaumont Süreci, kültürel ve sosyal önyargıları aşmak ve sınır ötesi işbirliğini güçlendirmek isteyen sivil toplum örgütlerini bir araya getirerek bölgenin istikrarına katkıda bulunmayı” amaçlıyordu (Kavalalı, 2005: 37; Bechev, 2006: 32; Dağdemir, 2004: 92).

Güneydoğu Avrupa'da Royaumont Süreci, iyi komşuluk ve istikrar süreci olarak tanımlanmaktadır. Royaumont Süreci; işbirliği, istikrar, barış ve demokrasi ilkelerini benimseyerek, genişleyip bütünleşen bir Avrupa ailesi meydana getirme idealine destek vereceği varsayılmıştır. Royaumont Süreci'nin temel amacı, sosyo-kültürel önyargıları aşmak ve Balkan Devletleri arasında işbirliğini güçlendirmek isteyen sivil toplum örgütlerini ortaya çıkarıp bölgenin istikrar ve barışına katkıda bulunmaktır. Royaumont Süreci bölgenin istikrarını ekonomik işbirliği yerine sosyo-kültürel işbirliği yoluyla sağlamayı hedeflemiştir (Dağdemir, 2004: 92). Royaumont Süreci demokrasi, barış, istikrar ve ekonomik büyüme üzerine kurulmuş, genişletilmiş bir Avrupa ailesinin vizyonundan kaynaklanmaktadır. Diğer yandan AB’nin her Balkan ülkesi için geliştirdiği ilişki modelleri (Bkz. Tablo 2) bulunmaktadır. Bu modeller konjonktüre değişmekte olup bazen güvenlik bazen de ekonomik olabilmektedir.

Tablo 2. Avrupa Birliği ve Balkan Ülkeleri İlişki Modelleri

Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri İle Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İçin Geliştirdiği İlişki Modelleri						
Ticaret ve İşbirliği Antlaşmaları (1989- 1992)	Avrupa Antlaşmaları (1992-1996)	Royaumont Süreci (1995)	Otonom Ticari Tavizler (1996- 1997)	Bölgesel Yaklaşım (1996)	İstikrar Paketi (1999)	İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları (2001---)
- Arnavutluk - Slovenya - Makedon - Estonya - Letonya - Litvanya	- Bulgaristan - Romanya - Slovenya - Macaristan - Çek Cum. - Polonya - Slovakya - Estonya - Letonya - Litvanya	- Arnavutluk - Bulgaristan - Romanya - Slovenya - Bosna-Hersek - Hırvatistan - Makedonya - Yugoslavya Federal Cum. - Türkiye - Yunanistan - ABD	- Bosna-Hersek - Hırvatistan - Yugoslavya Federal Cum.	- Arnavutluk - Bosna-Hersek - Hırvatistan - Makedonya - Yugoslavya Federal Cum.	- Arnavutluk - Bulgaristan - Romanya - Slovenya - Macaristan - Bosna-Hersek - Hırvatistan - Makedonya - Türkiye - ABD	- Arnavutluk - Bosna-Hersek - Hırvatistan - Makedonya - Yugoslavya Federal Cum.

Kaynak: (Dağdemir, 2004: 95)

2.9. Makedonya Dış Politikasının Dışsal Belirleyicileri

Genç Makedonya Cumhuriyeti'nin dış politikası kaderiyle özdeş olarak dışsal faktör ve amiller üzerinden kurulmak zorunda kalmıştır. Bunun da başlıca nedeni komşu ülkelerin neden oldukları güvensizlik ortamı ve her an ortaya çıkabilecek tehditlerin varlığıdır.⁷⁴ Bu tehditler dışarıdan işgal içeriden de isyan şeklinde olabileceği gibi sosyolojik meseleler bağlamında adli ve kriminal olaylardaki artışlarla kendini göstermiştir. Güvensiz ve suçun kol gezdiği bir Makedonya algısını beslemek ve bu

⁷⁴ Makedonya'da bir dönem suç kavramının toplumun olağan yaşamının zorunlu bir parçası haline geldiğini ifade etmek mümkündür. Tıpkı dünyanın geri kalmış ve otorite boşluğunun olduğu bazı ülke örneklerinde görüldüğü gibi ne yazık ki Makedonya'da bir dönem bu sorunları yaşamak zorunda kalmış aslında "zorunda bırakılmıştır" denilebilir.

nedenle de komşu ülkelerin her daim gözetiminin gerektiği bir durumu kanıtlamak üzere ülke, bir dönem illegalitenin merkezi haline gelmiştir/getirilmiştir. Örneğin daha önce de belirtildiği gibi bağımsızlık sonrasında 1990'lı yıllar boyunca Makedonya'da⁷⁵ (Janko, 2012: 17-114):

- Taşıtların çalınması ve parçalanarak ticaretinin yapılması,
- Uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı ve insan ticareti, suçlu saklama,
- Uluslararası silah kaçakçılığı ve suç kartellerinin yuvalanması,
- Cinsel suçlar, fuhuş, organ ticareti,
- Restoran ve barlardan haraç toplanması,
- Kara para aklamak üzere şirketler kurulması,
- Rüşvet, memur satın alma, tehdit, şantaj,

gibi faaliyetler oldukça yaygın bir hale gelmiştir. Esasında komşu ülkelerin ve Avrupa mafyasının “suçla işgal ettiği” ülkedeki illegal yapıların başında Makedonlar değil başta Türkler, Arnavutlar, Sırlar, Bulgarlar ve diğer pek çok ülkeden kimselerin oldukları bilinmekle birlikte bunlara dair resmi sayılabilecek pek az belge veya bilgi vardır. Bahsi geçen yapılanmaların durumu hakkında yerel halkın beyanatları ise ilginçtir.

1990'lı yıllarda Türkiye'deki terör faaliyetlerinin uyuşturucu ve silah ticareti ayağının merkezlerinden biri Yunanistan üzerinden Makedonya'ya geçen örgüt yapılanmaları olduğu ileri sürülmektedir. Bununla birlikte haraç, adam kaçırma, fidye,

⁷⁵ Aktarılan bilgilere dair örnekleri artırmak mümkün olmakla birlikte, bunlara yerel halkın görüşleri ve aktarımlarının daha gerçekçi olduğunun bilinmesinde fayda vardır. Örneğin ne yazık ki sakıncalı içerikli (cinsellik, şiddet vb.) filmlerde kullanılmak veya organ ticareti amaçlı üzere kaçırılan pek çok kadın, çocuk, yetişkin bilgisi halk arasında bilinen bir gerçek olmakla birlikte bunlar resmi kayıtlara “kayıp” olarak geçmiştir.

adam saklama gibi işlerde Arnavutların; uyuşturucu, seks kölesi ticareti, fuhuş, sakıncalı içerikli film yapımlarında Sırpların; para aklama, paravan şirket kurma gibi işlerinde Bulgarların olduğu bilinmektedir. Makedon devleti içerisinde de 1990'lı yıllar boyunca devam eden kargaşa ortamından ayrılıkçılık, hizipleşme ve aidiyetsizlik gibi nedenler ve mafyaların gücüyle rüşvet/ iltimas olağan hale gelmiştir. Ekonomik, siyasi ve kurumsallaşma bakımından henüz genç olan Makedon Cumhuriyeti vatandaşlarının güvenliğini sağlamaya ve suçla mücadeleyle ilişkin büyük çaba harcarsa da bu oluşumların sistemli bir şekilde dışarıdan beslenmesi başarı oranını azaltmıştır (Trajan, 2015: 44-78).

Bu güvensizlik ortamının kendi kendine gelişmesi gibi bir durum olmadığını net bir şekilde ifade etmek mümkündür. Çünkü 1990'lı boyunca Makedonya bilindiği üzere etnik çeşitliliğini ve çok kültürlü yapısını dağılmadan muhafaza ederek egemenliğini sağlam temellere oturtma, iç birliğini kurma ve tüm bunlarla uğraşırken askeri bir gücü olmadan aynı zamanda dışarıda “kurtlar sofrasında menü” olmamaya karşı mücadele vererek dünyada eşine az rastlanır karmaşıklığı yönetmeye çalışmıştır. Bu ortamda içeride, ayrılıkçı isyanlar, çatışmalar ve suç örgütlerince zayıf düşmüş bir Makedonya'nın komşuları için kolay hedef olacağı açıktır. Dolayısı ile güvensizlik ortamının inşasında komşu ülkelerin paylarının büyük olduğu ileri sürülebilir.

Bununla birlikte dış politika sorunları ise bambaşka ve çok daha zorlu bir kulvarda seyreden Makedonya'nın önce kendisinin bir devlet olduğunu kanıtlaması, diğerlerine göre “besin zinciri” ndeki yerinden kurtulması ve bundan sonra devletler ligindeki yerini alarak yaşamını sürdürmesi gerekmektedir. Ancak Makedon ulusu ve devleti hakkında o zamana kadar bilinen, komşu devletlerin öne sürdükleri yalan ve çarpıtılmış tarihsel bilgilerin gerçeği yansıtmadığının kanıtlanması çok güç bir işti. Katarciev (2001)'e göre Makedon milletin var olduğunu kanıtlamak tarihsel gerçekleri ortaya çıkarmak ve tarihi

boyunca bu amaçları gerçekleştirmek için mücadele ettiğini göstermenin zamanı gelmişti. Bunlar, şüphelerin ve komşu devletlerden gelen tanınmama ve açık düşmanlık politikasından kaynaklanan tehlikelerin ortadan kaldırılmasının temel şartlarıydı. Bu tehlikelerin ne denli somut olduğu, komşu devletlerin Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından sergiledikleri tutumlardan çok açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır (Katarciev, 2001: 286).

Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlığını aldıktan sonra hem dış hemde iç politikada tarihsel arka planı olan büyük sorunlarla mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bir sonraki bölümde bahsedileceği üzere dış politikadaki en önemli sorun Yunanistan ile olan isim sorunu ve eskiden gelen iddialar olmuştur. Buna dayanarak da pek çok uluslararası mecrada engellenme sorunu yaşamış ve dış dünyaya entegrasyonu gecikmiştir. Makedonya'nın bağımsızlık sonrası belki de en problemli sorunu Arnavut azınlığın talepleri ve taleplerin karşılanmaması sonucunda meydana gelen etnik gerginlikler olmuştur. 1990'lı yıllar süresince sistem içinde kalarak sorunlarına çözüm aramaya çalışan Arnavutlar'ın, 1990'ların sonlarında radikal unsurları artan bir şekilde desteklemeye başladıklarını görmekteyiz. Bundaki en önemli faktörler, Arnavutların Makedonya'daki sorunlarına barışçı bir şekilde çözüm bulamaması ve siyasi sistemin kısır bir döngüye girmesi ile 1999'da Kosova Savaşı esnasında Kosova'dan gelen mülteciler, Makedonya devletinin getirmiş olduğu kısıtlamalar ve Sırp ile Makedonlar arasında sınırın kapatılması gibi gelişmelerin Makedonyalı Arnavutların radikalleştirmesi sonucunu doğurmuş olmasıdır (Rahman, 2012: 102-120).

Kosova kökenli olan ve 1990'ların sonundaki ortamda Makedonya'da destek bularak güçlenen Ulusal Kurtuluş Örgütü Arnavut haklarının verilmesi amacıyla 2001 yılında Makedonya Cumhuriyeti'ne karşı silahlı bir mücadele başlatmıştır. Makedon ordusu bu mücadelede paramiliter bir yapılanma olan UÇK'ya üstünlük sağlayamamış, tarafların barışçıl bir şekilde sorunların çözümü için AB ve ABD'nin öncülüğündeki uluslararası diplomasi çabalarıyla gerçekleştirilmiştir. Makedonya Cumhuriyeti için yeni bir dönem başlangıcı ancak Ohrid Çerçeve Antlaşması'nın imzalanmasıyla olmuştur. Özellikle AB'nin Topluluk dış politika ve güvenlik araçlarını bir arada kullanarak siyasi, ekonomik ve askeri alanda uyguladığı dış politika ile Makedonya'da etnik diyalog yeniden sağlanmış olup istikrarlı bir yapının oluşturulmasında baş faktörlerden olmuştur (Nuredini, 2008: 164-165).

Eski Makedonya'nın sorunu üzerinden hesapların yapıldığı, hak iddialarının ileri sürüldüğü, tanınmama ve işgaller iken yeni Makedonya'nın sorunu uluslararası alana kendi egemenliği ve kendine has milliyetçilik ve kimlik yapısıyla çıkabilme ve orada kalabilme sorunudur denilebilir. Bu bağlamda yaşanan süreçteki olay ve yapılar hakkında bir sonraki bölümde açıklamalar yapılmıştır.

3. BÖLÜM

MAKEDONYA SORUNU BAĞLAMINDA BAĞIMSIZLIK

SONRASI GEÇİŞ DÖNEMİ (1991-2002)

8 Eylül 1991’de referandum yapılmış ve aynı yılın 17 Eylül’ünde Makedonya bağımsızlığını ilan etmiştir. Makedonya’nın ilk sorunu Yunanistan’la karşı karşıya gelmesine neden olan isim sorunu olmuştur. Devletin adı The Former Yugoslav Republic Of Macedonia-FYROM (Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonyası) olarak dünyaya ilan edilmiş ancak Yunanistan’ın uzun süren baskıları ve itirazları söz konusu olmuştur.

1991 yılından itibaren ülkede iç karışıklıklar yaşanmış ve iç kargaşa niteliğindeki en son gelişme 2001 yılında yaklaşık 8 ay boyunca Arnavut ve Makedonlar arasındaki çatışmalar olmuştur. 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohrid Çerçeve Anlaşmasının imzalanmasıyla Makedonya zorlu bir süreci daha aşmış, demokratikleşme, kurumsallaşma ve gelişme yolundaki en önemli engellerinden olan azınlıkların durumu meselesini stabil hale getirebilmiştir. Bu tez çalışmasının hazırlandığı süreçte Yunanistan ile arasındaki isim sorunun çözümüne dair anlaşma ve müzakereler neticesinde Makedonya’nın adı 11 Ocak 2019 tarihinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti (Republika Severna Makedonija) olarak değiştirilmiştir. Çalışmanın bu kısmında bağımsızlığın kazanıldığı 17 Eylül 1991 sonrasında 13 Ağustos 2001 tarihindeki Ohrid Çerçeve Anlaşması⁷⁶ sonrasına kadarki dönemde yaşanan gelişmelere ve bunların arka planına, siyasi aktörler ile politikalar bağlamında bakılacaktır.

⁷⁶ Ohri Çerçeve antlaşmasında, “her azınlığın nüfus oranına göre devlet dairelerinde temsil oranının olması” hükmü yer almaktadır. Kamu alanında azınlıklara anlaşmada belirtilen oranlarda temsiliyet hakkı yeterli derecede yer verilmemesi azınlık gruplar tarafından itirazlara ve eleştirilere sebebiyet vermiştir. Daha

3.1. Başarısız Devlet Olgusu, Geçiş Yılları ve Yapılanma

Makedonya'nın, kurumsal devlet olarak gelişim sürecinin anlaşılabilmesi için bağımsızlık ilanından sonra geçirdiği bir takım evrelerin anlaşılmasında yarar olduğu düşünülmektedir. Bu evrelerden ilki Makedonya'nın devlet olarak sahneye çıktığı yıllar itibariyle kendini konumlandırmasıdır. Zira bağımsızlık sonrasında ülkenin mevcut kronik sorunları geçmişte kalmadığı gibi bünyesinde barındırdığı çeşitlilik, Makedonya için başarısızlık riskinin ve kırılganlığın devam etmesine neden olmuştur. İkinci evre, ülkenin bağımsızlık sonrasında yaşadığı geçiş yılları ve siyasi aktörlerin bu dönemdeki tutumlarıdır. Hâkim iktidar parti ve grupları ile bunların ideolojilerinin Makedonya için sağlam temeller inşa edecek ve istikrar kazandıracak politikalarının oldukça önem arz ettiği bir dönem, Makedonya'nın geleceğinin şekillenmesinde kritik öneme sahiptir. Üçüncü evre ise yapılanma olup devlet deneyiminin edinilmesi ve kurumsallaşma çabalarının gözlendiği bir dönemdir. Bu dönemler elbetteki birbirinden ayrı ve bağımsız olmadığı gibi birinin diğeri üzerinde güçlü etkileri söz konusudur. Dolayısı ile çalışmanın bu başlığı altında Makedonya için önemli görülen üç dönem üzerinden açıklamalar yapılarak siyasi gelişmelere yer verilecektir. Diğer yandan çalışmanın bu bölümünde yapılan değerlendirme ve açıklamalarda Makedonya Devleti, Weberyen Görüş ile Jellinek'in Üç Unsur Teorisine⁷⁷ göre bir yaklaşım benimsenmiştir.

sonraki yıllarda bu durumun nisbi olarak düzeltilmeye çalışılmıştır. Arnavutlar devlette temsiliyet oranı artarken Türk ve diğer azınlıklar için ilk yıllarda gerilediği görülmektedir. Örneğin: 2005 devlet istatistiğine göre Türklerin kamu kuruluşlarında %5 temsil hakkı olmasına rağmen sadece %1,72 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum ise 1997'de yüzde 1,96 temsiliyetten bile geride olduğu görülmektedir. Daha fazla bilgi için bakınız: https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/ramkoven_dogovor-3.pdf, Agencia za Administracia, <http://www.ads.gov.mk/>,

⁷⁷ “1900’de ilk kez Georg Jellinek tarafından kurgulanan ve ‘Üç Unsur Teorisi’ olarak ifade edilen tanıma göre devlet; “insan topluluğu, toprak/ülke ve egemenlikten (örgütlenmiş bir insan topluluğunun, salt hukuksal olarak, kendini yönetme yeteneğine sahip olması) meydana gelen bir formdur . Bu tanımın Uluslararası İlişkiler disiplini bakımından yaygın kabul görmesinde 1933 Montevideo Konvansiyonu önemli yer tutmaktadır. Yirmi devletin imzaladığı Konvansiyon’un 1. maddesinde ‘devletin’ uluslararası hukukun bir aktörü olarak kabul edilmesi için dört nitelik sayılmaktadır; daimi nüfus, sınırları belli alan, hükümet ve diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi (tanıma). Bu bileşenler içinde devleti meydana

3.1.1. Başarısız Devlet Kavramı ve Makedonya'nın Konumlandırılması

Bir kavram ve gerçeklik olarak devlet, kamunun örgütlenmiş, otorite sahibi, egemen nitelikte, vatandaşlarının haklarını koruyan, adaleti sağlayan, kamu hizmetlerini yerine getiren, hukuk kullarına göre yapılanmış genel bir sistem olarak kabul edilebilmektedir. Devletler, bir anlamda organizmalara benzetilebilir.⁷⁸ Bünye ne kadar sağlıklı ise beden de buna paralel olarak işlevlerini sağlıklı ve doğru bir şekilde yerine getirebilecektir (Özdemir, 2004: 26).

Diğer yandan devlet, insanlık tarihinin belli bir aşamasında ortaya çıkan siyasi yapılanma ya da insanların toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu yaklaşımlara göre devlet, insanların ve halkların ille de kurmak istedikleri bir siyasi yapılanma niteliği taşımayan, insanların toplum yaşamında başvurdukları bir aile, bir dernek, bir sendika gibi sosyal ve tarihsel gerçekliği olan tarihin belli bir aşamasında ortaya çıkan bir örgütlenme biçimidir. Bu kavramsal nitelemenin temel gerekçesi ise devlet olgusunun aslında feodalizmden modern anlamdaki dönüşümüne yol açan iki önemli gelişme ve fikir akımı sürecidir: Birincisi 1648 Vestfalya Antlaşması ile uluslararası ilişkiler normlarının gelişmeye başlaması yani Vestfalya Devlet Sistemi anlayışının yayılması, ikincisi de Fransız İhtilalidir. Bu iki süreç dünyada ulus devlet oluşumlarının beslendiği bir dayanak noktası olmuş milliyetçi ve ulusçu akımları ortaya çıkarmıştır (Zabunoğlu, 2018: 537).

getiren unsurlardan 'egemenlik' ayağı, geçmişten bugüne öğretilerde güçlü tartışmalara konu olmuştur. Nitekim Jellinek'in ifadesiyle egemenlik, bir düşünürün çalışma masasında 'icat ettiği' bir kavram değildir" (Özdemir ve Akgül, 2017: 3000).

⁷⁸ Asınlarda bu ifade konstrüktivizm bakış açısıyla örtüşmektedir. Çünkü konstrüktivizm; devleti sosyal bir varlık olarak ifade eder.

Klasik ulus-devlet modelinin temellerinde, devletlerin birbirlerine karşı egemenliklerini eşit gören Vestfalya Sistemi konseptinin olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna göre Vestfalya Sisteminde belli bir toprak bütünlüğü (ülke) üzerinde devlet aygıtının sınırsız bir otorite ve iktidara sahip olmasını ve gerek içeriden ve gerekse dışarıdan bu egemenlik alanına müdahale edilememesi ilkesi benimsenmiş ve sistem 1648’den II. Dünya Savaşı sonrası 1945 tarihine kadar varlığını muhafaza etmiştir (Sander, 1999: 90; Uygun, 2003: 251).

Devlet kavramının tanımlanmasında literatürde pek çok teori ve görüşün ileri sürüldüğü görülmekle birlikte anayasa hukuku ve siyaset biliminde devlet kavramının genellikle devletin üç unsur üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Georg Jellinek (1900) tarafından “Üç Unsur Teorisi” ileri sürülmüştür. Bu teorisinin birincisi insan topluluğunun var olması, ikincisi bir ülke, toprak ya da vatan üzerinde hukuki bir düzende örgütlenilmesi ve son unsur ise var olan insan topluluğunun yine var olan bir toprak üzerinde diğerlerince kabul edilen bir egemenliğinin olmasıdır. Üç Unsur Teorisinin uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk bakımından yaygın olarak kabul görmesinde 1933 tarihli Montevideo Konvensiyonun önemli bir katkısı vardır (Gözler, 2007: 4; Özlük, 2014: 91; Uslu, 2016: 10).

Öte yandan üç unsurdan bir veya ikisinin varlığı devlet olma vasfının oluştuğu anlamına gelmez. Çünkü unsurlardan birinin eksikliği devlet olmaya engel olacağı anlayışı hakimdir. Bir topluluktan söz edilebilmesi için ancak bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların egemenlik durumunun söz konusu olması gerekir (Uslu, 2016: 10-11). Bununla birlikte üç unsur bir araya gelse de devletin oluşmayacağı fikrinin de ileri sürüldüğü görülmektedir. Çünkü devlet kendisini meydana getiren insan, toprak ve egemenlikten ayrı bir yeredir. Bu yer ise devletin hukuki kişiliği ile ilgilidir. Devletin

kişiliği kavramının öne sürülmesinin nedeni monarşik sistemlerin de devlet olarak üç unsura sahip olmasıdır. Zira mutlak monarşilerde hükümdar/kralın kendisine hukukî kişilik tanınmaktadır. O nedenle Fransa Kralı 14. Louis (1638-1715) “ben devletim” demiştir. Kavramsal görüşler ve felsefik yaklaşımlar oldukça uzamakla birlikte; bir devletin temel olarak varlığından söz edebilmek için üç unsur ile birlikte halkın katılımı, evrensel hukuk normlarının varlığı ve uluslararası alanda tanınması koşulları asli olarak aranmalıdır denilebilir (Gözler, 2007: 11-16). Son olarak bir devlet olma halinden söz edebilmenin ilk çıkış noktasında literatürde egemenlik ve toprak kavramının ağırlıkla kullanıldığı görülmüştür. Bu konuda Jean Bodin, “bütün vatandaşların üzerindeki kısıtlanmamış ve paylaşılmamış iktidar gücü” ifadesini kullanarak önceliği vatandaş yani insan topluluğuna ve iktidar gücü yani egemenliğe vermiştir (Kapani, 2005: 56; Poggi, 2005: 110).

Max Weber ise devlet kavramını yukarıda ifade edilen çerçevede ele almıştır. Devlet Weberci anlayışına göre, belirli sınırlar içerisinde belli bir coğrafi konumda ikamet eden insan topluluğunun kendi üzerinden egemenlik ve otorite gücüne sahip olarak inşa edilmiş sistem ve yapı olarak tanımlanmaktadır. Devlet kavramı üzerinde yetkin bir referans olan Weberin önceliği egemenlik olgusu ve devleti kanunlar koymaya, yaptırım uygulamaya, kamu için sistemler oluşturmaya (bürokrasi) ve meşru şiddeti uygulamaya yetkili tek erk olarak değerlendirmiştir (Weber, 2008: 303).

Weberyan Görüş bağlamında devleti açıklayan Teziç (2001)’e göre günümüzde, devlet kavramı en basit anlamıyla toplumdaki diğer tüm bireylerin ve grupların üzerinde olan ve ortak iyiye ulaşmak isteyen bireylerin meşruiyetini kazanmış, toplumun huzurunu sağlamak için bu meşruiyete dayanarak güç kullanma ve zorlama yetkisi bulunan ve bu egemenliği belli sınırlar içerisinde kullanmaya muktedir olan bir varlıktır. Devletin

öncelikli görevleri kamu düzeni ile vatandaşlar arasındaki güvenliğı sağlamak ve ülkeyi dışarıdan gelecek saldırılara karşı korumaktır (Teziç, 2001: 110-112).

Weberyan Görüş ve Üç Unsur Teorisi bakımından devlet olma vasıflarına sahip olan Makedonya için asıl mesele, bağımsızlık ve ardından gelen süreç itibariyle, devlet olarak başarılı veya başarısız konumunun teşhis ve tespit edilmesidir. Bağımsızlıktan sonra dünya devletler sahnesine çıkmayı başaran Makedonya'nın önündeki ikinci mesele başarılı olup olamayacağıdır. Bu durum uluslararası ilişkiler disiplinde “Başarısız Devlet” kavramı ile ele alınmaktadır.

Uluslararası hukuk terminolojisinde başarısız devlet kavramı Soğuk Savaşın bitişinden sonra kullanılmaya başlanmış olup kavram ilk kez ABD Dışışleri Bakanlığından emekli olmuş Steven R. Ratner ve Gerald B. Helman tarafında 1992 de kullanılmıştır. Helman ve Ratner, “Başarısız Devletleri Korumak” (Saving Failed States) adıyla yayınladıkları makalelerinde Soğuk Savaştan sonra ortaya çıkan yeni dönemde, dünyada sorun meydana getirme potansiyeli olan yeni devlet/devletler ile rahatsız edici nitelikte yeni yapıların oluşacağına ve bunların da bazı devletleri (yeni kurulan ya da zaten var olan) akamete uğratarak onların zayıf ve doğal olarak başarısız hale getirebileceğine dikkat çekmişlerdir. Helman ve Ratner (1992)'a göre başarısız devlet, uluslararası topluma üye veya entegre olamamış bu konuda yetersiz olan, kendi için devlet otoritesi tesis edememiş, sistemi parçalı ve kırılganlığa açık, istikrarlı bir siyasi ve bürokrasinin gelişmediğı devletlerdir (Brooks, 2005: 1160-1161).

Başarısız devlet kavramının tanımlanması ve açıklanması konusunda bilimsel çalışmalar yapan ve önermelerde bulunun ilk araştırmacı/yazarlar William Zartman (1995) ve Robert Rotberg'dir (2003). Kurama göre; devlet, her şeyden önce bir hizmet

sağlayıcı olarak görülmektedir ve bu hizmet fonksiyonlarını icra edip edemediğine göre çeşitli kriterler bakımından “başarılı” veya “başarısız” şeklinde bir sıfat/ifade kullanılabilir. Başka bir açıdan bakıldığında devlet aygıtı görevlerini yerine getiremez duruma geldiğinde çökme eğilimi gösterir ve başarısız hale gelir. Hem Zartman hem de Rotberg; hukukun üstünlüğü, mülkiyetin korunması, bireysel özgürlükler, siyasi katılım hakkı, altyapı, sağlık, sosyal hizmetler, eğitim, iç-dış güvenlik, şeffaflık, bürokraside etkinlik-verimlilik gibi devlet fonksiyonlarına göre bir devlet hakkında “başarılı” veya “başarısız” nitelemesi yapılabileceğini savunmuştur (Eriksen, 2011: 231).

Rotberg’e (2003) göre başarısız devletlerin en belirgin özelliği kendi içinde ile dış dünyada otorite ve itibarını kaybetmesidir. İçeride devlet olmanın görev ve sorumlulukları yerine getiremediği gibi dış ilişkilerinde yaptırım veya talep elde etme gibi etkinlikleri bulunmamaktadır. Başarısız devletlerin temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Rotberg, 2003: 1-14):

- Sürekli şiddet. Devletin önemli alanlarda etkinliğini ve kontrolünü yitirmesine dayanır ve esas olarak mevcut hükümete veya siyasal rejime yöneliktir.
- Suç ve şiddette artış. Silah, uyuşturucu, fuhuş, adam kaçırma, kriminal olaylar, kaçakçılık, mafya yapıları vb. artması veya engellenemez hale gelmesidir. Vatandaşlar korunmak için “warlords” savaş tüccarlarına veya koruyucu olabilecek diğer kişilere başvurur. Suç ekonomisi büyür, kolluk ve bürokrasiyi içine alır.
- Kusurlu kurumlar. Devletlerin en önemli unsurlarından olan yargı ve yasama organlarında yozlaşmalar olur. Demokrasi, hak, adalet gibi hayati durumlar geçersiz, etkisiz veya kayırmacılığa yönelik hale gelir.

- Eğitim ve Sağlık sistemi. Bu türden hizmetlere erişmek ya olanaksızlaşır ya da en alt düzeyde elde edilir. Sınıf farkları bariz hale gelir ve olanağı bulunmayanlar mağdur olur.

- Gelirlerde azalma. Hem bireysel hem de devlet gelirleri sürekli olarak düşer. Ekonomide güvensizlik vardır ve bu durum üretim, yatırım ve ticarete engel olur.

- Hükümet veya rejimin meşruiyeti sorunu. Yöneticiler, devletten çok kendileri ve yakınları için nepotizme yönelir. Sorunlar derinleştikçe tepkiler artar, güven yok olur ve şiddete eğilimli kırılganlık gelişir.

- Yıkıcı liderlik. Liderler/yöneticiler sorunları çözmekten uzaklaşıp, varlıklarını/rejimlerini korumak üzere baskı, şiddet ve sindirmeye yönelir. Bu durum dar bir elitler kümesi yaratır ve bunun dışındakiler yoksulluk, hak ihlalleri, şiddet gibi durumlara maruz kalır.

Başarısız bir devletler; fonksiyonlarını yerine getirmek üzere “zorlayıcı güç” kullanamazlar. Yukarıda ifade edildiği gibi devletlerin görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli olan alanlarda etkileri yoktur, yeterli değildir veya çok zayıftır. Bundan dolayı vatandaşları nezdinde kamu hizmetlerinde yetersiz kalan ve meşruiyeti bulunmayan, vatandaşlarına kamu hizmeti götüremeyen, yetkin bir otoritesinden söz edilemeyen ve hükümet erkinin itibari değeri bulunmayan ya da oldukça zayıf olarak nitelendirilen devletlere başarısız devlet adı verilmiştir (Tuna, 2012: 8).

Devlet başarısızlığından söz edebilmek için genel olarak üç açıdan değerlendirme yapmak gerekmektedir: Birincisi, devlet sistemini aşındıran ve çözüme kavuşturulamamış çok sayıda sorunun olması, ikincisi bunların uzun zamandır var olması

ve üçüncüsü de bu sorunların iktidarı elinde bulunduranlar tarafından çözülememiş olmasıdır. Devlet sisteminin aşınmasına neden olan unsurlara bakıldığında; etnik, dini, mezhepsel, ideolojik gerilimler ve uzlaşmazlıkların her zaman potansiyel olarak tehdit oluşturduğu ifade edilebilir. Bu unsurlar otorite sahibi devletlerde de var olmakla birlikte yapıdaki çözümler ile birlikte etkinlik dereceleri artarak ortaya çıkmaktadırlar. Devlet sistemini aşındıran bir diğer alan sosyal ve kültürel unsurlardır. Vatandaşlar arasında dil, kültür, değer, norm gibi kavramlar etrafındaki birlik gevşediğinde vatan ve millet duygusu ortadan kalkabilmektedir. Bu da ayrışmalar için ideal bir zemin hazırlamaktadır. Diğer bir aşındırıcı unsur ise ekonomik krizler, süregiden bunalımlar, yoksullaşma, gelir dağılımındaki dengesizlik, yozlaşma, adalet sisteminde bozulma gibi gelişmelerdir. Böyle bir ortamda tam bir bireycilik, güç grupları teşkili, kaba güç, mafya, çete gibi yapılar oluşur. Sonuncu unsur da kamu hizmetlerinin verilmesinde ve asli fonksiyonlarda görülen bozulmalardır. Eğitim, sağlık, güvenlik (iç-dış), alt yapı gibi hizmetlerden vatandaşların yoksun kalması, bir kesimin yararlanabilirken diğer kesimin erişememesi, kalitesiz hizmet verilmesi, rüşvetin baş göstermesi gibi gelişmeler devlet sistemini aşındırmaktadır (Smith, 1999: 39; Rotberg, 2003: 2-3; Bilgin ve Morton, 2004: 170).

Devlet sistemini aşındıran unsurlar bir araya geldiğinde, süreklilik kazandığında ve çözülemediğinde kaçınılmaz sonuç olarak başarısız devlet ortaya çıkar. Başarısız hale gelen devletin ilk yansıması ise ülkedeki grupların ayrışması, her birinin iktidar üzerinde hak iddia etmeye başlaması ve devlet otoritesinin zayıflaması olmaktadır. İktidarı elinde tutan mevcut yapı ise kendi egemenlik bölgesine çekilmeye başlayınca diğer gruplar da kendi egemenlik bölgelerini ihdas etmeye başlarlar. Bu şekilde çok parçalı, düzensiz, kabile görünümlü asimetrik lokal bölgeler oluşur (Rotberg, 2003: 2-3). Başarısız devlet

kavramı hakkında yapılan açıklamalardan yol çıkıldığında bağımsızlık ve sonraki dönemde Makedonya için şu değerlendirmeleri yapmak mümkün olabilmektedir:

- Ülke, bağımsızlık ilanından sonra içerideki etnik azınlıklar ve diğer çeşitlilikler ile birlikte yoluna devam etmek durumunda kalmış olmakla birlikte özellikle ayrılıkçı Arnavut gruplarla olan mutabakatı ve sulh ortamını tesis edememiştir. Bununla birlikte Kosova Krizi (1992-1999), Tetova Olaylar (1994) ve Gostivar (1997) hadiseleri Makedonya’da iç savaş ve kargaşanın yükselmesine neden olmuştur. Bu olaylar ve devamında gelişen iç ayrışmalar Makedonya’nın kendi iradesi ile çözüme kavuşturulamayınca Royaumont Süreci (1995), AB Bölgesel Yaklaşım (1996), İstikrar Paketi (1999) gibi Avrupa Birliği, NATO ve Birleşmiş Millet tarafından yapılan dış müdahaleler ile dindirilmeye ve bir barış ortamı tesis edilmeye çalışılmıştır (Rahman, 2012: 102-120). Gelişen olaylar ve devamında gelen dış müdahaleler bakımından ele alındığında Makedonya’nın kendi sorunlarını bu dönemde çözmemiş olması önemli bir başarısız devlet göstergesi olarak kabul edilebilir.

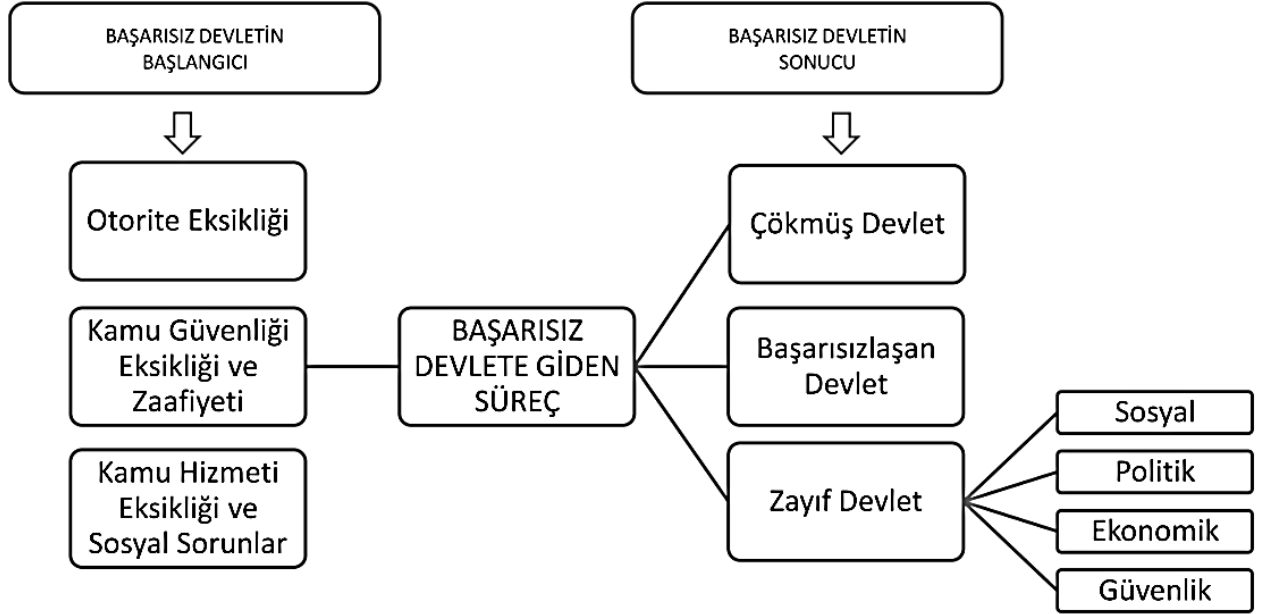
- Özellikle 1990’ların sonuna kadar Makedonya’da bir devletin asli görevlerinden biri olan temel kamu hizmetlerinin doğru düzgün verilemediği görülmüştür. Bunun nedenlerine bakıldığında yine etnik çeşitliliğin başı çektiği görülmektedir. Nitekim devlet içerisinde ve bürokraside etnik gruplarla birlikte diğer yapıların kadrolaşma yarışına girdikleri görülmektedir. Yerel idarelerle merkezi kurumlar belli grupların yuvalandığı merkezlere dönüşmüş olduğundan kamu hizmetlerinin verilmesi ve finansmanda oldukça ciddi sorunlar yaşanmıştır (Trajan, 2015: 75-99). Bundan dolayı sık sık temel insani ihtiyaçların karşılanmasında başta Türkiye olmak üzere dış yardımlara muhtaç hale gelinmiştir. Devlet reformlarının gerçekleştirilememesi

ve kamu hizmetlerinin yok denecek kadar az olması bir diğer başarısız devlet özelliği olması bakımından Makedonya bu grupta da başarısız bir görünüm sergilemiştir.

- 1990'lı yıllar boyunca güvenlik bağlamında da benzer sorunların varlığından söz etmek mümkündür. Asker ve polis içerisinde birbirinden çok farklı gruplaşmalar olmuş, aynı zamanda sınır güvenliğinde de oldukça zayıf bir durum söz konusu olmuştur. Bundan dolayı ülke, uluslararası suç örgütlerinin bir dönem merkezi haline gelmiştir (Rahman, 2012: 125-142) Rüşvet ve çıkar ilişkilerinden doğan çarpık yapı içerisinde narko suçlar, insan ticareti, terör örgütleri gibi kendilerine Makedonya'da hareket alanı bulabilmişlerdir.

Genel olarak, Rotberg (2003)'in sınıflamasına göre (Şekil 1) Makedonya için 1990'lı yılların, başarısız devlet formunda geçtiğini ifade etmek mümkündür. Güvenlik zafiyeti, otorite yoksunluğu ve kamu hizmeti ile sosyal sorunların ortaya çıkması başarısız devlet statüsünde olduğu ifade edilmiştir. Bu sürecin sonucunda ise üç tür başarısız devletten söz etmiştir: Çökmüş devletler, başarısız ve başarısızlaşan devlet ile zayıf devlet durumunun ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Zayıf devletin ise sosyal, politik/siyasi, ekonomik ve güvenlik bakımından zaaflarının olduğu belirtmiştir (Rotberg, 2003: 3-4). Bu açıdan değerlendirildiğinde 1990'lı yıllar itibariyle Makedonya'nın zayıf ve başarısız devlet olduğunu ifade etmek mümkündür.

Şekil 1. Rotberg (2003)'in Başarısız Devlet Sınıflaması

Kaynak: (Rotberg, 2003: 2-3)'den uyarlanmıştır.

3.1.2. Başarısızlıktan İstikrara; Geçiş Yılları ve Arnavut Meselesi

Tarihi sürecinde olduğu gibi günümüzde de Makedonya hem içeride hem de dışarıda oldukça hassas dengeler üzerinde bulunmaktadır. Bununda başlıca nedeni ülkede oldukça çeşitli etik, dini, sosyal ve kültürel yapıların bulunması olup bunlar ülke için risk ve engeller oluşturmaktadır. Çeşitlilik ile birlikte bağımsızlık sonrasında, başarısızlık forumundan çıkma yolunda Makedonya'nın önündeki bir diğer engel ise demokratik devlet geleneğinin bulunmaması, deneyim eksikliği ve otorite tesis edilememesi olmuştur. Makedonya'nın siyasal dönüşümünün daha iyi anlaşılabilmesi için öncül ve ardılları ile bakılmasında fayda olduğu düşüncesi ile bağımsızlıktan biraz daha gidilerek 1989 yılını da kapsayacak şekilde bakılması gerekmektedir.

Kasım-Aralık 1989'da yapılan seçimlerde liderliğini Ljubčo Georgievski'nin yaptığı İç Makedonya Devrim Örgütü (VMRO) ideolojisi ve geleneğinin temsilcisi olan

Makedonya Ulusal Birliği Demokrat Partisi (DPMNE), meclisteki sandalye dağılımlarının büyük çoğunluğunu elde etmiştir. Meclisin ikinci sıradaki diğer grup ise daha sonra adlarını Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM) olarak değiştirecek olan eski komünist ideoloji çizgisindeki Makedon Demokratik Reform Partisi' dir. DPMNE ile SDSM arasında hükümet kurmak üzere koalisyon görüşmeleri yapılmış ancak VMRO müzakerelerden çekilince Sosyal Demokratlar, Liberal Parti, Sosyalist Parti ve iki Arnavut partisiyle koalisyonu kurmuş olup başbakan olarak Nikola Klijusev göreve başlamıştır (Janko, 2012: 17-50).

21 Eylül 1990'daki bağımsızlık referandumundan sonra yapılan anayasa değişikliği ile Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nin siyasal sisteminde köklü değişimlere gidilmiştir. Lokal grup ve yapılara otomoni tanıyan öz yönetim modeli ile delege sistemi kaldırılarak ülkenin parlamenter sistem ile yönetilmesinin önü açılmıştır. Bu şekilde etnik grupların devleti zayıflatması, ikincil otorite alanları oluşturmaları ve ülkede beka sorunu yaşanmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda daha önce etnik gruplardan kişiler ile eliter bir sınıftan teşkil olunan Yürütme Konseyi ile Başkanlık Konsey'lerinin de kaldırılması ve Batılı örneklerin model alınması kabul edilmiştir. Başkanlık Konseyi'nin yerine Cumhurbaşkanlığı, Yürütme Konseyi yerine hükümet sistemi kurulması benimsenmiştir. Yapılan değişimlerin iki önemli ana fikri vardır: Birincisi bağımsız ulusların arasındaki yerini almak isteyen Makedonya'nın yönetimin rejimini değiştirmek, ikincisi de diğer uluslarla entegre olabilmesini sağlamak için eski komünist sistemi ve uzantılarını ortadan kaldırmaktır (Gligorov, 2001: 155-156).

Ancak her yeni oluşumun inşasında görüldüğü gibi Makedon siyasetinde de farklı görüş ve gruptan pek çok siyasi parti yerini almıştır. Bu partilere genel olarak bakıldığında ana akım veya merkez durumunda olanlar da dahil olmak üzere hem içerden

hem dışarıdan farklı şekillerde destek aldıkları ifade edilebilir. Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan kendilerine yakın gördükleri oluşumların partileşmesine ve faaliyetlerine destek vermişlerdir. İçeride ise Arnavutlar gibi ağırlık sahibi gruplar kendi partilerinin, geleceğin Makedonya'sında rol alması için yoğun çaba sarf etmişlerdir. Dolayısı ile etnik ve ideolojik temelli olmak üzere ülkenin siyaset sahnesinde çok sayıda parti kendi görüşleri ile sahneye çıkmıştır. Bu durum, ülkenin bağımsızlık döneminde bile yeni sorunların yaşanacağını sinyallerini vermiştir. Zira genel strateji, önce bağımsızlığın elde edilmesi daha sonra etnik grupların kendi eksenlerinde devlette yerini almaları üzerine kurulu olmuştur. Bağımsızlık ve sistem değişikliği sürecinde Arnavutlar hariç ülkedeki grupların büyük desteğinin sağlanmasının nedenlerinden biri de bu stratejidir denilebilir (Ramet, 2011: 139-144).

Siyasette yerini alan ana akım temsilcisi partilerin, liberal, demokratik, sosyal demokrat gibi akımları savunduğu görülmekle birlikte bunlar dışında, diğer etnik grupların temsilcisi durumundaki partilerin (örneğin Arnavut partileri) kendileri lehine olan görüşleri savunduğu, bunlarla birlikte hem ideolojik hem de etnik iddialar üzerinden görüşler ileri süren diğer parti oluşumlarının teşkil ettiği görülmüştür. Zaten parçalı unsurlar üzerinden gelişen süreç alt unsurlarla birlikte mikro yapıların birlikteliği(!) ile belirsizliğe doğru seyretmeye başlamıştır. Bu belirsizliğin ve gelecekte yaşanacak sorunların başlıca göstergesi; bağımsızlığa destek veren Arnavutların kendilerini devletin kurucu ve asli unsuru olarak kabul edilmesi taleplerinin anayasal güvence ile teminat altına alınması olmuştur (Ruzin, 2002: 356; Ahmed ve İşyar, 2005: 219-222). Diğer etnik gruplar, kurucu unsur olarak Makedon anayasasında yer almakla birlikte Arnavutların kendileri için özel ve ayrı bir ulus olduklarının kabul edilmesi isteğine ters açıdan bakıldığında Arnavutların bir anlamda federatif bağlamda kendilerine otonom verilmesi

beklentisinin varlığı anlaşılmaktadır. Ancak Arnavutların talepleri karşılandığında diğer etnik grupların da haklı olarak benzer bir talepte bulunması, doğal sonuç olarak bağımsızlığın aynı zamanda parçalanmayı da beraberinde getireceği açıktır.

11 Kasım 1990'da yapılan parlamento seçiminde Makedonya Ulusal Birliği Demokrat Partisi (DPMNE), meclisteki sandalye dağılımının büyük çoğunluğunu elde etmesine rağmen ilk mecliste geniş katılımlı ve güçlü bir mutabakat amacıyla koalisyon kurulabilmesi için Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM) ile görüşmeler yapmış fakat anlaşma sağlanamayınca görüşmelerden çekilmiştir. Seçimden sonra mecliste kendilerine yer bulan Halkın Demokratik Partisi (NDP) ile Arnavut Partileri (PDP) kendi aralarında blok-birlik oluşturarak meclisteki üçüncü büyük grubu oluşturmuşlardır. Bu dönemde Makedonya meclisinde birbiri ile anlaşma zemini bulamayan milliyetçi ve muhafazakâr, sosyal demokrat ve etnik olmak üzere üç yapı oluşmuştur. Arnavut partilerinin anayasal teminat ile devletin kurucu unsuru olma talebi meclisteki diğer iki grup⁷⁹ tarafından yeterince karşılık bulmayınca Arnavutlar bağımsızlık referandumunu boykot etmişlerdir (İşyar ve Ahmed, 2005: 222-223).

Yukarıda da ifade edildiği gibi ülkedeki etnik tabanlı partiler, dışarıdan destek almaktan çekinmemişler ve bu destekleri veren ülkeler Makedonya'daki sürece zaman zaman açıkça müdahil olmuşlardır. Nitekim referandumu boykot eden Makedon Arnavutlarına destek niteliğinde dönemin Arnavutluk Hükümeti, boykot kararının akılcı ve doğru bir tercih olduğunu, Arnavutlara anayasal teminat verilmesi gerektiğini bir

⁷⁹ Her ne kadar BMPO ve SDSM, koalisyon görüşmelerinde de görüldüğü üzere kendi aralarında anlaşmazlık içerisinde olsalar da bu partilerin birleştikleri ortak görüş; Makedonya'nın ulusal bir devlet olması ve sistemini buna göre inşa etmesidir. Arnavutların taleplerinin ilerleyen yıllarda ayrılma ve iç kargaşaya neden olacağı konularında her iki partinin de açıkça olmasa da arka planda hemfikir olduklarını ifade etmek mümkündür (Andonovski, 1991: 11-15; İşyar ve Ahmed, 2005: 222-223; Trajan, 2015: 42-67).

açıklama ile duyurmuştur (Andonovski, 1991: 11-15) Arnavutluk Hükümeti ile Makedon Arnavutları, taleplerini ifade ederken belli kavramlar üzerinden söylem geliştirmişlerdir. Öncelikle Makedon Arnavutları, kendilerinin Makedonya’da diğerleri ile eşit ve ulusun bir parçası olarak görülmesini gerektiğini ileri sürmüşlerdir. İlk hali ile eşitlik üzerinden ileri sürülen taleplerin siyaseten ve stratejik olarak farklı niyetler içerdiğini ifade etmek mümkündür. Bu talep esasen mantık hatası olup siyasal ve toplumsal desteğin sağlanması ayrıca uluslararası kamuoyundan destek alınabilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Zira zaten Makedonya’da 1989 yılında Başkanlık ve Yürütme konseyleri kaldırılarak ülkenin Batılı modelde demokratik rejime geçişinin ilk adımları atılmış ve ulusal birliğe destek vermeyi taahhüt eden her kesime eşitlik anlayışı benimsenmiştir (Trajan, 2015: 24-51). Arnavutların diğer talebi ise özel bir statü ile kurucu unsur olarak kabul edilmeleri ve anayasal teminat istemeleridir.

Makedon Anayasasında Arnavutlara ilk sırada⁸⁰ yer verilmiş olmakla birlikte özel statü talebi ülkenin hedeflediği yeni modelle çelişmekle birlikte ulusal devletlerde bir etnik grubun özel ve ayrıcalıklı yere anayasal teminat ile sahip olması mümkün değildir. Dolayısı ile Arnavutların kendilerince haklı olarak ileri sürdükleri bu beklentileri, demokrasi ve ulusal devlet anlayışı ile çelişmekle birlikte gelecekteki ayrılma veya

⁸⁰ Azınlık sorunuyla ilgili yürütülen politikaların oluşturulmasına Makedonya Cumhuriyeti Anayasası, başlangıç bölümünde şu ifade kullanılmıştır: “Makedonya, Makedon halkının millî devletidir ve onun içinde yaşayan Arnavut, Türk, Ulah, Rom ve diğer milliyet mensuplarına bütün vatandaşlık eşitliği temin edilir ve bunların Makedon halkıyla daimi ortak yaşamı sağlanır.” Buna istinaden şu gayeler belirtilmiştir: 1) Makedonya Cumhuriyeti Devleti, demokratik ve yurttaşlar devleti olarak inşa edilecek; 2) İnsan hakları, vatandaş hürriyetleri ve millî eşitliğin sağlanması ve 3) Barışın temin edilmesi ve Makedon halkının Makedonya Cumhuriyeti’nde yaşayan diğer milliyetlerle ortak yaşamı sürdürmesi. Netice itibarıyla, Anayasa başlangıcı tarihsel ihtiyaçlara dayanarak ve Balkan’larda Makedon devletini kurmak ve ilerletmek amacıyla yürütülen savaştan hareket edip, sivil toplumun gerçekleştirilmesini hedefler denilebilir. Bu yönelmede egemenliğin öznesinde gruplar veya etnik yapılar değil vatandaş kavramı ile kişi merkeze alınmaktadır. Bu anlayışa göre Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları, cinsiyetine, ırkına, millî ve sosyal kökenine, siyasal ve dinî inançlarına, mülkî ve toplumsal durumuna bakılmaksızın, hürriyetlerini kullanmasında ve hakların icrasında eşittirler. Makedonya Cumhuriyeti’nin tüm vatandaşları Anayasa ve kanunlar önünde eşittirler. Dolayısı ile özel hak talebinin reddedilmesinin gerekçesi ortaya konulmaktadır (Netkova, 2010: 207).

muhtemelen Arnavutluk ile bütünleşmenin/birleşmenin ön hazırlığı olduğunun bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Elbette bu görüş tartışmaya açıktır, zira tek milletli ulus mu? Millet eşittir devlet midir? Etnisitenin konumu neresidir? gibi sorular öteden beridir siyaset bilimi başta olmak üzere pek çok disiplinde tartışılmalı bir konudur.⁸¹

Yukarıda açıklandığı üzere geçiş sürecini yönetmesi ve Makedon devlet sistemini inşa edebilmesi için bağımsızlık sonrası kurulan teknokratlar hükümeti ve daha sonra kurulan birkaç hükümet kurma girişimi başarısız olmuştur. 4 Eylül 1992’de güven oyu olarak kurulan koalisyon partisinde başbakan Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği’nden Branko Crvenkonski olurken Arnavut partileri de iktidarın yanında yer almışlardır. 1998 sonunda yapılan seçimlerde Makedon ve Anavut Partileri iktidar olmayı başarmışlardır (İşyar ve Ahmed, 2005: 222; Neş, 2002:2017-234).

Milliyetçi eğilimli VMRO-DPMNE, merkezdeki Demokratik Alternatif Partisi (DA) ve milliyetçi Arnavut Demokratik Partisi (DPA) arasında kurulan koalisyon hükümeti ilginç sayılabilecek bir koalisyondur. Çünkü öteden beridir çekişme ve mücadele halinde olan Makedon ve Arnavutların milliyetçi nitelikli partileri hükümet kurmuştur. Diğer yandan VMRO-DPMNE’nin lideri başbakan L. Georgievski, DA’nın

⁸¹ Bazı araştırmacılara göre, dünya nüfusunun sadece yüzde 4’ü tek milletli devletlerde yaşamaktadır. Bu rakam “millet eşittir devlet” ibaresini ne kadar nisbî olduğunu göstermektedir. Çağdaş dünya, tarihsel tecrübelerle dayanarak, devamında sunulmuş bilince varmakta ancak demokratik siyasal çerçeve içinde azınlık sorunu tatmin edici bir şekilde halledilebilir. Bu çerçeve, kanunların hâkim olduğu ve bağımsız yargının var olduğu bir ortamda kurulabilir. Nitekim böyle bir düzen insan hakları ve hürriyetlerine saygı göstermeyi, artı azınlıkların kimliğini korumak ve ilerlemeyi sağlayabilir. 1990 yılında Kopenhag’da düzenlenen AGİK’in (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) İnsan Hakları izleme toplantılarının ikincisinde çıkarılan nihaî belgenin dördüncü bâbında bu esaslar vurgulanmıştır. Makedonya Cumhuriyeti Anayasasının azınlıkların durum ve haklarıyla ilgili olan maddelerinde temel amaç olarak benimsenmiştir. Bu tavır “Diğerlerinin haklarından korkmakla, kuvvet ve kısıtlamalarla hiçbir şey çözümlenemez” ve “Cumhuriyetimizin barış ve güvenliği için, gelecekteki iktisadî ve sosyal kalkınmaya giden yol ancak milliyetler arası ilişkilere karşı gösterdiğimiz duyarlılık, anlayış ve gayret üzerine geçmelidir” bilincine dayanmaktadır (Netkova, 2010: 206-207).

lideri V. Tupurkovski ve DPA'nın lideri A. Caferi'nin kurdukları koalisyon hükümeti 120 sandalyeli mecliste 73 sandalye elde etmiştir. Bu sandalyelerden 49'u VMRO-DPMNE'nin, 13'ü DA'nın, 11'i ise DPA'nın olmuştur.⁸² Hükümet kurulunca Arnavutların tepkileri ve sert muhalefетinin gerilim yaratmaması için VMRO milliyetçi söylemini kısmen de olsa yumuşatmıştır (İşyar ve Ahmed, 2005: 222; Berisha, 2016:7-10).

Yeni hükümetin kurulmasıyla birlikte Makedonya'da birtakım değişimler olmuştur. Her ne kadar Arnavutlar ile VMRO milliyetçi söylemini yumuşatsa da geçmişten gelen birikim ve etnik sorunlardan dolayı Makedon ve Arnavut milliyetçiliği daha da tırmanmıştır. Bu ortamda gerilimi düşürme çabaları da devam etmiş, DPA'nın hükümette kalmasını ve istikrarı bozmamak için bazı jestler yapılmıştır. Arnavut siyasi mahkumların tahliyesi/affı için yasa mecliste kabul edilmiş ve Kalkandelen'e Arnavut bir Emniyet Müdürü atanmıştır. Bunları yeterli görmeyen ve kendilerinin anayasal olarak ve eğitim sistemine ilişkin talepleri yine göz ardı edilmiştir. Nitekim Kalkandelen Üniversitesinde Arnavutça eğitim hakkı elde edilememiştir (İşyar ve Ahmed, 2005: 222).

Makedonya devlet ve siyasetinin kurucu aktör ve amillerinden olan siyasi partiler ile bunların temel ideolojileri birbirine zıt olduğu gibi zaman zaman ülke menfaatleri kapsamında uzlaşmalar olduğu ifade edilebilir. Bu kapsamda söz ideolojilerin temsilcileri ile bunların temel görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Tezcan, 2019: 283-287; Berisha, 2016: 5-10):

- İç Makedonya Devrim Örgütü - Makedon Ulusal Birliği Demokrat Partisi (VMRO-DPMNE); 1990 yılında kurulmuş olup söylem ve ideoloji bakımından kendisini

⁸² Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај од претседателски избори 1994_Собрание_оригинал_скен., 1994, <http://izbornaarhiva.mk/#e-1994-presidential>

19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti döneminde bağımsızlık mücadelesi veren ulusal kurtuluş hareketi olan İç Makedonya Devrim Örgütünün halefi olarak görmektedir. NATO'ya ve Avrupa Birliği'ne girmeyi savunan, merkezi bir hak ve özgürlük savunucusu olup aynı zamanda Makedon Milliyetçisi bir partidir. 1990'larda, son birkaç seçim kampanyasında ılımlı söylemlerde bulunmasına rağmen, parti özellikle Arnavut azınlıklara karşı güçlü bir milliyetçi duruşa sahip olmuştur. VMRO-DPMNE genellikle, Makedonya Cumhuriyetinin bağımsızlık ilanından sonra pek çok hükümete liderlik ederek mecliste en fazla koltuğa sahip olan partilerdendir.

- Makedonya Sosyal Demokrat Partisi/İttifakı (SDSM); 1945 yılından itibaren komünist rejimin tek partili yapısı ve ideolojisinden gelen fikirleri ile siyaset yapmaktadır. Ancak söylemleri katı kurallı komünizmden sosyalizme ve sosyal demokrasiye doğru yumuşamıştır. 1945'ten 1990'a kadar iktidar olan Makedonya Komünistler Birliği'nin halefidir. Uluslararası toplum nezdinde etnik azınlıklara karşı uzlaşmacı bir tutum ve siyasi dil ile faaliyet göstermektedir. SDSM genel itibariyle, 1990'lı yıllar başlayarak günümüze kadar Makedonya siyasetinde damgasını vuran en önemli aktörlerden biridir.

- Arnavut Demokrat Partisi (DPA); Bağımsızlık ve hemen sonraki dönemde ittifak yapan eski Arnavut partilerinin uzantısı olup 1997 yılında Halk Demokrat Partisi ve Arnavut Demokratik Refah Partisi'nin birleşmesi ile kurulmuştur. 1990'lı yıllarda DPA, Arnavut azınlığına hizmet etmiştir. DPA, Demokratik Bütünleşme Birliği'nin ortaya çıkması ile çok ciddi bir şekilde seçmen kaybına uğramıştır. Bununla birlikte 2002'de "Arnavutluk Kurtuluş Ordusu" lider kadrosu öncülüğünde kurulan Demokratik Bütünleşme Birliği (DUI) halen en büyük Arnavut parti konumundadır. Partinin kuruluş amacı Arnavut azınlık haklarının tanınması ve 2001 Ohri barış anlaşmasının

uygulanmasıdır. DUI, VMRO-DPMNE ile peş peşe üç defa koalisyon ortaklığı kurmuştur.

3.1.3. 1990-2002 Yılları Arasındaki Dönemde Siyasi Gelişmeler

1990 ve 2002 yılları arasında Makedonya’da üzerinde tüm kesimlerin uzlaştığı bir siyasi irade ve hükümetin tesis edilemediği görülmektedir. Sayıca sandalye sayısını elinde bulunduran büyük partilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ve Arnavutların tutumu bu durumun temel nedenleri arasındadır. Aşağıda Makedonya’da yapılan 1990, 1994, 1998 ve 2002 yıllarındaki parlamento seçimlerine⁸³ dair açıklamalara yer verilmiştir.

1990 Parlamento Seçimleri; Makedonya’daki ilk çok partili parlamento seçimleri olup bağımsızlık ilanından bir yıl önce 1990 yılında Yugoslavya’nın dağılma sürecine girdiği dönemde yapılmıştır. 120 tek üye bölgesi ve iki turlu çoğunluk sistemi⁸⁴ uygulanan seçimlere on sekiz siyasi parti ve kırk üç bağımsız aday katılmıştır. Makedonya’daki Arnavut azınlıklar 120 sandalyenin yirmi üçünü (yüzde on dokuz) kazanmıştır. İlk turda, ülkede kayıtlı bulunan yaklaşık 1,4 milyon seçmen arasından katılım yüzde seksen beş ve ikinci turda katılım yüzde yetmiş yedi seviyesinde gerçekleşmiştir. Belirlenen usulsüzlükler nedeniyle, seçimler on dört belediyeдеki otuz üç seçim biriminden 176 seçim merkezinde iptal edilmiştir (Berisha, 2016: 5-6).

⁸³ Söz konusu dönemlerde Makedonya’da cumhurbaşkanlığı ve yerel seçimler de gerçekleşmiştir. Ancak parlamento seçimlerine değinilmesinin nedeni ülkedeki azınlıkların tutumu, siyasal yapının durumu, teşkili ve siyasi aktörlerin rollerinin daha iyi bir şekilde aktarılabilmesidir.

⁸⁴ Makedonya seçim yasasının 54. Maddesine göre; seçim bölgesinde kullanılan oyların üçte birinden az olmamak şartıyla en çok oyu alanın seçildiği sistemdir.

Kesinleşen seçim sonuçlarına göre meclisteki sandalye dağılımı şu şekilde olmuştur: DPMNE 38 sandalye, SDSM 31 sandalye, PDP 17 sandalye, SRSM 11 sandalye, PDA 5 sandalye, SPM diğer küçük partiler ile bağımsız adaylar ise 14 sandalye kazanmışlardır (Berisha, 2016: 6). Bağımsızlık sonrasında geçiş dönemini yönetmesi ve bir süreliğine muhalefet baskısı yaşanmaması için teknokratlar hükümeti kurulmuştur. Bir sonraki seçime kadar iş başında kalması planlanan hükümetin kurulmasında DPMNE ile SDSM koalisyonu görüşmeleri zorlu geçmiş ve hükümet kurulmuştur. Ancak her iki parti içinde de bu hükümete yönelik eleştiriler yapılmış ve ümitsizlik söz konusu olmuştur. Nitekim iki yıl süreyle görevde kalan teknokratlar hükümeti, güven kaybedince DPMNE koalisyondan çekilmiş, ardından SDSM, Arnavut partilerinden PDP ve NDP ile diğer küçük partiler de dahil edilerek 4 Eylül 1992’de geniş tabanlı yeni bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümetin başbakanı da Branko Crvenkovski olmuştur. Arnavutların devlet yönetimi ve devlet kurumlarında yer bulması bağımsızlıktan oldukça kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir.⁸⁵ Bu durumun arkasında ise Arnavutların etkin siyaset ve politikalarından ziyade DPMNE ile SDSM’nin uzlaşamaması vardır denilebilir. Nitekim günümüze değin Makedonlar ile Arnavutlar iktidarda sürekli paylaşım halinde olmuşlardır.

1994 Parlamento Seçimleri; 1994 seçimleri 1990 seçimlerinde olduğu gibi tek üyeli bölge sistemi ve çoğunluk şartlarına göre ile yapılmıştır. 1994 seçimlerine otuz sekiz siyasi parti ile 283 bağımsız aday katılmış, adeta hem parti hem de bağımsız aday patlaması yaşanmıştır. Bu durum bazı akademisyen ve yazar tarafından literatürde ileri sürülen çoğunluk sistemlerinin parti sayısını azalttığı veya nihayetinde iki taraflı

⁸⁵ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај од парламентарни избори 1990 Службен весник 1990. <http://izbornaarhiva.mk/#e-1990-parliamentary>.

sistemlere yol açtığı iddiasını da tartışmalı hale getirmiştir. Yaklaşık 1,36 milyon kayıtlı seçmenin bulunduğu seçimlere katılım oranı birinci turda yüzde yetmiş sekiz ve ikinci turda yüzde elli olarak gerçekleşmiştir⁸⁶ (Berisha, 2016: 6).

İlk tur seçimlerden elde edilen sonuçlar DPMNE için yenilgi ile sonuçlanıp hayal kırıklığına neden olunca parti, ikinci tur seçimlere katılmamıştır. Yenilginin nedeni olarak 1992 yılında kurulan SDSM liderliğindeki koalisyonu yönelik idari oylama usulsüzlükleri ve sahtecilik teşebbüsleri olduğu iddiası gösterilmiştir. Seçim sonrasında hem yerel hem de uluslararası raporlar, oy kullanma davetleri ve seçmen kaydıyla ilgili idari usulsüzlüklerin tespit edildiğini ifade etmektedir. Ancak, söz konusu usulsüzlüklerin DPMNE'nin ikinci tur seçimden çekilme kararını haklı çıkaracak kadar büyük olmadığı da aynı raporlarda ifade edilmiştir. DPMNE'nin boykotu/çekilmesi nedeniyle, ikinci tur seçimlerini sonucuna göre koltuk dağılımı şu şekilde olmuştur: SDSM 60 sandalye, LP 29 sandalye, PDP 11 sandalye, SPM 9 sandalye ve diğer küçük partiler de 10 sandalye elde etmiştir. SDSM lideri Branko Zrvenkovski, SPM, PDP ve LP'den bakanları içeren hükümeti kurarak başbakan olmuştur.⁸⁷

Seçimler geride kalmışsa da ülkede seçim sistemine yönelik tartışmalar devam etmiştir. Bu nedenle 1994 seçimlerinden sonra Makedonya'da hem 1990 hem de 1994 seçimlerindeki çoğunluk seçim sisteminin ülkeye uygun olmayan orantısız sonuçlar ortaya çıkardığı iddia ve tartışmaları yaşanmıştır (Berisha, 2016: 6). Bu iddialar esasında oldukça haklı gerekçelere dayanmaktadır. Mevcut sistemde seçim bölgesinde kullanılan oyların en az üç biri olmak üzere en çok oyu alanın seçildiği bir ortamda; bulundukları

⁸⁶ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај од претседателски избори 1994_Собрание_оригинал_скен., 1994 <http://izbornaarhiva.mk/#e-1994-presidential>

⁸⁷ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај од претседателски избори 1994_Собрание_оригинал_скен., 1994, <http://izbornaarhiva.mk/#e-1994-presidential>

seçim bölgesinde ortalama yüzde 34 oy alanlar seilmekteyken bu oranın altında kalanların aldıkları oylar en yakın adaya aktarılmaktadır. Bu şekilde aslında yüzde 34 oy almış bir aday, çoğunluk koşulu altında kalan diğerk adayın/adayların artık oylarının kendisine verilmesi ile yüzde 65'lere kadar oyunu yükseltmiş olmaktadır. Etnik gruplar ise dağınık bir halde olduklarından bulundukları yerlerde bu sisteme göre kendi adaylarına oy verseler bile Makedon ve Arnavutların yükselmesine neden olmaktadır. Dolayısı ile bütün devlet kademelerinde olduğu gibi, Makedonlar parlamentoda ve yerelde yüzde 85 gibi yüksek bir oranla nüfuslarının çok üstünde çoğunluğu ellerinde tutabilmektedir.⁸⁸

Mevcut seçim sisteminin yapısının ve sonuçlarının sistem tasarlanırken n grldğu düşünülmektedir. Turan (1996)'a göre bu sistemde azınlıkların temsil edilmesi mümkün olduğunca zorlaştırılmış ve Makedonların parlamentodaki üstünlüğünün garanti altın alınması sağlanmışır. Bununla birlikte çoğunluk sistemine rağmen azınlıkların yoğun olarak yaşadığı yerlerde kendi adayları ve partisinin yüksek oy almasının önüne geçebilmek için bu bölgeler iki hatta  seçim bölgesine ayrılarak yüksek oy avantajı zayıflatılmış veya ortadan kaldırılmışır (Turan, 1996: 25).

1998 Parlamento Seçimleri; 1994 yılındaki seçimlerden kalma, seçim sistemi tartışmaları sonuç vermiş ve Makedonya seçim kanununun 2. maddesinde değişiklik yapılarak ülkede yeni bir seçim sistemi yürürlüğe konulmuştur. Buna göre özetle parlamentodaki 120 milletvekilinin 85'i karma çoğunluk/orantılı bir sisteme göre kalan 35'i ise eski çoğunluk sistemine göre seçilecektir. Orantılılık ilkesinde göre 85 sandalye için Makedonya Cumhuriyeti topraklarının tümü tek bir seçim bölgesi şeklinde

⁸⁸ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај од претседателски избори 1994_Собрание_оригинал_скен., 1994, <http://izbornaarhiva.mk/#e-1994-presidential>

düzenlenmiştir. Bu yeni sistemde azınlıkların oy verseler bile seçilememe sorununun ortadan kaldırıldığı ileri sürülse de sorunlar devam etmiştir. Çünkü 85 çoğunluk sandalyesi için, aday ilk turda oyların çoğunluğunu kazanması halinde seçilmekte iken kalan 35 sandalye için eski sisteme göre seçim yapıldığından Makedonların üstünlüğü yine garanti altına alınmış oluyordu. Uluslararası Kriz Grubu'nun 1998 Seçim Gözlem Raporu'na göre, Arnavutların yaşadığı bölgelerde ortalama 20 bin seçmenin oyu ile aday seçilebilirken uygulanan seçim sistemi sayesinde Makedonların yaşadığı yerlerde bir aday ortalama 16 bin oy alarak seçilebilmektedir. Diğer yandan AGİT, bir bölgedeki Arnavut köyleriyle birlikte Makedon köylerine katılan Altmış Bir Bölge'nin, etnik Makedonlar için ek bir koltuk oluşturma amaçlı bu tür bir kaynaştırmaya örnek olduğunu belirtmiştir. 1998 yılındaki seçimlere 22 siyasi parti, 4 koalisyon ve 7 bağımsız aday katılmıştır. Sonuçlara göre elde edilen sandalye dağılımı şu şekilde olmuştur: DPMNE 49 sandalye, SDSM 27 sandalye, PDP 14 sandalye, DA 13 sandalye, DPA 11 sandalye ve diğer küçük partiler de dört sandalye elde etmiştir. DPMNE'nin lideri Ljubco Georgievski'nin başkanlığında DA ve DPA ile birlikte bir koalisyon hükümeti kurulmuştur.⁸⁹

2002 Parlamento Seçimleri; 1998 seçimlerinden yaklaşık bir yıl sonra Kosova krizi yaşanmış olup yaklaşık 250 bin civarında Kosovalı Arnavut Makedonya'ya sığınmış ve 2001 Ohri Anlaşması ile barış ortamı tesis edilmiştir. Ohri ile birlikte bölgedeki diğer gerilim ve çatışmaların sonlandırılması için yürütülen çabalar neticesinde Royaumont Süreci, Güney-Doğu Avrupa'da İyi Komşuluk ve İstikrar Süreci, İstikrar Paketi, İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları gibi girişimlerle bölgesel sulh ortamı tesis edilerek günümüze

⁸⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај од претседателски избори 1994_Собрание_оригинал_скен., 1994, <http://izbornaarhiva.mk/#e-1994-presidential>

değin uzan bir barış süreci inşa edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmeler ile birlikte Anayasal bir değişiklik paketi içeren bir düzenleme yapılarak Makedon ve Arnavut liderler arasında yapılan protokol ile Ohri Anlaşması uyarınca, Arnavutlara dil, eğitim ve kültür alanlarında daha fazla hak ile kamu yönetimi pozisyonlarında daha orantılı temsil sağlanmıştır. Anlaşma, seçim sistemiyle ilgili herhangi bir değişiklik hükmü içermese de, daha önce de belirtildiği gibi, özellikle 1998 seçimlerinde sorunlu olan belediye sınırları konularının da ele alınmasının önünü açmıştır. Ohri Anlaşması Madde 3/2-b'ye göre belediyelerin sınırları, 2001 yılı sonuna kadar uluslararası gözetim altında yapılacak yeni bir nüfus sayımından bir yıl sonra gözden geçirilmesini öngörmüştür⁹⁰ (Berisha, 2016: 7)

Seçimlerin yapıldığı 2002 yılında değişiklik yapılan seçim kanununun 2. maddesine göre, 120 üyeli meclis için orantılı modele göre seçim yapılması karara bağlanmış ve Makedonya Cumhuriyeti toprakları her birinden 20 milletvekili çıkarılacak şekilde 6 seçim bölgesine ayrılmıştır. Ancak yüzde 35'lik seçim barajı kaldırılmış olsa da her bölgeden 20 milletvekili seçilmesi ve D'hondt⁹¹ formülünün uygulanması nedeni ile etkin temsil sorununun devam edeceği eleştirileri sürmüştür. 2002 yılında yapılan seçim sonuçları şu şekilde gerçekleşmiştir: SDSM 43 sandalye, DPMNE 27 sandalye, Demokratik Bütünleşme Birliği (DUI) 16 sandalye, LDP 12 sandalye, DPA 7 sandalye ve LP 5 sandalye elde etmiştir.⁹² SDSM lideri Branko Zrvenkovski önderliğinde yeni bir koalisyon hükümeti kurarak LDP ve DUI siyasi partilerine de bu koalisyona dâhil

⁹⁰ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај за избори за пратеници -2002. <http://izbornaarhiva.mk/#e-2002-parliamentary>

⁹¹ Bir seçim bölgesinde her partinin aldığı oy toplamı, sırasıyla 1'e, 2'ye, 3'e, 4'e ... bölünür ve o seçim bölgesinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bu işleme devam edilir. Elde edilen bölüm sayıları, parti farkı gözetmeksizin, büyükten küçüğe doğru sıralanır. Milletvekillikleri bu sıralamaya göre partilere dağıtılır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/D%27Hondt_sistemi)

⁹² Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Извештај за избори за пратеници -2002. <http://izbornaarhiva.mk/#e-2002-parliamentary>

etmiştir. Ancak Makedon halkı, bu partinin temsilcilerini 2001'deki askeri çatışmaların başlatıcısı olarak gördüğünden DUI'ye sıcak bakmadığı gibi tepkiler de olmuştur (Berisha, 2016: 8).

Makedonya 1990-2002 yılları arasında yapılan seçimlerin temsil sorunu ve seçim sistemi tartışmaları altında geçtiği ifade etmek mümkündür. SDSM ve DPMNE, pek çok konuda anlaşamamakla birlikte genel kanaat ve ideoloji bakımından Makedonya'nın Makedonların olduğu görüşünde birbirlerine yaklaştıkları söylenebilir. Bundan dolayı seçim sisteminin değişmesi bağımsızlık ilanından 12 yıl ve üç seçimin ardından mümkün olabilmıştır. Her iki partinin farkında olduğu temel konu Arnavutların çoğunluğu ele geçirmesi, geçmişten hak iddiaları gündeme taşıyarak tavizler alması ve ayrılıkçı tutum sergilemesi durumudur. Bundan dolayı her ne kadar anayasada tüm etnik grupların eşit sayılacağı hükmüne yer verilse de başta Arnavutlar ve daha sonra Türkler olmak üzere iki büyük grubun Makedonların karşısına çıkacağı endişesi ile adaletsiz de olsa yüzde 35 baraj ve çoğunluk sistemli seçimler uzun yıllar yapılmaya devam etmiştir. Bu şekilde dağınık halde bulunan diğer etnik grupların temsilde zayıf kalması, yoğun ve bir arada yaşayan Makedonların daha az oyla daha fazla temsil kazanmasının önünü açmıştır.

Makedonya'nın seçim sistemi başta olmak üzere devlet geleneğini kazanması ve kurumsallaşması 2001 yılındaki Ohri Anlaşması (Rahman; 2012: 118-123) ile diğer süreçlerle birlikte olgunlaşmaya başlamıştır denilebilir. Bu gelişmelerden sonra gidilen seçimlerde görece daha kurumsal bir görünüm arz eden Makedonya, 2002 sonrasında Avrupa Birliği yolunda adımlar atabilme özgüveni ile yoluna devam etmiştir. Diğer yandan Ohri sonrasında Arnavut meselesi karşılıklı taviz ve uzlaşmalar ile ortadan kalkmış olsa da sulh edilmiş, bölgedeki diğer devletlerle olan meseleler ile bu devletlerin

bölgesel istikrarsızlığı yol açan kendi aralarındaki meseleler bir nihayete erdirilerek Balkanlar için önemli ve sürdürülebilir barışın zemini hazırlanmıştır.

2001 ve sonrasındaki bölgesel uzlaşma ve barış ortamının sağlanması ve güvence altına alınmasında bölge devletlerinin çabaları ve katkısından ziyade başta Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler olmak üzere ABD ve NATO'nun girişimlerinin etkisi olmuştur denilebilir. Başka bir açıdan bakıldığında antlaşma masalarında bölge devletleri kendi içinde ve birbirileri ile geçmişten gelen hesapların peşine düşmüş ve pek çoğu başarısızlıkla sonuçlanınca amil güçler devreye girerek uzlaşma ortamını tesis etmişlerdir. Bölgesel anlamda değerlendirildiğinde barış ve istikrar konularında Balkan devletlerinin büyük bir kısmı “başarısız devlet” görünümü arz etmişlerdir denilebilir.

3.1.4. Siyasal Aktörler ve Bunların Analizi

Yukarıda kısaca değinildiği üzere Makedonya siyasal yaşamında, Makedonya Sosyal Demokrat Partisi/İttifakı (SDSM) ve kendini Makedon ideasına adanmış köklü bir geçmişi olan milliyetçi muhafazakâr İç Makedonya Devrim Örgütü - Makedon Ulusal Birliği Demokrat Partisi (VMRO-DPMNE) partileri ülke siyasal yaşamının baş aktörleridir. Bunlara ek olarak her zaman iktidar ve devlet kurumlarında kendine alan açmayı ve yer edinmeyi başaran Arnavut Demokrat Partisi (DPA) üçüncü sırada gelmekle birlikte DPMNE ile SDMS arasındaki koalisyon müzakereleri başarısız olduğunda iktidardan payını almıştır. Daha sona 2002 yılında kurulan Arnavut ayrılıkçılar tarafından kurulan ve DPA ile aynı çizgide yer alan Demokratik Bütünleşme Birliği (DUI) Makedonya siyasetindeki yerini almıştır. Aşağıda Tablo 3’de Makedonya siyasetindeki temel aktörler ile bunların tutumlarına yönelik analiz gösterilmiştir.

Tablo 3. Makedonya Siyasi Aktörlerinin Analizi

İç Makedonya Devrim Örgütü - Makedon Ulusal Birliği Demokrat Partisi (VMRO-DPMNE)⁹³	
Oluşum Biçimi	Siyasi parti örgütlenmesi şeklinde teşkilatlanmıştır. Demokratik tutuma sahip olup mevcut anayasal yapının ve ulusal bütünlüğün güçlü ve sadık destekçisidir.
Görüş ve İdeoloji	Siyasi eğilim bakımından milliyetçi ve muhafazakâr görüş ve ideolojiye sahiptir. Motivasyon bakımından iktidarı elde etmek için gösterdikleri çabanın itici güçlerinden biri önceki komünist rejime karşı bir duruşa sahip olmakla birlikte bunların kalıntılarını ortadan kaldırmaktır.
Stratejiler	Strateji bakımında demokratik yöntemlere sadık olmakla birlikte kurumsal politika araçları ile siyaset yapmaktadır. 2006'dan itibaren medya kampanyalarına önem vermiş, yönetimde olduğu dönemlerde ufak da olsa demokrasiyle uyumlayan yönetim örneklerini vermek de mümkündür. Fakat genel anlam itibarıyla demokratik sistemi ve insan haklarına saygılı oldukları ifade edilebilir.
Kapasite ve Tabanı	Genel olarak 1990-2002 yılları arasında ağırlıklı olmak üzere nüfusun bir bölümü milliyetçilik çizgisinde gözükmekle birlikte komünizmin karşı taraf tabanını oluşturmaktadır. 2006 yılından beri ise işsiz, genç ve geçiş dönemi mağdurlarını da tabanına eklemiştir. Bürokrasi ve devlet kadrolarında da Nikola Gruevski'nin otoriter önderliğindeki bağlı yönetici grubun desteğine sahiptir.
İlişkiler ve Müttefikler	Bağımsızlık sonrasında başlıca ilişkilerin geliştiği kesim komünizme karşı duran entelektüeller ile medyadır. 2002 ve daha çok 2006 yılından sonra hükümet ve kurumlar dışında sivil örgütler ile iş dünyası ile ilişkileri gelişmiş, milliyetçi ve muhafazakâr kesimlerle daha güçlü bağlar kurmuştur. Arnavut yanlısı partilerin hedefinde yer almakla birlikte başlıca muhalifleri SDSM ve taraftarıdır.
Makedonya Sosyal Demokrat Partisi/İttifakı (SDSM)⁹⁴	
Oluşum Biçimi	Siyasi parti örgütlenmesi şeklinde teşkilatlanmıştır. Demokratik tutuma sahip olup mevcut anayasal yapının ve ulusal bütünlüğün destekçisidir.
Görüş ve İdeoloji	Siyasal eğilim ve ideoloji bakımından görece daha yumuşak söylemler üzerinden sosyalist ideolojiye sahip olup rejimi eski komünist partinin halefidir. İktidardan pay almak için DPMNE başta olmak üzere diğer partiler ile rekabet etmektedir.
Stratejiler	Siyaset yaparken demokratik ve kurumsal politika araçlarını kullanmaktadır. İnsan haklarına saygılı bir siyasi tutum sergilemekte olup 1990'ların başında seçimlerde küçük birkaç demokratik olmayan yönetime başvurmuş olmakla birlikte genel olarak sistemle sorunu bulunmamaktadır.

⁹³ БМРО-ДПМНЕ, <http://www.vmro-dpmne.org.mk/>

⁹⁴ Социјалистичка партија на Македонија, <https://www.spm.org.mk/>

Kapasite ve Tabanı	1990'ların ortalarında, asker ve polis gücünün yanısıra, halkın ve diğer kurumlarda geniş bir destek almıştır. Bununla temel nedeni bu tarihlerde mevcut yapı komünizmden beslendiği ve SDSM de bu ideolojide olduğu içindir. 1990'ların sonarı 2000'li yılların başından itibaren halk desteği azalmaya başlamıştır. Eski rejimden kalan güçlü bir kurumsal yapı ve ağı sahiptir. Liberal menşeli reformlara muhaliftir ve yavaşlatmaya çalışmaktadır.
İlişkiler ve Müttefikler	İlişkileri ve müttefikleri iki döneme ayrılabilir. Birinci 1990'lı yıllar boyunca eski rejimin güvenlik bürokrasisi, iş dünyasından eliter gruplar, medya ve bazı dış amillerdir. 2000'li yıllardan itibaren iş dünyası ile güvenlik bürokrasisindeki desteği azalmış, sosyalist menşeli dış ilişkileri devam etmektedir. Başlıca rakibi muhalefet ettiği kanat VMRO-DPMNE olmakla birlikte komünizm karşıtları ile muhafazakar entelektüeller ile çekişme halindedir.
Arnavut parti (DUI)⁹⁵	
Oluşum Biçimi	Siyasi parti örgütlenmesi şeklinde teşkilatlanmıştır. Demokratik tutuma sahip olduğunu ileri sürmekle birlikte mevcut anayasal yapının ve ulusal bütünlüğün destekçisi olmadığı gibi anayasa karşı tutumlar gösterebilmektedir.
Görüş ve İdeoloji	Siyasal eğilim bakımından sol ekseninde yer almakla birlikte eski Arnavut komünistleri olan NLA'nın siyasal halefidir. Siyasal motivasyonu iktidardan pay almak olup etnik Arnavut nüfusuna verilen daha fazla toplu hak talep etmektedir.
Stratejiler	Genellikle demokratik bir politika izlemekle birlikte bazen şiddet ve muhalefet konumunda olduklarını görmek mümkündür. Demokrasi ve insan hakları savunulması gerektiği propargandasını yapmakla birlikte bazen seçim zamanlarında şantaj, tehdit ve hile ile ilişkiler kurulması yönünde eğilimler göstermektedir.
Kapasite ve Tabanı	2000'li yılların sonrasında Arnavut nüfusunun genel itibarıyla okumuş kesimi ve medyayı da içine alacak şekilde büyük bir kesimi parti tabanını oluşturmaktadır. Etnik tabandan beslenmekle birlikte sorunlu seçim sistemine yoğun muhalefet yapmıştır.
İlişkiler ve Müttefikler	Başlıca Müttefikler eski komünist NLA muhalepleri ile uluslararası camiadan kendi eksenindeki görüş sahipleri ile ilişkileri vardır. Diğer Arnavut partileri ile zaman zaman ittifak yapmakla birlikte başlıca muhalefet ettiği parti DPMNE'dir. Ayrıca Arnavut partisi olan ve sağ kanatta yer alan DPA'nın muhalefetine maruz kalmaktadır.
Arnavut Parti (DPA)⁹⁶	
Oluşum Biçimi	Siyasi parti örgütlenmesi şeklinde teşkilatlanmıştır. Demokratik tutuma sahip olduğunu ileri sürmekle birlikte mevcut anayasal yapının ve ulusal bütünlüğün destekçisi olmadığı gibi anayasa karşı tutumlar gösterebilmektedir.

⁹⁵ Демократската унија за интеграција или ДУИ. <https://bdi.mk/mk/index.php>

⁹⁶ Democratic Party of Albanians, <https://gurra-pdsh.org/>

Görüş ve İdeoloji	Siyasi eğilim bakımından sağ kanatta yer almakla birlikte, radikal Arnavut milliyetçiliği yapmakta olup 1990 sonrası ilk Arnavutluk Partisi olan PDP'nin daha radikal halefidir. Başlıca motivasyonu Arnavutluk nüfusuna daha fazla toplu hak kazandırmaktır.
Stratejiler	Genellikle Muhalefetin aksine kurumsal bir politika ve Demokratik bir çizgi izlemektedir. Demokrasiyi ve insan haklarının savunucusu olmakla birlikte zaman zaman seçimlerde şiddet ve hileyle ilişkili olabilmektedir.
Kapasite ve Tabanı	1990'ların ortalarından itibaren, etnik Arnavutluk nüfusundan geniş destek almış ancak 2002'den itibaren düşüşe geçmiştir. Etki bakımından Arnavutların ikinci partisi konumunda iken 2008 yılında bölünmüştür.
İlişkiler ve Müttefikler	Başlıca müttefikleri Arnavutluk iş camiası ile eski NLA askerlerinden bir bölümdür. Başlıca Muhalifleri sağ kanattaki DUI ve destekçileridir.
MRTV Devlet Medyası⁹⁷	
Oluşum Biçimi	Devlet ve sistem yanlısı medya organizasyonudur.
Görüş ve İdeoloji	Siyasi eğilim bakımından devlet medyası olarak 1990'lar boyunca, hükümeti ve ideolojiyi desteklemiştir. 1990'lar boyunca aslen önceki rejimin sosyal demokrat çizgisinde yer almış ve iktidardaki siyasi partilerin değişmesiyle birlikte eksen değişikliği göstermiştir.
Stratejiler	Halkı bilgilendirmek ve iktidardaki partilerin istediği mesajları yaymakla görevli bir kurum gibi konumlanmıştır. Diğer bir ifadeyle iktidarla her zaman güçlü bağları ve bağlantılarında sınırlı bir demokratik kimliğe sahiptir.
Kapasite ve Tabanı	MRTV kanalları devletin ve halkın büyük bir kesimi tarafından takip edilmekle birlikte özel medya kanalları açıldıkça MRTV'ye gösterilen destek azalmıştır. Önemli çalışanların çoğu ya ayrılmış ya da siyasete girmişlerdir. Hükümete yakınlıklarından ve devlet söylemini desteklerinden dolayı reformların gelişmesinde etkili olamamışlardır.
İlişkiler ve Müttefikler	Başlıca müttefikleri hükümet ve iktidardaki siyasi partilerdir.
Özel Medya⁹⁸	
Oluşum Biçimi	Farklı siyasi eğilimlere sahip medya organizasyonudur

⁹⁷ <https://www.mrt.com.mk/>

⁹⁸ <https://kanal5.com.mk/>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/sitel>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/alsat-m>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/telma>, <https://24.mk/>, <https://mk.tv21.tv/mkf-i-makedonskite-klubovi-ke-se-natprevaruvaat-vo-kupovite-na-fiba/>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/alsat-m>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/bom>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/nasha>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/alfa>, <http://www.m1film.mk/>, http://www.predavatel.com.mk/7/ohrid_tv_ntv, http://www.predavatel.com.mk/1/skopje_tv_mtm, http://www.predavatel.com.mk/6/bitola_tv_tera, v.s.

Görüş ve İdeoloji	Büyük ölçüde demokrasi ve hukuka saygılıdır. Bazıları hükümet yanlısı iken bazıları muhalif kanatta yer almaktadır. Başlıca motivasyonu reklam kazancı ve halkın güvenini kazanmaktır.
Stratejiler	Araştırmacı gazetecilik, propaganda, gündem oluşturma, düşünce teşvikine önem verildiği görülmekle birlikte 2000’li yıllardan sonra ana akım siyasi aktörler ile iyi ilişkilere önem vermişlerdir. Bazı küçük ve marjinal tutumlar dışında demokrasi yanlısı tutum göstermektedirler.
Kapasite ve Tabanı	1990’ların ortalarından itibaren, halk arasında artan destek bulmuşlardır. Halk kitlelerin taleplerine göre gündem oluşturmaya gayret etmekte olup reformlara yönelik tutumları lehte veya aleyhte etkileme kapasitesine sahiptirler.
İlişkiler ve Müttefikler	Siyasi partiler, iş dünyası, sivil örgütler vb. tarafından geniş bir desteğe sahiptirler.
Karşıt Muharipler	
Oluşum Biçimi	Düzenli veya düzensiz oluşumlar halindedirler. Bireysel veya sivil toplum kurumları çatısı altında genellikle iktidar ve sistemin bazı unsurlarına yönelik muhalefet etmektedirler.
Görüş ve İdeoloji	Karşıt muharipler bağımsızlık öncesi devlet kadrolarındaki askeri, sivil ve diğer bürokrasiden kişilerden meydana gelen bir sosyal gruptur. Yeni sisteme uyum sağlama konusunda sorunları yaşamakta olduklarından ve komünizmden gelen alışkanlıklar nedeni ile muhalif tutum göstermektedirler.
Stratejiler	Stratejileri kendi aralarında işbirliği başta olmak üzere, siyasi partilere ve sivil toplum kurumlarına üye olarak görüşlerini savunmaktadırlar. Bazıları geçmiş dönem rejimindeki tutumlarından dolayı yargılanmışlardır. İnsan haklarına saygı konusunda ideal bir tutum göstermemektedirler. Demokratik tutumları zayıftır.
Kapasite ve Tabanı	Nüfusun milliyetçi tabanı tarafından kısmi destek görmekte birlikte eski rejim yanlılarının desteklenmektedirler. Eski bağlantıları sayesinde SDSMS gibi aktörler zaman zaman himaye edilmektedirler. Özellikle Arnavut kökenliler marjinal gruplarla temas halinde olabilmektedirler.
İlişkiler ve Müttefikler	Başlıca müttefikleri, bazı politik aktörlerdir. Makedonyalı muharipleri olan Ljube Boskovski ve onun takipçileri, Arnavut muharipleri bakışımızda büyük bir çoğunluğu DUI desteklemektedir. Mulaifleri şöyle özetleyebiliriz: Güvenlik güçleri ve karşıt muhariplerdir.
İş Dünyası⁹⁹	

⁹⁹ <https://kanal5.com.mk/>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/sitel>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/alsat-m>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/telma>, <https://24.mk/>, <https://mk.tv21.tv/mkf-i-makedonskite-klubovi-ke-se-natprevaruvaat-vo-kupovite-na-fiba/>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/alsat-m>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/bom>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/nasha>, <http://www.predavatel.com.mk/tv/alfa>, <http://www.m1film.mk/>, http://www.predavatel.com.mk/7/ohrid_tv_ntv, http://www.predavatel.com.mk/1/skopje_tv_mtm, http://www.predavatel.com.mk/6/bitola_tv_tera, v.s., ГРУПА АВТОРИ, Книга на факти-СветотМакедонија, Скопје, Детска радост, декември 1999/јануари 2000 Година. (Makedonya Dünyasının Argümanların Kitabı)s. 118-155.

Oluşum Biçimi	Genellikle sermaye grupları ile iyi ilişkiler kuran siyasi aktörlere yakınlık göstermektedirler.
Görüş ve İdeoloji	Siyasal yönelim olarak iktidar partilerine yakınlık göstermektedirler. 1990'lı yıllarda özelleştirmeleri gerçekleştiren ve yöneten partilerle özel ilişkilere önem vermişlerdir. Bundan dolayı ideolojik yaklaşım bakımından birbirinden farklı olan SDSM ve DPMNE'yi desteklemişlerdir. Temel motivasyonları ise ticari kazanç olmakla birlikte bu kapsamda siyasi ilişkilere önem vermişlerdir.
Stratejiler	Siyasi stratejileri genellikle kazanabilecek konumdaki partilere finansman sağladıklarını görmekteyiz. Demokorasi ve insan haklarına saygınlık noktasına bakıldığında net bir çizgide durmadıklarını görmekle birlikte esen siyasi rüzgara göre pozisyon almaktalar.
Kapasite ve Tabanı	Geniş bir halk desteği tabanı bulunmamakla birlikte politikacılar arasında destek bulmaktadırlar. Siyasal anlamda kendi aralarında sıkı bağılılıkları olmamakla birlikte rekabete zarar vermek için formal ilişkiler geliştirmektedirler. Ancak başta güvenlik reformları olmak üzere askeri bürokrasi üzerinde etkileri vardır. Bazı politikacıların iş dünyasından geldiği görülmektedir.
İlişkiler ve Müttefikler	Politikacı ve siyasilerle iyi ilişkileri olmakla birlikte genel olarak herhangi bir muhalifi bulunmamaktadır denilebilir.

3.2. Dış Politikada Yönelimler

Bağımsızlık sonrasında Makedonya dış politikasının gelişimi ve dönüşümünde daha önce açıklandığı üzere hem kendi içindeki hem de yakın çevresindeki gelişmeler nedeniyle Atlantikçi eğilimlere göre şekillenmiştir denilebilir. Rus dış politikasında Sovyetler sonrasında bir dönem uygulanan ve daha sonra vazgeçilen¹⁰⁰ doktrin olarak kavramsallaşan Atlantikçi politikalar, özetle Batıya ve ABD'ye yakın olmak, bu güç

¹⁰⁰ Atlantikçilere göre, Soğuk Savaş sırasında Bolşevik ideolojisinden başka bir şey değildi ve bu “bilinçsiz” politikalar ülke için ekonomik ve sosyal anlamda yıkıcı sonuçlara neden olmuş, bunun da telafi edilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamanın tek yolunun ise Batıyla entegrasyonun sağlanması gerektiği ileri sürülmüş, yöntem olarak da Rusya'nın öteden beri ezeli rakibi olan ABD ile süper güç rekabetininin durdurulması önerilmiştir. Çünkü Atlantikçilere/Batıcılara göre, rekabet etmenin neticesi Sovyetlerin yıkılması olmuş ve Sovyet kalıntıları taşıyan rekabetçi politikaların da erişilebilir bir sonucu yoktu. Bunun için Rusya'nın Batıyla aslında ABD ile kronik sorunlara saplanmaktan vazgeçip “Batılaşması” savunulmuştur. Atlantikçilerin temel savı Rusya'nın salt askeri bir güç olarak değil ekonomik bir güç olarak dünyadaki yerini üst sıralarda alması fikrine dayanmakla birlikte Rusya'nın tarihi geçmişi ve eski ideolojilerinden vazgeçmesi gibi bir önermeye dayanmaktadır. Yani Rusya'nın uluslararası sisteme entegre olabilmesi, demokratik süreçlerde yol alması ancak Rus ulusun olduğu gibi dünyaya tanıtılması savunulmuştur (Takar, 2018: 45-6).

merkezleri ile ılımlı ilişkiler kurmak üzere gelişen bir yaklaşımdır (Derman, 2016: 287). Bağımsızlık sonrasında Makedonya için Batı ve ABD merkezli dış politika seçeneği dışında başka da bir yol bulunmamaktadır. Zira eski Yugoslav bakiyesi yeni devletler ile tarihi süreçte hak iddia eden yakın çevresindeki devletlerin baskı ve işgal tehditleri karşısında hakim güç merkezlerine yakın olmak ve onların tanzimleri kapsamında varlığını ve bütünlüğü korumak Atlantikçi seçeneğin zorunlu olarak benimsenmesine yol açmıştır.

Makedonya, yüzyıllar sonra kazandığı bağımsızlığını Euro-Atlantik sistemine entegre olarak korumak ve sürdürmek üzere dış politikasını şekillendirme yoluna gitmiştir. Ancak bu merkezlerle olan ilişkilerin geliştirilmesi kolay olmamıştır. Zira Avrupa Topluluğunun (AT) Makedonya'yı devlet olarak tanınması Yunanistan tarafından engellenmiştir. Zorluklar yaşansa da Avrupa Topluluğu, ABD ve NATO gibi yapılara olan yakınlaşma sürecindeki zorluklar, bazı düzenlemeler yapılarak aşılmaya çalışılmıştır. Esasında hem AT hem de ABD Balkanlar üzerindeki kendi politika çıkarları gereği Makedonya'yı tanıma eğilimi göstermekle birlikte Yunanistan başta olmak üzere yakın çevresinden devletlerin engellemeleri devam etmiştir. Bu sorunu aşmak üzere Aralık 1991'da Badinter Komisyonu¹⁰¹ kurularak Yugoslavya ve Sovyetlerden sonra ortaya çıkan devletlerin tanınmasında bazı saldırmazlık, demokratik ilerleme ve uyum ilkeler belirlenmiştir. Söz konusu ilke kapsamında getirilen tanınma koşullarını karşılamak üzere Ocak 1992'de Makedonya anayasasına bazı eklemeler yapılmıştır. Anayasanın üçüncü maddesine "Makedonya Cumhuriyeti'nin komşu

¹⁰¹ Yugoslavya dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını yeni ilan eden devletler için sorunlarının barışçıl yollardan çözülebilmesi için AT tarafından "Yugoslavya Uzlaştırma Komisyonu" kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda bu komiyon "Badinter Komisyonu" olarak anılmaya başlanmıştır. Bu komisyona Fransız Anayasa Mahkemesi Başkanı Badinter Başkanlık etmiştir (Trajan, 2015: 63-74).

devletlere karşı hiçbir toprak talebi yoktur” şeklinde ekleme yapılmıştır (Trajan, 2015: 53-86).

Aktarılan değişikliklere istinaden Komisyon, Makedonya’nın tanınma kriterlerine uygun değişiklikleri karşıladığını ilan ve kabul etmiştir. Soğangöz’e (2007) göre Makedonya’nın, AT’nin tanınmasında ileri sürdüğü, devletin sınırlarında bir değişikliğin ve düşmancıl bir propagandanın yapılmayacağını vurgulayan anayasal düzenlemeleri yapması önemli olmuştur. Bununla birlikte Makedonya, “BM Şartı, Helsinki Nihai Senedi ile AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) ve Paris Şartı’na saygılı” olacağına ilişkin temiat vermiş ve ileri sürülen şartları yerine getirmiştir (Soğangöz, 2007: 116).

Makedonya’nın kendisinden beklenenleri yerine getirmesi ve uluslararası toplumla uyumlu tutumuna karşın, tanınma sürecinde isim sorunu yaşamıştır. AT’nin 27 Haziran 1992 de Lizbon zirvesinde Makedonya’nın “Makedonya geçmeyen bir adla” tanınması şeklinde bir karara bağlanmış, Makedonya Parlamentosu ise 3 Temmuz 1992’de bunun kabul edilemez olduğuna ilişkin bir deklarasyon yayınlamıştır. İsim konusunda yaşanan sorunun arkasında Yunanistan olduğu gibi Makedonya’nın BM üyelik başvurusunda da Yunanistan’ın engelleme çabaları görülmüştür. Makedonya’nın talepleri ve Yunanistan’ın baskıları sonucunda Birleşmiş Milletler, Makedonya Cumhuriyeti’ni ‘Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya’ adıyla 8 Nisan 1993’te üyeliğe kabul etmiştir¹⁰² (Baçef, 2012:57-61, Soğangöz, 2007: 116).

Dönem itibariyle bölgede yaşanan savaş ve katliamlar karşısında ise Avrupa ülkelerinin tutumları görece gevşek olmakla birlikte BM’nin tutumu benzer şekilde

¹⁰² Lizbon Deklersyonu hakkında daha fazla bilgi için; Baçef, 2012:57-61 bakınız.

gelişmiştir. Zira ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Balkan politikasında da değişim ve dönüşüm olduğu görülmektedir. Bu dönemde ABD için Balkanlar öncelikli bir alan olarak görülmemiş, dolayısı ile Makedonya'nın NATO üyeliği dahil olmak üzere Balkan meselelerinde sorumluluk sahasını ve inisiyatifi Avrupa ülkelerine bırakmıştır. Ancak bölgede yaşanan krizlerin artması ile birlikte Türkiye'nin de yoğun desteği ile birlikte ABD bölge ülkelerinde NATO üyeliği konusunda kademeli destek vermiştir (Gürkaynak, 2004: 47-48).

ABD'nin NATO üyeliği konusundan bölge ülkeleriyle olan işbirliği yaklaşımının arka planında üç önemli gerekçeden söz edilebilir: Birincisi Makedonya'nın içindeki Arnavutlar başta olmak üzere etnik azınlıkların aralarındaki çatışmaların önlenmesidir. Bunun da nedeni Balkanlardaki etnik unsurlarda Arnavutların sergilediği gibi bir tavırla mücadeleye girişmesi tüm bölge için risk oluşturmakta, Avrupa dahil bölge güvenliğini tehdit eden bir potansiyel taşımasıdır. İkinci neden, bölgenin içinde bulunduğu kriz ortamında yapıcı ve amil güç rolü oynayarak prestij elde etmek ve eski rejimin canlanmasının önüne geçmektir. Üçüncü neden ise kısmen ekonomiktir. Zira İngiliz ve Amerikan petrol şirketlerince desteklenen AMBO (Vlore-Makedonya-Burgaz) petrol boru hattı projesinin hayata geçirilmesine destek olmaktır. Türkiye'nin NATO üyeliğine¹⁰³ verdiği desteğin amacı ise tarihi bağlar ve Makedonya'daki Türklerin istikbalidir (Gürkaynak, 2004: 47-48).

Makedonya Cumhuriyeti, 1993 yılının Ocak ayında, ikinci bağımsızlık yılında dış politika yönelim ve hedeflerini BM'ye ve NATO'ya üye olmak, Yunanistan ile olan anlaşmazlığı eşit ve adil bir zeminde çözmek ve uluslararası alanda tüm aktörler ile iyi

¹⁰³ Yunanistan'ın engellemeleri devam etmiş ve Makedonya'nın NATO üyeliği ancak Şubat 2019'da gerçekleşmiştir.

ilişkiler kurmak şeklinde beyan etmiştir (Mirćev, 2006). Bu hedeflerden dönem itibariyle Nisan 1993’da BM üyeliği gerçekleştirilmiştir. Makedonya Dışışleri Bakanlığı’na göre, Makedonya Cumhuriyeti dış politikasında, ulusal değerleri ve çıkarları ikili ve çok taraflı düzeyde korumak üzere ılımlı ve dengeli politikalara önem verilmektedir. Avrupa ve transatlantik sahası ile entegrasyon, ülkenin uzun vadeli istikrarı, güvenliği ve refahı için hayati bir ilgi alanı olarak görülmektedir. Bu hedef ve yönelim ülkede tüm tarafların üzerinde uzlaştığı ender konulardan biri olmakla birlikte aynı zamanda ABD ve AB'nin dış politika pozisyonlarıyla büyük ölçüde uyumlu bir dış politikanın oluşturulmasını sağlamıştır (Marolov ve Rodrigues, 2014: 262).

Daha geniş bir açıdan bakıldığında Makedonya dış politikasının gelişim aşamaları ve yönelimlerinin de etkili olan dört dönemden söz edilebilir. İlk üç dönem bu çalışmanın konusu kapsamında incelenmiş olup dördüncü dönem 2001 yılı sonrasını kapsamaktadır. Bu dönemleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birinci Dönem: Makedonya dış politikasının ilk dönemi tüm komşularla ve hâkim güçlerle “aktif eşitlik” dönemi olup bu politika ilk Cumhurbaşkanı Gligorov'un zamanında başlatılmıştır. Makedonya dış politikasında bu yaklaşımın arkasındaki temel düşünce, tüm komşularla iyi ilişkiler kurma ve onlardan herhangi biri ile sorunlu ilişkiden kaçınma ve iyi ilişkiler geliştirilerek krizlerden kaçınma şeklindeki girişimlerinden oluşmaktadır. Bu politika, Makedonya Cumhuriyeti'nin Balkan bölgesinde var olan kronik sorunlardan kaynaklanan gerçeklerin bir ifadesi olarak değerlendirilebilmekle birlikte geçmişten gelen olumsuz deneyimlere de dayanmaktadır. 1990’ların ortalarına kadar devam eden bu politika için, henüz kurumsallaşamamış, eskinin izlerini taşıyan, bölgedeki savaş ortamından uzak durmaya çalışan ve kendi içindeki etnik meselelerle

uğraşan bir devletin görece “sorunlardan sakınma” ve “edilgen” tutumu olarak değerlendirilebilir.

İkinci Dönem: 1990’ların ortalarından sonlarına kadar süren dış politikaya bakıldığında Atlantikçi alana olan yakınlığın sürmekte olduğu, BM üyeliğinden elde edilen özgüvenle NATO üyeliği çabalarının sürdürüldüğü, AB ve ABD ile yakınlaşma sürecine devam edildiği görülmektedir. Ancak ilk döneme ek olarak ikinci dönemde Makedonya, komşuları ile olan dış politika tutumundaki ılımlılık, tarafsızlık ve dengeli ilişkiler tutumunu korumakla birlikte sorunları soğutma ve askıya alma eğiliminden bağımsızlık ve egemenlik hakkından yola çıkarak sorunlara yönelik çözüm geliştirme veya çözüm olmasa da gündeme getirme eğilimi gösterilmiştir. Başka bir deyişle aktif eşitlik yaklaşımına ek olarak Makedonya, bağımsız hareket etme eğilimini belirginleştirmiş ve komşularının hiçbirine boyun eğme niyetinde olmadığını, üzerinden planlar yapılamayacağını tüm komşularına bir sinyal olarak göndermiştir. 1998 yılından itibaren hükümet değişikliği ile birlikte aktif eşitlik politikaları, Makedonya’nın yükselişi politikaları ile birleştirilerek “pozitif enerji” yaklaşımıyla yeniden revize edilmiştir. Bulgaristan ve Yunanistan gibi uzun bir geçmişe dayalı sorunları olmasında rağmen politik meseleleri ayrı tutarak ekonomik ve ticari ilişkiler kurulmaya başlanmıştır (Mihajlo, 2008: 302-341). 1999 yılında, kurulan yeni hükümetin ardından bir yıldan az bir sürede, dönemin Makedonya Başbakanı Ljubco Georgievski ile Bulgaristan Başbakanı Ivan Kostov ortak açıklamalarında “iyi komşuluk” geliştirilmesi amacıyla imzaladıkları deklarasyon önemli bir gelişme olmuştur. Ancak her iki ülkede iç politika dinamikleri sorunların çözümünden ziyade hak taleplerinin sürdürülmesine yönelik baskılar oluşturduğundan söz konusu deklarasyonun somut adımlarla sonuçlanması 18 yıl sonra 1

Ağustos 2017’de imzalanan “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması”¹⁰⁴ ile olmuştur.

Üçüncü Dönem: Dış politikada benimsenen komşular ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çabalar 2001 yılında yaşanan iç meselelerle kesintiye uğramış tüm enerji içerideki sorunların aşılmasına verilmiştir. Sulh ortamı sağlandıktan ve 2002’de yapılan seçimlerden sonra, yeni bir koalisyon kurulmasına rağmen, 2002’den itibaren, 2006 ve 2008’de yapılan seçimlerde Makedon dış politikasında komşularına yönelik yeni bir yaklaşım ve gelişme gözlenmemiş, iç meselelerden fırsat bulundukça egemenlik ihlallerine direnen ancak ılımlı seyreden politikalar sürdürülmeye çalışılmıştır.

Dördüncü Dönem; 2002 yılından sonraki dönem olarak kabul edilebilecek dördüncü dönemde ise AB ve NATO üyeliği başta olmak üzere uluslararası entegrasyon çabalarının sürdürüldüğü bir dönem olarak kabul edilebilir. Çalışmada 2002 yılına kadar ki süreç ele alındığından bu dönem ayrı bir çalışma olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde ilk dönem Makedonya dış politikasının başlıca amillerinin eski rejimden kalan izlerin silinmesi ve yeni nesil Atlantikçi politikalar ile değiştirilmesi yönünde olduğu ifade edilebilir. İkinci dönemde ise “başarısız devlet” formundan çıkılması, komşularla kendi egemenliğine saygı gösterilmesi beklentisi ile

¹⁰⁴ 1 Ağustos 2017 tarihinde Bulgaristan başbakanı Borison, Makedonya’ya resmi temaslarda bulunmak için gelmişken bu anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmanın içeriğine bakıldığında; Makedonya Devletinin Avrupa-Atlantik eksenindeki entegrasyonun sağlanması, iletişim ve ulaşımın sağlanması, çok veya ikili taraflar arasında işbirliğinin sağlanması, sınır ve gümrük konusundaki sıkıntıların giderilmesi, bölgesel veya uluslararası projelerin ortaklaşa yapılması ve iki halk arasındaki gerginliklerin giderilmesini kapsamaktaydı. Bununla birlikte ileride oluşabilecek sıkıntıların başka bir güce ihtiyaç duyulmadan giderilmesi bu anlaşmanın önemli maddelerinden biriydi. Bunun dışında bu anlaşmanın iki dilde (Bulgarca ve Makedonca dilinde) imzalanması Makedonya için tarihi bir kazanım olmuştur. Artık bu tarihten sonra Bulgar tarafı Makedonya’ nın resmi dili olan Makedonca’yı kabul etmiştir. Fakat tartışmalı olan ortak tarihi konuları iyi niyet çerçevesinde uzman kişiler tarafından hazırlanılacak bir raporun sonucunda kabul edeceğini ifade etmiştir (Emin, 2017).

eşit, ılımlı ve dengeli seyrettiği görülmektedir. Üçüncü dönemde ise iç meselelerin görece soğutularak uluslararası entegrasyona önem verildiği görülmektedir.

Dış politikada entegrasyon sürecine bakıldığında Makedonya Cumhuriyeti'nin dış politikasında AB ile bütünleşme ve ABD ile iyi ilişkiler kurma politikaları merkezi bir yerde olmakla birlikte komşu ülkelerle de dengeli ve barışçıl bir anlayışa dayandığı görülmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren izlenen bu politikalar, tanınma çabaları ile başlamış ve 2005 yılında AB üyeliği başvurusu ile devam etmiştir. Ancak geçmişten bu yana pek çok noktada olduğu gibi katılım sürecinde de Yunanistan'ın vetosu söz konusu olmuştur. Makedonya dış politikasının Atlantikçi uyum ve entegrasyon süreci 1997 yılında dönemin Makedon hükümeti tarafından kabul edilen "Makedonya Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği Üyeliğini Elde Etme Konusunda Stratejik Temeller" başlıklı bir bildiri ile kurumsal ve resmi olarak temellendirilmiştir (Нова Македонија, 2005 (Yeni Makedonya). Bildiri kapsamında aşağıda sıralanan kurumlar ve organizasyonlar teşkil etmiştir (Azizi, 2013: 3-4):

- Avrupa-Atlantik Entegrasyon Komitesi; Avrupa Birliği entegrasyonu sürecinde ne gibi politikalar izlenmesi gerektiğine karar verecektir. Bu komiteye Başbakan veya ilgili Başbakan yardımcıları başkanlık edecek ve bakanlar ile Makedonya Bilim ve Sanat Akademisi Başkanı ve Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası Başkanı ve daimi üyeleri olacaktır

- Avrupa Entegrasyonu Çalışma Komitesi (WCEEI); AB Entegrasyonundan sorumlu Başbakan yardımcısı başkanlık etmekte olup tüm bakanlıklar kurumsal olarak üyedir. Stratejik kararların uygulanmasında, hükümetin politik kurallarında ve

önceliklerinin uygulanmasında ve somut görevlerin gerçekleştirilmesinin izlenmesinde yöntem ve dinamikleri belirleyen operasyonel, bakanlıklar arası bir organdır.

- Bakanlık; Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde Avrupa entegrasyonundan sorumludur ve operasyonel bölümünün koordinasyon ve yönetim merkezi konumundadır. Destek ve hizmet sağlama üzere, Avrupa Entegrasyondan sorumludur.

- Avrupa Entegrasyonu, AB entegrasyon sürecini düzenleme, koordine etme ve senkronize etme alt kurumları; Ulusal mevzuat ile AB arasında uyumun sağlanması, AB hukuk sisteminin incelenmesi, kurumların oluşturulması, WCEI'ye destek amaçlı, dış yardımların koordinasyonu ve AB'de daha geniş kamuoyuna bilgi verilmesi konularında yedi birim halinde düzenlenmiştir.

- Başmüzakereci; Makedonya hükümetindeki Avrupa İşleri Sekreteryası, AB ile müzakereler için kurumsal platformu hazırlamıştır. Bu süreçte yer alan aktörlerin ulusal delegasyon, müzakere ekibi, çalışma grupları, çalışma gruplarının komite başkanları gibi görevleri de tanımlanarak “başmüzakereci” görevlendirilmiştir. İlgili üst merciler ise Avrupa İşleri Sekreteryası, Dışişleri Bakanlığı ve Makedonya Parlamentosudur.

3.3. Makedonya Dış Politikasında Yunanistan'ın Etkileri

Makedonya'nın bağımsızlığından günümüze dış politikasında Yunanistan hemen her dönem etkili olmuştur denilebilir. Daha önce de açıklandığı üzere tarihi arka planı oldukça derin olan Makedon-Yunan gerilimi zaman zaman soğumaya bırakılmış olsa da özellikle Yunan iç siyasetinde gündemdeki yeri her zaman üst sıralarda olmuştur. Yunanistan'ın tutumu Makedonya için engelleyici, baskılayıcı ve saptırıcı etkiler meydana getirmiştir. Bundan dolayı Makedonya dış politikasının seyri ve gelişiminde Yunanistan'ın sergilediği tutuma bakılmasında fayda vardır. Çalışmada Makedonya

üzerindeki etkileri bakımından Yunanistan'ın tutumu 1990'lı yılların ilk yarısında¹⁰⁵ oldukça yönlendirici olmuştur denilebilir.

Yunanistan'ın Makedonya'ya yönelik tutumu genel olarak tarihi süreçle beslenerek devam etmesi, günümüze kadar taşınması, gündemde olmaya devam etmesi Neo-Klasik Realizm (NKR) teorisi bağlamında ele alınabilir. Suctch ve Ellias (2007)'a göre yapısalcı realizmin görece açıklamakta yetersiz kaldığı veya onu destekleyecek nitelikte olmasından dolayı uluslararası ilişkiler teorisinde, uluslararası sistemdeki kaynak ya da kapasite dağılımı ile devletlerin ulusal politikalarını analizlere dahil eden ve devletlerin dış politikalarını açıklama iddiasında olan neoklasik realizm, realist uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde yeni bir versiyon olarak ortaya çıkmıştır. Neoklasik realizm, uluslararası ilişkilerde kendisini tekrarlayan olguları değil, devletlerin dış politikalarının kendisini açıklama iddiasındadır. Neoklasik realizm dış politikanın gelişiminde ve oluşturulmasında içsel faktörlerin¹⁰⁶ çok önemli etkileri olduğunu ileri sürmektedir (Suctch ve Ellias, 2007: 8-13).

Neoklasik realizmin Lobell, Ripsman ve Taliaferro'ya göre asıl odaklandığı konu, uluslararası veya bölgesel ortamdan ileri gelen dış uyaranlarla içsel faktörler arasındaki ilişkileri incelemektedir. Dış uyaranların kamuoyunda siyasi kaldıraç olarak kullanılması, toplumsal merkezlerinde ve güncel tutularak dış uyarıcılara göre pozisyonlamalar yapılması, uluslararası gelişmelerin tehdit ya da başka bir şey şeklinde yorumlanması

¹⁰⁵ Çalışmanın, Makedonya'nın bağımsızlığından 2002 yılına kadar ki süreci kapsamı nedeniyle 1991-1995 arasındaki Yunanistan'ın tutumu söz konusu edilmiştir. Zira Bağımsızlıktan günümüze değin bir kategorize yapıldığında I) 1991-1995, II) 1995-2006, III) 2006-2009 ve IV) 2009-2019 şeklinde bir dönem ayrımı yapılması mümkündür. I. dönemde Makedonya ismi ile bağımsızlık ilanı, tanınma süreci ve devletin yeniden yapılanması çabaları, II. dönemde iç karışıkların giderilmesi, AB ve ABD ile ilişkiler ve NATO üyeliği süreci ve entegrasyon çabaları, III. dönemde dış politika kurumlarının AB ve Atlantikçi eksende oluşturulması ve uluslararası alanda entegrasyon çabalarının hız kazanması, IV. dönemde uyum ve ilişkilerin derinleştirilmesi ve isim meselesinin çözülmesi çabaları şeklinde özetlenebilir.

Neoklasik realizmin ilgi alanı içerisinde. Neoklasik realizmin önemle ilgilendiği bir diğer konu algılardır. İç siyasetten beslenen algılar, dış politikanın oluşumunu etkilemekte ve rasyonel bir dış politika seçimini engelleyebilmektedir. Söz konusu algılar, psikolojik, kültürel ve tarihi faktörler siyasi aktörlerin kendileri ve başkalarına dair bakış açılarındaki etkili olabilmektedir (Kiraz, 419-420).

Konrütivist yaklaşımı tamamlayan veya eksikliklerini gidererek bakış açısını genişletebilen klasik realizm, Yunanistan'ın Makedonya dış politikalarına olan etkisini açıklamayabilmek için elverişli görülebilir. Bu bağlamda Makedonya üzerindeki etkileri bakımından Yunanistan'ın tutumu 1990'lı yıllarda oldukça belirgindir. Yunan İç Savaşı'nın (1949) sona ermesinden sonra neredeyse kırk yıl boyunca Yunanistan'ın dış politika yapıcılar, Sosyalist Yugoslavya'nın güneyindeki cumhuriyetin 'Makedonya' olarak kabul edilmesine yönelik önemli bir itirazda bulunmamıştır ya da Yugoslav egemenliğine ve sosyalist bloğa karşı itirazda bulunma cesareti gösterememiştir. Ayrıca bir yanda Soğuk Savaş'ın iki kutuplu sisteminde, Batı'nın ve Tito'nun Yugoslavyası arasında dengeli ilişkiler kurmaya önem vermesi, diğer yandan 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında Yunanistan'ın Batılı müttefiklerince Türkiye'ye karşı yeterince desteklenmemesi Makedonya konusunda Yunanistan'ı beklemeye mecbur bırakmıştır. Bununla birlikte bağımsızlığını elde edinceye kadar Yunanistan'ın Makedonya konusunda açık ve net bir tutum göstermesi demek “yayılmacı” olarak görülebileceğinden Soğuk Savaş'ın konsepti içerisinde “sessiz” lik tercih edilmiştir. Ancak Yunanistan içinde Slav Makedon ideası ise her zaman canlılığını korumuştur (Kechagiaras, 2012: 6-7).

Makedonya'nın bağımsızlığı kazanmasının ardından 1991-1995 döneminde Yunan dış politikasında, uluslararası belirsizlik ve Balkanlardaki kriz, iç politikada,

kamuoyunda, medyada, sivil toplumda ve seçimlerde güçlü bir siyasi malzeme olmuştur. Balkanlardaki sorunların aşılmasına yardımcı olmaktan ziyade riskleri fırsata dönüştürme ve öteden beridir süregelen Makedonya ideasını gerçekleştirmeye yönelik eğilimler gösterilmiştir. Bu dönemde balkan siyasetinin, irredentizm, nefret ve savaşın yoğun yaşanması, dengesiz ve bölgesel ortama uygun bir stratejinin geliştirilmesine engel olmuştur (Kechagiaras, 2012: 6-7).

Yunanistan, Balkanlardaki gelişmeleri ve Makedonya'nın bağımsızlığını değerlendirirken “en kötü senaryo” olarak tehdit edici gelişme olarak değerlendirmiş ve buna göre politikalarını yönlendirmiştir. Bu dönemde iki hususta tavır alındığını ifade etmek mümkündür: Birincisi; Ege ve Pirin Makedonya'sı üzerinde tarihi emellerin hayata geçirilmesinde elde edilebilecek fırsatları değerlendirmek veya bu fırsatları yaratacak ortamı sağlamak, ikincisi; Yunanistan, kendi içindekiler dahil olmak üzere bölgedeki Türk ve Müslüman toplulukların olası bir girişim ile birleşme, bütünleşme, ittifak kurma, dayanışma gibi olasılıklarını engellenmek için diğer Slav devletlerle işbirliği geliştirmektir. Nitekim Makedonya'nın bağımsızlık sonrasındaki her alanda en büyük ve en güçlü destekçisinin Türkiye olması Yunanistan'ın endişelerini artırmıştır (Kechagiaras, 2012: 8). Yunanistan, bu yakınlaşmayı olumlu yönetmek, ılımlı ve sorunsuz ilişkiler tesis etmek yerine savunma refleksleri benimsemiş ve tehdit olarak görmüştür. Bu nedenle, Yunanistan-Makedonya ilişkilerinde kazan-kaybet yaklaşımlarına yönelinmiştir. Ancak, potansiyel güvenlik ikilemleri gücün gerçek dağılımına dayanmıyordu. Çünkü Slav Makedonları ekonomik ve siyasi olarak zayıftı. Bu dönemde Makedonya için daha az güvenlik, bölgesel güç dengesi mantığına başvuran ve onu Sırbistan karşısında görebilecek olan Yunanistan için daha fazla güvenlik anlamına geliyordu (Tziampiris, 2011: 72-76).

Avrupalı devletlerin ise NATO'nun Balkanlar'daki görünüşte 'olumsuz' performansı krizin yayılması endişesine neden olmuş, bu da Yunanistan dış politikasında güvenlikçi yaklaşımın derinleşmesine neden olmuştur. Yeni kurulan AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının bölgedeki barışı sağlama konusundaki yetersizliği, Yunanistan'a 'içgüdüsel' olarak güvenlikçi bir yaklaşımı izlemesi gerektiği algısına neden olmuştur. Avrupalı devletlerin bölge için istikrar önerileri Yunanistan için Makedonya için tanınma ve bağımsızlık sonrası istikrar vaat ettiğinden algılanan “sorun” kaygılara neden olmuştur. Yunanistan için 1991-1995 arası dönemde yaşanan bu gelişmeler onların Makedonya'yı her alanda engelleme, sıkıştırma ve saptırma politikaları geliştirmesine neden olmuştur (Kechagiaras, 2012: 9-10).

Makedonya için ise yeni kurulan devleti başarısızlık formunda çıkarma, istikrarı sağlama ve kurumsallaşma gibi önemli, aşılması oldukça zor bir sürecin de yönetilmesi sorunları arasında Yunanistan'ın tutumları belirsizliklere neden olmuştur. Makedonya'nın karşı karşıya kaldığı durum aslında devletler arasındaki müzakere edilebilir simetrik sorunlardan ziyade duygusal hassasiyetlerden ileri gelen ve Yunan trajedilerinden bir sahneyi andıran “Yunan Makedonya” sız özelemlerinden beslenmektedir denilebilir. Zira bu dönemde Yunan Ortodoks Kilisesi de dahil olmak üzere kamuoyu, sivil toplum, seçmenler, siyasetçiler, milliyetçi merkezler vb. ne kadar duygusal yapı varsa “Makedonya” ile meşgul hale gelmiştir. Bu da Yunan dış politikasını yönlendirmekle kalmayıp Makedonya dış politikasının şekillenmesine neden olmuştur. Bu duruma Makedonya açısından bakıldığında şunları ifade etmek mümkündür (Janko, 2012: 41-98):

- Öncelikle yüzyıllara dayanan, neresi ve nerede olduğu daima tartışma konusu olan Makedonya'nın konumunu pekiştirmiştir denilebilir. Zira diğer Balkan ulusları gibi

kurumsal ve kökleri gelişmiş bir milliyetçilik birikimi görece zayıf olan Makedonlar, Yunanistan'ın tutumu sayesinde kendi yerlerini daha net tayin etmekte mesafe kat etmişlerdir.

- Bağımsızlık sonrasında Atlantikçi eğilimle dış politikasını şekillendiren Makedonya için AB yolunda adımlar atılması ve ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi, egemenliğin sürdürülebilirliğini pekiştirme ve komşu devletlerin tehdit ve baskıları karşısında kabuklanma sağlayacağı düşüncesini pekiştirmiştir. Ayrıca stratejilerin geliştirilmesinde yeni bir vizyonun ortaya konulmasını sağlamıştır. Bir NATO üyesinden gelen tehditlerin yine NATO'ya üye olunarak giderilmesi düşüncesi kabul görmüştür.

- Yunanistan'ın tutumu, Makedonya'nın uluslararası alanda kendini daha iyi anlatabilmesi için fırsatlar sunmuş, Balkanlardaki barışın sağlanmasında Avrupa'nın tutumu ile aynı doğrultuda önermelerin daha güçlü bir şekilde ileri sürülebilmesine olanak tanımıştır. Çünkü etnisite ve duygusal emeller üzerinden Yunanistan'ın haklı görülmesi demek, daha sonra Bulgaristan ve diğer devletler için aynı yolun açılması anlamına gelmesi demek olduğundan Makedonya dış politikada bu durumu lehine kullanabilmiştir.

- Yunanistan, uluslararası örgütler çerçevesinde diğer ülkeleri yeni devleti tanımaktan caydırmak ve Makedonya'nın Avrupa ve Avrupa Konseyi Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na katılımını engellemeye çalışması, Avrupalılar için bölgesel istikrar ve barış girişimleri ile tezat oluşturmuştur. Yunanistan'ın kendince ileri sürdüğü iddiaların desteksiz kalmasına ya da yeterince destek görmemesine yol açmıştır. Bu durum Makedonya'ya destek verilmesi anlamına gelmese bile en azından Yunanistan'ın “kendi hayalleri” ile baş başa kalmasında önemli bir durum olarak değerlendirilebilir.

- Dönem itibarıyla Balkanlardaki savaş ve kriz ortamında başarısız olan Avrupa, Yunanistan'ın Balkanların başka bir bölgesinde yeni bir krizi besleyecek adımlar atmasına sıcak bakmamıştır. Komünizm sonrasında Balkanların şekillenmesinde rol üstlenmek yerine Makedonya üzerinden yeni bir kriz yaratmaya çalışan Yunanistan için 1990'ların başında Yunanistan karşısında, tarihi hatıralar ve duygusal güvenlik tehditleri algısı nedeniyle birçok kez abartılı bir “Balkanların İsrail'i” benzetmesi yapılmış, “uygar İskandinavlar gibi davranmadıkları için ataerkil Avrupalılar tarafından cezalandırıldı” yorumları yapılmıştır (Tsoukalis, 1996: 26-28).

Genel olarak 1991-1995 arasındaki dönemde Makedonya dış politikasında üç ana gündem ve içerikten söz edilebilir: Birincisi bağımsızlık sonrasında eksen arayışı ve bu eksenin Atlantikçi merkeze oturtulması, ikincisi Yunanistan ile olan sorunların uluslararası alanda nasıl yönetileceğinin yöntem ve stratejisinin belirlenmesi, üçüncüsü Balkanlarda kendini konumlayarak hedeflerine giden yolda güç merkezlerinin desteklerinin sağlanmasıdır. Dolayısı ile 1990'larda Makedonya dış politikasının önemli ölçüde Yunanistan'ın tutumları üzerinden şekillendiği görülmektedir.

3.4. Makedonya'nın Egemenliğine Yönelik Tehditler

Bölgesel düşmanlıklar ve tarihsel zorluklar Makedonya için komşuları tarafından sürekli sıcak tutulan konular olmuştur. Uluslararası toplumda kabul görmeye çalışmak, Makedonya savaşının yalnızca yarısı olup komşuları tarafından tanınması ve uyum sağlaması, aynı derecede zor olmuştur. Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan, Makedonya'nın bağımsızlığını farklı yönleriyle ele aldıkları gibi içerideki etnik unsurları hareketli tutarak ve kırılgan demokrasisini baltalayarak müdahil olmuşlardır. Uluslararası toplumun, özellikle BM ve AGİT'in varlığı, Makedonya'nın istikbalini görece zayıf

temellerde olsa da güvence altına almış ancak bu durum komşularla olan ilişkilerinin zayıflığını ve kırılganlığını artırmıştır. Çünkü bağımsız ve egemen bir Makedonya bölgedeki pek çok devlet için istenmeyen bir durumdur (Rubeli, 2000: 5-6).

Uluslararası konjonktürdeki gelişmelere istinaden Bulgaristan, Ocak 1992’de Makedonya’yı tanımış ancak ayrı bir Makedon milliyetinin ve dilinin varlığını tanımayarak çelişkili bir tutum ortaya koymuştur. Dil konusunda, Bulgarlar Makedon dilinin Bulgarcadan geldiğini, Bulgarcanın bir lehçesi olduğunu, Makedon kimliğinin de “yapay” olduğunu ve gerçekten var olmadığını savunmuşlardır. Bulgarlara göre Makedonlar “kendine gelmesi beklenen küçük erkek kardeş olarak görülmüştür” bazı konularda örneğin ulus olarak tanımakla birlikte devlet olarak kale almama eğilimi göstermiştir (Rubeli, 2000: 6; Minoski, 2008: 270-272). Bulgaristan’ın tutumu Yunanistan’ı rahatsız etmiş ve tepkiler ileri sürülmekte iken Türkiye’nin Makedonya’yı tanıması Yunanistan’daki tepkilerin yükselmesine neden olmuş protestolara yol açmıştır. Yunanistan, ‘Makedonya’nın Kuzey Yunanistan’daki toprakları kapsayan tamamen coğrafi bir terim olduğunu, Makedonya’nın kendi asli unsuru olduğunu savunmuştur.

Yunanistan’ın iddiaları görünürde duygusal temellerden beslenmekle birlikte arka planda önemli bir endişeyi de beraberinde getirmektedir. Çünkü Türkiye’nin oldukça güçlü desteği, Bulgaristan’ın görece kabullenmecî tutumu yeni Makedonya devletinin Yunanistan sınırları içerisindeki Makedonya bölgesi üzerinde hak iddia edeceği kaygılarına yol açmıştır. Ağustos 1992’de Makedonya tarafından kabul edilen yeni bayrağı, “Vergina Yıldızı” olmuştur. Fakat Yunan tarafı bu duruma itiraz ederek bu bayrağın simgesi Makedon Philip ve Büyük İskender’in simgesi olduğu savını ortaya sürmüştür (Baçef, 2012:53-64, Rubeli, 2000: 7). Yunanistan, dönem itibariyle dış politika alanında tüm enerjisinin ekonomik yaptırımlar başta olmak üzere elinden gelen her yolu

kullanarak Makedonya'yı engelleme ve sıkıştırmaya ayırmıştır denilebilir. Bu durum iç siyasette de karşılık bulduğundan oldukça değerli bir politik malzemeye dönüşmüştür.

İsim anlaşmazlığı gölgesinde Makedonya BM tarafından “Eski Yugoslavya Cumhuriyeti” olarak tanınınca Yunanistan için ciddi bir hayal kırıklığı yaşanmıştır. Diğer yandan ekonomik yaptırımlar ve bölgesel gelişmeler Yunanistan için de zarar verici etkilere neden olduğundan gönülsüz de olsa Eylül 1995'te Yunanistan ve Makedonya, karşılıklı tanıma, ticari yolların açılması ve irtibat subaylarının değişimi amacıyla antlaşma imzaladı. Makedon hükümeti, bayrağından Vergina Yıldızı sembolünü çıkarmayı kabul etmiş ve 9 Ekim 1995'te geçici bir antlaşma imzalanmıştır. Ancak isim konusu ele alınmamıştır (Rubeli, 2000: 7-8).

Makedonya için BM'nin tanınması ve Yunanistan ile muhatap/eşit statüde anlaşmalar imza ederek bazı hususlarda ilerlemeler sağlanması özgüveni pekiştiren gelişmeler olup, demokrasisini güçlendirmek ve bölgedeki konumunu güçlendirmek için uluslararası toplumla bağlarını sürdürme yolunda motive edici olmuştur. Makedonya, 1995'te Makedonya NATO, AGİT ve Avrupa Konseyi'nin Barış için Ortaklık Programı'na kabul edildi (Janko, 2012: 85-109).

Sırbistan'la olan bağı şiddetsiz bir şekilde ayırması, bölgede barışçıl olmaya önem vermesi, dengeli ilişkiler üzerinde politikaları yönlendirmesi olumlu karşılanmıştır. Ancak komşularının ülke içerisinde etnik unsurlar üzerinden kargaşa çıkarma eğilimi devam etmiştir. 1999 yılındaki Kosova meselesi¹⁰⁷ bunun önemli bir örneği ve göstergesi olup bir kez daha Makedonya, egemenliğini ve bütünlüğünü korumak zorunda kalmış ve ilerlemesi yavaşlamıştır (Rahman, 2012; 114-115). Makedonya'ya gönderilen BM barış

¹⁰⁷ Rubeli'ye (2000) göre; “Makedonya'da kuzeybatı sınırındaki Arnavutluk ve Kosova'daki büyük etnik yapı, yırtıcı ve komşuları avlamaya düşkün olanlar için kolay av olarak görülmüştür” (Rubeli, 2000: 8).

güçlerinin hem kendisi hem de bölgenin istikrarı açısından kritik bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Kriz esnasında BM barış güçleri Makedonya'ya gönderildi. Birleşmiş Milletlerin Makedonya'da uzun süredir var olması, hem yurt içinde hem de bölge içinde ülkenin istikrarı için kritik bir etken olmuştur.

Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR), Yugoslav çözümünün müzakere edilmesi ile barış ve güvenlik koşullarını oluşturmak üzere 21 Şubat 1992 tarih ve 743 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile oluşturulmuştur. UNPREDEP(Birleşmiş Milletler Önleyici Gücü) Mart 1995'te UNPROFOR'un yerine geçen misyon esasen aynı kalmış, Eski Yugoslav ve Arnavutluk sınırları boyunca Makedonya'daki güven ve istikrara zarar verebilecek ve topraklarını tehdit edebilecek gelişmeleri izleme görevi amacıyla devam ettirilmiştir. 1995'in sonuna kadar UNPREDEP, sınırın Makedon tarafında 420 kilometrelik bir sınır boyunca 24 adet sürekli gözlem noktası oluşturulmuş ve 33 geçici görev düzenlenmiştir. Avrupa Birliği, UNPREDEP'e sadece askeri bileşen veya sınır izleme görevi verilmemiş olup, aynı zamanda Makedonya'da yaşayan farklı etnik grupların arasında asayişin sağlamak konusunda teşvik edici hareketlerle sivil çabaları da olduğu görülmüştür (Rubeli, 2000: 7-8; Mihajlo 2008: 269-315).

Birleşmiş Milletler ve AGİT'in varlığı, özellikle Yugoslavya sonrasında ortaya çıkan güvenlik boşluğunda Makedonya'nın egemenliğini korumada kilit faktörlerden biri olmuştur. Makedonya, bu süreçte sadece uluslararası topluma güvenmekle kalmamış, egemenliğini ve bağımsızlığını savunmak için proaktif adımlar atıyordu. Daha önce de belirtildiği gibi, Makedonya, Sırp Ortodoks Kilisesi'nden bağımsız olarak Ortodoks kilisesini Sırbistan'dan ayrılmasının bir yolu olarak görmüştü. Makedonya, bulunduğu

bölgenin ötesinde yeni ticaret ilişkileri kurmak üzere adımlar atmıştır. Makedonya, hem kendi zayıf devlet yapısı hem de içinde bulunduğu coğrafyadaki zayıflığının ortaya çıkardığı zorlukları aşabilmek üzere uluslararası alanda güç merkezleri ile sürekli iletişim ve uyum içinde olmak üzere dış politikasını yönetmeye çalışmıştır (Rubeli, 2000: 8).

Yüzyıllardan sonra ilk kez devlet olmayı başaran Makedonların bu çabaları, tanınma ile başlayan bazı meyveler vermeye başlayınca komşuları tarafından durdurulması zor bir ülke olarak görülmüştür denilebilir. Dışarıdan yapılacak baskı ve engellemeler, gecikmelere neden olsa da Makedonya'nın ilerlemesi yavaşlatılmış ancak durdurulamamış, ülkenin bölgedeki konumunu sağlamlaştırma sürecine yönelik yoğun çabalar devam etmiştir. Bu nedenle zayıf ve kırılgan nokta olan iç meseleler üzerinden istikrarsızlaştırma girişimlerinde bulunulmuştur. 1999 yılındaki Kosova'daki ihtilafların tekrar ortaya çıkması bu durumun bir örneği olarak görülebilir. Kosova'daki durum bölgenin hassas dengelerini bozma kapasitesine sahip olmakla birlikte, özellikle de Makedonya'nın her bir komşusuyla kırılgan bir güç dengesini aleyhte değiştirme tehdidi arz etmektedir.

3.5. Etnik Yapıdan Kaynaklı Sorunların Çözülmesi

Makedonya için etnik çeşitliliğin meydana getirdiği kırılganlıkların giderilmesi uzun süren ve acı deneyimlere neden olan bir sürece dayanmaktadır. Ülkede etnik gruplar arasında süren mücadelelerden kimsenin başarılı çıkamayacağı veya başarılı çıksa da bunun sürdürülebilir olmayacağının anlaşılması Arnavut meselesi ve Ohri sürecinden bir kez daha kanıtlanmıştır. Bu nedenle Makedonya'da siyasi ademi merkeziyetçilik etnik çeşitliliğin ülkenin menfaatleri doğrultusunda ve barışa giden yolun inşasında güç paylaşımı yapılarak yönetilmesi benimsenmiştir.

Makedonya’da bölücü ve terörize faaliyetlerde bulunmayan ülkedeki tüm büyük etnik gruplar hükümete dahil edilmiştir. Azınlıkların hakları, kendi dillerini kullanmaları ve eğitimi gibi hassas konular da garanti altına alınmıştır (Harris ve Reilly 1998: 139). Her ne kadar Makedonya’da siyasi aktörler arasında tam bir fikir birliği ile karar vermek hiçbir zaman mümkün olmasa da, ülkenin bağımsızlık ilanından bu yana her hükümette bir Makedon ve bir Arnavut siyasi parti arasında koalisyon veya işbirliği olmuştur. 1991’den bu yana üst düzeyde etnik hatlar arasındaki işbirliği, norm veya teamül şeklinde yerleşmiştir denilebilir. Makedonya’yı kapsayacak şekilde başarılı bir etnik gruplar arası işbirliği, birlikte yaşama ve iç barış için olmazsa olmaz bir hal almıştır. Uluslararası toplum da barış ve istikrarı teşvik edeceği görüşüne istinaden Makedonlar ile Arnavutlar arasında güç paylaşımı düzenlemelerini teşvik ve telkin etmiştir. Ancak buradaki hassas nokta ABD ve AB’nin Arnavutlar ile Makedonlar arasında etnik işbirliğini teşvik ederken olası bir anlaşmazlık durumunda Arnavutların ayrılıkçı eylemlere yeniden girişeceği ihtimalini öne çıkarması ve buna dikkat çekmesidir (Trajan, 2015: 190-204). Yani herhangi bir kırılganlık söz konusu olduğunda Arnavutların 1990’lı yıllardaki tutumlarına geri döneceği görüşü öne çıkmaktadır.

Diğer yandan ABD ve AB’nin genel olarak Balkan bölgesinde özel olarak da Makedonya’da gözden kaçırdıkları ya da yeterince dikkate almadıkları dört önemli durum vardır: Birincisi, etnik yapıdan kaynaklı ayrışma ve çatışmaların yönetilmesinde söz konusu etnisitenin coğrafi, ekonomik ve kültürel yerleşkeleri arasında farklılıkların ayrışmayı beslediği bir durumun varlığıdır. Zira kırsal kesimdeki etnik gruplar ile kentlerde yaşayanlar arasında dengesizliğe ve uzlaşmazlığa neden olmaktadır. Arnavutlar kırsalda ve az gelişmiş yerlerde yoğunlaşmışlardır. İkincisi, 1990’lı yıllar boyunca sermaye ve yatırımların belli grupların elinde birikmesi diğer grupların ise taşrada

çiftçilik, küçük esnaf gibi tali ve düşük katma değerli alanlara sıkışmasıdır. İmtiyazları elde edenler ile bunun dışında kalanlar arasında güvensizlik meydana gelmektedir. Üçüncüsü, Makedonya’da özellikle 1990’lardan ve 2000’li yılların ortalarına kadar devlet kurumlarının sorun çözme, gelişme kaydetme, çözüm üretme gibi süreçlerde kapasitesinin oldukça zayıf kalması eski alışkanlıkların uzun yıllar sürmesi, idareci ve siyasilere karşı güven duygusunda eksikliğe neden olmuştur. Dördüncüsü, BM, ABD ve AB’nin çözüm arayışlarında müdahil olmaları karşısında Yunanistan gibi yakın çevredeki devletlerin uluslararası alandaki engellemeleri, yönlendirme yapmaları, negatif iç dinamikleri canlı tutmaya çalışmaları Makedonlarca şüpheli, güvensiz veya endişe verici olarak algılanmıştır (Mihajlo, 2008: 302-341). Dolayısı ile bahsedilen bu dört ana husus diplomatik girişimler, kalıcı istikrarın tesis edilmesi ve sorun çözmeye yönelik dış müdahalelerin genellikle boşa çıkmasına, çözümün gecikmesine ya da kırılganlıkların devam etmesine neden olmuştur.

Dört boyutta ele alınan yapısal ve siyasi sorunların çözüme kavuşturulması ise oldukça uzun zaman alabileceği gibi tarafların da birtakım fedakârlıklarda bulunması gerektirmektedir. Harris ve Reilly (1998)’nin ifade ettiği gibi, etnik yapıların öne çıktığı durumlarda güç paylaşımının başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi ve pragmatik olarak bir arada bulunmaya çalışılan toplumlarda, hem siyasilerin hem de daha geniş bir sivil toplumun tüm sürece dahil edilerek güçlü bir merkezi çekirdek oluşturulması gerekmektedir. Ancak Makedonya’da etnik uçurumun her iki tarafında böylesine güçlü ve uzlaşî ideali olan ılımlı bir çekirdeğin olup olmadığı şüphelidir. Hem Makedonların hem de Arnavutlar başta olmak üzere etnik grupların iktidarı paylaşmalarında ortaya koyacakların irade, yaşanan çatışmalardan sonra radikalleşmeye yol açtığı için yeterince gelişmemiştir. Bununla birlikte demokrasilerin, siyasi alanın, kurumların ve sistemin

zaman zaman iniş çıkışlar yaşaması mümkün olup buna benzer gelişmelerin yaşandığı zamanlarda tarafların birbirilerine tekrar yükselişe geçebilme yolunda güven verebilmesi gerekmektedir (Harris ve Reilly 1998: 143-144).

Makedonya için sorun merkezlerinden biri, taraflar arasındaki güven mekanizmalarının sağlıklı işletilememesidir. Bu merkezlerde sağlanabilecek başarı, Makedonya'nın geleceğe daha güvenli bakabilmesine yardımcı olacağı gibi uluslararası alanda hem komşuları hem de egemen güçlerle ilişkilerine de etki edebilecektir. O halde, mevcut sorunları ortaya koyup stigmatizasyonun¹⁰⁸ önüne geçerek sorunların çözümünde neler yapılması gerektiği sorusuna yanıt aranması gerekmektedir. Bu konuda dünyada etnik çeşitlilik bakımından öne çıkan Lübnan ve Malezya örnekleri model alınabilir. 1980'li yıllar boyunca şiddetli iç çatışmaların yaşandığı Lübnan'da iç barışın sağlanması, yine iç savaş deneyimi olmamakla birlikte etnik çeşitliliğin yönetilebildiği Malezya'ya bakılabilir.

Makedonya'daki gibi etnik çeşitliliğin olduğu toplumlarda siyasi süreçlerin homojenize nitelikli politikalarla yönetilmesi mümkün değildir. O halde öncelikle etnisite kaynaklı yapıların nasıl idare edileceği, bu grupların nasıl yapıcı tartışmalara dahil edilebileceği, görüş ayrılıkları karşısında uzlaşmanın nasıl sağlanabileceği, çatışmaların önüne nasıl geçileceği gibi hususlarda başarılı olabilmek ve şüphelere yer vermemek için öncelikle siyaset alanında azami şeffaflığın benimsenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte “eski” nin alışkanlıklarının terk edilmesi gerekmektedir. Zira “eski” başarılı olsaydı “yıkılmazdı”. Yapılan açıklamalardan yola çıkarak Makedonya'nın “meselesi” nin genel olarak içeriden dışarıya doğru spiral halinde geliştiğini ifade etmek

¹⁰⁸ Stigmatizasyon: Tarafların birbirlerini olumsuz yanları ve özellikleri ile konumlandırması.

mümkündür. İç meseleler canlı durdukça dışarıdan gelecek istismar ve yönlendirmelere açık hale gelinmekte bu da çatışmalara doğal bir zemin hazırlamaktadır. Bundan dolayı Makedonya sorunu, bağlamında gelişme ve çözüm aranıyorsa öncelikle yapısal, siyasi ve kurumsal bütünlüğün tesis edilmesi gerekmektedir denilebilir. Aksi halde 2002 yılında yayınlanan Avrupa İstikrar Girişimi (European Stability Initiative) raporunda belirtildiği gibi Makedonya’da etnik çatışmanın kalıcı çözümüne ilişkin bir ihtimal yoktur (German Foreign Ministry, 2002: 11-13).

Makedonya’da etnik çatışmaların çözümünü zorlaştıran bir başka iç unsur ulusal güvenlik ve kolluk teşkilatının zayıf yapıda olmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar güvenlik bağlamında yapılacak değerlendirmeler ayrı çalışma konusu olabilecek derinliğe sahip olsa da kısaca değinmeden geçilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Makedonya’da 2001’deki iç savaşa zemin hazırlayan ve krizlerin yaşanmasında çıkmasında dış faktörler kadar iç faktörlerin de etkili oldukları görülmüştür. Yukarıda ana hatları ile belirtilen bu faktörlerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Nuredini, 2006: 53-64, Ahmed ve İşyar, 2004: 228):

- Uluslararası ortamın değerlendirilmesinde Makedonya devlet ve parti yönetimlerinin yeterli olmamaları,
- Makedonya Devleti tam manasıyla kurumsal bir kimliğe sahip olmaması,
- Halkın milli ve manevi değerlere göstermiş olduğu saygının azalması,
- Tek bir milliyetçilik anlayışını benimseyen partilerin katı ve kuralcı bir milliyetçi parti kurma isteklerinin önceden öngörülmemesi,

- Kanaat önderlerinin toplumda olması gereken yerde olmayıp siyasi figür olarak ortaya çıkması,
- Devlet yönetiminde parti kadrolaşmasının, liyakatin önüne geçmesi ve eskiden beri devam edegelen alışkanlıklardan kurtulamamaları,
- Ekonomik krizlerin meydana gelmesi ile birlikte buna bağlı olarak işsizlik oranının artması ve gelir seviyesinin düşmesi,
- Yaşlı olmayan eğitimli bireylere iş olanaklarının sunulmaması ve liyakatsizliğin artması,
- Toplumda olmaması gereken ve gayri ahlaki davranışlar için ortamlar oluşturularak suç örgütlerinde meydana gelen artışlar,
- Politikalarda sürdürülebilirliğin ve istikrarın olmaması, dış güçlere göre tavır takınılması.

Bunların yanı sıra örneğin krizlerin iyice derinleştiği 2000’li yılların başında Makedonya ordusunun zayıf olması, iç savaşa katılan militanların ve silahların Kosova üzerinden Makedonya’ya girişi engellenememiştir. Makedonya kolluk güçleri ve ordusu hem küçük hem de zayıftı. Bu dönemde 15-20 bin kadar askeri ve sadece üç tane helikopteri bulunmaktadır. Bu nedenle Üsküp yönetiminin sadece kendi imkânlarıyla sınır güvenliğini sağlaması mümkün olmadığından iç savaş ve etkileri taraflar arasında tamiri zor yaralar açacak şekilde derinleşmiştir. Doğal olarak da çözüm arayışlarında bu durumlar üst üste konulduğunda ülkedeki etnik grupların her biri kendince haklı gerekçeler ileri sürerek uzlaşma ve kalıcı barış sürecinde anlaşmazlıkların aşılmasına neden olmuşlardır. İç savaş sürecinde etnik çatışmalarda yer alan militanların elinde

Makedon ordusunun elindekinden daha fazla silah ve mühimmat olması komşu devletlerin bu ülkedeki faaliyetlerinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Rahman, 2012; 145-158, İşyar ve Ahmed, 2004: 96-97).

SONUÇ

Bu çalışmada, literatüre “Makedonya Sorunu” olarak giren olgu ele alınmış olup Makedonya’nın tarihi geçmişinden iki binli yılların başına kadarki isim, kimlik ve dış politika problemlerine dair bir inceleme ve değerlendirme yapılmıştır. Makedonya’nın “sorunu” olduğu iddia edilen hususlar ile Makedonya için “sorun” haline getirildiği düşünülen gelişmeler arasında bağlantılar kurularak bunların gelişimi ve Makedonya için sonuçlarının neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Başka bir deyişle “Makedonya Sorunu” kavramı yerine “Makedonya’ya Sorun Yaratın Faktörler” olarak ön kabulde bulunulmuştur. Oldukça uzun bir tarihi geçmişi olmasına rağmen iki binli yılların başına kadar bir türlü sürdürülebilir huzur ve sulh tesis edilememiştir. Ülkede, kendine has dinamiklerden kaynaklanan problemlerden dolayı krizler ve karmaşa hâkim olmuştur.

Kimlik olgusunun bireyselden yani mikro boyuttan çıkarak ulusal bağlamda ele alınması 1980’li yıllardan itibaren olmuştur. 1990’ların başında Doğu Blok’unun yıkılmasıyla beraber yaşanan toplumsal değişimler üzerinden gelişmeye devam eden kimlik ve milliyetçilik; siyaset bilimcilerin, uluslararası ilişkiler teorilerinin, sosyologların ve sosyal antropologların makro boyutta incelediği bu disiplinlerin yakından ilgi gösterdiği ve incelediği bir kavram haline gelmiştir. Kimliğin siyasallaşması ise hak taleplerinde özne haline gelmesi ve ideolojik olarak savunulması ise milliyetçiliğin ve ulus devletlerin yükselişiyle olmuştur.

Literatürde kimlik, millet ve ulus kavramları hakkında oldukça geniş açıklama ve yorumlar bulunmakla birlikte bunların tam olarak ne olduğu neyi içerdiği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Kimlik kavramına devletler açısından bakıldığında,

devletlerin de insanlar gibi yaşamın içinde yer aldığı ve sosyal aktörler durumunda oldukları ifade edilebilir. Öte yandan insanlarda olduğu gibi devletler; sistem, düzen, kural ve meşruiyet arayışında olmakla birlikte kendilerine göre kimlikler oluşturma, geliştirme ve bunları ifade etme gereksinimi duymaktadırlar. Diğer bir ifade ile insan kendi oluşturduğu sosyal ortamdan eğer etkileniyorsa devletlerin de insan gibi benzer hareketleri sergileyebilecekleri çıkarımı yapılabilir.

Günümüz siyasi ortamının en çok rağbet ettiği kimlik türünün siyasi kimlik türü olduğu söylenebilir. Bu siyasi kavramın kullanımı az gelişmiş ülkelerde oldukça yaygındır. Goebbels'in de ifade ettiği gibi lider olan kişilerin, halkı kesin ve kutsal gerçeğin etrafında toplayabildiği akli melekelerin kullanımı yerine itaate yönlendirebildiği ve çoğulculuk(partizanlık) fikri benimsettiği gözlemlenmiştir. Siyasi kimliğin önde gelen vurgusu kolektif bir kimlik inşasıdır. Kolektif kimliğin söylemi ise oluşumu, kimlikleme ve farklılık arasındaki dikotomiye dayanır. Bu da “Bir şeyleri diğerlerinden ayırarak tanımlama”dır. Kolektif manada “bizden biridir” bilinci, siyasi kimliğin etrafında toplayarak bir kolektif bilinci oluşturma duygusunu harekete geçirdiği ifade edilebilir.

Makedonya'nın kimlik kavramının tam anlamıyla incelenmesi için ulusun milliyetçilik bağlamı ile tarihsel ve sosyal bağlamda değerlendirmeler bu çalışmanın öznesi olmaktadır. Ulus, milliyetçilik ve kimlik kavramlarının ortaya çıkışı Fransız İhtilali ile başlamış olup 1940'larda ideolojik bloklaşma ile görece soğumuş ve ardından Soğuk Savaşın bitişi ile tekrar gündeme gelmiştir. Ana ve alt unsurları bakımından milliyetçiliğin dünya genelinde yükselişinde, daha önce self determinasyon hakkında mahrum kalmış ulus-devlet olmaya çalışan milletlerin talepleri ve ideolojileri destekleyici olmuştur.

Makedonya penceresinden; ulus, millet, milliyetçilik ve kimlik kavramlarına bakıldığında ise ortaya oldukça karmaşık bir görünüm çıkmaktadır. Balkanlar, farklı etnik köken, dini yapı ve dile sahip olan birçok millet için ikamet bölgesi olup iç sınırlar hiçbir zaman kesin olarak çizilememiştir. Balkan coğrafyasında birden çok etnik grubun hak talep etme iddiasını ortaya sürmesi, bölgesel olarak iç veya dış sınırların belirlenmesini zorlaştırmıştır. Makedonya bölgesi bunlar arasında en başta gelen ve dikkat çeken örneklerden biridir.

19. yüzyıl Makedonya'sının da tarih boyunca sınırları sık sık değişmiştir. Bunun da nedeni bölge halklarının etnik köken, dil ve din yapılarının diğerlerinden daha çok çeşitlilik arz etmesindendir denilebilir. Ayrıca güçlü ve aktör durumundaki devletler, kendi çıkarları için stratejik konumundan dolayı “Makedonya bölgesi” üzerinden hesaplar yapmışlardır.

Makedonya'yı kavrayabilmek için neden “bölge” teriminin kullanıldığının anlaşılması gerekmektedir. Balkan Savaşlarından sonra 10 Ağustos 1913'de Bükreş anlaşmasıyla Makedonya; Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında üç parçaya ayrılmıştır. Buna göre Makedonya; Sırbistan Vardar Makedonya'sı, Yunanistan Ege Makedonya'sı ve Bulgaristan Pirin Makedonya'sı diye bölgeler tanımlanmıştır. Bu tarihi bölüşümden sonra Makedonya; Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'ın üzerinde hak iddia ettiği bir coğrafi alana dönüşmüştür. Bu üçlü bölümlenimin arka planında ise Osmanlı egemenliği altındaki beş yüz yıllık sürecin önemli etkisi olmuştur. Zira bu dönemde Balkanlar Makedonya Osmanlı idaresi sistemine göre toprak/yerel(il-eyalet) ve dini olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Tebaa yani hem “millet” hem de fert olarak “insan” lar devletin (Osmanlı'nın) gözünde etnisite ya da dil anlamında değil, din temelinde görülmüşlerdir.

Osmanlı döneminde en önemli şey dinin ve ailenin üstünlüğüdür. Millet sistemi, aile ve toplumun kaynaşmasının gerçekleştiği bir yapı olarak kabul edilmektedir. Bulgaristan ve Yunanistan görece kendi içinde özerk nitelikli olarak görülse de Makedonya, “topluluk” olarak görülmüştür. Diğer yandan Bölgedeki dengeler bakımından uygulanan iskan ve göç politikaları Makedonya’nın etnik ve dini çeşitliliğini daha da artırmış ve oldukça heterojenleşmesine neden olmuştur. Bu durumun Makedonya adıyla aynı anlamda gelen “karışık” lığı beslemiş ve bir “Yunan” gibi Makedon kimliği ve milliyetçiliğinin oluşumunu geciktirmiştir.

Makedonlar için bölünmelerin şekillendiği I. Dünya Savaşı ve Balkan Savaşlarından sonraki ortamda pek çok ulus devlet ve millet olarak tanınarak bunlara devlet veya özerklik statüleri verilerek tanınmışlardır. Ancak Makedonya için bu durum oluşmamış ve diğerlerinin bir parçası olarak kabul edilmiş, haklarından mahrum kalmış/bırakılmıştır denilebilir. 1919 yılındaki barış konferanslarının aleyhte sonuçları ortadayken Britanya ve Fransa’nın öncülüğündeki müttefikler, Makedon sorununun bu hali ile çözüme kavuşturulduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim Yunanistan, Hırvatistan ve Sırbistan Yugoslav Krallığının baskın birer ögesi olarak yerlerini pekiştirmişlerdir. Diğer yandan bu iki devlet Makedonya’yı paylaşmışlar ancak Makedon kimliğini ve Makedonları yok saymışlardır.

Sırbistan elinde bulundurduğu Vardar Makedonya’sını Güney Sırbistan olarak, buradaki halkı da Güney Sırları olarak ilan ederek Makedonları yok saymıştır. Aynı şekilde Yunanistan Ege Makedonya’sını Güney Yunanistan olarak ilan etmiş halkına da “Slavca konuşan” Yunanlılar demiştir. Bulgaristan elindeki küçük parça olan Pirin bölgesi için de benzer tanımlamalar yapmıştır. İşgal altındaki Makedonya ve Makedon toplumu, dünya savaşlarını başlatan ve egemen güçler tarafından şiddetle savunulan

ulusal kimlik ve milliyetçilik akımlarında açıkça yok sayılmıştır. Uluslararası toplum nezdinde dönem itibariyle bölgede coğrafi anlamda “Makedonya olmadığı” görüşü ortaya çıkmıştır.

Her ülke ve topluluğun kendi bakış açısına göre bir milliyetçilik tanımı bulunduğu gerçeğinden hareketle Makedonya milliyetçiliğinin de kendi dinamiklerine göre tanımlanması ve anlaşılması gerekmektedir. Homojenlik söz konusu olmadığından salt Makedon kimliği üzerinden milliyetçilik iddiası yeni ayrışma ve krizleri tetikleyerek fay hatlarını aktif hale getirebileceğinden “Makedonyalılık” üzerine bir kurgu olduğu görülmektedir. 1900’lerin başından itibaren Makedon aydınlarının etkisi ile Makedon Milliyetçiliğinin dini bağlamlar ve perspektiften çıkıp ulus olgusuna geçişi ya da sağdan sola dönüşümünün ilk örnekleri 1920-1930’lu yıllarda olmuştur.

Bu dönemde Makedon Milliyetçiliği, Slavcı, Bulgarıcı veya diğer yaklaşımların etkilerinden zamanla arınarak tüm Makedonların bağımsızlığı ve etnik çeşitliliğin kabulü üzerine oturtulmuştur. Makedon aydınları, öteden beridir ayrışma ve kargaşanın nedeni olarak etnik ve dini farklılıklar olarak görmüşlerdir. Başlangıcında Makedon halkı için seküler görünümlü bu düşünce yapısının kabullenilmesi güç olsa da ‘Makedonyalılık’ fikri temelinde yükselen milliyetçilik anlayışı, ulusal gelişme ve birliği sağlama sürecinde etkili olmuştur. Nitekim bu süreçte “Makedonya Makedonlarıdır” diyen VMRO’da görüldüğü gibi sağ ve solcu örgütler bir araya gelerek Makedon milliyetçiliğini inşa etmeye başlamışlar, başarılı sonuçlar almaya başlayan sağ-sol örgütlerin birlikteliği ile Makedonya’da kapsayıcı bir ‘milliyetçilik’ görünümü belirginleşmiştir.

Makedonya’nın milliyetçilik gelişimini anlayabilmek için iki evreli arka plana bakılması gerekmektedir. Birinci evre Makedon milliyetçiliğinin daha çok ayaklanmalar

ve bozulan Osmanlı yönetiminden kaynaklanan sorunlara göre şekillendiği görülmektedir. Bu evre Makedon milliyetçiliğinin kurumsal ve kuramsal olmasa da filizlendiği ve temellerinin atıldığı bir dönemdir. Razloveç Ayaklanması üzerinde “Makedonya ve Kurtuluş İçin Ayaklan” yazan bir bayrak ile başlamıştır. 1870’lerin ortalarından 1919’ların sonlarına değin birinci evre Makedon milliyetçiliğini oluşturan temel gelişmeler Makedon (Kresne) ayaklanması ile başlayan ilk uyanış başta olmak üzere sırası ile Bulgar Eksarhlığının Makedonya’yı kendine bağlama çabaları, kiliseler ve diğer çevre amillerinin faaliyetleri, Ohri Başpiskoposluğunun açılması, göçteki Makedon dernek ve örgütlerin faaliyetleri, Makedonya İç Devrimci Örgütü kurulması ve faaliyetleri, İlinden İsyanı/İlyas Günü (1903-1908), Paris Barış Konferansı ve ardından gelen İşgal Dönemi ile 6 Ocak Diktatörlüğüdür. Bu dönemim tipik özelliği Makedonların sürgün, katliam, işgal gibi baskı ve zulümlere karşı kendilerine koruma veya hayatta kalma çabalarıdır. Yani bilinen hali ile klasik milliyetçilikten oldukça uzak olmakla birlikte fikri temellerinin de atıldığı ifade edilebilir.

İkinci evre Makedon milliyetçiliğinin ilk önemli olayı Bulgarlara karşı Vardar Makedonya’sı Ayaklanması girişimidir. Her ne kadar Vardar Bölgesinde Bulgarlara karşı girişilmiş lokal bir halk direnişi gibi görünse de daha sonraki direnişleri de tetiklemiş ve Makedonya’nın bağımsızlık düşüncesini hayata geçtiği bir gelişmedir. Nitekim tüm direnişler neticesinde Makedonya’nın kurumsal olarak anayasal bir düzene geçişi mümkün olmuştur. 1943 yılına gelindiğinde kapsamı, gelişimi ve mücadelesi oldukça geniş olan Makedonya ve diğer ulusların giriştikleri Kurtuluş Savaşı sonuca ermiş ve Yugoslavya’yı teşkil eden altı ulustan biri Makedonya olmuştur. 2 Ağustos 1944’te Faşizm Karşıtı Makedonya Kurtuluş Hareketi Meclisi Makedonya Halk Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu meclis Makedonya’nın daha önceki Yugoslav Krallığı

döneminde bir koloni konumunda olduğu ve yeni kurulacak sosyalist Yugoslavya'nın içinde diğer uluslarla eşit bir şekilde yerini alacağını tekrarlamıştır. Buradaki bir diğer önemli konu, Makedonya'nın resmi dilinin Makedonca olarak belirlenmesidir. Bu gelişmeler Makedonya milliyetçiliğinin en somut göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Ardından gelişen süreçte Sosyalist Yugoslavya içerisinde Makedonya Cumhuriyeti her ne kadar kendi ayaklarının üzerinde durabilecek bir kazanım elde edemese en azında Makedon varlığı artık resmiyet kazanmıştır. Çünkü Makedonlar ilk defa tarihi geçmişlerinde bir ulus olma ve kendi dillerini konuşma hakkı elde etmişlerdir. Bundan dolayı birinci evre Makedon milliyetçiliği için başlangıç dönemi ikinci evre Makedon milliyetçiliği için ise gelişme dönemi ifadesini kullanmak mümkündür. Yugoslavya'nın kurulması, birinci ve ikinci Tito dönemlerinde görece sekteye uğrayan Makedonya milliyetçiliği 1991'deki bağımsızlığa kadar zayıfta olsa ilerleme kat etmiştir.

Sırp kadrolarının ve Sırp milliyetçiliğinin ezici muameleleri yüzünden, SHS Krallığı'nın ikame etme uğraşısı verdiği "Yugoslav" kimliği etrafında alt milli kimlikleri silen bir Pan-Slav milli benliğinin oluşacağı umudu kısa sürede yok olmuştur. İkinci Yugoslavya döneminde Makedonya için deyim yerindeyse talihsiz gelişmeler devam etmiştir. Makedonya için sorunlar devam ederken II. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Zayıf ve bölünmüş olan Yugoslavya 6 Nisan 1941'de Hitler'in işgali ile Yugoslavya tamamen parçalanınca Makedonya'yı Bulgaristan almıştır. 1943 yılına gelindiğinde J. Tito liderliğinde sosyalist Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti (29 Kasım 1945) ilan edilmiş ve Makedonya ile birlikte altı cumhuriyetten meydana gelen bir federasyon kurulmuştur. Tito döneminde Yugoslav kimliği öne çıkarılmış ve diğer kimlikler asimile edilerek erozyona uğratılmıştır.

Bu dönemde tabiiyeti altında oldukları Yunan ve Sırp/Yugoslav rejimlerine bağlı kalmak ya da bunların çökme ve çözülmelerine karşı çıkmak için herhangi bir nedenleri bulunmasa da yeni egemenleri durumunda olan Arnavutluk veya İtalya ile Bulgaristan veya Almanya'nın da tercih edilmesi için yani kötünün iyisini seçmek gibi herhangi bir gerekçeleri bulunmamaktaydı.

Tito'nün ölümünün ardından yaşanan gelişmeler ve Sovyetlerin yıkılması tüm dünyada olduğu gibi Balkanlarda da yeni bir başlangıcı tetiklemiş ve geçmişte kendi devletlerini kurma ideali olanların harekete geçmesi için elverişli bir ortam meydana getirmiştir. Bu kapsamda milliyetçilik akımları, iç karışıklık, doğu bloğunun zayıflaması/ortadan kalkması ve soğuk savaşın bitimi ile birlikte başlayan Balkan uluslarının bağımsızlık arzuları ve çabaları sürerken Makedonya'nın 8 Eylül 1991 referandum sonucunda ezici bir çoğunlukla "evet" kararı çıkmıştır. Referandumdan sonra Yunanistan'ın tüm tepkilerine rağmen hemen ertesi gün 9 Eylül 1991'de Makedonya bağımsızlığını ilan etmiş ve bağımsızlığın uluslararası kamuoyunda da tanınması için girişimlerde bulunulmuştur. Başta Yunanistan olmak üzere bölge devletlerinin ciddi engellemeleri peş peşe gelmiş ve Makedonya için bağımsızlık yeni sorunların başlangıcı olmuştur.

Bağımsızlık ilanından sonra Makedonya'nın yaşadığı sorunları dış ve iç olmak üzere iki noktada değerlendirmek mümkündür. İç sorunlara bakıldığında öncelikle neredeyse beş yüz elli yıldır diğerlerinin egemenliği altında geçen ülkede bir devlet geleneğinin yerleşmemiş olması, Yugoslavya döneminden kalma alışkanlıkların terk edilememesi, karar alma ve icraata dönüştürme mekanizmalarının işlememesi gibi başlıca meseleler ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Arnavutlar başta olmak üzere Türkler (Müslümanlar) ve diğer etnik grupların yeni devlette yer bulamama, kararlara

katılamama, yok sayılma gibi nedenlerle rahatsızlık duyması oldukça kırılgan bir etnik yapıyı ortaya çıkarmıştır.

Bununla birlikte dış politika sorunları ise bambaşka bir ve çok daha zorlu bir kulvarda seyreden Makedonya'nın önce kendisinin bir devlet olduğunu kanıtlaması, diğerlerine göre "besin zinciri" ndeki yerinden kurtulması ve bundan sonra devletler ligindeki yerini alarak yaşamını sürdürmesi gerekmektedir. Bu ortamda içeride ayrılıkçı isyanlar, çatışmalar ve suç örgütlerince zayıf düşmüş bir Makedonya'nın komşuları için müdahale ve hareket alanı haline gelmiştir. Dolayısı ile kriz ve güvensizlik ortamının yaşanmasında komşu ülkelerin etkilerinin olduğu ileri sürülebilir.

Katarciev (2001)'e göre Makedon milletin var olduğunu kanıtlamak tarihsel gerçekleri ortaya çıkarmak ve tarihi boyunca bu amaçları gerçekleştirmek için mücadele ettiğini göstermenin zamanı gelmişti. Bunlar, şüphelerin ve komşu devletlerden gelen tanınmama ve açık düşmanlık politikasından kaynaklanan tehlikelerin ortadan kaldırılmasının temel şartlarıydı. Bu tehlikelerin ne denli somut olduğu, komşu devletlerin Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından sergiledikleri tutumlardan çok açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tarihi süreçten gelen hakları olduğunu iddia eden Yunanistan, Makedonya'yı tanımadığı ve tanıtmadığı gibi her fırsatta engellemelere başvurmuştur. 1990'lı yıllarda Balkanlarda yaşanan savaşların da etkisiyle Makedonya, kendi içinde iç çatışmalar yaşamıştır. Ayrıca bölge devletleri de Makedonya'daki iç dinamikleri canlı tutarak etnik kırılganlıkları sürekli beslemişlerdir. Bu nedenle ülke başarısız bir devlet formuna bürünmüştür. Öyle ki kendi sınırlarını koruyamamış olup yerel ve uluslararası pek çok

suç örgütünün üssü haline gelmiştir. Diğer taraftan Arnavut isyanları da bunlara eklenince Makedonya tam bir “karışık” ülke haline gelmiştir.

İç savaş çıkmış olup Makedonya’da çok sayıda insan ölmüş ve zorunlu göçler yaşanmıştır. 1995-1998 yılları arasında bölgenin istikrara kavuşması ve sürdürülebilir barışın sağlanabilmesi için NATO müdahaleleri, Madrid ve Royaumont Süreci gibi girişimler olmuştur. Bunun da başlıca nedeni komşu ülkelerin neden oldukları güvensizlik ortamı ve her an ortaya çıkabilecek tehditlerin varlığıdır. Bu tehditler dışarıdan işgal içeriden de isyan şeklinde olabileceği gibi sosyolojik ve etnik meseleler bağlamında adli ve kriminal olaylardaki artışlarla kendini göstermiştir.

Makedonya’nın, kurumsal devlet olarak gelişimi sürecinin anlaşılabilmesi için bağımsızlık ilanından sonra geçirdiği bir takım evrelerin anlaşılmasında yarar olduğu düşünülmektedir. Bu evrelerden ilki Makedonya’nın devlet olarak sahneye çıktığı yıllar itibariyle konumlandırılmasıdır. Zira bağımsızlık sonrasında ülkenin mevcut kronik sorunları geçmişte kalmadığı gibi bünyesinde barındırdığı çeşitlilik, Makedonya için başarısızlık riskinin ve kırılganlığın devam etmesine neden olmuştur. İkinci evre, ülkenin bağımsızlık sonrasında yaşadığı geçiş yılları ve siyasi aktörlerin bu dönemdeki tutumlarıdır. Üçüncü evre ise yapılanma, devlet deneyiminin edinilmesi ve kurumsallaşma çabalarının gözlendiği bir dönemdir. Bu dönemler elbette ki birbirinden ayrı ve bağımsız olmadığı gibi birinin diğer üzerinde güçlü etkileri söz konusudur. Söz konusu dönemlere bakıldığında bunların dışarıdan beslenen gelişmelere göre şekillendiğini ifade etmek mümkündür. Zira ülkedeki etnik sorunların çözümünde anayasada yapılan değişiklik ve karşılıklı görüşmelerle taraflar arasında aşılması mümkün olmuştur.

Makedonya için makro boyutta bakıldığında asıl sorunun kendi içinden daha çok dışarıdan gelen etki ve engellemelerden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Diğer yandan yukarıda da ifade edildiği gibi yaygın olarak kullanılan ve yerleşik haleda kullanılan bir “Makedonya Sorunu” kavramın yerine “Makedonya’ya Sorun Yaratan Faktörler” olarak kullanımın yaygınlaştırılması daha doğru olacaktır. Zira milliyetçilik akımları, Balkan Savaşı sonuçları ve Yugoslavya’nın dağılması gibi ana kırılma noktaları birlikte değerlendirildiğinde asıl mesele diğerlerinin üzerinde hesaplar yaptığı Makedonya’nın nasıl paylaşılacağıdır. Yani “sorun” diğerlerinin kendi strateji ve yayılmacı politikalarına ilerleme zemini oluşturulmasını kastetmektedir. Makedonya’nın sorunu ise diğerlerinin işgal, kışkırtma ve engellemeleri sorunudur. Bundan dolayı “Makedonya Sorunu” ifadesi oldukça hatalıdır denilebilir.

Makedonya’nın devlet olarak uluslararası sistemde yerini alması kolay olmamıştır. 1991 yılına kadar başkalarının hâkimiyeti altında kalması ve parçalı yapıda olması devlet olgusunun gelişimini ve inşasını da etkilemiştir. Diğer yandan doğu bloku mirası yönetim anlayışının devam etmesi, eski alışkanlıkların varlığı, etnik grupların devlette kümeleşmesi, ekonomik ve siyasi zayıflıklar, güçsüz bir ordu ve kolluk yapısı, rüşvet ve nepotizm ülkenin “bağımsızlık sistemini” çökertmiş ve her türlü etkiye açık hale getirmiştir.

Ayrıca ülkenin uluslararası sisteme entegre olması ve yapılanmasında engellemeler yapılarak baskı kurulmuştur. Tüm bu sorunlar Makedonya için bağımsızlık sonrasında yeni ve ciddi kırılma noktaları ortaya çıkararak ülkenin “başarısız devlet” görünümüne vermesine neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ileri sürülen Başarısız devlet kavramını Rotberg (2003) şu şekilde ifade etmiştir: Zorlayıcı güç olarak ulusal veya uluslararası alanda varlık gösteremeyen, yeterli derecede nitelikli insan kaynağının

bulunmaması ve yönetim kapasitesinin yokluğunda oluşur. Bundan dolayı başarısız devlet, vatandaşları nezdinde meşruiyeti bulunmamakta, onlara kamu hizmeti götürememekte, yetkin bir otorite yokluğu, kamu hizmetlerinde yetersiz kalmakta ve hükümet erkinin itibari değeri bulunmamakta ya da oldukça zayıf görünmektedir.

Devlet başarısızlığından söz edebilmek için genel olarak üç açıdan değerlendirme yapmak mümkündür: Birincisi, devlet sistemini aşındıran çözüme kavuşturulamamış çok sayıda sorunun olması, ikincisi bunların uzun zamandır var olması ve üçüncüsü de bu sorunların iktidarı elinde bulunduranlar tarafından çözülememiş olmasıdır. Devlet sisteminin aşınmasına neden olan unsurlara bakıldığında; etnik, dinsel, mezhepsel, ideolojik gerilimler ve uzlaşmazlıkların her zaman potansiyel olarak tehdit oluşturduğu ifade edilebilir. Bu unsurlar otorite sahibi devletlerde de var olmakla birlikte yapıdaki çözümler ile etkinlik dereceleri artarak ortaya çıkmaktadırlar. Devlet sistemini aşındıran bir diğer alan sosyal ve kültürel unsurlardır. Vatandaşlar arasında dil, kültür, değer, norm gibi kavramlar etrafındaki birlik gevşediğinde vatan ve millet duygusu ortadan kalkabilmektedir. Bu da ayrışmalar için ideal bir zemin hazırlamaktadır. Diğer bir aşındırıcı unsur; ekonomik krizler, süregiden bunalımlar, yoksullaşma, gelir dağılımındaki dengesizlik, yozlaşma ve adalet sistemindeki bozulmalar gibi gelişmelerdir. Böyle bir ortamda tam bir bireycilik, güç grupları teşkili, kaba güç, mafya ve çete gibi yapılar oluşmaktadır. Sonuncu unsur ise kamu hizmetlerinin verilmesinde ve asli fonksiyonlarda görülen bozulmalardır. Eğitim, sağlık, güvenlik (iç-dış), alt yapı gibi hizmetlerden vatandaşların yoksun kalması, bir kesimin yararlanabilirken diğer kesimin erişememesi, kalitesiz hizmet verilmesi, rüşvetin baş göstermesi gibi gelişmeler devlet sistemini aşındırmaktadır. Bağımsızlık sonrasında Makedonya başarısız devlet kavramı içerisinde anılan unsurların neredeyse tümünü göstermiştir.

Ülkenin başarısızlık formundan çıkarak kurumlarını oluşturmaları, işletmesi ve kamu yönetiminde varlığını tesis edebilmesi ise ancak 1990'lı yılların sonlarına doğru olmuştur. Bu kapsamda ilk adım diğer etnik gruplar ile “Makedon” kimliği arasında uzlaşma niteliği taşıyan gelişme olarak anayasada “Makedonyalılık” düşüncesine yer verilmiş olması ve bu şekilde etnik gruplar arasında hem devlet hem de sosyal yaşamda eşitlik teminat altına alınmıştır. Özellikle ayrılıkçı Arnavut gruplarla olan mutabakatın sağlanması ve sulh ortamını tesis edilmesi, diğer yandan Kosova Krizi (1992-1999), Tetova Olaylar (1994) ve Gostivar (1997) hadiselerinin sonlandırılmasında anayasal düzenlemeler etkili olmuştur. Elbette bu gelişmelerin yönetilmesi ve sulh ortamının tesis edilmesinde dış destek ve yönlendirmelerin de önemli payı olmuştur. Nitekim iç ayrışma ve kargaşalar Makedonya'nın kendi iradesi ile çözüme kavuşturamayınca Royaumont Süreci (1995), AB Bölgesel Yaklaşım (1996), İstikrar Paketi (1999) gibi Avrupa Birliği, NATO ve Birleşmiş Milletler(BM) tarafından yapılan dış müdahaleler ile dindirilmeye ve bir barış ortamı tesis edilmeye çalışılmıştır. Makedonya'nın devlet olma sürecinde bahsedilen bu hususlar birinci dönem olarak değerlendirildiğinde başarısızlık formunun görece aşıldığı ve istikrar için adımların atıldığı ikinci dönemden söz edilebilir.

Makedonya'nın bağımsızlığında, kriz yıllarında, geçiş döneminde ve görece sulh ortamının tesis edilmesinde; ülkede geçmişten beridir fikri ve siyasi ağırlığı olan BPMO'nun iktidarda veya iktidar ortağı olarak bulunarak önemli roller üstlendiğini ifade etmek mümkündür. Esasında anayasal değişiklikler ile Arnavut ve diğer etnik gruplara eşitlik sağlanınca bu gruplar, taleplerini görece ılımlı hale getirmiş ve ülkenin devlet meselelerine dahil olmuşlardır denilebilir. Bağımsızlıktan sonraki yıllarda devlet yönetiminde yer almakla birlikte ikincil durumda görülen diğer siyasal partiler 1990'ların ikinci yarısından itibaren eşit şartlarda siyasal yaşamda yer almaya başlamıştır.

Başlangıçta Makedon ve Arnavut milliyetçi partilerinin iktidarı paylaşımları gerilimleri tırmandırmışsa da ilerleyen zamanlarda tarafların görece yumuşaması 1990'ların sonuna doğru mutabakata doğru bir sürecin geliştiği görülmektedir. Bu gelişmenin nedeni olarak ülkedeki uygulanan seçim sisteminin değişmesi ve bu şekilde tüm kesimlerin parlamentoda temsil olanağı bulması olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte her ne kadar iç kargaşalar belli kavramlar üzerinden tarafların kendi haklı iddiaları ile gerçekleşmişse de bu durum tüm Makedonya'nın zarar görmesine neden olmuştur. Nihayet 2001 yılında Kosova krizinin aşılması ve Ohri Anlaşması ile birlikte yaklaşık 10 yıldır devam eden iç krizler ve siyasi uyuşmazlıklar aşılmış, Makedonya için AB ve NATO üyeliği başta olmak üzere uluslararası entegrasyon sürecinin miladı olmuştur.

Makedonya'nın seçim sistemi başta olmak üzere devlet geleneğini kazanması ve kurumsallaşması 2001 yılındaki Ohri Anlaşması ile diğer süreçlerle birlikte olgunlaşmaya başlamıştır denilebilir. Bu gelişmelerden sonra gidilen seçimlerde görece daha kurumsal bir görünüm arz eden Makedonya, 2002 sonrasında Avrupa Birliği yolunda adımlar atabilme özgüveni ile yoluna devam etmiştir. 2001 ve sonrasındaki bölgesel uzlaşma ve barış ortamının sağlanması ve güvence altına alınmasında bölge devletlerinin çabaları ve katkısından ziyade başta Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler olmak üzere ABD ve NATO'nun girişimlerinin etkisi olmuştur denilebilir. Başka bir açıdan bakıldığında antlaşma masalarında bölge devletleri kendi içinde ve birbirileri ile geçmişten gelen hesapların peşine düşmüş ve pek çok başarısızlıkla sonuçlanınca amil güçler devreye girerek uzlaşma ortamını tesis etmişlerdir. Bölgesel anlamda değerlendirildiğinde barış ve istikrar konularında Balkan devletlerinin büyük bir kısmı “başarısız devlet” görünümü arz etmişlerdir denilebilir.

Makedonya'nın bağımsızlık sonrası iç ve dış politikada üç ana siyasi akımdan söz edilebilir: Bunlardan ilki VMRO'nun devamı olan Makedon milliyetçiliğini savunan İç Makedonya Devrim Örgütü - Makedon Ulusal Birliği Demokrat Partisi (VMRO-DPMNE)'dir. Makedon milliyetçiliğinden ziyade sosyal demokrat ve eski Yugoslav mirası ideolojiden beslenen Makedonya Sosyal Demokrat Partisi/İttifakı (SDSM) ikinci önemli merkezlerden biridir. Üçüncüsü ise çeşitli adlar altında birden çok parti ile siyasal yaşamında devam eden Arnavut partileri olup bunlar arasında Arnavut Parti (DUI) önemli bir yere sahiptir. Sivil alana bakıldığında ise medya, iş dünyası ve sivil toplum örgütleri de sıralana siyasal düşüncelere göre şekillenmiş olmakla birlikte bunların söylemleri sert değil yumuşak ve uzlaşmacıdır. Siyasi partiler dışındaki aktörlerin oldukça önemli bir kısmı AB ve NATO eksenli Atlantikçi politikaları desteklemektedir. Uzun yıllar süren iç ve dış sorunlar karşısında bu gruplar sulh ortamının sürdürülmesinden yana tutum sergilemektedirler.

Makedonya'nın dış politikada özgün ve kurumsal temellerini inşa etmesi uzun yıllar almıştır. Daha önce ifade edildiği üzere bunun üç önemli nedeni vardır: Birincisi, Makedon milliyetçiliğinin içeriğinin oluşturulması, konumlanması ve tanımlanmasında geç kalınmasıdır. İkincisi, ülkede 1991-2002 arasında çözüme kavuşturulamayan iç meselelerdir. Üçüncüsü de komşularına göre dış politikasını inşa etmesidir. Esasen bu üç faktör, Makedon Milliyetçiliği bağlamında özellikle aydınların ve politika yapıcılarının savruk ve tutarsız icrai tutumlarından ileri gelmektedir. Diğer yandan Makedon dış politikasının ana omurgası; kendi iç kaynakları, kültürü, dini inanışları, yaşayış biçimi ve edebiyatı gibi faktörlerden ziyade işgal ve tehdit altında ötekilere göre şekillenmiştir. Nitekim 1900'lerin başından itibaren görüldüğü üzere ülke içindeki ve sürgündeki

aydınlar arasında Yunan, Bulgar ve Sırp gibi unsurlara veya sosyalizm gibi ideolojik akımlara angaje milliyetçilik akımları da görülmüştür.

Makedonya'nın dış politikasına etki eden en önemli unsur Yunanistan olmaktadır. Yunanistan tarafından Makedonya'nın önüne konulan en önemli engelleme gerekçesi ve sorun iddiası ise isim ve tarihi miras davasıdır. Yunanlılara göre Makedonya, kendilerine ait olan ve yine aslında “Yunan” olan bir yerdir. Bu iddiayı Türkiye ve Anadolu benzetmesiyle kavramak mümkündür. Yunanlılara göre tüm Ege ve Balkanların büyük bir kısmı geçmişte kendilerinin olduğu gibi Makedonya'da bu alanın merkezi ve tarihi taşıyıcısı olduğundan “Makedonya Cumhuriyeti” diye bir şey olamayacaktır. Onlara göre Makedonlar bir topluluk olup Makedonya ise coğrafi alandır. Fallmerayer ile Paparrighopoulos'un ileri sürdüğü bu görüşe göre günümüzde Yunanlıların Makedonya üzerindeki hak ve iddiaları, aslında ileri sürdükleri gibi tarihi bağlardan değil Büyük Yunanistan yani “Megali İdea” ideolojisinin yayılmacı amacının maskesidir denilebilir.

Çalışmada Makedonya dış politikası; bağımsızlığın hemen öncesi ile bağımsızlık sırasında (birinci dönem), bağımsızlık sonrasında (ikinci dönem) ve bağımsızlığı takip eden yıllar (üçüncü dönem) olmak üzere üç dönemde değerlendirilmiştir. Söz konusu dönemler:

- Birinci Dönem: Makedonya dış politikasının ilk dönemi, tüm komşularla ve hakim güçlerle “aktif eşitlik” dönemi olup bu politika ilk Cumhurbaşkanı Gligorov'un zamanında başlatılmıştır. Makedonya dış politikasında bu yaklaşımın arkasındaki temel düşünce, tüm komşularla iyi ilişkiler kurma ve onlardan herhangi biri ile sorunlu ilişkiden kaçınma ve iyi ilişkiler geliştirilerek krizlerden kaçınma şeklindeki girişimlerinden oluşmaktadır.

- İkinci Dönem: 1990'ların ortalarından sonlarına kadar süren dış politikaya bakıldığında Atlantikçi alana olan yakınlığın sürmekte olduğu, BM üyeliğinden elde edilen özgüvenle NATO üyeliği çabalarının sürdürüldüğü, AB ve ABD ile yakınlaşma sürecine devam edildiği görülmektedir. Ancak ilk döneme ek olarak ikinci dönemde Makedonya komşuları ile olan dış politika tutumundaki ılımlılık, tarafsızlık ve dengeli ilişkiler tutumunu korumakla birlikte sorunları soğutma ve askıya alma eğiliminden bağımsızlık ve egemenlik hakkından yola çıkarak sorunlara yönelik çözüm geliştirme veya çözüm olmasa da gündeme getirme eğilimi gösterilmiştir.
- Üçüncü Dönem: Dış politikada benimsenen komşular ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çabalar, 2001 yılında yaşanan iç meselelerle kesintiye uğramış tüm enerji içerideki sorunların aşılmasına verilmiştir. Sulh ortamı sağlandıktan ve 2002'de yapılan seçimlerden sonra yeni bir koalisyon kurulmasına rağmen 2002'den itibaren, 2006 ve 2008'de yapılan seçimlerde iş başına gelen yönetimlerce Makedon dış politikasında komşularına aktif bir yaklaşım ve gelişme gözlenmemiş, iç meselelerden fırsat bulundukça egemenlik ihlallerine direnen ancak ılımlı seyreden politikalar sürdürülmeye çalışılmıştır.

Bu dönemlere istinaden gelişen 2002 yılı sonrasında ise kısaca AB ve NATO üyeliği başta olmak üzere uluslararası entegrasyon çabalarının sürdürüldüğü bir dönem olarak kabul edilebilir. Dış politikada entegrasyon sürecine bakıldığında Makedonya Cumhuriyeti'nin dış politikasında AB ile bütünleşme ve ABD ile iyi ilişkiler kurma politikaları merkezi bir yerde olmakla birlikte komşu ülkelerle de dengeli ve barışçıl bir anlayışa dayandığı görülmektedir. Bu dönemi diğer iki dönemden ayıran temel özellik, iç

savaş ve krizlerin sona ermesi, ayrıca komşularla yeni dönemde başlayan olumlu ilişkilerdir.

1990'lı yıllardan itibaren izlenen bu politikalar tanınma çabaları ile başlamış ve 2005 yılında AB üyeliği başvurusu ile devam etmiştir. Ancak geçmişten bu yana pek çok noktada olduğu gibi katılım sürecinde de Yunanistan'ın vetosu söz konusu olmuştur. Makedonya dış politikasının Atlantikçi uyum ve entegrasyon süreci 1997 yılında dönemin Makedon hükümeti tarafından kabul edilen "Makedonya Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği Üyeliğini Elde Etme Konusunda Stratejik Temeller" başlıklı bir bildiri ile kurumsal ve resmi olarak temellendirilmiştir.

Makedonya'daki gibi etnik çeşitliliğin olduğu toplumlarda siyasi süreçlerin homojenize nitelikli politikalarla yönetilmesi mümkün değildir. O halde öncelikle etnisite kaynaklı yapıların nasıl idare edileceği, bu grupların nasıl yapıcı tartışmalara dahil edilebileceği, görüş ayrılıkları karşısında uzlaşmanın nasıl sağlanabileceği, çatışmaların önüne nasıl geçileceği gibi hususlarda başarılı olabilmek ve şüphelere yer vermemek için öncelikle siyaset alanında azami şeffaflığın benimsenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte "eski"nin alışkanlıklarının terk edilmesi gerekmektedir. Zira "eski" başarılı olsaydı "yıkılmazdı". Yapılan açıklamalardan yola çıkarak Makedonya'nın "meselesi" nin genel olarak içeriden dışarıya doğru spiral halinde geliştiğini ifade etmek mümkündür. İç meseleler canlı durdukça dışarıdan gelecek istismar ve yönlendirmelere açık hale gelmekte bu da çatışmalara doğal bir zemin hazırlamaktadır. Bundan dolayı Makedonya sorunu, bağlamında gelişme ve çözüm aranıyorsa öncelikle yapısal, siyasi ve kurumsal bütünlüğün tesis edilmesi gerekmektedir denilebilir. Aksi halde 2002 yılında yayınlanan Avrupa İstikrar Girişimi (European Stability Initiative) raporunda belirtildiği gibi Makedonya'da etnik çatışmanın kalıcı çözümüne ilişkin bir ihtimal yoktur.

Genel bir ifadeyle üzerinden egemen güçler ile komşularının hak iddia ettiği Makedonya'nın nasıl paylaşılacağına dair girilen mücadelenin Makedonya için “sorun” olarak kabul edilmesi değil Makedonya'nın özgürleşme, kendi egemenliğini tesis etme ve çok kültürlüğünü yönetebilme iradesine kavuşma serüveninin bir parçası olarak görülmesi gerektiği ifade edilebilir. Bu kapsamda milliyetçilik bağlamında ana fikrin “Makedonya Sorunu” olarak değil “Makedonya'nın Mücadelesi” olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim “sorun” olarak ileri sürülen durum aslında Makedonya'dan toprak ve hak talep edenlerin paylaşım “sorunu” dur. Bununla birlikte Makedonya'nın “milliyetçilik” ekseninde geçirdiği dönüşümün başlıca kaynağı, kendi içinden üretilmiş, medeniyet gelişimi boyunca şekillenmiş ve hem kavramsal hem de kuramsal olarak oturmuş dinamik ve aygıtlardan değil başta komşu devletler olmak üzere dış amillerden gelen işgal ve bölüşüm mücadeleleridir. Zira Makedonlar kendi halinde yaşayan açık-gizli herhangi bir amacı olmayan sakin ve uysal bir toplumdur. Makedonların yegane arzusu ve ideali dünya ile entegre olmak, bağımsızlığını sürdürmek ve egemen bir devlet olarak yoluna devam etmek olarak görülmüştür.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Adanır, F. (2001). **Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ağanoğlu, Y. (2012). **Yücel Teşkilatı**. İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.

Akçura, Y. (1981). **Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları**, (Haz. N. Sefercioğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Akıllı, E. (2013). **Türkiye'de Devlet Kimliği ve Dış Politika**, Ankara: Nobel Yayın Evi.

Alp, İ. (2002). "Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti", **Makedonya Sorunu Düünden Bugüne**, (Der. M. Hatipoğlu), Ankara: ASAM Yayınları.

Alpkaya, G. (1999). **Nato Müdahalesi Üzerine**, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Tartışma Metinleri Serisi.

Anderson, B. (2001). **"Milliyetçiliği Anlamaya Giriş", Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik**, İstanbul: Şehir Yayınları.

Anderson, B. (2017). **Hayali Cemaatler**, (Çev. İ. Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları.

Andonov Christo-Polanski, (1990). **Македонскојо Ырашање**, Скопје, (Makedon Ayrılığı).

Andonyan, A. (2002). **Balkan Savaşları**, (Çev. Z. Biberyan), İstanbul: Aras Yayıncılık

Andrew, S. (2018). **The Death of Tito: The Death of Yugoslavia?**, The View East, Central and Eastern Europe, Past and Present.

Arı, T. (2004). **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul: Alfa Yayınları.

Arıkan, Ö. (1998). **Barişa Çağrı**, İstanbul: Sabah Kitapları.

Armaoğlu, F. (2017). **Siyasi Tarih (1879-1960)**, İstanbul: Kronik Kitap.

Arnakis, G. G. (1963), “The Role of Religion in the Development of Balkan Nationalism”, **The Balkans in Transition-Essays on the Development of Balkan Life and Politics Since the Eighteenth Century**, (Ed. Charles and Barbara Jelavich), California: University of California Press.

Arsal, S. M. (1979). **Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları**, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Artuç, İ. (1988). **Balkan Savaşı**, İstanbul: Kastaş Yayınları.

Aslan, C. (2004). **Birey Toplum Devlet Kavramlaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite**, Adana: Karahan Kitapevi.

Avromenski Zivko, (1980). **Makedonsko Pitajne U Jugoslovensko-Bugarskim Odnosima Od 1918 Do 1925 Godine**, Jugoslovensko-Bulgarski odnosi u XX veku, zbornik Radoava I, Beograd.

Aydemir, Ş. S. (1995). **Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa**, Cilt: I. 5. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydın, M. (1989). “Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri”, **Osmanlı Araştırmaları IX**, (Haz. İnalçık, H., Göyünç, N. ve Lowry, H. W.) İçinde, ss. 209-234. İstanbul.

Aydın, M. (2007). **Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydın, S. (1993). **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Ankara: Gündoğdu Yayınları.

Aydın, S. (1998). **Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği**, İstanbul: Öteki Yayınevi.

Bahadır, G. (2002). **Batı'dan Doğu'ya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler**, Konya: Çizgi Kitapevi.

Barker, E. (t.y.) Macedonia. Its place in Balkan power politics, III. Macedonia, 1941-9, http://macedonia.kroraina.com/en/ebm/ebm_3.htm, Erişim: 25.10.2019

Bartelson, J. (2005). The Critique of the State, **Contemporary Political Theory**, NO: 4, pp. 207-209.

Baştav, Ş. (1999). “**Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşunda Bizans ve Avrupa**”, **Osmanlı**, 1. Cilt, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.

Battissella, D. (2006). *Théories des Relations Internationales*, Paris: **Presses de Sciences**.

Bauman, Z. (2001). **Parçalanmış Hayat**, (Çev. İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayur, Y. H. (1991). **Türk İnkılabı Tarihi, C. I**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bekki, S. (2013). “Makedonya ve Anadolu’da Söylenen Bazı Türkülerin Benzerlikleri Üzerine”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. K. Pürlü), ss. 257-284, Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Berger, T. U. (1996). Norms, Identity and National Security in Germany and Japan, (Ed. P. J. Katzenstein), **The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics**, In.; pp. 317-356, New York: Columbia University Press, 317-356.

Bınarcı, B. (2014). **Turkish Conservatives And Cyprus In Foreign Policy In The Context Of Constructivist Theory And Identity; 1960-1980 Era**, Ankara: A Thesis Submitted To Institute Of Social Sciences of Yıldırım Beyazıt University.

Bilgin, N. (1999). **Kolektif kimlik**. İstanbul: Sistem Yayınları.

Bilgin, N. (2007). **Kimlik İnşası**, Ankara: Aşina Kitaplar.

Bora, (1995). **Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul: Birikim Yayınları.

Bozkurt, G. (1998). **Azınlık İmtiyazları Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş**, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayını.

Brasic, M. (1933). “Бугарска под црном руком Македонског комитета, доживљаји бившег функционера ВМРО адвоката Димитрија Илића написи објављени у Време”, Београд,

Bryjak, G. J. and Soroka, M. P. (1994). **Sociology: Cultural Diversity in a Changing World**, Boston: Allyn and Bacon Press.

Buzan, B. and Hansen, L. (2009). **The Evolution of International Security Studies**, Cambridge: Cambridge University Press.

Calhoun, C. (2009). **Milliyetçilik**, (Çev. B. Sütçüoğlu). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Calic, M. J. (2019). **A History of Yugoslavia**, USA: Purdue University.

Cambazov, İ. (2012). “Bulgaristan Rodoplar Bölgesinde I. Balkan Savaşı Esnasında Pomak Soykırımının Önlenmesinde Mustafa Kemal Paşa’nın Oynadığı Büyük Rol”, **III. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu Bildiriler Kitabı I. Cilt**, (Ed. Şenel, Ü.) T.C. Celal Bayar Üniversitesi 10-12 Mayıs 2012, Manisa.

Campbell, D. (1998). **Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity**, Manchester: Manchester University Press.

Carr, E. H. (2015). **Milliyetçilik ve Sonrası**, (Çev. O. Akınbay), İstanbul: İletişim Yayınları.

Castellan, G. (1995). **Balkanların Tarihi 14.-20. Yüzyıl**, (Çev. A. Y. Başbuğ), İstanbul: Milliyet Yayın.

Castells, M. (2006). **Kimliğin Gücü. Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

CEDIME-SE (1999). **Macedonians of Bulgaria**, Minorities In Southeast Europe, Center for Documentation and Information on Minorities in Europe - Southeast Europe (CEDIME-SE), Bulgaria.

Challaye, F. (1998). **Dinler Tarihi**, (Çev. S. Tiryakioğlu), İstanbul: Varlık Yayınları.

Chepreganov, T. (Ed.) (2008). **History of The Macedonian People**, Institute Of National History, Skopje.

Cohen, I. J. (1989) **Structuration Theory: Anthony Giddens and the Constitution of Social Life**, Martin's Press, New York.

Con Şej, (2002). **Makedonija i Grcija Bitka za Definirajne Nova Balkanska Nacija**, Makbej.

Cosmopoulos, M. B. (1992). **Macedonia An Introduction To Its Political History**, Winnipeg: Manitoba Studies in Classical Civilization.

Cowan, J. K. and Brown, K. S. (2000). "Introduction: Macedonian Inflections", **Macedonia: The Politics of Identity and Difference**, pp. 1-24. (Ed. J. K. Cowan), Londra: Pluto Press.

Çavuşoğlu Oktay, E. (2003). "Çözülmeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri", **Balkan Türkleri**, (Derl. E. Türbedar), Ankara: ASAM Yayınları.

Çavuşoğlu, H. (2006). **Yugoslavya- Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 Kitlemel Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi**, Baltam Türklük Bilgisi 4, Prizren/Kosova: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi.

Çelik, A. B. (2009). " Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları", (Ed. N. Beriker), **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çoşkun, İ. (1997). **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul: Der Yayınları.

Danforth, L. M. (1995). **The Macedonian Conict: Ethnic Nationalism in a Transnational World**. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Demirci, K. (2005). **Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi**. İstanbul: Ayışığı Kitaplığı.

Demirtaş, B. (2014). **İnşacılık, Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, İçinde (Ed.), Ş. Kardeş ve A. Balcı, ss. 110-122). İstanbul: Küre Yayınları.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (2013). **Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi II**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını.

Dobrin Michev (1997). **Д-р Зоран Тодоровски. Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО) 1924-1934**. Скопје, 1997 г (İç Makedon Devrimci Organizasyon (IMRO) 1924-1934. Üsküp, 1997).

Dobrinov Decho and Todor Alexandrov (1980). **и македонскојо револуционно Движение**, Векове, год. Ж, кн.1, София. (Makedon Devrimci Hareketi).

Dobrinov Dekuro (1980). **Тодор Александров и македонскојо револуционно Движение**, Векове, год. Ж, кн.1, София. (Todor Alexandrov ve Donskoye Devrimci Hareketi)

Dragoyçeva, T. (1999). **Yenilgiden Zafere**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Dukosta, V. (ed) (2006). **Makedon Tarihi**, Üsküp: Makedon Eğitim ve Bilim Bakanlığı.

Dunne, T. (2007). “The English School”, (Eds. T. Dunne, M. Kurki and S. Smith) **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, Oxford: Oxford University Press.

Emiroğlu, H. (2006). **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu**, Ankara: Orient Yayınları

Eralp, A. (2007). **“Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, Devlet, Sistem ve Kimlik**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ercan, Y. (2001). **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler**, Ankara: Turhan Kitabevi

Erdem, H. H. (2010). **Devlet-Ulus’un Sonu**, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Eriksen, T. H. (2002). **Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives**, London: Pluto Press.

Eryılmaz, B. (1992). **Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi**, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Fearon, J. D. (1999). **What Is Identity (As We Now Use The Word)?**, California: Stanford University.

Fierke, K. M. Jorgensen, and Knud E. (2001). **Constructing International Relations**, New York: M. E. Sharpe.

Freedman, J. L., Sears, D. O., Carlsmith, J. M., (1989). **Sosyal Psikoloji**, (Çev. A. Dönmez), İstanbul: Ara Yayınları.

Freeman, C. (2003). **Mısır, Yunan ve Roma**, (Çev. S. K. Angı), Ankara: Dost Kitabevi.

Frusetta, J. W. (2006). **Bulgaria’s Macedonia: Nation Building and State Building, Centralization and Autonomy in Pirin Macedonia, 1903-1952**, Unpublished PhD thesis, Maryland: University of Maryland.

Gaber, V. (2002). **Za Makedonskata Diplomatiya, (Makedonya Diplomasisi Hakkında)**, Üsküp: Magor Press.

Gellner, E. (1964). **Thought and Change**, London: Weidenfeld & Nicolson.

Geuss, R. (2013). **Eleştirel Teori: Habermas ve Frankfurt Okulu**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (1984). **The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration**, Berkeley: University of California Press.

Giddens, A. (1998). **Modernliğin Sonuçları**, (Çev. E. Kuşdil), İstanbul: ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2000). **Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi**, (Çev. Ü. Tatlıcan), İstanbul: Paradigma Yayınları.

Giddens, A. ve Sutton, W. P. (2014). **Sosyolojide Temel Kavramlar**, (Çev. A. Esgin), Ankara: Phoenix Yayınları.

Gingeras, R. (2009). **Sorrowful Shores Violence, Ethnicity, and the End of the Ottoman Empire, 1912-1923**, Oxford Univesity Press.

Glenny, M. (2001). **Balkanlar 1804-1999, Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, (Çev. M. Harmancı), İstanbul: Sabah Kitapları.

Gligorov, T. (2001). **Демографските процеси и промени во Македонија од почетокот на Првата балканска војна до осамостојувањето на Македонија**, Скопје, Матица македонска 2001 (Birinci Balkan Savaşı ve Makedonya'nın Bağımsızlığı İlân Edilmesine Kadar Demografik Hareketler).

Göka, E. (2006) **İnsan Kısım Kısım: Toplular, Zihniyetler, Kimlikler**, Ankara: Aşina Kitaplar.

Gökalp, Z. (2004). **Türkçülüğün Esasları**, (Haz. M. Ünlü ve Y. Çotuksöken), 7. baskı, İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Görgülü, İ., Yılmaz, V. ve Erdiñ, A. (1993). **Makedonya**, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Gözler, K. (2007). **Devletin Genel Teorisi**, Bursa: Ekin Basım Yayın.

Grabbe, H. (2006). **The EU's Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe**, New York: Palgra ve Macmillan.

Gülalp, H. (2007). **Milliyete Karşı Vatandaşlık**, İstanbul: Metis Yayınları.

Güleç, (2004). **Politik Psikoloji Penceresinden Siyaset Ahlakı, Kimlik ve Laiklik**, Ankara: Ümit Yayıncılık.

Güleç, C. (1992). **Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi**, Ankara: V Yayınları.

Gülensoy, T. (2007). **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Gürses, E. (1998). **Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Hacısalıhoğlu, M. (2003). **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Hall, S. (2003). **The Question of Cultural Identity**. S. Hall, D. Held ve T. McGrew. Modernity and Its Futures içinde. Cambridge: Blackwell.

Harp Akademileri Komutanlığı (1992). **Makedonya**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.

Harris, P. and Reilly B. (1998). **Democracy and Deep-Rooted Conflict: Options for Negotiators**. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

Hatipoğlu, M. (2002). “Makedon Diasporası: Ege Makedonlarının Diasporasına Tarihsel ve Güncel Bir Bakış”, **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu** (Ed. M. Hatipoğlu) İçinde, ss. 109-118. Ankara: ASAM Yayınları.

Hayes, C. J. (2010). **Milliyetçilik: Bir Din**, (Çev. M. Çiftkaya), İstanbul: İz Yayıncılık.

Hentsch, T. (2016). **Hayali Doğu Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı**, (Çev. A. Bora), 3. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (1995). **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Mit**, (Çev. O. Akınhay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Hobson, J. M. (2000). **The State and International Relations**, New York: Cambridge

Hopf, T. (2002). **Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999**, New York: Cornell University Press.

Igor, S. (2015). "Brothers United: The Making of Yugoslavs," **Nations and Citizens in Yugoslavia and the Post-Yugoslav States: One Hundred Years of Citizenship**, In, pp. 25-36, London: Bloomsbury Academic.

Ivanov, I. (2017). “Albanian Immigrants in Greece and Their Perceptions and Views on the Macedonian Issue”, **Balkan Crossroads Historical Dialogue Between Scholars in Southeast Europe**, In. pp. 75-87.

İnalcık, H. (2002). **“Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”**, Türkler, 9. Cilt, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.

İnanç, Z. (2004). **Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları**, Ankara: Ütopya Yayınevi.

İrtem, S. K. (1999). **Osmanlı Devletinin Makedonya Meselesi Balkanların Kördüğümü**, İstanbul: Temel Yayınları.

Janko Bačev, (2012). **Makedonja i Grcija Bitka za Imeto**, Makedonska Reč, Skopje. (Makedonya ve Yunanistan İsim Savaşı).

Jelavich, B. (2006). **Balkan Tarihi**, Cilt 1. İstanbul: Küre Yayınları.

Jelavich, B. (2013). **Balkan Tarihi 2, 20.Yüzyıl**, (Çev. Z. Savan ve H.Uğur), 3. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.

Jepperson, R. L. (2001). **The Development And Application Of Sociological Neoinstitutionalism, Robert Schuman Centre**, Florence: European University Institute.

Johnstone, D. (2004). **Ahmakların Seferi**, (Çev. E. Ergüven ve E. Bulut), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kadioğlu, A. (2003). **Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt: 4, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kafkasyalı, M. S. Ed.(2016). **Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut, Cilt 2: Türkistan’dan Balkanlara**, Ankara: TİKA İnceleme Araştırma Dizisi Yayın No:19.

Kahramanyol, M. (1995). **Türk Halkları**, 2. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.

Kapani, M. (2005). **Politika Bilimine Giriş**, 17. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karakaş, M. (2006). **Küreselleşme ve Türk Kimliği**, Ankara: Elips Kitap.

Karal, E. Z. (1995). **Osmanlı Tarihi, C. VIII.**, Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karatay, O. (2002). “Orta Çağ’da Makedonya: Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü”, **Makedonya Sorunu Düünden Bugüne**, (Der., M. Hatipoğlu), Ankara: ASAM Yayınları.

Karpat, K. H. (2010). **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**. İstanbul: Timaş Yayınları.

Katarciiev, I. (2001). Соседите И Македонија, Скопје, (Makedonya’nın Komşuları), Менора.

Kautsky, J. (1962). **Political Change in Underdeveloped Countries**, New York: John Wiley.

Kavalalı, M. (2005). **Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci: AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleriyle İlişkileri**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü.

Kechagiarias, Y. (2012). **Why did Greece block the Euro-Atlantic integration of the Former Yugoslav Republic of Macedonia?: an analysis of Greek foreign policy behaviour shifts. GreeSE papers**, London School of Economics and Political Science, Hellenic Observatory, London, UK.

Kedouire, E. (1971). **Avrupa’da Milliyetçilik**, (Çev. M. H. Timurtaş), Ankara: Devlet Kitapları.

Kenanoğlu, M. M. (2007). **Osmanlı Millet Sistemi – Mit Ve Gerçek**, İstanbul: Klasik Yayınları.

Kenar, N. (2005). **Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu**, Ankara: Palme Yayınları.

Kentrotis, K. (1994). **Echoes from the Past: Greece and the Macedonian Controversy**, (Ed. R. Gillespie), Londra: Mediterranean Politics.

Khanna, P. (2011). **Yeni Dünya Düzeni**, (Çev. E. N. Akbaş), İstanbul: Pegasus Yayınları.

Kılıçbay, M. A. (2001). **Doğu’nun Devleti Batı’nın Cumhuriyeti**, 2. baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Klotz, A. J. (1999). **Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid**, Cornell University Press.

Kocabaş, S. (2000). **Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912- 1913 Avrupa Türkiye’sinin Kaybı**, İstanbul: Vatan Yayınları.

Kohn, H. (1956). **The Idea of Nationalism, A Study in its Origins and Background**, New York: MacMillan

Köylü, M. (2012). **Çılgın Yunanlılar Birinci Kitap: Yunan Düşü (Mayıs 1919-Nisan 1921) Yunan Belgeleriyle Milli Mücadele**, İstanbul: İleri Kitabevi.

Krizman Bogdan, (1975). **Vanjska politika Jugoslovenske drzave 1918-1941**, Diplomatsko-Historijski Pregled, Zagreb.

Krustyo, M. (2000). **История На Балканските Народи**, София, (Balkan Halklarını Tarihi)

Kula, O. B. (2012). **Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kurat, A. N. (1990). **Türkiye ve Rusya**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri Dizisi.

Kurubaş, E. (2006). **Asimilasyondan Tanınmaya**, 2. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kushsvski D. Voislav, (2001) **Македонскошо Ырашање Во Друшћвойо На Наро Днше**, Скопје,

Kushsvski D. Voislav, (2001). **Halk Drushvoyoj'unda Mac Donsko Jorasha**, Üsküp.

Kut, Ş. (2005). **Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kutlu, S. (2007). **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Lacoste, Y. (2008). **Büyük Oyunu Anlamak, Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi**, İstanbul: NTV Yayınları.

Lawrence, P. (2005), **Nationalism: History and Theory**, Harlow: Pearson, Longman.

Linklater, A. (2005). “The English School”, (Ed. A. Linklater, at. al.), **Theories of International Relations**, 3. Edition, New York: Palgrave Macmillan.

Lazarovski, Y. (1994). **Milli Bağlılık ve Diğer Haklara Karşı Tavrılar**, Üsküp: Studentski Zbor.

MacDonald, D. B. (2003). **Tito’s Yugoslavia and after: Communism, post-Communism, and the war in Croatia**, Manchester: Manchester University Press

Maleska, M. (1997). **Etničkiot Konflikt i Prilagoduvanyeto**, Skopje: Kultura.

Manchev Krustyo, (2000). **История На Балканските Народи**, София, (Balkan Halklarını Tarihi)

Mansel, A. M. (1995). **Ege ve Yunan Tarihi**, 6. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.

Mardin, Ş. (1992). **Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895–1908**, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Marin V. and Pundeff, M. V. (1994). “**Bulgarian Nationalism**”, **Nationalism in Eastern Europe**, (Ed. P. F. Sugar, and I. J.Lederer), Seattle: University of Washington Press.

Marshall, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Mazower, M. (2014). **Bizans’ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar**, (Çev. A. Ozil), İstanbul: Alfa Basım Yayım.

McNeill, W. (1978). **The Metamorphosis of Greece since World War II**, University of Chicago Press, Chicago.

Memedović, O. (1994). **On the Theory and Measurement of Comparative Advantage**, Amsterdam: Thesis Publishers.

Messari, N. (2001). "Identity and Foreign Policy: The Case of Islam in U.S. Foreign Policy", in, **Foreign Policy in a Constructed World** (Ed. V. Kubáľková), New York: M. E. Sharpe.

Mihailov Ivanov, (1965). **Syomeni, tom P**, Belgium, (Михайловъ Иванъ, Сйомени, том П, Белгија, 1965)

Mihajlo Minoski, (2008). **Bugarija i Makedonija İstoriski Sloçaji**, Skopje.

Mihajlo Minoski, (2000). **Avhojska Jugoslavija i Makedonskoto Nacionalno Praşajne (1943-1946)**, Menora, Skopje.

Miller, M. L. (1975). **Bulgaria During The Second World War**, Stanford: Stanford University Press.

Mirćev. D. (2006). **The Macedonian Foreign Policy 1991-2006**. Az-Buki Skopje.

Mount, G. (2000). **A 'World of Tribes'?**, Greg Fry and Jacinta O'Hogan, Contending Images of World Politics, London: Macmillan Press.

Nikola Jivov, (2008), **Makedonsko Praşajne vo Jugoslovensko-Bulgarskite Diplomatski Odnosi (1918-1941)**, Bomat Garfiks, Skoje.

Nuredin, A. (2008). **Osmanlı Sonrası Makedonya**, Üsküp: MATÜSİTEB Yayınları.

Oba, A. E. (1995). **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, Ankara: İmge Kitabevi.

Oğuzlu, T. (2012). “Uluslararası Sistemin Yapısı ve Dış Politika”, (Ed. E. Efegil ve R. Kalaycı), **Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi**, İçinde; ss.203-224, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Onuf, G. N. (1989) **World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations**, Columbia: University of South Carolina Press.

Oran, B. (1973). **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. (Özet için; Bkz. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36824>)

Oran, B. (2000). **Küreselleşme ve Azınlıklar**: Ankara: İmaj Yayınevi.

Oran, B. (2012). **Türk Dış Politikası**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ortaylı, İ. (2002). **Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi**, “Türkler”, Cilt. X, ss. 216-220, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Özgür, N. (1998). Balkan Devletlerinin Dış Politika Uygulamalarında Etnik Sorunların Rolü (1989- 1997), (Der. F. Sönmezoğlu), **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, İstanbul: Der Yayınları.

Özkırımlı, U. (2008). **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Özlük, E. (2014). **Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım Teori ve Devlet İstisnacılığı**, Konya: Çizgi Kitabevi.

Perović, L. (2015). **The Kingdom of Serbians, Croats and Slovenians (1918–1929) / the Kingdom of Yugoslavia (1929–1941): Emergence, Duration and End**, Belgrade.

Pesic, V. (1996). **Serbian Nationalism and the Origins of the Yugoslav Crisis**, United States Institute Of Peace, Washington.

Pierson, C. (2000). **Modern Devlet**, (Çev. D. Hattatoğlu), Ankara: Çivi Yazıları Yayınları

Poggi, G. (2005). **Modern Devletin Gelişimi, Sosyolojik Bir Yaklaşım**, (Çev. Ş. Kut ve B. Toprak), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Purde, F. (2016). **2001 Yılından Günümüze Makedonya Türkleri**, Ankara: RUSEN (Rusya Araştırmaları Enstitüsü).

Ramovic, V. (2016). **Tito-Dünyadaki Tek Gerçek Mareşal**, İstanbul: Festival Yayıncılık.

Rayn, S. (1997). **Nationalism and Ethnic Conflict**, (Eds. B. White, R. Little and M. Smith), Issues In World Politics, London: Macmillan Press.

Risse, T. and Kathryn Sikkink, K. (1999). **The Socialization Of International Human Rights Norms Into Domestic Practices: Introduction**, United Kingdom: Cambridge University Press.

Ristovski, B., Rahimi, S., Mladenovski, S. ve Panov. M. (2006). **History For The First Year of High School Education**. Skopje, Macedonia: Albi.

Rosenberg, N. (1994) **Exploring The Black Box: Technology, Economics, History**, Cambridge: Cambridge University Press

Roskin, M. G. ve Berry, N. O. (2014). **Uluslararası İlişkiler**, Ankara: Adres Yayınları.

Rossos, A. (2008). **MacedoniaandtheMacedonians: A History**. California: Hoover Institution Press.

Rotberg, R. I. (2003). **The Failure and Collapse of Nation-States**, Princeton University Press.

Rubeli, A. (2000). “Threats to Sovereignty: The Case of Macedonia in the 1990’s,” In: **A Captured Moment in Time: IWM Junior Visiting Fellows Conferences**, (Ed. A. Rubeli and N. Vucenik) Vol. 10, Vienna 2000.

Saideman, S. (2002). **Conclusion: Thinking Theoretically about Identity and Foreign Policy**, Ithaca and London: Cornell University Press.

Sakin, O. ve Demirbaş, U. (1996). **Makedonya’daki Osmanlı Evrakı**, Ankara. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Sander, O. (1992). **Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye**, (Der. S. Şen), Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Ankara: Bağlam Yayınları.

Sander, O. (1999). **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e**, Ankara: İmge Kitabevi.

Sarıbay, Y. (1999). **Atatürk’ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sarıbay, A. Y. (1998). “Küreselleşme, Post-Modern Uluslaşma ve İslam” (Der: A. Y. Sarıbay ve F. Keyman), **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**, Ankara: Vadi Yayınları.

Sarımay, Y. (1990). **Atatürk’ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**, İstanbul.

Say, Ö. (2013). **21.Yüzyılda Ulus, Çokkültürcülük ve Etnisite**. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Sharp, P. (2004). **The Idea of Diplomatic Culture and its Sources**, In: **Intercultural Communication and Diplomacy**, (Ed. H. Slavik), Malte, Geneva: Diplo Foundation

Shaw, S. (1985) "Osmanlı İmparatorluğunda Azınlıklar sorunu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Ansiklopedisi**, Cilt: 4, ss. 1002-1008, Ankara: İletişim Yayınları.

Shtonova, S. (2008). **Regional Co-operation and Strengthening Stability in Southeast Europe**, NATO.

Simeon, E. (1926). **МакеДонциПе и ѱолишическии борби въ Бъјѱария**, Софѱия. (Donzsh Pe ve Bujaria Yolishic Kavgalar/Mücadeleler).

Slave, (1924). **ТоДоръ Александровъ и макеДонскошо освободшПелно Движение**, Виена, (Todor Alexandrov ve MakDonsko'nun Kurtuluş Hareketi Hakkında).

Smith, A. (2014). **Milli Kimlik**, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, A. D. (1994). **Millî Kimlik**, (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Smith, A. D. (1999). **Milli Kimlik**, (Çev. B. S. Şener), İstanbul: İletişim Yayınları.

Sofrenović, S. (2017). "The multi-perspectivity of (post)Yugoslav histories", **Yugoslavia from a Historical Perspective**, (Ed. L. Perovi, at all.) In. pp. 17-29), Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrade.

Solak. F. (1995). **Türkiye'ye Göçler, Gök Aylık Dergi**, Sayı: 9, Ankara: Yada Yayıncılık, ss. 6-11.

Somersan, S. (2004). **Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sönmezoğlu, F., Güneş, H. ve Keleşoğlu, E. (2011). **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul: Der Yayınları.

Spinoza, B. D. (2010). **Teolojik-Politik İnceleme**, (Çev. C. B. Akal ve R. Ergün), Ankara: Dost Kitabevi.

Stavrianos, L. S. (1963). **The Balkans (1815-1914)**, New York: Halt, Rinehart And Winston Inc.

Stavrianos, L. S. (1964). **Balkan Federation: A History of the Movement toward Balkan Unity in Modern Times**. New York: Archon Books.

Stefov, R. (2005). **History Of TheMacedonian People From Ancient Times To The Present**. Toronto, Canada: RistoStefov Publications.

Stefov, R. (2008). **Very Short History of the Macedonian People From Prehistory to the Present**, Canada: Risto Stefov.

Stojadinovic M. Milan, (1963). **Mrat Ni Pakt-Jugoslavija Izmedgu Dva Rata**, Buenos Aires: El Economista.

Stoyanoski Aleksandar, **Istoriya na Makedonskiyot Narod**, Skopje, Institut Za Nacionalna Itoriya Pres.. (Makedon Halk Tarihi)

Suctch, F. P. and Ellias, J. (2007). **International Relations: The Basics**, Routledge Press. New York.

Şenay, B. (2003). **Markunilik**, Bursa: Verka Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2012). “Osmanlı İctimai Yapısının Anahatları”, **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, (Ed. M. Zencirkıran), Bursa: Dora Basım Yayın.

Taceman, A.(1998). **Halk Edebiyatı Verileri Zemininde Türk Kimliği**, Niğde: Niğde Üniversitesi Yayınları

Tanrısever, O. (2005). **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekeli, İ. (1988). “Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler**, İçinde: ss. 1086107, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekeli, İ. (1997). “Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü”, **Üç İzmir**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Teziç, E. (2001). **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınevi.

Tilly, C. (2005). **Avrupa’da Devrimler 1492-1992**, İstanbul: Literatür Yayınları.

Todorova, M. (2013). **Balkanları Tahayyül Etmek**, (Çev. D. Şendil), 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Todorovic Desanka, (1968). **Jugoslovensko-bugarski odnosi u drugoj polovini 1923 (kriza u septembru)**, Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX veku, zbornik radova I, Beograd. (Yugoslav-Bulgar ilişkileri ve 1923'ün ikinci yarısı).

Todorovic, D.(1979). **Jugoslavija I Balkanske Drzave 1918-1923**, Serbian Beograd.

Tok, N. (2003). **Kültür, Kimlik ve Siyaset**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tokay, G. (1996). **Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilâlinin Kökenleri (1903-1908)**, İstanbul: Afa Yayınları.

Tomic, D. (2014). “From ‘Yugoslavism’ to (Post-) Yugoslav Nationalisms: Understanding Yugoslav Identities”, **European National Identities: Elements, Transitions, Conflicts**, (Eds. R. Vogt, W. Cristaudo and A. Leutzsch), In., pp. 254-271, Transaction Publishers.

Topçu, N. (1978). **Milliyetçiliğimizin Esasları**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Trajan G. (2015). **Patot Do Nezavisna Repoblika Makedonija 1990-1993**, Godina: Kultura.

Trayanovsk, A. (1995). **Historia**. Skopje: Prosvetno Delo.

Troebst Stefan (1994). **Фашистичка Италија и ВМРО Зборник 100 години од основање**Гю на ВМРО и 90 од ИлинДенскошо воспание (Прилози од научен собир одржан на 21-23 октомври 1993), Скопје. (Faşist İtalya ve VMRO’nun Temelleri).

Tromp, N. (2018). “The Background of the Yugoslav Crisis: A Review of The Literature”, **The Background of the Yugoslav Crisis**, In. pp.3-66, Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Nederlands.

Truhelka, Ç. (1913). **Joş o Testamentu Gosta Radina i o Patarenima**, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu, XXV, Sarajevo.

Tsankov Alexander, (1998). **България В Бурно Време**, Сйомени, (Bulgaristan fırtınalı bir zamanda).

Tunçay, M. ve Ztlrcher E. J. (2014).**Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Türk, F. (2014). **Türk Kültür Dış Politikası**, Ankara: Paradigma Akademi Yayınları.

Türkbağ, A. U. (2003). Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu Kimlikler, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı: 23, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Türkdoğan, O. (2000). **Milli Kimliğin Yükselişi, Niçin Milletleşme?**, İstanbul: Alfa Kitabevi.

Uçarol, R. (2011). “1912 Balkan Bunalımı, Osmanlı Devleti’nde Büyük Kabine’nin Kurulması ve Savaşa Gidiş”, **Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.

Underdown, M. (1994). **Background to the Macedonian Question**, Published by the Department of the Parliamentary Library, Australia.

Uslu, F. (2016). **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ankara: Adalet Yayınevi.

Uygun, O. (2003). **Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi, Anayasa Yargısı**, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayını.

Uzer, T. (1979). Makedonya’da **Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Uzgel, İ. (2006). “Balkanlarla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt II, ss.481-524. (Ed. B. Oran), 8.Baskı: İstanbul, İletişim Yayınları.

Ülger, İ. K. (2003). **Balkan Dramının Perde Arkası**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Valkov, M. (2010). **The Internal Macedonian-Adrianople Revolutionary Organization and the Idea for Autonomy for Macedonia and Adrianople Thrace, 1893-1912**, Master Thesis, Central European University Department of History, Budapest.

Van Loon, H. W. (1986). **İnsanlığın Kurtuluşu: İnsanların Düşünmek Hakkı Uğrındaki Savaşlarının Tarihi**, (Çev: N. Osmay), Ankara: Üniversite Kitabevi.

Van Winkle, D. R. (2005). **The Rise of Ethnic Nationalism in the Former Socialist Federation of Yugoslavia: An Examination of the Use of History**, Mater Thesis, Western Oregon University, Oregon.

Vatandaş, C. (2002). **Çokkültürlülük**, İstanbul: Değişim Yayınları.

Velyanovski, N., Pletvarska, G., Tsvetkovska, S. ve Siceri, C. (2006). **Tarih**, Lise Kademesi Ders Kitabı, Makedonya Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı.

Vinogradov, V. N. (1986). **Medjunarodnie Otnoşeniya na Balkanah 1856-1878 (Balkanlarda Uluslararası İlişkiler 1856-1878)**, Moskova: Nauka.

Vlahov, D. (1950). **Iz Istorije Makedonskog Naroda**, Prosvete Izdavačko Preduzeće Sırbiye: Beograd.

Wachtel, A. B. (2009). **Dünya Tarihinde Balkanlar**, İstanbul: Doğan Kitap.

Weber, M. (2008). **Sosyoloji Yazıları**, (Çev. T. Parla). 12. Basım, İstanbul: Deniz Yayınları.

Wendt, A. (2003). **Social Theory of International Politics**, Cambridge: Cambridge University Press.

Woolf, R. (2005). **"Pleasure and Desire"**, **Cambridge Companion to Epicureanism**, (Ed. J. Warren), pp. 158-178, New York: Cambridge University Press.

Wright, A. (2014). The Démocratisation of the Macedonian Question, **Teaching History**, March, pp. 47-51.

Yayla, A. (2005). **Siyasî Düşünceler Sözlüğü**, Ankara: Adres Yayınları.

Yerasimos, S. (2015). **Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, (Çev. Ş. Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları.

Yurdusev, N. (2000). **"Uluslararası ilişkiler Öncesi"**, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, E. J. (1995). **Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)** (Der. Tunçay, M. ve Zürcher, E. J.) İçinde "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm, Milliyetçilik ve Tarih Yazımı", İstanbul: İletişim Yayınları.
(<https://turuz.com/book/title/Osmanli+Impiraturlughunda+Sosyalizm+Ve+Milliyetchilik-1876-1923-Erik+Jan+Zurcher-Mete+Tuncay-2010-203s>)

ГРУПА АВТОРИ, **Книга на факти-Светот Македонија, Скопје, Детска радост**, декември 1999/јануари 2000 Година.

ГРУПА АВТОРИ, **Пет години самостојност, 1991-1999, Нова Македонија, Софија.** (Beş Yıl Bağımsızlığı 1991-1999).

Нова Македонија, **Изданија од 1991, 1992 и 1997 година,** НОВА МАКЕДОНИЈА, 22, 23 и 24 март 2005 година. (Yeni Makedonya, 1991,1992 ve 1997).

Сйоменца Два, (1937). **Десеййе Гюђо Дишњице Ослобфења Јужне Србије 1912-1937,** Скопле, (Güney Sırbistan'ın Kurtuluş Yıldönümü).

Sürelî Yayınlar

Adler E. and Haas, P.M. (1992). Conclusion: Epistemic Communities, World Order, and the Creation of a Reflexive Research Program, **International Organization**, Vol. 46, No. 1, pp. 101-45.

Adler, E. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics, **European Journal of International Relations**, Vol.: 3, No:3, pp. 319-363.

Ahbab, Y. (2015). Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903), **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (KAREN)**, Sayı: 1, Cilt: 1, ss. 119-151.

Akman, H. (2015). Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Türkiye'nin İç Siyasi Durumu ve Dağılmaya Yaklaşımı, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 16, ss. 139-156.

Akova, S. B. (2012). Immigrations From The Balkans To Turkey And Immigrant Settlements In Western Anatolia, **IBAC**, Vol. 2, pp. 548-562.

Alexandrov, M. (2003). The Concept of State Identity in International Relations: A Theoretical Analysis, **Journal of International Development and Cooperation**, Vol.10, No.1, pp. 33-46.

Dikici, A. (2014). Türkiye’deki Balkan Muhacirleri Arasında Kaybolan Bir Topluluk: Torbeşler, **Avrasya Etüdler**, 46/-2 (123-165).

Altuntaş, N. (2004). Kısmi Kimliklerin Evrensel Konumlanması, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 79,ss. 68.

Andersen, C. M. (2004). The Tito-Stalin Split and its Consequences, **Central Europe & Stalin**, Winter, pp. 1-11. (<http://www.titomanija.com.ba/e-knjige/TitoStalin.pdf>).

Arap, E. ve Bayün, S. (2014). Josip Broz, **Hukuk Gündemi**, Sayı: 2, ss. 80-88. (<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2014-2/20.pdf>)

Arı, T. ve Prinççi, (2011). Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası, **Alternatif Politika**, Cilt. 3, Sayı. 1, ss. 1-30.

Aslantaş, S. (2009). “Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813), **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 6, Sayı: 21, ss. 109–136.

Ateş, D. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 213-235.

Ateş, D. (2009). Konstrüktivizm, Tek Kutupluluk ve Amerikan Hegemonyası, Uluslararası, **Hukuk ve Politika**, Cilt: 5, Sayı: 20, ss. 303-319.

Aydemir Dadak, E. ve Özcan Demir, N. (2020). Sosyal Kimlik Kuramı Bağlamında Bireylerin Kimlik Tanımlamaları: Kocaeli Kafkas Kültür Derneği Örnekleme, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 37, Sayı, 1, ss. 11-23

Aydın Koyuncu, Ç. (2018). Yunanistan'daki Makedon Azınlık Sorununun Yunan Ulus İnşa Süreci Bağlamında Analizi, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 4, ss 377-404

Aydın, A. (2018). Tarih Araştırmalarının ve Tarih Yazımının Önündeki Temel Sorunlar, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, Sayı: 7, ss. 57-71

Azarkan, E. (2011). Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, ss. 53-91.

Azizi, A. (2012). Analysis On European Future Of Macedonia: The Greek Obstacles On The Name Issue, **International Journal Of Social Sciences And Humanity Studies**, Vol. 4, No. 1, pp. 1-8.

Babuna, A. (2000). The Albanians of Kosovo and Macedonia, **European Security**, Vol.11, No: 3, pp. 67-92.

Bacık, G. (2002). A Discussion On Ethnic Identity, **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, Vol.1, No.1, pp. 18-37

Banchoff, T. (1999), German identity and European integration, **European Journal of International Relations**, 5(3), 259-289.

Barkin, S. (2003). Realist Constructivism, **International Studies Review**, Vol: 5, No:3 pp. 325-342

Bayraktar, K. (2014). Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905), **Bilig**, Sayı: 69, ss. 1-28.

Bechev, D. (2006). Carrots, sticks and norms: the EU and regional cooperation in Southeast Europe, **Journal of Southern Europe and the Balkans**, Vol. 8, No. 1, pp. 27-43.

Berisha, D. (2016). The Politics of Electoral Systems in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, **Indiana Journal of Constitutional Design**, Vol. 2, pp. 1-20.

Bilgin, P. ve Morton, A. Da. (2004). From “Rogue” to “Failed” States? The Fallacy of Short-Termism, **Politics**, Vol 24, No 3, ss. 169-180

Bozkurt, A. (2019). Trakya’nın İtilaf Devletleri Tarafından Yunanistan’a Devri (1920), **Türkiyat Mecmuası, Milli Mücadele’ Özel Sayısı**, ss. 25-46

Boztepe, M. (2013). Osmanlı Devleti’nin Taşra Yönetimini Şekillendiren “Merkeziyetçilik” Yaklaşımı ve Günümüze Etkileri, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:36, ss. 1-14.

Brooks, R. E. (2005). Failed States, or the State as Failure?, **The University of Chicago Law Review**, Vol. 72, No 4, 159-1196.

Budak, M. (2017). Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Makedonya’da Yunan Zulmü Ve Osmanlı Devleti’nin Tavrı, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Cilt:16, Sayı: 32, ss. 1-20.

Bull, H. (1976). Martin Wight and the Theory of International Relations: The Second Martin Wight Memorial Lecture Author. **British Journal of International Studies**, Vol. 2, No. 2, pp. 101-116.

Bulut, R. (2017). Eski Yugoslavya'yı Oluşturan Ülkeler ve Ekonomileri, **Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı**, Sayı: 55, ss. 37-43.

Buzan, B. (2001). The English School: An Underexploited Resource In IR, **Review of International Studies**, Vol.: 27, No: 3, pp. 471-488.

Cerutti, F. (2002). A Political Identity of the Europeans? **Thesis Eleven**, Vol: 72, No.1, pp. 26-45.

Checkel, J. (1998). The Constructivist Turn in International Relations Theory, **World Politics**, Vol. 50, No. 2, pp. 324-348

Checkel, J. T. (2004). Social Constructivism? in Global and European Politics: A Review Essay, **Review of International Studies**, Vol: 30, pp. 229-244.

Checkel, J. T. (2006). Social Constructivism in Global and European Politics (A Review Essay), **ARENA Working Papers**, Vol: 15, No: 3, pp. 57-76.

Coles, C. (2007). The Question of Power and Authority in Gender Performance: Judith Butler's Drag Strategy, **eSharp**, No: 9, pp. 1-18.
(https://www.gla.ac.uk/media/Media_41211_smxx.pdf)

Çağ, G. (2012). Dağılan Yugoslavya'nın Ardından Makedonya ve Türkiye, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 197-21.

Çağlar, N. (2008). Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 3, ss.369- 386.

Çancı, H. (2008). Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik ve Kavramsal Bir Bakış, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2 ss.105-116.

Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri, **Bilig Dergisi**, Sayı.41, ss.123-154.

Çetin, S. (2012). Ohri Çerçeve Anlaşması'nın Yıldönümünde Makedonya, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 20, ss. 16-18.

Çeviköz, Ü. (1998). European Integration and Regional Co-operation in Southeast Europe, **Perceptions-Journal of International Affairs**, Vol. 2, No.4, pp. 1-7.

Çınar, K. (2019).Yugoslavya'nın Parçalanması: Etnik Çatışma Literatürü İçin Çıkarılacak Dersler, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 15, ss.15-27.

Çiftçi, S. E. (2018). Avrupa Birliği Genişleme Politikası İçin İnsan Güvenliği Seçeneği: Bosna-Hersek Örneği, **Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, ss.56-71.

Dağcı, G. T. ve Şimşek, A. (2014). Makedonya ile Yunanistan Arasındaki 'İsim Sorunu'nda Rol Oynayan Temel Parametrelerin Analizi, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:10, ss. 175-200.

Dağdemir, E. U. (2004). Batı Balkan Ülkeleri İle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 59, Sayı: 1, ss. 89-117.

Dalbay, R. S. (2018).“Kimlik” ve “Toplumsal Kimlik” Kavramı, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 31, ss. 161-176.

Daskalovski, Z. (2004). Democratic Consolidation and the ‘Stateness’ Problem: The Case of Macedonia, **The Global Review of Ethnopolitics**, Vol 3, No 2, ss. 52-66.

Deflem, M. (2014). Habermas’ın İletişimsel Eylem Kuramı’nda Hukuk, (Çev. Ü. Yükselbaba). **İÜHFM**, Cilt: 72, Sayı. 1, ss. 877-894.

Delanty, G. (2005). What Does it Mean to be an “European? Innovation”, **The European Journal of Social Sciences**, Vol.18, No.1. pp. 487-505.

Demir, H. (2013). Federalizm-Üniterizm İkileminde Sırp-Hırvat Sloven Krallığı’nda Siyasal Yaşam (1918-1929), **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:2, ss. 91-114.

Demir, H. (2013). Hırvatistan’da Yugoslavcılık Düşüncesi, **İstanbul Üniversitesi Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, ss. 115-168.

Demir, H. (2017). Yugoslavya Krallığı Siyasal Yaşamında Hırvat Sorunu (1929-1941), **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, ss.57-77

Demirtaş Coşkun, B. (2010). Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008), **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 7, Sayı: 27, ss. 51-86.

Demirtaş Coşkun, B. ve Türkoğlu, E.. (2001). Makedonya’da Tehlike Çanları: Balkanların Eski “Model Ülke”si, Yeni İstikrarsızlık Unsuru mu?”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 13, ss. 5-19.

Derman, G. S. (2016). Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları, **Akademik Bakış**, Cilt 10 Sayı 19, s. 283-295.

Diez, T. (2005). Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering “Normative Power Europe”, **Millennium**, Vol: 33, No.3, pp. 613-636.

Dikici, A. (2010). Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 6, Sayı: 24, ss.75-108.

Diñçer, N. (1986). Bulgar İhtilalinin Hazırlanmasında Dış Güçlerin Yardımı ve Kültürel Faaliyetler, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 21, ss. 69-101.

Dişli, G. ve İnci Fırat, N. (2016). Makedonya’nın Manastır, Ohri ve Üsküp Şehirlerindeki Osmanlı Dönemi Dini Yapılarında Taş Alemler, **MEGARON**, Sayı, 11,Cilt: 3, ss. 318-332.

Doğan, A. ve Batar, H. (2019). Siyasal Kimlik, Hayat Tarzı ve Siyasal Tercih: Malatya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 2, ss. 931-949.

Doob, L. W. (1968). **Goebbels' Principles of Propaganda**, The Public Opinion Quarterly, Vol. 14, No. 3, pp. 419-442.

Döner, B. (2015). Bulutları Beklerken ve Güz Sancısında Kimlik Temsili, **Folklor/Edebiyat**, Cilt: 21, Sayı: 84, ss. 175-194.

Durmaz, M. (2015). Makedonya Sorunu ve Yunanistan’ın İsim Uzlaşmazlığı, **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM – UHAD)**, Sayı: 3, ss. 59-68.

Durmuş, A. (2009). Makedonya’da Dini Hayat, **Diyanet Dergisi Avrupa**, Sayı:125, ss.4-22.

Emeklier, B. (2011). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar, **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 4, ss.139-184.

Emirhan, P. N. (2015). Görelî Yoksunluk ve Bölgeler Arası Göçler: Türkiye Örneği, **Business and Economics Research Journal**, Vol.: 6, No: 2, pp. 79-89.

Eriksen, S. (2011). ‘State Failure’ in Theory And Practice: The Idea of The State And The Contradictions Of State Formation, **Review of International Studies**, No: 37, pp 229-247.

Erkal, M. E. (2001). Etniklik ve Etnik Grup Kavramları Üzerine, **Türkiye ve Siyaset**, Sayı: 3, ss.33-40.

Ertan, A. E. ve Özgün, T. O. (2016). I. Dünya Savaşı’nın Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 1, ss.551-572.

Ertuğ, D. (2013). Yunanistan Komünist Partisi (KKE) ve Makedonya Sorunu (1946-49), **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 68, Sayı: 2, ss. 129-148.

Eşiyok, A. (2010). Osmanlı İmparatorluğu’nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması, **Mülkiye**, Cilt: 34, Sayı: 266, ss. 67-108.

Etheredge, L. S. (1971). **The Soviet Precedent in Czechoslovak and Yugoslav Agriculture: Two Case Studies of Communist Economic Imitation**, Discussion Papers. No: 130, Yale University. (<https://core.ac.uk/download/pdf/304683717.pdf>)

Fermân-ı Âlî, (1870). **Bulgar Eksarhlığı'nın kuruluşunu onaylayan Fermân-ı Âlî sureti**; BOA. Y.A.HUS., nr. 333/6; BOA. Y.A.HUS. N. 377/92.

Finnemore, M. and Sikkink, K. (2001). Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics, **Annual Review of Political Science**, Vol. 4, pp. 391-416.

Fraenkel, E. (1997) "Limbo İn Teh South", **War Report**, Haziran-Temmuz.

Friedrichs, J.(2003). **Middle Ground or Half Way House? Social Constructivism and the Theory of European Integration**, International University of Bremen, Papier zur Vorstellung bei der Tagung "Forschungslogik und Methoden in den Internationalen Beziehungen und der Europaforschung", 2.-4 April 2003, Hofgeismar.

Girdner, E. J. (2005). The Greater Middle East Initiative: Regime Change, Neoliberalism And US Global Hegemony, **The Turkish Yearbook**, Vol: 36, pp. 37-71.

Guzina, D. (2000). The Self-Destruction of Yugoslavia, **Canadian Review of Studies in Nationalism**, No. 1/2, pp. 21-32. (<https://core.ac.uk/download/pdf/143684736.pdf>)

Guzzini, S. (2000). A Reconstruction of Constructivism in International Relations, **European Journal of International Relations**, Vol. 6, No: 2, pp. 147-182.

Gül, S. S. (2007). 22 Temmuz Seçiminin Galibi Kim? Bıyıklı Kadınlar mı Yoksa Eril Siyaset mi?. **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı 1, ss. 1-26.

Güllü, E. R., (2018). Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Statüsü, Gaziantep University Journal of SocialSciences, 17 (1), 350-361.

Güldiken, N. (2006). Ulus, Ulus-Devlet ve Uluslaşma Kavramlarına İlişkin Tartışmalar ve Türkiye, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, ss. 157-168

Günay, V. (2006). XVI. Yüzyılda Tarhala Örneğinde Batı Anadolu’da İskân Değişimi, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 21, Say: 1, ss. 107-122

Ham, P. V. (2001). The Rise of the Brand State-The Postmodern Politics of Image and Reputation, **Foreign Affairs**, Vol. 80, No.5, pp. 3-6.

Hintz, L. (2006). Problematising State-Centricity: Not Seeing the Forest for the Trees, **Brussels Journal of International Studies**, Vol. 3, pp. 16-26.

Hobbs, H. H. (1993). “Whither Yugoslavia? The Death of a Nation”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Vol: 15, No: 16, pp.187-199.

Hobsbawm, E. (1996). Language, Culture, and National Identity, **Social Research**, Vol. 63, No.4, pp. 1065-180.

Hombach, B. (2000). Stability Pact For South-Eastern Europe: A New Perspective, **Perceptions**, Vol. 5, pp.1-10.

Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory, **International Security**, Vol. 23, No: 1, pp. 171-200.

Huddy, L. (2001). From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory, **Political Psychology**, Vol. 22, No. 1, pp. 127-156.

Hudson, V. (2005). Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations, **Foreign Policy Analysis**, No: 1, pp. 1-30.

Huntington, P. S. (1993). The Clash of Civilizations?, **Foreign Affairs**, Vol.72, No.3, pp.22-49.

Iglar, R. F. (1992). The Constitutional Crisis in Yugoslavia and The International Law Of Self-Determination: Slovenia's And Croatia's Right To Secede, **Boston College International and Comparative Law Review**, Vol: 15, No: 1, pp.70-77.

İçduygu, A. (1995). Çokkültürlülük: Türkiye Vatandaşlığı Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 33, ss. 117-126.
(http://www.turkiyegunlugu.com.tr/static_pages.php?page_id=30)

İdriz, E. ve Uysal, E. (2009). Üsküp'te Müslümanlar: Dînî ve Etnik Kimlik Bağlamında Sosyolojik Bir İnceleme, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1, ss. 591-608.

İlhan, S. (2013). Akışkan Toplumda Kimlik İnşası: Geçişken, Eklektik, Ben Odaklı Kimlikler, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2, ss. 233-246.

İnalcık, H. (1999). Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış Tek Yanlı Yorumlanmış Tarihtir, **Cogito**, Sayı: 19, ss.25-40.

İşyar, Ö. G. ve Ahmed, E. (2005). Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Azınlık Sorunu, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, ss. 217 – 239.

Judgments, K. (1983). **Yugoslavia: Trends in Ethnic Nationalism**, CIA, Directorate of Intelligence. Office of Current Production and Analytic Support.
(<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP84S00895R000100040008-8.pdf>).

Kalelioğlu, O. (2008). Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea, **Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 41, ss. 105-123

Karluk, R. (2014). Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi, **International Conference On Eurasian Economies 2014, SESSION**, ss.1-9.

Kars, Z. (2006). Fârâbî'de İnsan-Devlet İlişkisi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, ss. 21-37.

Kaufmann, G. (1996). Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars, **International Security**, Vol.: 20, No: 4, pp. 147-148.

Kaya, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 63, Sayı: 3, ss.83-111.

Kayapınar, L. (2004). Makedonya'daki Etnik Grupların Türkiye ve Yunanistan Açısında Değerlendirilmesi, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 3, ss.81-82.

Kelly, J. E. (2004). Solidarity And Subsidiarity: Organizing Principles For Corporate Moral Leadership In The New Global Economy, **Journal of Business Ethics**, Vol: 52 No. 3, pp. 283-295.

Kerestecioğlu, İ. Ö. (2001). Milliyetçiliğe İlişkin Sınıflandırmalarda Karşılaşılan Sorunlar, **İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 25, ss. 133-139.

Kılıç, M. (2007). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi, **SDÜ Dergisi**, Sayı:16, ss.113-140.

Kiraz, S. (2018). Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:2, ss. 417-440.

Kodal, T. (2014). Makedonya'nın Bağımsızlığı'nı Kazanması ve Türkiye, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları**, Cilt: 14, Sayı: 29, ss. 377-396.

Konan, B. (2015). Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme, **AÜHFD**, Cilt: 64, Sayı: 1, ss. 171-193.

Kopsidis, M. (2012). Peasant Agriculture and Economic Growth: The Case of Southeast Europe c. 1870-1940 reinterpreted, **EHES Working Papers In Economic History**, No. 28, pp. 1-37.

Korkmaz, E. (2020). Osmanlı Arşiv Evraklarına Göre İlinden İsyanında Yaşanan Başlıca Olaylar, **Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar Dergisi (CALESS)**, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 304-333.

Koslowski, R. and Kratochwil, F. V. (1994). Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System, **International Organization**, Vol. 48, No. pp. 215-247.

Koyuncu, A. (2013). Balkan Savaşları Sırasında Pomakların Zorla Tanassur Edilmesi (1912-1913), **OTAM**, Sayı: 33, ss.139-196

Köksoy, F. (2019). Avrupa Birliği'nin Azınlık Politikaları Çerçevesinde Fransa'da Romanlar: Nicholas Sarkozy Dönemi, **PAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 34, ss. 97- 112.

Kösoğlu, N. (2008). “Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri”, (Ed. T. Bora ve M. Gültekingil). **Milliyetçilik**, İçinde; ss. 208-25, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 208-225.

Kunitz, S. J. (1996). What Yugoslavia Means: Progress, Nationalism, And Health, **Health Transition Review Supplement**, No: 6, pp. 253-272.

Kutlay, M. (2012). “Makedonya Sorunu: □Bu Sükûnet Devam Eder Mi?”, **USAK Analist Dergisi**, Temmuz Sayısı.

Küçük, M. (2009). Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Konstrüktivist Dönüşü’ Anlamak, **Ege Akademik Bakış**, Cilt: 2, ss.771-795.

Lapid, Y. (1989). The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a PostPositivist Era, **International Studies Quarterly**, Vol: 33, No.3, pp. 235- 254.

Lilly, C. S. (2004). **Yugoslavlism: Histories of a Failed Idea, 1918-1992** by Dejan Djokić, Cambridge University Press, Vol.: 63, No: 3, pp. 631-633.

Manuscript Centra, (2008). National Identity and Social Inclusion, **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 31, No: 7, pp. 1245-1266, (<https://mc.manuscriptcentral.com/rers>)

Marolov, D. and Rodrigues, J. N. (2014). Theoretical and Legal Framework of Foreign Policy the Example of the Republic of Macedonia - Official EU Candidate Country, **International Journal of Sciences: Basic and Applied Research (IJSBAR)** (2014) Vol.: 13, No:1, pp 260-267

Mevsim, H. (2005) Konstantin Veliçkov (1855-1907) ve İstanbul Soneleri, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Sayı: 45, Cilt: 2, ss. 95-107.

Mızrak, D. (2018). Azınlık Hakları İle Yerli Halkların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 631-664.

Oran, B. (1993). Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik”, AÜSBF Dergisi, Cilt. 48, Sayı: 1-4, ss. 109-120. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36544>)

Ortaylı, İ. (1998). Millet Kimliği Üzerine, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 50, ss. 5-8.

Oskay, Ü. (1988). Goebbels'in Propaganda İlkeleri, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 3, ss. 337-366.

Özdemir, A. ve Akgül, M. (2017). Avrupa Birliği ve Devlet Egemenliği İkilemi, **D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan**, Cilt: 19, Özel Sayı, ss. 2997-3023

Özdemir, G. (2013). Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi, **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt: 20, Sayı: 1, ss. 73-93.

Özgen, C. (2013). Balkanlar'da Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan-Makedonya Anlaşmazlığı, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 14, Sayı: 25, ss. 327-345.

Öztürk, Ç. E. (2014). İnşacı Kuram Gözüyle Ulusal Kimlik, İlişkiler ve Uzlaşma, **Ermeni Araştırmaları**, Sayı: 47, s. 85-101.

Öztürk, F. (2009). The Ottoman Millet System, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 16, ss. 71-86.

Özyakışır, D. (2006). Ulus-Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Küreselleşme Eleştirisi, **Jeopolitik Dergisi**, Sayı: 31, ss. 78-80.

Papadimitriou, D. (2001). The EU's Strategy in the Post-Communist Balkans, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.1, No.3, pp. 69-94.

Perović, J. (2007). The Tito-Stalin Split: A Reassessment in Light of New Evidence, **Journal of Cold War Studies**, Vol. 9, No 2, pp. 32-63.

Poyraz, T. ve Arıkan, G. (2002). Avrupa-Türkiye İlişkileri ve Avrupa Yayılmacılığından Sonra Değişen “Öteki” Tanımları, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 2, ss. 1-16.

Progonati, E. (2015). Rusya'nın Balkanlar Politikası, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 45, ss. 105-125.

Ramet, S. P. (2011). Vladko Maček i Hrvatska Seljačka Zaštita u Kraljevini Jugoslaviji, **Časopis za Suvremenu Povijest**, Vol. 43, No. 1, pp. 137-154.

Risse, T. (2003). The Euro between National and European identity, **Journal of European Public Policy**, Vol:10, No.4.

Roudometof, V. (1996). Nationalism and Identity Politics in the Balkans: Greece and the Macedonian Question, **Journal of Modern Greek Studies**, Vol.: 14, No: 2, pp. 253-301. (https://www.researchgate.net/publication/236830352_Nationalism_and_Identity_Politics_in_the_Balkans_Greece_and_the_Macedonian_Question)

Roumeliotis, P. (1998). The Royaumont Process An Initiative for Stability and Good Neighbourliness in South-Eastern Europe, **A Journal of Foreign Policy Issues**, Vol. 3, Issue No: 3. (<http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn98/royaumont.html>)

Ruggie, J. G. (1998). What Makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and The Social Constuctivist Challenge, **International Organization**, Vol.: 52, No.:4, pp. 855-885.

Ruzin, N. (2002). Multi-national Iconographies in Macedonia, **Geo Journall**, Vol 52, pp.. 353- 357.

Saatcı Ata, M. (2005). **II. Meşrutiyet Öncesi Makedonya Sorununda "Bulgar" Rolü**, Eskişehir Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu Bildiriler, 11-13 Mayıs 2005, Eskişehir, ss. 117-127.

Saatçi, B. (2005). "II. Meşrutiyet Öncesi Makedonya Sorununda 'Bulgar'" Rolü", **Uluslararası Osmanlı & Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu**, Bildiriler, İçinde; ss. 115-127, 11-13 Mayıs 2005, Eskişehir/Türkiye.

Sadoğlu, H. (2016).Balkanlar'da Milliyetçilik ve Din, **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, ss. 1-10.

Sarı Ertem, H. (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği", **Güvenlik Stratejileri**, Cilt: 8, Sayı: 16, ss. 177-237.

Sarıbay, A. Y. (1997). "Post-Modern Ulus Olmanın Teorik Olasılıkları", **Tarih ve Milliyetçilik**, Mersin Üniversitesi, I. Ulusal Tarih Kongresi, Mersin, Türkiye.

Saygılı, H. (2015). Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya’da Yunan Komitecileri ve Osmanlı Devleti, **Güvenlik Stratejileri**, Sayı: 21, ss. 147-85.

Selçuk, S. S. (2012). Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 12, Sayı 3, ss. 117-135.

Sözen, E. (1995). Kimlik Kavramının Yeniden Tanımlanması, Türkiye Günlüğü, Sayı: 33, ss. 111-116. (<https://profil.hku.edu.tr/wp-content/uploads/milliyetcilik-ve-milliyetcilik-arastirmalari-v-ilmi-kongresi.pdf>)

Şahin, Y. (2013). Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, ss. 32-55.

Şan, M. K. ve Haşlak. İ. (2012). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, ss. 29-54.

Tandoğan, M. (2015). Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Bağlamında Afrika Birliği, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, ss. 634-650.

Tellal, E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 65, Sayı: 3, ss. 189-236.

Tezcan, G. (2019). Gruevski’den Zaev’e Makedonya’nın İç ve Dış Politikasındaki Gelişmeler, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, ss. 379-394.

Topçuoğlu, A. (1995). Ulus-Devlet ve Etnisite Olgusu, Türkiye Günlüğü, Sayı 33, 1995:101-110

Troc, P. (2012). Between Yugoslavism And Serbianism: Reshaping Collective Identity in Serbian Textbooks Between The World Wars, **Journal of the History of Education Society**, Vol. 41, No:2, 175-194. (<https://biblio.ugent.be/publication/1888059/file/6760586.pdf>).

Tsoukalis, L. (1996). “Comment: Is Greece an awkward partner?”, **Greece in a Changing Europe, Between European integration and Balkan disintegration?**, (Ed. K. I.Kostas), Manchester: Manchester University Press, 1996.

Turan, Ö. (1996). Makedonya'da Türk Varlığı ve Kültürü, **Bilig**, Sayı: 3, ss. 21-32.

Tziampiris, A. (2011). Greece And The Macedonian Question: An Assessment Of Recent Claims And Criticisms, **Southeast European and Black Sea Studies**, No: 11, pp. 69-83.

Uçkan-Dağdemir, E. (2004). Batı Balkan Ülkeleri İle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 59, Cilt: 1, ss. 89-117.

Uzun, T. U. (2003). Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:6, Cilt: 23, ss. 137-161.

Ünlü Soylu, P. (2017). Kaostan Barışa Köprü: Balkan Paktı'nın İnşası (1928-1934), **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Sayı: 29, ss. 235-276.

Vacalopoulos, C. (1981). Le Commerce Des Ports De Thessalonique Et Cavala (1870–1875), **Balkan Studies**, Vol. 22, NO:1, pp. 85-108.

Wagner, W. (2005). De-Europeanization by Default? Germany's EU Policy in Defense and Asylum, **Foreign Policy Analysis**, No: 1, pp. 143-164.

Weldes, J. (1996). Constructing National Interests, **European Journal of International Relations**, Vol. 2, No. 3, pp. 275–318.

Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics, **International Organization**, Vol. 46, No. 2, pp. 391-425.

Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and the International State, **The American Political Science Review**, Vol. 88, No. 2, pp. 384-396.

Wendt, A: (1987). The Agent-Structure Problem in International Relations Theory, **International Organization**, Vol. 41, No. 3, pp. 335-370.

Wheeler, N. J. (1992). Pluralist or Solidarist Conceptions of International Society: Bull and Vincent on Humanitarian Intervention, **Millennium: Journal of International Studies**, Vol. 21, No.3, pp. 463-487.

Wiener, A. (2003). Constructivism: The Limits of Bridging Gaps, **JIRD (Journal of International Relations and Development)**, Vol.: 6, No. 3, pp. 252-275.

Yalçın, R. (2014). Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 69, No: 1, ss.189-215.

Yaldız, (2014). Uluslararası Göç ve Diaspora İle İlişkili Kavramlar, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt.3, Sayı: 2, ss. 382-403.

Yalvaç, F. (2011). Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 29, ss. 71-99.

Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi, **Kaygı Dergisi**, Sayı 20, ss. 225-237.

Yıldırım, E. (2016). Millet Ve Milliyetçiliğe Dair Kavramlar ve Sınıflandırmaların Ötesinde: Yeni Bir Model Önerisi, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 12, Sayı 28, ss. 123-141.

Yıldız, S. (2007). Kimlik ve Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği, **Milli Folklor**, Sayı: 74, ss. 9-16.

Yürür, P. (2008). Kosova'nın Bağımsızlık Süreci, Bölgesel ve Küresel Etkileri, **2023 Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 83, ss. 24-29.

Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus-Devlet, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 535-559

Tezler

Tuna, Ç. (2012). **Başarısız Devletlerin Bölgesel Güvenliğe Etkisi: Afganistan-Pakistan Etkileşimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon

Sarı, F. (2007). **Türkiye'nin Makedonya ve Bosna-Hersek Siyaseti (1990-2000)**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Ristemov, A. (2012). **Bir Osmanlı Kazası Nevrokop (1839-1913)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T. C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Abazi, B. (2007). **Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayparçası, F. (2014). **Siyasal İletişimde Milliyetçilik ve BDP'nin Çözüm Sürecine İlişkin Söylemlerinin Yazılı Basında Sunumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Bakırcılar, N. A. (2010). **Makedonya Coğrafyasında Sosyo-Kültürel Hayat (XIX. Yüzyıl Öncesi)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cretu, V. (2006). **Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizleri'ne Yönelik Politikası**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çapkın, A. (2014). **Milliyetçilik İlkesinin 1923-1950 Döneminde Türk Devletinin Politika ve Uygulamalarına Yansımaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Dağı, Z. (2001). **Ulusal Kimlik Bağlamında Rus Milliyetçiliği ve Rus Dış Politikası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dilmen, Ö. Y. (2015). **Etnik Milliyetçilik ve Şiddet: Katalonya ve Bask Bölgesi Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Ereker, F.(2010). **Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eren, E. (2012). **Balkanizasyon Sürecinde Devletleşme**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gürkaynak, M. (2004). **İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Savunma ve Güvenlik**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hamza, A. (2005). **Makedonya-Arnavutluk İlişkilerinde Makedonya Arnavutlarının Etkisi**, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Işık, C. (2011). **Etnik Kimliklerin Siyasal Tercihleri Üzerindeki Etkisi: Kars İli Kağızman İlçesi 2009 Yerel Seçim Sonuçları Üzerine Ampirik Bir Çalışma**, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Kap, D. (2006). **European Union & The European Identity: The Prospects and Limits**, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karakuş, A.(2018). **Avrupa Birliği ve Azınlık Haklarının İncelenmesi: Bulgaristan Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Kaya, C. (2011). **Makedonya Sorunu'nun Tarihsel Gelişimi**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kır, A. (2008). **Türkiye'nin Makedonya Politikasının Balkan Politikası İçerisindeki Yeri**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.

Korkmaz, T. (2014). **Erken Cumhuriyet Döneminde Farklı Bir Milliyetçilik Anlayışı Olarak Anadoluculuk Tipoloji ve Kuramlar Bağlamında Bir Değerlendirme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Koyuncu, A. (1998). **Bulgar Eksarhlığı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Çanakkale: Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mandacı, N. (2003). **Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut-Makedon Etnik Çatışması ve Ohri Süreci**, Doktora Tezi, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nuredini, M. (2007), **Makedonya'daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, S. (2004). **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdoğan, M. (2014). **Türkiye'de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Poyraz, T. (2002). **Uluslaşma ve Ulusal Kimliğin Oluşum Sürecinin Tarihsel Sosyolojik Bir Analizi**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rahman, R. (2012). **Makedonya'da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saatçi, M. B. (2004). **Makedonya Sorunu (1903-1913)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Soğangöz, M. (2007). **Makedonya Krizi ve ODGP'nin Rolü**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sönmez, M. (2013). **Üsküp'te Yaşayan Türklerin Sosyal Hayattaki Durumları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şen, Y. F. (2008). **Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik**, Doktora Tezi, Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şen. F. (2004). **Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik ve Ulus-Devletin Konumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topçu, E. (2009). **Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci Ve Yunanistan**, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tüysüz, E.(2016). **AB – Kosova İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, D. F. (2016). **Turkey's Relations With Israel In The 2000s: A Constructivist Perspective**, Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavuz, Y. (2014). **Yunanistan'ın Azınlıklara Yönelik Politikaları ve Uygulamaları**, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

İnternet Kaynakları

Atık, M. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Doğu-Batı Siyaseti'nin Balkan Ülkeleri Üzerine Etkisi'nin Bosna-Hersek, Kosova Örnekleri Üzerinden Analizi, Mavi Lotus, ss. 1-9, <http://sml.uyanneo.net/matik/soguk-savas-sonrasi-donemde-dogu-bati-siyasetinin-balkan-ulkeleri-uzerine-etkisinin-bosna-hersek-kosova-ornekleri-uzerinden-analizi/>, E.T. 03.01.2018.

Barker, E. (2008). Macedonia, Its Place in Balkan Power Politics, <http://history-of-macedonia.com/2008/04/28/elisabeth-barker-macedonia-its-place-in-balkan-power-politics-1950/> , Erişim Tarihi:05.07.2018.

Brailsford H. N. (1906). **Macedonia Its Races and Their Future**, ss. 209-213, <http://macedonia.kroraina.com/en/hb/index.html> Erişim Tarihi: 25.08.2018.

CIA, (1991). **Yugoslavia's Ethnic Conflict and its Regional Fallout**, Directorate of Intelligence (14 Mart 1991), (https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000372348.pdf)

Deutsche Welle, (2009). Kopenhag Kriterleri ne diyor?, (14.10.2009), <http://www.dw.com/tr/kopenhag-kriterleri-ne-diyor/a-4789111>, Erişim Tarihi: 18.01.2018.

Emin, E. (2017). “Yeni Makedonya” ve Dış Politikası, **İNSAMER**, https://insamer.com/tr/yeni-makedonya-ve-dis-politikasi_1079.html Erişim Tarihi: 11.02.2019

German Foreign Ministry, (2002). The Other Macedonian Conflict ESI Discussion Paper, <https://www.bits.de/public/documents/mazedonien/ESI->

[The other Macedonian conflict.PDF](#), Erişim Tarihi: 02.04.2019

Güney, N. (2018). Tito Dönemi Yugoslavya ‘nın Yıkılışı, **DİSAM - Diplomatik Strateji Araştırma Merkezi**, <https://www.diplomatikstrateji.com/tito-donemi-yugoslavya-nin-yikilisi/> Erişim Tarihi: 23.09.2018.

Halaçoğlu, A. (2015). Balkan Savaşları (1912-1913). <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=287814> Erişim Tarihi: 25.11.2017.

Hoover Institution (1999). **The VMRO and Ilinden (1893–1903)**, pp. 100-113, https://media.hoover.org/sites/default/files/documents/Macedonia_and_the_Macedonians_Andrew_Rossos_99.pdf

İhsanoğlu, E. (2001). **History of Ottoman State; Society and Civilization**, <https://www.ircica.org/en/publications/ottoman-state-and-its-civilisation/history-of-the-ottoman-state-and-civilisation>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

ipfs.io/ipfs (2016). Yugoslavya Krallığı, https://ipfs.io/ipfs/QmR1gzPYUwxEUWHbeRggZzfYy5Fxsd8Qc7hXUUnJQwxrZq/wiki/Yugoslavya_Krallığı.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

Moynihan, D. P. (1993). **Pandaemonium: Ethnicity in International Politics**, Oxford University Press (<https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/0506-7286-1994-1-66/pandaemonium-ethnicity-in-international-politics-volume-27-1994-issue-1>).

Mutlu, S. (2015). Makedonya'daki Türkler 6 asırdır kimliklerini koruyor (28.11.2015), <https://www.timeturk.com/makedonya-daki-turkler-6-asirdir-kimliklerini-koruyor/haber-96876>, Erişim Tarihi: 05.12.2017.

Nebi, S. (2018). Gençliğimin Üsküp'ünü Özlüyorum (23.02.2018). <http://timebalkan.com/gencligmin-uskupunu-ozluyorum/>, Erişim Tarihi: 10.04.2018

Netkova, B. (2010). **Makedonya Cumhuriyeti Anayasasına Göre Milliyetlerin Durum ve Hakları**, (Çev, Erol Tufan), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/@bnetkova>, E.T. 12.03.2018.

Örmeci, O. (2016). **Vamık Volkan'dan Etnik Çatışmalara Psikolojik Görüş Açısından Yaklaşım**, Uluslararası Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/2016/03/28/vamik-volkandan-etnik-catismalara-psikolojik-gorus-acisindan-yaklasim/> Erişim Tarihi: 05.12.2017.

Özcan, M. (2004). “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, Turkish Weekly, Türkçe Sayfalar, Makale, 29. 10. 2004, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18> Erişim Tarihi; 16.11.2016.

Sancaktar, C. (2008). Makedonya'nın NATO'ya Üyelik Süreci ve Yunanistan'ın “İsim Vetosu” (22.12.2008). http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/100/makedonyanın_natoya_uyelik_sureci_ve_yunanistanin_isim_vetosu, Erişim Tarihi: 21.01.2018.

Suiçmez, H. (2015). Balkanlar; Acılarla Kaybedilen Koca Bir Vatan!, <http://www.belgeselyayincilik.com/balkanlar-acilarla-kaybedilen-koca-bir-vatan> E.T. 03.01.2018

T.C. Dışışleri Bakanlığı (2013). Turkiye Makedonya Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-makedonya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> Erişim Tarihi: 20.11.2017.

Taş, G. (2013). Makedonya’da Etnik Sorunların Tarihsel Gelişimi ve Günümuze Yansımaları (13.05.2013), <http://akademikperspektif.com/2013/05/03/makedonyada-etnik-sorunlarin-tarihsel-gelisimi-ve-gunumuze-yansimalari/> Erişim Tarihi: 10.04.2018.

TRT (1991). Yörelerimiz Türkülerimiz 41.Bölüm, “Bayram Salman-Bir Taş Attım Darabaya Tık Dedi”, Arşiv No: 1478, <http://www.trtarsiv.com/izle/128261/bayram-salman-bir-tas-attim-darabaya-tik-dedi> E.T. 20.12.2017.

Türbedar, E. (2012). Makedonya’nın AB Üyeliliğine Bulgaristan Engeli, Blog No: 2012 / 28, <https://avim.org.tr/Blog/MAKEDONYA-NIN-AB-UYELIGINE-BULGARISTAN-ENGELI> Erişim Tarihi: 02.04.2019.

Türk Dil Kurumu (2018). “Yordamak”, **Güncel Türkçe Sözlük**,

Ülger, İ. K. (2013). **Balkanlarda Barış ve Güvenliğin Tesisinde AB’nin Rolü**, Uluslararası Güvenlik Kongresi Programı Konuşması.

Vatandaş, S. (2013) Makedonya’nın AB Üyelik Süreci (02 Mayıs 2013), <http://www.bilgesam.org/incele/136/-makedonya'nin-ab-uyelik-sureci/#.Wpw4f6DJz58> Erişim Tarihi: 21.01.2018

webcache.googleusercontent.com (2015). Kopenhag Avrupa Konseyi ve Kopenhag Kriterleri, E.T. 20.12.2017.

ÖZET

Doğu ve Batının önemli keşişim noktalarından biri olan Balkan coğrafyası kadim tarihinde pek çok millet veya devletin manevra alanı olmuştur. Eski Roma'dan başlamak üzere farklı etnik köken, dini yapı ve dile sahip çok sayıda halkın yaşadığı Balkanlarda iç ve dış sınırlar hiçbir zaman kesin olarak çizilememiştir. Bununla birlikte kültürel, tarihi, dini, etnik ihtilaflar ve ulusların birbirleri üzerindeki hak iddiaları nedeniyle oldukça kırılğan bir yapı oluşmuş, sınırlar sürekli değişmiştir. Balkan Savaşlarından (1913) sonra bölgeden Osmanlı'nın çekilmesiyle artan karışıklık ortamında Yunanistan ve Bulgaristan gibi devletler dönemin önemli güç merkezleri olan İngiltere ve Rusya'nın da destekleri ile Balkanlarda kendi ideolojilerini gerçekleştirmek ve bölgede hakimiyet kurmak üzere zayıf topluluklar üzerinde baskılarını artırmışlardır. Bu dönemde Makedonya kendi milli davasını ileri sürmek ve Makedon Milliyetçiliğini tesis etmek istese de zayıf yapısı nedeniyle birliğini kurması mümkün olmamıştır. Makedonya yüzyıllardır diğerlerinin egemenliği altında kaldığı için komşu devletler gibi bir homojenize bir kimlik ve milliyetçilik kavramından oldukça uzaklaşmıştır. Bununla birlikte Balkan Savaşlarından sonra imzalan Bükreş Anlaşmasında da öteden beridir Makedonya yine bir devlet olarak değil coğrafi alan olarak görülmüş, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında Ege Makedonya'sı, Vardar Makedonya'sı ve Pirin Makedonya'sı olmak üzere üçe bölünmüştür. Bu durum İkinci Balkan Savaşlarından sonra da devam etmiş ve Makedonya Bulgarların işgaline maruz kalmış, birinci ve ikinci Yugoslavya döneminde de kendi birliğini tesis edemedi başkalarının egemenliğine dahil edilmiştir. Makedonya'da bilinen hali ile kurumsal ve kuramsal olarak milliyetçilik fikrinin oluşamamasının başlıca nedenlerine bakıldığında bunları altı ana grupta toplamak

mümkündür. Birincisi, kendi içinde uzlaşamayan etnik grupların iddialarından ileri gelen tartışmalardan dolayı bölgede gelişmeler karşısında enerjilerini boşa harcamalarıdır. İkinci söz konusu etnik çeşitlilik, komşu devletlerin müdahale ve kışkırtmalarından beslenerek içerideki krizlerin sürekli canlı olmasına neden olmuştur. Üçüncüsü milliyetçilik fikrinin üzerine inşa edileceği bir Makedonya kimliği tesis edilememiştir, zira çeşitlilik buna izin vermemiştir. Dördüncüsü içerideki ve sürgündeki aydın kişi ve dernekler bir Makedonya kimliği inşa etmeye çalışmışlarsa da bunlar da kendi için çeşitli ideolojik fraksiyonlara yöneldiğinden girişimler sonuç vermemiştir. Beşincisi Yugoslavya döneminde genel olarak din, dil, kültür ve etnisiteye karşı asimilasyon ve baskı politikası izlenmiş bu da milliyetçilik fikrini zayıflatmıştır. Altıncısı bağımsızlık sonrasında bile ülke içerisinde etnik kökene dayalı bir yapılanma tesis edilmeye çalışıldığından iç birlik tam olarak sağlanamamıştır. Bu gelişmeler üst üste konulduğunda Makedonya’da kimlik ve milliyetçiliğin kaynaklarının ne olduğu sorusu ortaya çıkmıştır. Klasik milliyetçilik kuramlarının homojen toplumlar üzerinden din, dil, ırk vb. gibi olgulara göre önermeler ileri sürmesi bahsi geçen sorunun Makedonya için cevapsız kalmasına neden olmaktadır. Zira tarih boyunca adıyla özdeş “karmaşık, yamalı bohça, parçalı” niteliğinde bir kaderi yaşayan Makedonya için bilinen anlamda bir milliyetçilikten söz etmek mümkün değildir. Makedon milliyetçiliğinin gelişiminin iki ana unsur üzerine kurulduğu görülmektedir. Birincisi yüzyıllarca diğerlerinin egemenliğinde geçen süreçte fikri girişimler zayıf kaldığından Makedonya Milliyetçiliği kendini diğerleri ve işgal tehditleri üzerinden konumlamıştır. İkincisi de diğerlerinin hak iddiaları karşısında kendi kimliğini tanımlama ve tanınmasını sağlama çabaları şeklinde gelişme göstermiştir. Her iki durum bir yanda Makedonya’nın neresi olduğu ve Makedonların kim olduğu sorusuna cevap verebilme ana fikrini taşımakta olup sorunların da merkezi burasıdır. Öteden beridir literatürde “Makedonya Sorunu” olarak ele alınan

aslında yanlış bir betimleme olan kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her ne kadar sağlam temeller üzerinde inşa edilmesi baskılanmış bir milliyetçilik fikri ve belirsiz olduğu iddia edilen sınırlarından söz edilse de tarihi kaynaklar ve Osmanlı hakimiyeti altında geçen 542 yıl boyunca Makedonya'nın neresi olduğu ve Makedonların da kim olduğu bellidir. Makedonlar farklı etnik, dini ve kültürel yapı ve gruplardan oluşan çeşitliliğin iyi yönetildiği, barış içinde birlikte yaşamayı başarmış saygın bir millettir. Onlar için meselelerin “sorun” haline gelmesi/getirilmesi Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan'ın yayılmacı politikalarıdır. Dolayısı ile aslında bir “Makedonya Sorunu”ndan söz edilemediği gibi “sorun” olarak ileri sürülen hususun Makedonya üzerinde hesapları olanların stratejik ve ideolojik girişimleridir denilebilir. Hak iddiası konusunda oldukça ısrarlı davranan Yunanistan, Makedonya'nın aslında kendisinin bir parçası olduğunu savunsa da bazı tarihçilerin ileri sürdüğü üzere Yunanlılar da aslında Helen kökenli olmayan, kelime anlamı Slavcada “Dolandırıcı, Düzenbaz, Hilekâr” anlamına gelen Grekler olup bunlar da Arnavut ve Slav asıllı bir millettir. Dolayısı ile Makedonya'ya yönelik Balkanlardaki diğer devlet veya milletlerin hak talep etmelerine neden olan iddiaların neredeyse tümü tarihi ve bilimsel olarak tam tersi istikamette çürütülebilmektedir. O halde asıl konu “Makedonya Sorunu” değil diğerlerinin “paylaşım sorunu”dur. Dolayısı ile Makedonya dış politikasının inşası ve sürdürülmesi bu faktörler üzerinden gelişme göstermiştir. Bu çalışmada tarihi geçmişinden başlamak üzere 2000'li yılların başına kadar ki Makedonya'nın gelişimi incelenmiştir. Çalışmada öncelikle Makedonya'nın kimlik, milliyetçilik, iç ve dış politikasına bakılmıştır. Her bir dönem önemli aktörleri, gelişmeleri ve bunların sonuçlarına göre ayrı ayrı değerlendirilerek bir sonraki döneme geçilmiş ve bunlar kendi arasında ilişkilendirilmiştir. Komşularının bölüşüm çabaları içerisinde kendi yaşam bulan ve 1991'de bağımsızlığına kavuşan Balkanların parlayan yıldızı Makedonya'nın öteden beridir temel isteğinin barış, iyi

ilişkiler, tanınmak, hak ettiği egemenliği sürdürmek ve sulh içinde yaşamak olduğu anlaşılmıştır. Bağımsızlık sonrasında yaklaşık on kadar süren i karışıklığın iki binli yılların başında sona ermesi ile birlikte Makedonya Balkanların parlayan yıldızı olarak gelişmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Milliyetçilik, Kimlik, İsim, Dış Politika.

ABSTRACT

The Balkans, which are one of the most significant meeting points for the East and West, have become an area of manoeuvre for many nations and states since the archaic times. Domestic and international borders have never been accurately drawn in the Balkans, where various peoples, having different ethnicities, religions and languages, have been living since the ancient Rome. Due to cultural, historical, religious, and ethnic clashes as well as national pretensions, the area has become so fragile that borders have constantly changed. When the Ottomans withdrew after the Balkan War (1913), disorder increased in the region. Getting support from significant power centres such as England and Russia, countries like Greece and Bulgaria intensified their pressure over weak peoples living in the region in order to impose their ideologies and dominate the region. During this period, although Macedonia sought her own national interests and pursued a policy based on Macedonian nationalism, she failed as a result of the country's weak structure. Since Macedonia had been under the sway of other nations for ages, she had lost her homogenized identity and nationality unlike neighbouring countries. Similarly, according to Treaty of Bucharest signed after the Balkan War, Macedonia has long been regarded as a geographical area rather than a state. She was divided by Greece, Serbia and Bulgaria into three parts: Aegean Macedonia, Vardar Macedonia and Pirin Macedonia. This division continued after the Second Balkan War and Macedonia was occupied by the Bulgarians. During Yugoslavia period, failing to have a national uniformity, Macedonia was ruled by other sovereigns. There are basically six reasons that explain why the idea of institutional and theoretical nationalism has not been established in Macedonia. First, since domestic ethnic groups do not comply with each other, they waste their energy while

dealing with regional affairs. Second, ethnic diversity makes domestic crisis constant as each group is interfered by neighbouring countries. Third, a Macedonian identity basing on nationalism cannot be established due to this ethnic diversity. Fourth, although domestic highbrows, associations and expats seek to set up a Macedonian identity, they fail to do so owing to internal and fractional clashes. Fifth, during Yugoslavia regime, a domineering policy involving religious, language, cultural and ethnic assimilation and oppression was adopted. Therefore, the idea of nationalism was stripped. Lastly, even after independence, national set-up was based on ethnicity. So, no internal uniformity could be achieved. Considering all these factors, one can see why Macedonia lacks a uniform identity and nationality. In contrast to classic nationalism theories which suggest homogenized unities basing on religion, language, and race; Macedonia involves more complicated issues. Therefore, as its name suggests, the country has been facing a “complicated, rag bag, fragmented” fate throughout history and no familiar nationalism definitions can be made for her. On the other hand, it can be seen that, the development of Macedonian nationalism is based on two factors. First, since she had been ruled by others for ages, Macedonian nationalism positioned itself on occupation threats of others. Secondly, in response to pretensions of others, Macedonia sought to define her own rights and make them acknowledged by occupiers. In both cases, the main aim was to define where Macedonia is and who Macedonians are. Regarding definitions of the country and people, a concept called “Macedonia Problem” has been seen in the literature for a long time,. However, it is a wrong term. Although Macedonia lacks an idea of a sound-based nationalism and she has unclear borders, historical sources show where Macedonia was and who Macedonians were during the period of 542 years under Ottoman regime. Macedonians are a respected people who once managed to benefit from ethnic diversity that involved different cultural and religious structures and groups and live in peace. For

them, the main “problem” is expansionist policies of Greece, Serbia and Bulgaria. Therefore, it can be argued that, it is not “Macedonians’ problem”. Rather, it is the problem strategical and ideological interventions of foreign countries that have mutual interests over Macedonia. Although Greece has certain claims over Macedonia and argues that it is actually a part of Greek mainland, some historians suggest that the Greeks are not a Hellenistic nation. Instead, they have an Albanian and Slav origin and their name ‘Greek’ means impostor, fraud, and trickster in Slavic languages. Similarly, the claims of other nations or states in the Balkans can be easily falsified via historical and scholarly evidence. Therefore, as stated earlier, the main problem is not “Macedonia Problem”, but the “problem of sharing” by others. As a result, set-up and maintenance of Macedonian foreign policy was built upon these sharing factors. In these contexts, in this study, the development of Macedonian from early ages till the turn of millenium is examined. Particularly, Macedonia’s identity, nationalism, domestic and foreign policies are analysed. Each period is seperately studied by focusing on significant actors, events and their consequences. However, they are all assosicated with each other in the end. In conclusion, it is demonstrated that, despite its neighbour’s dividing policies, Macedonia managed to gain independence in 1991 and found a place for herself as a rising star in the Balkans. It is also shown that Macedonians’ basic desires are peace, good relations, recognition, sovereignty, and living in compromise. Therefore, it is belived that, although the country had suffered from civil war for about ten years after independence, Macedonia continues to develop as a rising star in the Balkans.

Key Words: Macedonia, Nationalism, Identity, Name, Foreign Policy